T.C. MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER DOKTORA PROGRAMI

2001-2021 YILLARI ARASINDA AFGAN-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN NEO-KLASİK REALİZM PERSPEKİFİNDEN ANALİZİ: STRATEJİK İTTİFAKTAN GÜVENİLMEZ ORTAKLIĞA

Doktora Tezi

Abdul Hakim ALLAH DAD

İstanbul, 2025

T.C. MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

2001-2021 YILLARI ARASINDA AFGAN-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN NEO-KLASİK REALİZM PERSPEKİFİNDEN ANALİZİ: STRATEJİK İTTİFAKTAN GÜVENİLMEZ ORTAKLIĞA

Doktora Tezi

Abdul Hakim ALLAH DAD

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı : Doç. Dr. Merve ÖZDEMİRKİRAN EMBEL
2. Üye : Doç. Dr. Ayşe Nur CETİNOGLU HARUNOGLU
3. Üye : Doç. Dr. Oğuzhan GÖKSEL
4. Üye : Doç. Dr. Behlül ÖZKAN
5. Üye : Doç. Dr. Akif Bahadır KAYNAK

İstanbul, 2025

ÖZET

2001-2021 Yılları Arasında Afgan-Amerikan İlişkilerinin Neoklasik Realizm Perspekifinden Analizi: Stratejik İttifaktan Güvenilmez Ortaklığa

2001-2021 dönemi, Afganistan ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilerde önemli bir yer tutmakta olup, ikili bağların kritik bir safhasını temsil etmektedir. Bu dönemde, Afgan-Amerikan ilişkileri ortak stratejik hedefler, karşılıklı güven ve ortak çıkarlar temeli üzerine bina edilmiştir. Bu ilişki, askeri, ekonomik, siyasi, yönetişim, sosyal, kültürel, altyapısal ve kurumsal alanlarda kapsamlı işbirliğini içeren stratejik bir ortaklık seviyesine yükseltilmiştir. Bu ortaklığın kapsamı ve niteliği, 2005, 2012, 2015 ve 2020 yıllarında imzalanan anlaşmalarla tanımlanmış ve belirlenmiştir. Bu çalışma, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının hem oluşumuna hem de nihai olarak dağılmasına birçok dış ve iç faktörün katkıda bulunduğunu savunmaktadır. Çalışma, Afgan devletinin güvenlik sorunları, ekonomik zorluklar, altyapı ve sosyal kalkınma gereksinimleri, kurumsal kapasitenin artırılması, demokratik kurumların güçlendirilmesi ve küresel toplumla bütünleşmeye duyulan ciddi ihtiyaç nedeniyle ABD ile stratejik ortaklık kurmaya itildiğini ileri sürmektedir. Öte yandan, ABD'yi Afganistan ile kalıcı bir stratejik ortaklık kurmaya iten temel nedenler güvenlik sorunlarını ortadan kaldırmak, devlet dışı silahlı gruplardan kaynaklanan olası tehditleri önlemek ve Afganistan'da demokratik normların ve değerlerin teşvik edilmesini ve kurumsallaşmasını savunmaktı. Yine bu çalışmaya göre, ABD'nin Afgan devletiyle "terörle mücadele" misyonunun temel ilkeleri ve Taliban'la barış süreci politikası konularında derin anlaşmazlıklar yaşaması, Afgan devletin kamu kurumlarındaki yaygın yolsuzluklar, Taliban'a karşı devam eden savaşın askeri çıkmaza girmesi, stratejik ortaklığın sürdürülebilirliğini baltalayan başlıca iç faktörler olmuştur. Ayrıca, küresel güç dengesindeki değişimler, özellikle Çin ve Rusya'nın bölgesel ve küresel aktörler olarak yükselmesi, ABD'yi Afganistan ile olan angajmanının kapsamını ve niteliğini yeniden değerlendirmeye itmiştir. Bu çalışma, bir devletin tercihleri, davranışları ve dış politikasının şekillenmesinde içsel ve uluslararası faktörlerin önemini vurgulayan Neoklasik Realizm'in analitik çerçevesini benimseyerek, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının nasıl kurulduğunu ve neden sürdürülemez hale geldiğini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Dolaysıyla bu çalışma, Afgan-ABD stratejik ortaklığının şekillenmesinde ve çöküşünde hem içsel hem de dışsal faktörlerin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Amerika Birleşik Devletleri, Strateji, Ortaklık, Dış Politika.

ABSTRACT

Analysis of Afghan-American Relations from The Perspective Of Neo-Classical Realism Between 2001-2021: From Strategic Alliance To Unreliable Partnership

The 2001-2021 era holds a significant place in the relationship of Afghanistan and the United States of America, representing a critical phase in their bilateral ties. During this period, Afghan-American relations were built on the foundation of shared strategic goals, mutual trust, and common interests. This relationship was elevated to the level of a strategic partnership, encompassing comprehensive cooperation in military, economic, political, governance, social, cultural, infrastructural, and institutional domains. The scope and nature of this strategic partnership were defined and outlined through agreements signed in 2005, 2012, 2015, and 2020. This study argues that both internal and external factors contributed to the formation and dissolution of the Afghan-American strategic partnership. It asserts that Afghanistan was driven to establish a strategic partnership with the U.S. due to pressing needs such as addressing security challenges, overcoming economic difficulties, fulfilling infrastructure and social development requirements, enhancing institutional capacity, strengthening democratic institutions, and integrating into the global community. On the other hand, the U.S. was motivated to establish a strategic partnership with Afghanistan primarily to address security challenges, prevent potential threats from non-state armed groups, and promote and institutionalize democratic norms and values in Afghanistan. According to this study, major internal factors that undermined the sustainability of the strategic partnership included the deep disagreements between the U.S. and the Afghan government over the core principles of the "counterterrorism" mission and the peace process with the Taliban, widespread corruption within Afghan public institutions, and the military stalemate in the ongoing war against the Taliban. Additionally, shifts in the global balance of power, particularly the rise of China and Russia as regional and global actors, compelled the U.S. to reevaluate the scope and nature of its engagement with Afghanistan. This study adopts the analytical framework of Neoclassical Realism, which emphasizes the significance of domestic and international factors in shaping a state's preferences, behaviors, and foreign policy, to comprehensively examine how the Afghan-American strategic partnership was established and why it became unsustainable. Accordingly, it highlights the important role of both internal and external factors in shaping and ultimately leading to the collapse of the Afghan-American strategic partnership.

Keywords: Afghanistan, The United States of America, Strategy, Partnership, Foreign Policy.

ÖNSÜZ

Sonsuz İlim Sahibi, İnsana Bilmediğini Öğreten ve Beyanı Nasip Eden; İlim Yolculuğumda Bana Kolaylık İhsan Eden ve Bu Seviyeye Ulaşmamı Sağlayan Allah'a Sonsuz Hamd Ve Senalar Olsun. Bu Çalışma, O'nun Lütfu ve İnayeti Sayesinde Tamamlanabilmiştir. Ve O'nun Kul ve Elçisine Hz. Peygamber Efendimize Salat ve Selam Olsun.

Bu çalışmanın her aşamasında geniş bilgi birikimi ve tecrübesiyle beni yönlendiren, mesajlarıma ve sorularıma hızlıca yanıt veren, samimiyeti ve güler yüzüyle her daim bana destek olan kıymetli danışmanım Merve ÖZDEMİRKIRAN EMBEL hocama en derin teşekkürlerimi sunarım. Onun rehberliği, akademik katkıları ve teşvik edici tutumu olmasaydı, bu çalışmanın başarıyla tamamlanması mümkün olmazdı. Tez izleme komisyonumun değerli üyeleri Ayşe Nur ÇETİNOĞLU HARUNOĞLU ve Oğuzhan GÖKSEL hocalarıma da müteşekkirim. Onların eleştirel değerlendirmeleri, değerli katkıları ve yönlendirmeleri, bu tezin gelişiminde çok önemli bir rol oynamıştır.

İlmi hayatımda ve akademik kariyerimde bana maddi ve manevi katkıda bulunan İstanbul Şehir Üniversitesi İslami İlimler ile Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümlerinin hocalarına teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, Türkiye Bursları (YTB) ve İlim Yayma Cemiyeti'ne (İYC) sağladıkları imkanlar için minnettarlığımı ifade etmek isterim.

İlmi hayatımın her anında yanımda olan ve bana sonsuz destek sağlayan sevgili anneme ve aileme de en içten teşekkürlerimi sunarım. Onların sabrı, sevgisi ve desteği bu çalışmanın başarısında önemli bir yer tutmaktadır.

Abdulhakim Allahdad

İstanbul, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
ÖNSÜZ ..... **III**
İÇİNDEKİLER ..... **IV**
KISALTMALAR ..... **VIII**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **IX**
BÖLÜM I **1**
1. Giriş 1
2. Tezin Argümanı 3
3. Tezin Teorik Çerçevesi 6
4. Tezin Amacı 7
5. Tezin Yapısı 8
6. Tezin Kapsamı 8
7. Tezin Özgünlüğü ve Katkısı 10
8. Kavramsal Çerçeve: Stratejik Ortaklık 10
9. Veri Toplama ve Metodoloji 13
9.1. Birincil ve İkincil Kaynaklar 15
BÖLÜM II **18**
TEORİK ÇERÇEVE: NEOKLASİK REALİZM **18**
1. Giriş 18
2. Realizm 18
3. Realizmin Temel Varsayımları 19
4. Realizmin Ekolleri 21
4.1. Klasik Realizm 21
4.2. Yapısal Realizm/Neo-Realizm 22
4.3. Neoklasik Realizm 24
5. Neoklasik Realizmin Ortaya Çıkışı 24
6. Neoklasik Realizm Açıdan Dış Politikanın Oluşumu 27
6.1. Bağımsız Değişken: Uluslararası Sistem 27
6.2. Ara Değişkenler 28
6.2.1. Lider Algısı 29
6.2.2. Stratejik Kültür 31
6.2.3. Devlet İçi Aktörler ve Kurumlar 33
6.3. Bağımlı Değişken: Dış Politika 37
7. Neoklasik Realizmin Devlet Dışı Aktörlere Bakışı 38
8. Afgan-Amerikan İlişkilerine Neoklasik Realizmin Perspektifinden Bakma 39

BÖLÜM III 41
20. YÜZ YILDA AFGAN-AMERİKAN İLİŞKİLERİ: 1921-2001 41
1. Giriş 41
2. Afganistan'ın ABD ile Diplomatik İlişki Kurma Çabaları: 1921-1934 41
3. Afganistan ve ABD Arasında Daimî Elçiliğin Kurulması, 1934-1942 43
3.1. Bir Amerikan Şirketi ile Petrol Arama Anlaşması 45
3.1. Petrol Anlaşmasının Sona Ermesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın Patlak Vermesi 47
4. Afganistan'ın ABD ile İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Saikleri 50
4.1. ABD'nin Afganistan'la İlişkileri Geliştirme Konusundaki İsteksizliğinin Arkasındaki Etkenler 52
5. Soğuk Savaş Döneminde Afgan-Amerikan İlişkileri: 1945-1979 56
5.1. Siyasi Alanda Etkileşim: Arabulucu Olarak ABD'nin Rolü 57
5.1.1. İran ile Su Sorunu 57
5.1.2. Peştunistan Sorunu 59
5.1.3. ABD'nin Peştunistan Konusundaki Siyasi Tutumu 61
5.2. Sosyal ve Kalkınma Alanlarda İş birliği 64
5.2.1. Kültürel ve Eğitim Alanlarda Etkileşim 64
5.3. Ekonomik ve İmar Alanlarında İş birliği 65
5.3.1. Helmand Vadisi Kalkınma Projesi: ABD'nin Afganistan'daki En Büyük Yatırımlı Projesi 66
5.4. Ulaştırma Alanında İş birliği 69
5.5. ABD'nin Askeri İş birliği Konusunda İkilemi 69
5.6. İstihbarat Alanında İş birliği 73
6. Nisan 1978 Komünist Darbesi ve Afganistan-ABD İlişkileri Üzerindeki Etkisi 76
7. İlişkilerin Bozulması: 1979-2001 79
7.1. Büyükelçi Adolph Dubs'un Trajik Olayı: Şubat 1979 79
7.2. Kızıl Ordu'nun Afganistan'da Konuşlandırılması: 24 Aralık 1979 83
7.2.1. ABD'nin Kızıl Ordu'nun Askeri Saldırganlığına Tepkisi 84
7.2.2. CIA'in Kızıl Ordu ve Afgan Komünist Rejimine Karşı Gizli Eylemleri 86
8. Durgunluğa ve Yeniden Yüzleşmeye Giden Yol, 1990-2001 90
9. Sonuç 91
BÖLÜM IV 94
AFGANİSTAN VE ABD ARASINDA STRATEJİK ORTAKLIĞIN KURULMASI 94
1. Giriş 94
2. 11 Eylül'ün ABD'nin Dış Politikası Üzerindeki Etkileri 94
3. 11 Eylül Olayın Afganistan-ABD İlişkileri Üzerindeki Etkileri 98
3.1. Siyasi-Askeri Çatışma: Eylül-Aralık 2001 98
3.2. Taliban'ın ABD'nin Ültimatomuna Boyun Eğmeme Gerekçesi 101
3.2.1. Taliban'ın Siyasi Duruşunun Analizi 103
4. Yeni Afgan Devletin Kurulmasıyla İlişkilerin Normalleşmesi ve Gelişmesi 105

5. Afgan Cumhuriyeti'nin Dış Politika Oluşumu ve İlkeleri 108
6. Afganistan-ABD Arasında İmzalanan Stratejik Ortaklık Anlaşmaları 114
6.1. Afganistan-ABD Stratejik Ortaklığı Ortak Deklarasyonu (AASOD), Mayıs 2005 116
6.2. ABD-Afganistan Arasında Kalıcı Stratejik Ortaklık Anlaşması (AAKSORA), Mayıs 2012: 117
6.2.1. 2005 ve 2012 Stratejik Anlaşmalarının Temel ve Ortak Özellikleri 118
6.2.1.1. Güvenlik 118
6.2.1.2. Demokrasi ve Yönetişim 119
6.2.1.3. Ekonomik Kalkınma: 119
6.2.1.4. Bölgesel İşbirliğinin Teşvik Edilmesi 120
6.3. İkili Güvenlik Anlaşması (İGA), Eylül 2014: 121
6.4. Afganistan'a Barışı Getirmek İçin Afganistan-ABD Ortak Deklarasyonu, Şubat 2020: 122
7. Afganistan'ın Kalıcı Stratejik Ortaklığı İmzalama Motivasyonları 123
8. Sonuç 127
BÖLÜM V 129
AFGAN-AMERİKA'NIN STRATEJİK ORTAKLIĞININ DAĞILMASI 129
1. Giriş 129
2. Terörle Mücadele Misyonunun Temel İlkeleri Konusunda Görüş Ayrılığı 130
2.1. Terörizm Tanımı ve Kimin Terörist Olduğu Üzerinde Anlaşmazlık 130
2.2. Terörizmin Menşe ve Kaynağı Üzerinde Anlaşmazlık 135
2.3. Terörle Mücadele Operasyonlarının Yürütülmesi Üzerinde Çekişme 139
2.3.1. ABD Askeri Operasyonlarının Taktikleri Üzerinde Görüş Ayrılığı 139
2.3.2. İhtilafların Afgan-Amerikan Stratejik Ortaklığı Üzerinde Etkisi 143
2.3. ABD'nin Teröre Karşı Savaştan Fiili Olarak Geri Çekilme Stratejisi Konusunda Görüş Ayrılığı 148
3. Taliban'la Barış Süreci Üzerinde Anlaşmazlık 156
3.1. İntikamcı Politika: 2001-2005 157
3.2. Kısıtlı Yeniden İntegrasyon Politikası: 2005-2010 158
3.3. Daha Geniş Yeniden İntegrasyon Politikası: 2010-2018 158
3.4. Karmaşık ve Zıt Politikalar: 2018-2021 161
3.4.1. Müzakere Formatı 162
3.4.2. Ateşkes Güvencesi 163
3.4.3. Yeni Siyasi Düzene Geçiş Sürecine İlişkin Anlaşmazlık 165
4. ABD'nin Stratejik Ortaklığına Yönelik Algı ve Yaklaşım Değişimi 170
4.1. Yolsuzluğun Yaygınlığı 171
4.2. Askeri Çıkmaz 180
4.3. Uluslararası Siyasi Sistemde Güç ve Kaynak Dağılımında Değişimin Afgan-Amerikan Stratejik Ortaklık Üzerinde Etkisi 185
4.3.1. Tek Kutuplu Yapı: 1991-2010 186
4.3.2. Çok-Kutuplu Yapı: Büyük Güçler Arasında Stratejik Rekabetin Çıkışı: 2010 - 188

4.3.2.1. Çin'in Yükselişi 188
4.3.2.2. Rusya'nın Dirilişi 191
5. Sonuç 194
VI. BÖLÜM 196
SONUÇ 196
1. Temel Bulgular 196
2. Afgan-Amerikan İlişkilerinde Süreklilik ve Değişim 198
3. Afgan-Amerikan İlişkilerinin Geleceği 200
Kaynaklar 206
Ekler 242
EK I. Joint Declaration of the United States-Afghanistan Strategic Partnership 242
EK II. Enduring Strategic Partnership Agreement Between The United States Of America And The Islamic Republic Of Afghanistan 245
EK III. Security And Defense Cooperation Agreement Between The Islamic Republic Of Afghanistan And The United States Of America 252
EK IV. Joint Declaration between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America for Bringing Peace to Afghanistan 270
EK V. Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban and the United States of America 273

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AİC : Afganistan İslam Cumhuriyeti
DPA : Dış Politika Analizi
Uİ : Uluslararası İlişkiler
YR : Yapısal Realizm
KR : Klasik Realizm
NKR : Neoklasik Realizm
UGD : Ulusal Güvenlik Stratejisi
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
BM : Birleşmiş Milletler
AGY : Afganistan Geçici Yönetimi
AGİD : Afganistan Geçici İslam Devleti
BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
ISAF : Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü
NATO : North Atlantic Treaty Organization
ADHP : Afganistan Demokratik Halk Partisi
ADC : Afganistan Demokratik Cumhuriyeti
CIA : Central Intelligence Agency
ISI : Inter-Services Intelligence
İGA : İkili Güvenlik Anlaşması
SIGAR : Afganistan'ın Yeniden İnşası Özel Genel Müfettişi
ANDSF : Afgan Ulusal Güvenlik ve Savunma Gücü
DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü
SCO : Şanghay İşbirliği Örgütü
AIIB : Asya Altyapı Yatırım Bankası
NDB : Yeni Kalkınma Bankası
AEB : Avrasya Ekonomik Birliği
KGAÖ : Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
MSS : Milli Savunma Stratejisi
AİE : Afganistan İslam Emirliği
İKÖ : İslam Konferansları Örgütü
BMKP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
IMF : Uluslararası Para Fonu
UNAMA : Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonu
HRW : İnsan Hakları İzleme Örgütü
UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
ASFF : Afganistan Güvenlik Güçleri Fonu
IWA : Integrity Watch Afghanistan
USAID : Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı
HOOAC : Afgan devletinin yolsuzlukla mücadele kurumu
UNODC : Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Neoklasik Realizmin Dış Politika Oluşum Süreci ……..…….. 41
Şekil 2. Sivil Kayıpları: 2009-2018 ……..…… 152
Şekil 3. ABD'nin Afganistan'da Attığı Bomba Sayısı ……. 153
Şekil 4. Devlet Kurumlarda Rüşvet Yaygınlığı; 2009 ve 2012 yılları ……..… 179
Şekil 5. Afganistan'ın Kısır Döngüsü ……..... 186
Şekil 6. Çin'in Ekonomik Süper Güce Yükselişi ……... 192

BÖLÜM I

1. Giriş

Afganistan ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki ilişkiler, tarihsel süreçte pasif bir tutumdan aktif bir politikaya, çatışmadan durağanlığa ve stratejik ittifaktan güvenilmez ortaklığa kadar bir dizi önemli dönüşüm geçirmiştir. İki ülke arasındaki ilk temaslar 1920'li yıllarda başlamıştır. 1919 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanan Afganistan, Asya, Avrupa ve Afrika'daki bağımsız devletlerle resmi ve siyasi ilişkiler kurmayı öncelikli hedefleri arasına almıştır. Bu çerçevede, ABD ile resmi ilişki tesis etmek, Afgan devletinin öncelikli diplomatik hedeflerinden biri olmuştur. Afgan Kralı Amanullah Han, 1921 yılında Afganistan'ın bağımsız bir devlet olarak tanınmasını sağlamak ve diplomatik bağlar kurmak amacıyla ABD'ye üst düzey elçiler göndermiştir. Ancak, ABD'nin Afganistan'ın bağımsızlığını ve egemenliğini tanıma konusunda gösterdiği tereddüt, Afgan yönetici sınıfında derin bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu ilk sonuçsuz girişime rağmen, Afganistan ABD ile diplomatik ilişkiler kurma çabalarına devam etmiştir (Rakove, 2023, ss. 20-31). Küresel siyasi manzaradaki değişimler ve ABD'deki iç gelişmelerle birlikte, iki devlet arasındaki ilk resmi diplomatik ilişkiler 1934 yılında kurulmuştur. Bu bağlar, 1942 yılında Kabil'de ABD elçiliğinin ve 1947'de büyükelçiliğin açılmasıyla daha da güçlenmiştir.

Soğuk Savaş döneminde her iki taraf da ikili ilişkileri çeşitli alanlarda genişletme konusundaki isteklerini açıkça ortaya koymuştur. ABD, Afganistan'ın yönetim, ekonomi, ticaret, tarım, eğitim, kültür, altyapı, insani yardım ve kalkınma projelerinde aktif bir rol üstlenmiştir. Bu dönemde iki ülke arasında resmi görüşmeler ve üst düzey karşılıklı ziyaretler artmış, birçok alanda iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır (Johnson & Adamec, 2021, ss. xxvii-xiv; Rasanayagam, 2003, s. 56). Örneğin, 1959 yılında ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower, Afganistan'ı ziyaret ederek ülkeyi ziyaret eden ilk ABD başkanı olmuştur (Riedel, 2014, s. 13). Buna karşılık, 1963 yılında Afgan Kralı Zahir Şah, ABD'ye resmi bir ziyarette bulunarak iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri daha da pekiştirmiştir (Central Intelligence Agency, 1963, s. 1). 1978'de Afgan Komünist Partisi'nin gerçekleştirdiği darbe ile başlayan olaylar silsilesi, Afgan-Amerikan ilişkilerini derinden sarsmıştır. Özellikle, Afgan komünist rejiminin 1979 yılında Kızıl Ordu'nun Afgan topraklarında konuşlanmasına izin vermesi, Afganistan'ın geleneksel "güç dengesi" ve "tarafsızlık" politikalarından fiilen uzaklaşmasına yol açmıştır. Bu durum, Afganistan'ı ABD'nin siyasi ve ideolojik açıdan rakip bir devleti konumuna taşırken, iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler giderek daha da gerginleşmiştir. Bu çerçevede, ABD

1989 yılında Kabil Büyükelçiliği'ni kapatma kararı almıştır. İkili ilişkilerdeki bu bozulma ve gerginlik, 1990'lı yıllar boyunca da devam etmiştir.

11 Eylül 2001 sonrası dönem, Afganistan-ABD ilişkilerinde kritik bir dönüm noktası olmuştur. ABD, El-Kaide tehdidini ortadan kaldırmak, Taliban yönetimini devirmek ve Afganistan'da demokratik bir hükümet kurmak amacıyla askeri müdahale ve işgale girişmiştir. Kısa sürede Taliban rejimini deviren ABD, yeni bir Afgan devletinin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Bu yeni Afgan devleti ile ABD arasındaki ilişkiler, stratejik bir misyona, ortak hedef ve çıkarlara ve karşılıklı güvene dayalı bir şekilde şekillenmiştir. Bu stratejik ittifak askeri, siyasi, ekonomik, mali, yönetişim, sosyal ve kültürel sektörler de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda genişledi. Ortak çıkar ve karşılıklı güven temeline dayanan bu stratejik ittifak, özellikle askeri ve güvenlik alanında derinleşmiştir. Öyle ki ABD'nin 2002 ile 2021 yılları arasında yalnız Afgan askeri ve güvenlik kurumlarına yaptığı yardımları 89.38 milyar dolar civarındadır (SIGAR, 2021, s. 41). Bu askeri işbirliğinin yanı sıra, ABD'nin Afganistan'a devlet inşası, sosyal, kültürel, tarım, altyapı geliştirme, sağlık, eğitim, medya ve diğer alanlarda sağladığı yardımlar da büyük bir öneme sahiptir. ABD'nin bu sektörlerde yaptığı yardımlar 57 milyar doların üzerinde bir değere ulaşmıştır (SIGAR, 2021, s. 41). Bu yardımlar, Afganistan'ın kalkınması ve toplumsal yapıların güçlendirilmesi adına hayati roller oynamıştır. ABD'nin bu kapsamlı desteği, iki ülke arasındaki stratejik ittifakın çok boyutlu olduğunu ve Afganistan'ın çeşitli sektörlerdeki gelişimine doğrudan katkı sağladığı göstermektedir.

Bu ortaklığın yasal temeli, dört stratejik ortaklık anlaşması ile atılmış ve güçlendirilmiştir. Bu anlaşmalar, 2005 yılında ABD-Afganistan Stratejik Ortaklığı Ortak Deklarasyonu,[1] 2012 yılında ABD-Afganistan Kalıcı Stratejik Ortaklık Anlaşması,[2] 2014 yılında İkili Güvenlik Anlaşması[3] ve 2020 yılında Afganistan'a Barış Getirmek için Afganistan ve ABD arasında Ortak Deklarasyonudur.[4] Bu anlaşmaların her biri, bu dönemde iki ülke arasında gelişen dinamikleri ve iş birliği çabalarını şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri-Afganistan Stratejik Ortaklığının 2005 yılındaki Ortak Deklarasyonu, güvenlik, yönetişim ve kalkınma alanlarında iş birliği için bir çerçeve

[1] White House, (2005, Mayis 23). "Joint Declaration of the United States-Afghanistan Strategic Partnership" https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2005/05/20050523-2.html (09.08.2024).
[2] US Department of State ((2012, Mayis 2). "Agreement Between the United States Of America And Afghanistan." https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/02/12-704-Afghanistan-Relations.pdf (09.08.2024).
[3] US Department of State, (2014, Eylül 30). "Bilateral Security Agreement with Afghanistan." https://2009-2017.state.gov/s/l/2014/ch18/index.htm (12.08.2024).
[4] U.S. Department of State, (2020, Şubat 29). "Joint Declaration Between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America for Bringing Peace to Afghanistan." https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/02.29.20-US-Afghanistan-Joint-Declaration.pdf (19.08.2024).

oluşturarak resmileştirilmiş bir ortaklığın başlangıcına işaret etmiştir. Bu deklarasyon, daha ileri stratejik iş birliği için zemin hazırlamış ve her iki ülkenin de uzun vadeli bu ilişkiye olan bağlılığının altını çizmiştir. 2012'de imzalanan ABD-Afganistan Kalıcı Stratejik Ortaklık Anlaşması, siyasi, ekonomik ve güvenlik iş birliğini içeren kapsamlı bir ortaklığın ana hatlarını çizerek ittifakı daha da derinleştirdi. Bu anlaşma Afganistan'da barış, istikrar ve refahın teşvik edilmesine yönelik karşılıklı kararlılığın altını çizdi. 2014'teki İkili Güvenlik Anlaşması, Afgan güvenlik güçlerine destek sağlamak ve savunma iş birliğini geliştirmek suretiyle ABD kuvvetlerinin Afganistan'daki varlığının devamı için yasal bir çerçeve sağlamıştır. Son olarak, Afganistan ve ABD arasında 2020'de Afganistan'a Barış Getirmek için Ortak Deklarasyon ise, Taliban ile barış görüşmelerini kolaylaştırmayı ve çatışmaya barışçıl bir çözüm getirmeyi amaçlamıştır.

Afgan-Amerikan ilişkileri ortak çıkarlar, karşılıklı güven ve paylaşılan taahhütler üzerine kurulu stratejik bir ortaklık olarak nitelendirilse de ilişki çok sayıda zorlukla karşı karşıya kaldı. Özellikle, bu zorluklar 2010 yılından itibaren ortaklığın temellerini sürekli olarak zayıflattı. 2021 yılına gelindiğinde Afgan-Amerikan stratejik ortaklığı varoluşsal bir krizle karşı karşıya kaldı. Afgan Devlet Başkanı'nın ülkeden kaçması ve Taliban'ın merkezi otoriteyi ele geçirmesiyle Afgan cumhuriyetinin aniden çökmesi, bu iş birliği dönemine kesin bir son getirdi.

Bu çalışma, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının oluşum ve dağılma sürecini derinden etkileyen temel etkenleri araştırma ve incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, iç ve uluslararası siyasi dinamikleri dikkate alarak aşağıdaki temel sorulara bilimsel ve ikna edici yanıtlar bulmaya çalışacaktır: Hangi faktörler, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının oluşumunda ve dağılmasında kritik rol oynamıştır? Temelleri ortak misyon ve karşılıklı güvene dayanan Afgan-Amerikan stratejik ortaklığı, neden ve nasıl giderek kırılgan ve güvenilmez bir ortaklığa dönüşmüştür? Afgan Cumhuriyeti ve ABD'nin stratejik ortaklığına dair algı, yaklaşım ve politikalarını şekillendiren ve dönüştüren temel unsurlar nelerdir?

2. Tezin Argümanı

Bu çalışma, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının hem oluşumuna hem de nihai olarak dağılmasına birçok dış ve iç faktörün katkıda bulunduğunu savunmaktadır. Çalışma, Afgan siyasi elitlerinin güvenlik endişeleri, ekonomik zorluklar, altyapı ve sosyal kalkınma gereksinimleri, kurumsal kapasitenin artırılması, demokratik kurumların güçlendirilmesi ve küresel toplumla bütünleşmeye duyulan ciddi ihtiyaç nedeniyle ABD ile stratejik ortaklık

kurmaya itildiğini ileri sürmektedir.[5] Öte yandan, ABD'yi Afganistan ile kalıcı bir stratejik ortaklık kurmaya iten temel nedenler güvenlik sorunlarını ortadan kaldırmak, devlet dışı aktör ve gruplardan kaynaklanan olası tehditleri önlemek ve Afganistan'da demokratik normların ve değerlerin teşvik edilmesini ve kurumsallaşmasını savunmaktı.[6] Ancak, Afgan ve Amerikalı siyasi liderler arasında temel konular ve politikalara ilişkin farklı bakış açıları ve tutumlar belirgin hale geldi. Bu farklılıklar, iki devlet arasındaki güven ve itimadı yavaş yavaş aşındırarak, stratejik ortaklığın temellerinin giderek zayıflamasına neden oldu. Her iki tarafın da ortaklığa yönelik algıları ve tutumları zamanla değişti; ortaklığı sürdürme konusundaki hevesleri, bağlılıkları ve taahhütleri giderek azaldı.

Bu çalışmaya göre, Afgan devletinin ABD'ye ve stratejik ortaklığın sürdürmemesine yönelik yaklaşımındaki önemli değişimin en büyük sebebi, ABD'nin Afgan devletiyle "terörle mücadele" misyonunun temel ilkeleri ve Taliban'la barış süreci politikası konusunda ciddi anlaşmazlıklar yaşamasıydı.[7] ABD'nin, Afgan devletinin bu temel konulardaki endişelerini, taleplerini ve politikalarını göz ardı etmesi, stratejik ortaklığın temek dinamiklerini

---

[5] Maley, W. *Transition in Afghanistan Hope, Despair and the Limits of Statebuilding* (Oxford: Taylor & Francis 2018); Tamanna, F. (Ed.) *Afganistan'ın Dış Politikası: Bölgesel İş Birliğin Gölgesinde* [Farsça] (Kabul: Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2014); Bamik, M. K. *Afganistan Dış Politikası* (Kabul: Nawisa, 2021); Nojumi, N., Mazurana, D., & Stites, E., *Life and Security in Rural Afghanistan* (Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 2008); Barnett Rubin, *Afghanistan from the Cold War through the War on Terror* (New York: Oxford UniversityPress, 2013); Shah, A. "The Post 9/11 Democratization In Afghanistan: Challenges And Expectations," *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies* 4/1 (Haziran 2012): 19-32; A. Brown, K. A. *Your Country, Our War The Press and Diplomacy in Afghanistan* (Oxford: Oxford University Press, 2019); R. Rubin, B.R. *Afghanistan: What Everyone Needs to Know?* (Oxford: Oxford University Press, 2020).

[6] NARA & OFR, *Public Papers of the President of the United States. George Bush, 2001, Book 2,* (Washington, D.C.: Government Printing Office, 2002); Ryan Wadle, *Afghanistan War: A Documentary and Reference Guide,* (California: Greenwood, 2018); Bose, P. *Intervention Narratives Afghanistan, the United States, and the Global War on Terror,* (New Jersey: Rutgers University Press 2020); Thomas, C. *Afghanistan: Background and U.S. Policy, Congressional Research Service* (Washington D.C., 2023); Dorani, S. *America in Afghanistan Foreign Policy and Decision Making From Bush to Obama to Trump* (London: I.B. Tauris, 2019); Sing, S. *The Bush Doctrine and the War on Terrorism Global Responses, Global Consequences*; edit. Mary Buckley, & Robert Singh. (Oxford: Taylor & Francis, 2006); Cristol, J. *The United States and the Taliban before and after 9 11*, (New York: Palgrave Macmillan, 2019); Tucker, S. C. *The Encyclopedia of Middle East WarsThe United States in the Persian Gulf, Afghanistan, and Iraq Conflicts, Cilt. V,* (California: ABC-CLIO, 2010).

[7] Spanta, R. D. *Afganistan Siyaseti; İçeriden Bir Anlatı,* [Farsça] (Kabil: Aazem Publication, 2017); Lebovic, J. *Planning to Fail: The US Wars in Vietnam, Iraq, and Afghanistan* (Oxford: Oxford University Press, 2019); Kerrigan, H., & CQ Press, (Ed.), *Historic Documents of 2014*, (London: SAGE Publications, 2015); Kerrigan, H. (Ed.), *Historic Documents of 2017* (London: SAGE, 2018); Brooking, S. *Why Was a Negotiated Peace Always Out of Reach in Afghanistan? Opportunities and Obstacles, 2001-21*, United States Institute of Peace, No: 184, (Washington, DC, Ağustos 2022); Daudzai, H. *The State-Building Dilemma in Afghanistan* (Berlin: Budrich Academic Press, 2021); Whitlock, C. *The Afghanistan Papers: A Secret History of the War* (New York: Simon & Schuster, 2021); *Noori,* A., *& Coburn,* N. *The Last Days of the Afghan Republic: A Doomed Evacuation Twenty Years in the Making (Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 2023);* Jamal, A. S., & Maley, W. *The Decline and Fall of Republican Afghanistan*, (Londra: Hurst, 2023); Gilmore, J. "A Kinder, Gentler Counter-Terrorism: Counterinsurgency, Human Security and the War on Terror," *Security Dialogue 42*, no. 1 (Şubat, 2011): 21-37; *Eikenberry,* K. W. *"The Limits of Counterinsurgency Doctrine in Afghanistan: The Other Side of the COIN," Foreign Affairs 92, No. 5 (Eylül 2013): 1-14; Inc. IBP, US Presidential Doctrines Handbook: Volume 1 President Barack Obama Doctrine: Strategic Information and Materials (Washington: IBP, 2017); Malkasian,* C. *The American War in Afghanistan: A History (Oxford: Oxford University Press, 2021).*

baltalamıştır. Özellikle 2010 sonrasında, Afgan devleti, terörizmin tanımı, hangi grup ve bireylerin terörist olarak nitelendirileceği, terörizmin kaynağı ve desteklendiği yerler, terörle mücadelenin askeri operasyonlarının nasıl yürütüleceği ve terörle savaştan fiilen çekilme stratejisi gibi konularda ABD ile derin görüş ayrılıkları yaşadı. Ayrıca, 2018'den itibaren Afganistan ve Amerika, Taliban'la barış müzakerelerinin formatı, müzakerelerin içerikleri ve yeni bir siyasi düzene geçiş süreci konusunda da çok farklı ve zıt yaklaşım ve politikalar izledi.

Yine bu çalışma, Afganistan'daki yaygın yolsuzluk, Taliban'la süregelen savaşın askeri çıkmaza girmesi, uluslararası sistemindeki güç ve kaynak dağılımında değişimler ve Çin ve Rusya gibi yeni tehditlerin ortaya çıkmasının, ABD açısından Afganistan'ın ve stratejik ortaklığın önemini yitirmesine yol açan temel faktörler olduğunu öne sürmektedir.[8] 2000'li yılların başında, ABD'li yetkililer arasında Afganistan'da demokratik, şeffaf ve hesap verebilir bir devlet kurma konusunda büyük bir iyimserlik ve güven vardı. Ancak, Afganistan'daki yaygın yolsuzluk, ABD'li liderlerin hem Afgan devletine hem de Afgan toplumuna ve kültürüne yönelik olumlu algılarını ve iyimser yaklaşımlarını zayıflattı. Buna ek olarak, Taliban'a karşı kesin bir askeri zafer elde etme olasılığının düşük olması, savaşın şiddetinin artmasıyla birlikte mali ve insani maliyetlerin de yükselmesi, ve savaşın yıllarca sürmesi, ABD için önemli bir yük haline geldi. Bu durum, savaşın devam etmesinin ABD liderleri açısından mantıksız ve beyhude görünmesine yol açtı. Başka bir deyişle, ABD'nin Afgan devletiyle birlikte yürüttüğü "terörle mücadele" misyonu, ABD nezdinde anlamını ve önemini yitirdi. Bu iç gelişmelerle paralel

[8] SIGAR, *Corruption in Conflict: Lessons From US Experience in Afghanistan* (Washington D.C. Eylül, 2016); SIGAR, *Quarterly Report to the United States Congress* (Washington D.C: Ekim 2008); *SIGAR, Update on the Amount of Waste, Fraud, and Abuse Uncovered through SIGAR's Oversight Work between January 1, 2018 and December 31, 2019, (Washington D.C. Ekim, 2020);* SIGAR, *2 Reconstruction Update*, (Washington D.C. Nisan 2021); Department of Defense, *Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan* (Washington D.C: Haziran, 2010); Sharan, T. *Inside Afghanistan: Political Networks, Informal Order, and State Disruption* (New York: Routledge, 2023); Johnson, J. *Anti-Corruption Strategies in Fragile States: Theory and Practice in Aid Agencies,* (Massachusetts: Edward Elgar Pub, 2016); Neumann, R. E. *Failed Relations between Hamid Karzai and the United States What Can We Learn?* United States Institute Of Peace, *Special Report* 373 (Washington D.C. Mayıs 2015); Mike Pompeo, *Never Give an Inch: Fighting for the America I Love,* (Massachusetts: Broadside Books, 2023); Catherine Bateman, "A Problem We Fueled: Learning Lessons from Corruption in Afghanistan," İçinde *The Great Power Competition Volume 4 Lessons Learned in Afghanistan: America's Longest War,* ed. Adib Farhadi, & Anthony Masys (Cham: Springer, 2023): 24-50; Lewis G. Irwin, *Disjointed Ways, Disunified Means: Learning from America's Struggle to Build an Afghan Nation* (South Carolina: CSIPP, 2012); Neta Crawford, Human Cost of the Post-9/11 Wars: Lethality and the Need for Transparency, *Watson Institute, Costs of War*, (Rhode Island: 2018); George Bush, National Security Strategy, (Washington, DC: the White House, 2002); Barack Obama, National Security Strategy, (Washington, DC: White House, 2010); Barack Obama, National Security Strategy, (Washington, DC: White House, 2015); Donald Trump, National Security Strategy, (Washington, DC: White House, 2017); Joe Biden, National Security Strategy, (Washington, DC: White House, 2021); Joe Biden, National Security Strategy, (Washington, DC: White House, 2022); The Department of Defense, National Defense Strategy, (Washington D.C: 2018); Qunhui Huang, & Quheng Deng, *The Road Towards Common Prosperity* (Pekin: China Social Sciences Press, 2023); Heleen Mees, *The Chinese Birdcage: How China's Rise Almost Toppled the West* (New York: Palgrave Macmillan, 2016); The International Institute for Strategic Studies (IISS), *The Military Balance 2024: The Annual Assessment Of Global Military Capabilities And Defence Economics* (Londra: Routledge, 2024).

olarak, uluslararası siyasi sistemde güç ve kaynak dağılımının değişimi, büyük güçler arasında stratejik rekabetin ortaya çıkışı, uluslararası yapının tek kutupluluktan çok kutupluluğa dönüşmesi ve yeni tehditlerin belirmesi, ABD siyasi elitlerini küresel stratejilerini, önceliklerini ve taleplerini yeniden gözden geçirmeye iten temel faktörler oldu. Özellikle Çin ve Rusya'nın siyasi, ekonomik, askeri ve teknolojik alanlardaki yükselişleri, ABD'nin bölgesel ve küresel çıkarları için ciddi ve yapısal bir tehdit oluşturdu. Bu gelişmeler, hem Afganistan'ın hem de "terörle mücadele" adı altında sürdürülen savaşın ve Afgan-Amerikan stratejik ortaklığın öneminin ve önceliğinin azalmasına ve nihayetinde yitirilmesine zemin hazırlayan temel etkenler arasında yer almıştır.

3. Tezin Teorik Çerçevesi

Bu tez, teorik çerçeve olarak Neoklasik Realizmi (NKR) benimsemektedir. Neoklasik Realizm, dış politika kararlarını açıklarken hem sistemik hem de yerel faktörleri bütünleştirir. NKR, devlet davranışını şekillendirmede sistemik baskıların önemini kabul eder. Bunlar arasında uluslararası sistemin anarşik doğası, devletler arasındaki güç dağılımı ve dış tehditler ve fırsatlar yer alır. Neoklasik Realizmin bakış açısına göre, uluslararası sistem bir devletin dış politikasının geniş hatlarını şekillendirirken, bu sistemik baskılar liderlerin algıları, stratejik kültür, yerel kurumlar ve aktörler gibi yerel müdahale değişkenleri aracılığıyla işlenir ve filtrelenir.[9]

Jeffrey Taliaferro, Steven Lobell, & Norrin Ripsman gibi Neoklasik Realizmin teorisyenlere göre, siyasi liderlerin algıları ve yorumları dış politika kararlarının şekillenmesinde çok önemli bir rol oynar (Taliaferro, J., Lobell, S., & Ripsman, N., 2016, ss. 59-65). Liderlerin inançları, ideolojileri, kişilikleri ve deneyimleri sistemik baskıları nasıl

[9] Rose, G. "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics* 51/1 (1998): 144-172; Taliaferro, J., Lobell, S., & Ripsman, N. (Ed.). *Neoclassical Realism: The State, And Foreign Policy*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009); Taliaferro, J., Lobell, S., & Ripsman, N., *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, (New York: Oxford University Press, 2016); Smith, N. R. "Can Neoclassical Realism Become a Genuine Theory of International Relations?", *The Journal of Politics* 80/2 (2018): 742-749; Kowert, P. A., ve Hermann, M. G. "Who Takes Risks? Daring and Caution in Foreign Policy Making," *Journal of Conflict Resolution* 41/5 (1997): 611-637; Johnston, A. I. 'Thinking about Strategic Culture', *International Security*, 19/4 (1995); 32-64; Goldstein, J., & Keohane, R. O. " Ideas and Foreign Policy: An Analysis Framework," İçinde *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change*, ed. Judith Goldstein, & Robert O. Keohane (New York: Cornell University Press, 1993): 3-30; Nicholas Kitchen, "Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation," *Review of International Studies*, 36, no. 1, (2010): 117-143; Dueck, C. *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy* (New Jersey: Princeton University Press, 2006); Schweller, R. L. *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power* (New Jersey: Princeton University Press, 2006); Schweller, R. L. "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing," *International Security* 29/2 (2004): 159-201.

algıladıklarını ve bunlara nasıl yanıt verdiklerini etkiler. Ayrıca, bürokrasi, ordu ve siyasi sistemler de dahil olmak üzere devlet kurumlarının yapısı ve kapasitesi, bir devletin dış baskıları nasıl işlediğini ve politikayı nasıl formüle ettiğini etkiler. Buna ek olarak, çıkar grupları, kamuoyu ve siyasi partiler gibi iç siyasi dinamikler de dış politika kararlarını etkiler. Dolayısıyla, iç aktörler, ekonomik koşullar ve sosyal faktörler bir devletin dış davranışını etkiler.

Bu teori, iç ve dış belirleyicileri bir araya getirerek devlet davranışının daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Bu anlamda Neoklasik Realizm, Afgan-ABD stratejik ortaklığını analiz etmek için özellikle uygundur. Bu yaklaşım özellikle önemlidir çünkü Afgan-Amerikan ilişkileri bağlamında, her iki devletin liderlerinin algıları ve kişilikleri, yerel kurumlar ve siyasi dinamikler ve toplumun kolektif beklentileri, uluslararası tehditler ve fırsatlarla birleşerek stratejik ortaklığın oluşmasında ve bozulmasında kritik roller oynamıştır. Neoklasik Realizm, bu sistemik ve yerel faktörleri entegre ederek Afgan-ABD stratejik ortaklığını etkileyen karmaşık dinamikleri anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım, uluslararası baskıların ve yerel mülahazaların ittifakın oluşumunu, sürdürülmesini ve bozulmasını şekillendirmek için nasıl kesiştiğinin incelikli bir analizine olanak tanır.

4. Tezin Amacı

Bu tezin temel amacı, 2001 sonrası dönemde Afgan-ABD stratejik ortaklığının oluşmasına ve bozulmasına yol açan temel faktörleri kapsamlı bir şekilde incelemektir. Bu çalışma, iç sorunlar ve uluslararası dinamiklerin etkileşiminin bu stratejik ittifakın yörüngesini nasıl etkilediğini anlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmanın temel amaçları şunlardır:

- Afganistan ile ABD arasında stratejik ortaklığın kurulmasına yol açan temel koşulları ve motivasyonları araştırmak,
- Afgan-ABD stratejik ortaklığının kuruluş aşamasında hem Afgan hem de Amerikalı liderlerin karar alma süreçlerini etkileyen uluslararası ve yerel faktörleri araştırmak,
- 1921'den bu yana Afgan-ABD ilişkilerindeki değişim ve süreklilik dinamiklerini araştırmak ve ortaya koymak,
- Stratejik ortaklığın nasıl güvenilmez bir ortaklığa dönüştüğünü incelemek ve Afgan-ABD stratejik ittifakının nihai olarak bozulmasına yol açan faktörleri bulmak, ve
- İç politika, liderlik ve uluslararası ilişkilerdeki değişikliklerin ortaklığın dağılmasına nasıl katkıda bulunduğunu değerlendirmek.

5. Tezin Yapısı

Çalışma altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin argümanı, tezin amaçları, özgünlüğü ve akademiye katkısı, kullanılan metodoloji ve yararlanılan ana kaynaklar yer almaktadır. İkinci bölüm, tezin Neoklasik Realizm'e dayanan teorik çerçevesini ele almaktadır. Neoklasik Realizm'in temel varsayımları üzerinde durulmakta ve bu yaklaşımın Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının analizine nasıl uygulandığı açıklanmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümü, 20. yüzyılda Afgan-Amerikan ilişkilerine genel bir bakış sunmaktadır. Bu bölümün amacı, iki devlet arasındaki bağların oluşumunu ve gelişimini ortaya koymak ve ilişkilerdeki tarihi dönüm noktalarını vurgulamaktır. Çalışmanın dördüncü bölümü, 2001 sonrası Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının oluşumunu ele almaktadır. Afgan-Amerikan stratejik ortaklığın kurulmasına yol açan ilk koşullar, motivasyonlar ve kilit faktörler incelenmektedir. Çalışmanın beşinde bölümünde stratejik ortaklığın dağılmasına yol açan yerel ve uluslararası faktörler tartışılmaktadır. Liderlik algılarındaki değişimlerin, iç siyasi dinamiklerin ve uluslararası baskıların, ortaklığın dağılmasına nasıl katkıda bulunduğu analiz edilmektedir. Son bölümünde, çalışmanın temel bulgularına, Afgan-Amerikan ilişkilerindeki süreklilik ve değişimlere ve Afgan-Amerikan ilişkilerinin geleceğine dair kimi öngörülerle birlikte konuya ilişkin olası yeni araştırma konularına yer verilmektedir.

6. Tezin Kapsamı

Her akademik çalışma ve tezde olduğu gibi, bu çalışma da belirli konuları öncelikli olarak ele almaktadır. Bu çalışma, genel olarak 2001-2021 yıllarını kapsayan Afgan Cumhuriyeti dönemine odaklanmaktadır. Çalışma, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının oluşumu ve nihai dağılmasının kapsamlı bir incelemesini merkeze almaktadır. Aynı zamanda, hem Afgan hem de Amerikalı liderlerin stratejik ortaklığa dair algılarını değiştiren temel dinamikleri ortaya koymayı ve bu değişimlerin ortaklığın önemini yitirmesine ve nihayetinde çöküşüne nasıl katkıda bulunduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

2001-2021 yılları arasına odaklanmanın nedeni, bu dönemin Afganistan'ın yakın tarihindeki en kritik ve dönüştürücü süreçleri barındırmasıdır. 2001 yılı, ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sonra Afganistan'a askeri müdahalede bulunmasıyla Afgan Cumhuriyeti'nin kurulmasına zemin hazırlayan bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde, Taliban rejimi devrilmiş ve Afganistan'da uluslararası destekle yeni bir hükümet yapısı oluşturulmuştur. Bu dönemin incelenmesi, sadece Afgan Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve ABD ile Afganistan arasındaki

stratejik ortaklığın nasıl geliştiğini anlamak için değil, aynı zamanda bu ortaklığın nasıl başarısızlığa uğradığını ve 2021'de ABD'nin Afganistan'dan çekilmesiyle Taliban'ın yeniden iktidara gelmesine yol açan olayları analiz etmek açısından da kritiktir. 2001'den 2021'e kadar geçen 20 yıl, Afganistan'ın siyasi, askeri ve toplumsal yapısında büyük değişimlerin yaşandığı, ancak aynı zamanda sürekli bir istikrarsızlık ve şiddetle damgalanan bir dönemdir. Bu dönem boyunca, ABD ve uluslararası toplumun Afganistan'a olan ilgisi, çeşitli stratejik ve politik faktörler tarafından şekillendirilmiş ve nihayetinde Afgan Cumhuriyeti'nin çöküşüne yol açan bir dizi karmaşık dinamik ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, 2001-2021 yılları arasındaki döneme odaklanmak, Afganistan'ın modern tarihindeki bu kritik aşamayı daha derinlemesine anlamamıza olanak tanır ve Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının oluşumu, gelişimi ve dağılmasının nedenlerini kapsamlı bir şekilde incelememize olanak sağlar.

Bu çalışma, Afganistan'ın yakın siyasi tarihini şekillendiren bazı kritik olayları derinlemesine incelememektedir; örneği, Taliban'ın yükselişi, Afgan savunma ve güvenlik güçlerinin çöküşü, Afgan Cumhuriyeti'nin yıkılışı gibi konular. Bu konular, büyük ölçüde Afganistan'ın iç politikasına dair meselelerdir ve dış politikadan çok daha farklı bir analitik çerçeveye ihtiyaç duyarlar. Bu konuları ele almak, Afganistan'ın iç siyasetinin karmaşıklığına ve dinamiklerine odaklanmayı gerektirir. Örneğin, ülkenin kurumları, milli ve yerel aktörleri, siyasi ve etnik yapısı, fikir ve ideoloji dinamikleri, kültürel ve sosyal normlar, değerler ve iç aktörler arasındaki ilişkilerin düzeyi gibi birçok faktörün detaylı bir şekilde analiz edilmesi zorunludur. Oysa bu kapsamlı incelemeler, tezin temel odağı olan Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının incelenmesinden uzaklaşılmasına neden olabilir.

Yine bu çalışmada, Taliban'ın yükselişi, Afgan savunma ve güvenlik güçlerinin çöküşü ve Afgan Cumhuriyeti'nin yıkılışı gibi kritik olaylar, stratejik ortaklığın bağlamı içinde ele alınmıştır. Örneğin, Taliban'ın yükselişinin ABD'nin Afganistan politikasını nasıl etkilediği ve ABD ile Afgan yetkililer arasındaki derin ihtilafların ve farklı politika yaklaşımlarının, Afgan ordusunun ve Cumhuriyetin çöküşüne nasıl katkıda bulunduğu gibi konulara değinilmiştir. Ancak, bu çalışma, bu olayların her birini derinlemesine incelemek yerine, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının dinamiklerine odaklanmayı tercih etmiştir. Dolaysıyla bu yaklaşım, tezin odak noktasını belirginleştirerek, stratejik ortaklığın nasıl şekillendiğini, hangi iç ve dış faktörlerin bu süreci etkilediğini ve nihayetinde nasıl çözüldüğünü daha derinlemesine bir şekilde incelemeyi mümkün kılar. Böylece, ilgili olaylar bağlam içinde yer alırken, tezin temel amacı olan stratejik ortaklığın dinamiklerine odaklanmıştır.

7. Tezin Özgünlüğü ve Katkısı

Bu çalışmayı farklı kılan, özgün teması ve yaklaşımıdır. ABD'nin Afganistan politikasının askeri müdahalesi, "terörle mücadele" stratejileri ve Afgan hükümetinin çöküşü gibi çeşitli yönlerini ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların çoğu ağırlıklı olarak ABD'nin "terörle mücadele" girişimlerine ve devlet kurma çabalarına odaklanma eğilimindedir.[10] Ancak bu çalışma, Afgan-Amerikan ilişkilerini kavramsal olarak stratejik ortaklık (Strategic Partnership) perspektifinden ve teorik olarak Neoklasik Realizm merceğinden analiz edecektir. Bu bağlamda, çalışma hem konu hem de yaklaşım açısından özgün bir nitelik taşımakta, aynı zamanda Afgan-Amerikan ilişkileri literatürüne stratejik ortaklık perspektifi ve Neoklasik Realizm teorisi açısından katkıda bulunmaktadır. Stratejik ortaklık kavramı, Soğuk Savaş sonrasında diplomasi sözlüğünde ve uluslararası siyaset arenasında devletler arası bir ilişki biçimi olarak ortaya çıkmış ve özellikle 2000'li ve 2010'lu yıllarda yaygınlık kazanmıştır.

Tezin teorik çerçevesi bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacağı için, aşağıda stratejik ortaklık kavramına ve stratejik ortaklığın devletler arası ne tür bir ilişkiyi ifade ettiğine kısaca değinmek uygun olacaktır.

8. Kavramsal Çerçeve: Stratejik Ortaklık

Uluslararası siyaset alanında, devletler arasındaki ilişki ve etkileşimler çatışma ve rekabetten iş birliği ve ittifaklara kadar farklı düzeylerde gerçekleşir. Bu ilişkiler, ulusal çıkarlar, jeopolitik kaygılar ve güç ya da güvenlik arayışı gibi unsurların bir karışımı tarafından şekillendirilir. Bazı devletler, rekabet veya doğrudan düşmanlıkla karakterize edilen karşıt ilişkiler içine girerken, diğerleri, ortak zorluklarla başa çıkmak ve ortak hedeflere ulaşmak için iş birliğine dayalı çerçeveler oluşturmaya çalışır. Bu iş birliğe dayalı ilişkiler, kapsam ve

[10] Dora, Z. K. "The US-led "war on terror" in Afghanistan: 2001-2021," *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10, (2021)), 172-185; Yawar, M. E. "Changing strategy and foreign policy of the United States regarding Afghanistan and the new interim government of the Taliban," *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 11/1, (Şubat 2024): 248-267; Williams, B. G. *Afghanistan Declassified: A Guide to America's Longest War*, (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2011); Akbari, M. Q. "US Foreign Policy Towards Afghanistan. Brief from 2001 to 2022," *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 10/6, (Aralık 2023): 2697-2719. Obaidee, S. F. "U.S-Afghan Relations Between 2014-2019," Yüksek Lisans Tezi, *T.C. Istanbul Aydin Üniversitesi,* , (2021); Hashimi, M. "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin Afganistan'a Yönelik Dış Politikası: Etkiler Ve Sonuçlar," Yüksek Lisans Tezi, *T.C. Karabük Üniversitesi,* (2024); Teitler, A. *US Policy Towards Afghanistan, 1979-2014 'A Force for Good'* (New York: Routledge, 2020); Goodson, L. P., & Johnson, T. H. "U.S. Policy And Strategy Toward Afghanistan After 2014," Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, (Washington D.C., 2014); Tellis, A. J., & Eggers, J. "U.S. Policy In Afghanistan: Changing Strategies, Preserving Gains," *Carnegie Endowment for International Peace,* (Washington D.C., 2017).

stratejik önem açısından ittifak (alliance), özel ilişkiler (Special Relationships), ve ortaklık (partnership) gibi çeşitli biçimlerde kendini gösterebilir.

Devletler, 19. ve 20. yüzyıllarda stratejik ve iş birliğine dayalı ilişkilerini tanımlamak için sıklıkla ittifak, özel ilişkiler, iş birliği, ve ittifak gibi kavramları kullanıyordu (Blanco, 2015, s. 54). Ancak, Soğuk Savaş sonrası dönemde, devletler stratejik ve iş birliğine dayalı ilişkilerini tanımlamak ve nitelemek için "stratejik ortaklık" terimini kullanmaya başladılar (Michalski ve Pan, 2017, s. 11-13). Anna Michalski'ya göre, ilk stratejik ortaklıklar 1990'ların başlarında, ekonomik, teknolojik ve milletler arası etkileşimlerin yoğunlaştığı bir dönemde tesis edilmiştir (2019, s. 4-5). Stratejik ortaklık anlaşmalarının sayısı sürekli bir artış göstermiştir; özellikle ABD ve Çin gibi stratejik ortaklık konusunda en üretken iki ülke, 130'dan fazla stratejik ortaklık kurmuştur (Michalski, 2019, s. 4). Stratejik ortaklık antlaşmalarının çoğalmasıyla birlikte, devletler arası ilişkileri stratejik ortaklık çerçevesinde ele alan ve analiz eden literatür de önemli ölçüde artış göstermiştir.[11]

Vidya Nadkarni'ye göre, yapısal, bölgesel, medeniyetler arası değişiklikler, ekonomik küreselleşme, devlet dışı güvenlik tehditleri ve nükleer silahlar nedeniyle, stratejik ortaklıklar 21. yüzyılda ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır (2010, s. 45). Ellen Laipson, "21. yüzyılın problemleri için devletler ittifaklar değil, ortaklıklar aramaktadır" görüşünü ileri sürmektedir (Laipson, 2015). Rajan Menon ise, ittifakların katı, sınırlayıcı ve dışlayıcı doğası nedeniyle ittifakların sonuna işaret etmektedir (2007, s. 20). Andriy Tyushka ve Lucyna Czechowska, stratejik ortaklıkların "erken 21. yüzyıl diplomatik söyleminin merkezi bir özelliği" haline geldiğini belirtmektedir (Tyushka, ve Czechowska, 2019, s. 14). Bu bağlamda, stratejik ortaklık tanımına geçmeden önce, ortaklık ve stratejinin tanımlarına bakmak daha uygun olacaktır.

Ortaklık, iki devletin uluslararası alanda ortak bir misyon etrafında birleştiği ve bu misyona ulaşmak için uzun vadeli bir iş birliği sürecine girdiği ilişki biçimidir (Sümer, 2010, s. 675). Luis Fernando Blanco (2015), ortaklığı bir felsefe, durum, süreç ve paylaşım taahhüdü olarak tanımlar (s. 62). Sonuçta, ortaklar sadece iş birliğinin amaç ve hedeflerini değil, aynı

[11] Pagedas, C. *Anglo-American Strategic Relations and the French Problem, 1960-1963: A Troubled Partnership*, (London: Routledge, 2000); Sachdeva, G. *Evaluation of the EU-India Strategic Partnership and the Potential for its Revitalization*, (European Parliament, 2015); Novotny, D., ve Portela, C. (ed.), *EU-ASEAN Relations in the 21st Century: Strategic Partnership in the Making*, (London: Palgrave Macmillan, 2012); Mangala, J. (ed.), *Africa and the European Union: A Strategic Partnership*, (New York: Palgrave Macmillan, 2013); Zhou, H. (ed.), *China-EU Relations: Reassessing the China-EU Comprehensive Strategic Partnership*, (Singapore: Springer, 2017); Keshk, A.M. *NATO and the Gulf Countries: An Analysis of the Fifteen Year Strategic Partnership*, (New York: Springer, 2021); Bukhari, S. S.H. *Pakistan's Security and the India–US Strategic Partnership: Nuclear Politics and Security Competition*, (London: Routledge, 2020); Santoro, M. *Brazil–China Relations in the 21st Century: The Making of a Strategic Partnership*, (London: Palgrave Macmillan, 2022); Touch, S. vd*, Cambodia-China Comprehensive Strategic Partnership Towards a Community with a Shared Future*, (New York: Springer, 2023).

zamanda ortaklıkla ilişkili maliyetler ve riskleri de paylaşırlar. Bu yüzden ortaklık kavramı, ortaklar arasındaki ortak amaç ve paylaşılan çıkar ve riskleri ifade eder. Ortaklık, taraf devletlerin ulusal çıkarlarını uluslararası düzeyde gerçekleştirmek için güçlerini birleştirmesine olanak tanır ve küresel veya bölgesel zorluklarla daha etkili bir şekilde başa çıkmalarını sağlar.

Strateji kavramı ise geniş bir anlam içeren bir terim olup, üzerinde genel bir anlaşmaya varılmış bir tanımı bulunmamaktadır (Simeone, 2020, s. 515). Modern çağda yaygın olarak kullanılan bir tanım, stratejiyi hedefler, yollar ve araçlar arasındaki dengeyi sağlamak; hedefleri belirlemek; ve bu hedeflere ulaşmak için mevcut kaynaklar ve yöntemleri kullanmak olarak açıklar (Freedman, 2013, s. xi). Beatrice Heuser'a göre ise, strateji, bir devletin siyasi hedeflerine ulaşmak için kullandığı geniş kapsamlı bir yaklaşımdır ve genellikle karşıt iradeler arasında dinamik bir mücadelede güç kullanma veya tehdit etme durumunu içerir (2019, s. 35). Kimberly Kagan (2006), stratejiyi bir devletin hedeflerini belirlemesi, sınırlı kaynaklar doğrultusunda bu hedefleri önceliklendirmesi ve bu hedeflere ulaşmak için en etkili araçları, ister askeri ister askeri olmayan, seçmesi olarak tanımlar. Kısacası, strateji hem iç kaynakları hem de dış fırsatları veya tehditleri dikkatlice değerlendirerek bir devletin etkisini ve güvenliğini maksimize etmeyi gerektirir (s. 348). İyi planlanmış bir strateji, bir devletin uluslararası siyasetin karmaşıklıklarını yönetmesini, değişen koşullara uyum sağlamasını ve hedeflerini takip etmesini sağlar. Stratejik düşünme, devletlerin egemenliklerini korumaları, çıkarlarını savunmaları ve uluslararası sistemdeki rollerini sağlamlaştırmaları için esastır.

Stratejik ortaklık kavramına gelince, Anna Michalski ve Zhongqi Pan (2017), stratejik ortaklığı, iki taraf için kalıcı ve amaca yönelik bir temel oluşturan, yüksek derecede öneme sahip konularla ilgilenen özel bir ilişki olarak tanımlar (s. 22). Anna'ya göre, stratejik ortaklıklar uluslararası sistemde yeni bir diplomatik etkileşim biçimidir (2019, s. 4). Stratejik ortaklığı, iki ortak devlet arasında ayrıcalıklı ve daha kapsamlı bir iş birliği biçimi olarak görülebilir. Bu iş birliği, uzun vadeli stratejilerin ortak hedeflere ulaşmak için uyumlu bir şekilde belirlenmesini içerir. Olağan ortaklıkların genellikle belirli ve kısa vadeli hedeflere odaklanırken, stratejik ortaklık geniş kapsamlı ve sürdürülebilir bir bağlılık gerektirir; bu bağlılık güvenlik, ekonomik iş birliği ve politik uyum gibi birçok alanda geçerli olabilir. Stratejik ortaklığın temeli yalnızca karşılıklı fayda değil, aynı zamanda küresel veya bölgesel zorluklarla başa çıkmak için paylaşılan bir vizyondur.

Stratejik ortaklıkların temel bileşenleri, ortak bir misyon ve karşılıklı güven olup, bu unsurlar ortaklığı ayakta tutan sütunlar olarak işlev görmektedir. Misyondaki herhangi bir sapma veya karşılıklı güvenin erozyonu, ilişkinin bozulmasına yol açabilir. Gültekin Sümer, iki

taraf arasında stratejik ortaklığın uzun vadeli sürdürülebilirliği için bazı ön şartların gerekli olduğunu vurgular. Bu ön şartlar arasında rejim meşruiyeti ve toprak bütünlüğü ile ilgili sorunların olmaması, dış politika önceliklerinde uyum, fayda ve maliyetlerin dengeli bir şekilde paylaşılması ve stratejik hedeflerin net bir şekilde tanımlanması yer alır (Sümer, 2010, ss. 679-685). Bu unsurlar olmadan, bir stratejik ortaklığın zaman içinde sürdürülebilirliği pek mümkün değildir.

Bu unsurlar, bir stratejik ortaklığın temelini oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda onun uzun ömürlülüğünü, sürdürülebilirliğini ve devamlılığını da sağlar. Ortaklar, ortak misyon, karşılıklı güven, rejim meşruiyeti ve dengeli fayda gibi faktörler üzerinde uyum sağlayamadıklarında, ortaklık zayıflar ve başarısızlık riski taşır. Bu nedenle, stratejik ortaklığın başarısı veya başarısızlığı, bu temel unsurların sürekli ve etkili bir şekilde yönetilmesine bağlıdır.

Bu çalışma, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığı, iki devlet arasında ayrıcalıklı, daha kapsamlı ve ortak misyona dayalı bir iş birliği ve ilişki biçimi olarak tanımlar ve niteler. Bu stratejik ortaklık, güvenlik, "terörle mücadele" ve demokratikleştirme süreci kapsamında ortak misyon ve karşılıklı güven üzerine kurulmuştu. Ancak, "terörle mücadele" politikalarındaki anlaşmazlıklar, artan şüpheler, barış müzakereleri stratejilerindeki ihtilaflar ve önceliklerdeki değişimler, ikili güveni zamanla aşındırmış ve ortaklığın bozulmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, bu çalışma, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının hem oluşumuna hem de nihai dağılmasına neden olan kritik faktörleri araştırmaya ve ortaya çıkarmaya adanmıştır.

9. Veri Toplama ve Metodoloji

Bilimsel ve güvenilir veri toplamak için bu tezde hem birincil hem de ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Bu çalışmada kullanılan birincil kaynaklar, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığını şekillendiren etkileşim ve kararların ilk elden anlatımlarını ve doğrudan kanıtlarını sağlayan çok çeşitli materyalleri içermektedir. Bu kaynaklar şunlardır:

- Diplomatik Belgeler: Afgan ve Amerikalı yetkililer arasında gerçekleşen yazışmalar, notlar ve resmi toplantı kayıtlarını içermektedir. Bu belgeler, taraflar arasında yürütülen resmi görüşmeler, müzakereler ve anlaşmalar hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu belgeler çoğunlukla, Beyaz Saray Arşivi, ABD Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı gibi kurumların arşivlerinden elde edilmiştir. Diplomatik belgeler, stratejik ortaklığın temel dinamiklerini anlamada birincil öneme sahiptir.

- Resmi Antlaşmalar: Afganistan ve ABD arasında imzalanan antlaşmalar, mutabakatlar ve diğer resmi anlaşmalar, stratejik ortaklığın hukuki ve siyasi temellerini anlamak amacıyla incelenmektedir.
- Politika Belgeleri: Her iki ülkenin stratejik hedeflerini, planlarını ve değerlendirmelerini ortaya koyan, kamu düşünce kuruluşları ve politika enstitüleri tarafından hazırlanan belgelerdir. Özellikle ABD'nin Milli Güvenlik Stratejisi (NSS), Milli Savunma Stratejisi (NDS) ve Milli Askeri Strateji (NMS) gibi politika belgeleri, Afganistan'a yönelik stratejik yaklaşımı anlamada önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bu belgeler, iki ülkenin ortak çıkar ve hedeflerinin belirlenmesinde kritik bir role sahiptir.
- Medya Organlarının Yayınları: Afgan Cumhurbaşkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı arşivlerine erişimin sınırlı olması nedeniyle, Afgan ve Amerikan siyasilerin görüş ve politikalarını anlamak için güvenilir ulusal ve uluslararası medya organlarının yayınlarından yararlanılmıştır. Bu kapsamda, makaleler, haber bültenleri ve analizler incelenerek liderlerin dile getirdikleri görüşler, kamuoyuna yansıtılan politikalar ve medya çerçeveleri değerlendirilmiştir.

Bu tezde kullanılan ikincil kaynaklar, birincil verilerin daha geniş teorik ve pratik perspektiflerle değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. İkincil kaynakları, aşağıdaki kategorilerde sıralanabilir:

- Bilimsel Çalışmalar: Afganistan ve ABD siyasi tarihi, uluslararası ilişkiler ve güvenlik politikaları alanlarında uzmanlaşmış akademisyenler, yazarlar, araştırmacılar ve analistler tarafından kaleme alınan kitaplar, makaleler ve raporlar bu çalışmada temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu çalışmalar, iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel ve teorik arka planını anlamak için kritik bir perspektif sunmaktadır.
- Düşünce Kuruluşlarının ve Uluslararası Örgütlerin Raporları: Uluslararası kuruluşlar, düşünce kuruluşları, araştırma enstitüleri ve akademik kurumlar tarafından hazırlanan raporlar, analizler ve değerlendirmelerden de kapsamlı bir şekilde yararlanılmaktadır. Bu raporlar, özellikle Afgan-Amerikan ilişkilerinin çeşitli boyutlarını ampirik verilerle ele alarak metodolojik bir titizlikle incelemektedir. Başlıca kaynaklar arasında SIGAR (Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction), Birleşmiş Milletler (BM), UNAMA (United Nations Assistance Mission in Afghanistan), CRS (Congressional Research Service), CIA (Central Intelligence Agency), USAID (United States Agency for International Development), IWA (Integrity Watch Afghanistan), UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime) ve Asia Foundation bulunmaktadır. Bu

kuruluşların çalışmaları, Afganistan'ın siyasi, ekonomik ve sosyal gelişimi ile ilgili önemli veriler ve analizler sağlamaktadır.

Bu birincil ve ikincil kaynakların bir araya getirilmesi, Afgan-ABD stratejik ortaklığının oluşumunu, sürdürülmesini ve bozulmasını etkileyen faktörlerin kapsamlı ve incelikli bir analizine olanak tanımanın yanı sıra çalışmanın argümanları ve sonuçları için sağlam bir temel sağlar.

Tezin amacı ve kapsamı doğrultusunda nitel bir yöntem kullanılmıştır. Daha açık bir ifadeyle, birincil ve ikincil kaynaklardan toplanan verileri analiz etmek ve yorumlamak için nitel içerik analizi ve vaka çalışması yaklaşımları benimsenmiştir. İçerik analizi, ilgili diplomatik belgelerin, resmi antlaşmaların, politika belgelerinin ve bilimsel verilerin ayrıntılı bir şekilde anlaşılmasına ve incelenmesine yardımcı olmaktadır. Araştırma, derinlemesine vaka çalışmaları yürüterek stratejik ortaklıktaki kilit anların, olayların, kararların ve dönüm noktalarının kapsamlı ve bağlamsallaştırılmış bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Çalışma, stratejik ortaklığı çevreleyen belge ve olayları analiz ederek, stratejik ortaklığa yönelik karşılıklı algıların zaman içinde nasıl oluştuğunu ve dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu metodolojik yaklaşım, verilerin kapsamlı bir şekilde yorumlanmasını sağlayarak sağlam temellere dayanan sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır.

9.1. Birincil ve İkincil Kaynaklar

Bu tez, birincil kaynakların, özgün belgelerin ve bilimsel araştırma raporlarının titizlikle incelenmesi ve kapsamlı bir şekilde kullanılmasıyla öne çıkmaktadır. Tarihsel olaylar, argümanlar ve veri noktaları, liderlerin söylemleri ve politikalarından alınan ifadeler gibi unsurlar, doğrudan orijinal kaynaklara dayandırılarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda, ilgili belge, metin ve raporlara ulaşmak ve bunları referans göstermek için kapsamlı bir çaba sarf edilmiştir. Bu yöntem, sunulan bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sağlamayı, aynı zamanda çalışmanın bilimsel titizliğini artırmayı hedeflemektedir. Örneğin, tezde 20. yüzyıldaki Afgan-Amerikan ilişkilerini incelemek için ABD Dışişleri Bakanlığı'nın *Foreign Relations of the United States* (FRUS) serisinden kapsamlı bir şekilde yararlanılmıştır. Bu serinin ciltleri tamamen birinci elden resmî belgelerden oluşmaktadır: Afgan liderlerin Amerikan başkanlarına ve başkanların Afgan liderlere yazdığı mektuplar, ABD hükümetinin ilgili birimleri tarafından hazırlanan analitik ve politika tavsiye belgeleri ve Kabil'deki ABD Büyükelçiliği ile Dışişleri Bakanlığı arasındaki telgraflara yer verilmiştir. FRUS serisine ek olarak, Savunma Bakanlığı,

Beyaz Saray web sitesi, Ulusal Arşivler ve İç Güvenlik Dijital Kütüphanesi gibi diğer güvenilir kaynaklar da kullanılmıştır. Bu kaynaklar Afgan-Amerikan ilişkilerini şekillendiren politikalar ve etkileşimler hakkında kapsamlı ve ayrıntılı bir açıklama sunmaktadır.

Tezde ayrıca güvenilir ve bilimsel temelli çalışmalarıyla bilinen saygın kurumların rapor ve yayınlarından da yararlanılmıştır. Örnekler arasında İnsan Hakları İzleme Örgütü, Afganistan'daki Birleşmiş Milletler Yardım Misyonu (UNAMA), Afganistan'ın Yeniden İnşası için Özel Genel Müfettiş (SIGAR), Long War Journal, Ulusal Güvenlik Stratejisi, Birleşik Devletler Barış Enstitüsü (USIP) ve Uluslararası Şeffaflık Örgütü bulunmaktadır. Bu kurumlar, birincil kaynakları tamamlayan değerli veriler ve görüşler sağlamaktadır.

Tezde ayrıca Afgan ve ABD devlet kurumlarında çalışmış kişilerin eserlerine ve çalışmalarına da yer verilmiştir. Bu kişilerin üst düzey yetkililer ve uzmanlar olarak gözlemleri, aydınlatıcı bilgiler ve bakış açıları sunmaktadır. Referans verilen önemli isimler arasında Rangin Dadfar Spanta, Mike Pompeo, Henry Kissinger, Karl Winfrid Eikenberry, Barnett Rubin, Thomas Ruttig, Ronald Eldredge Neumann, Leon B. Poullada, Robert Gates ve Carter Malkasian yer almaktadır. Bu kişilerin ilk elden deneyimleri ve analizleri, çalışmayı pratik görüşler ve derinlikle zenginleştirmektedir.

Ayrıca Afganistan'ın siyaseti, tarihi, kültürü ve toplumu üzerine yıllarca çalışmış ve yazmış akademisyen, yazar ve gazetecilerin eser ve çalışmalarından da yararlanılmıştır. Bunlar arasında Thomas Barfield, Timor Sharan, Vatran Gregorian, Frank Clements, John F. Shroder, Amin Saikal, Ali Ahmad Jalali, Hamid Wahed Alikuzai, Mohammad Khalid Ma'aroof, Anthony Arnold ve Steve Coll sayılabilir. Bu uzmanlar, çalışmanın genişliğini ve derinliğini daha da artıran farklı bakış açıları ve kapsamlı analizler sunmaktadır.

Çalışmada ayrıca Al Jazeera, BBC, The New York Times, NBC News, TOLO News, Ariana News, Reuters, The Washington Post, Associated Press ve Foreign Affairs gibi ulusal ve uluslararası saygın medya kuruluşlarından yararlanılmıştır. Çok çeşitli birincil kaynakları ve birinci elden çalışmaları kullanmaya gayret eden bu tez, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının analizi için sağlam ve güvenilir bir temele dayanmaya çalışmıştır. Bu titiz yaklaşımla, araştırma bulgularının genel kalitesini ve güvenilirliğini artırmayı amaçlamaktadır.

Son olarak, maddi ve finansal kaynakların yetersizliğinin ve Afgan yetkililerin bazı konuşma ve belgelerinin dijital ortama aktarılmamış olmasının yazarın daha geniş bir kaynak yelpazesine erişimini kısıtladığını belirtmek gerekir. Finansal kısıtlamalar, yazarın ilgili Afgan ve ABD'li yetkililerle yüz yüze görüşmeler yapmasını ve Afgan devletinin ulusal dillerinde

yazılmış orijinal belgeleri araştırmak için Afganistan'a seyahat etmesini engellemiştir. Bu nedenle, araştırma büyük ölçüde İngilizce kaynaklara ve ABD devlet kurumları aracılığıyla erişilebilen materyallere dayanmaktadır.

BÖLÜM II
TEORİK ÇERÇEVE: NEOKLASİK REALİZM

1. Giriş

Giriş bölümünde değinildiği gibi bu çalışmanın genel amacı, 2001-2021 dönemi arasında Afgan-ABD stratejik ortaklığının oluş ve bozuluş sürecini incelemektir. Çalışma, yerel ve uluslararası dinamiklerin karmaşık etkileşiminin bu stratejik ittifakın yörüngesini etkilediğini savunmaktadır. Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplininde bu çalışma için en uygun teorik arka planı sunan Neoklasik Realizmdir (NKR). Bu teori, sistemik baskıların bir devletin dış politikasının genel hatlarını şekillendirirken, liderlerin algılarının ve iç aktörlerinin belirli politikaları şekillendirmede önemli bir rol oynadığını öne sürmektedir.

Afgan-ABD stratejik ortaklığı bağlamında Neoklasik Realizm hem uluslararası hem de yerel faktörlerin ittifakın oluşumunu, sürdürülmesini ve bozulmasını nasıl etkilediğini araştırmak için elverişli bir çerçeve sunmaktadır. Bu sayede ortaklığın yörüngesini şekillendirmede liderlik algılarının, iç zorlukların ve uluslararası dinamiklerin rolünü dikkate alan bir analize olanak tanır. Bu bölümde ilk olarak Uİ disiplininde Realizm'in önemine, teorinin farklı ekollerine ve temel varsayımlarına değinilecek, daha sonra Neoklasik Realizm'e odaklanılacak, bu teorinin katkısını ve diğer Realizm teorilerinden farklılığını ortaya koyma çalışılacaktır.

2. Realizm

Realizm, Uluslararası İlişkiler disiplininde önemli bir yere sahiptir. Stephen Walt'a göre Realizm, "savaş, emperyalizm, ittifaklar, işbirliğinin önündeki engeller ve diğer uluslararası olgulara basit ama güçlü açıklamalar getirdiği için" Uluslararası İlişkilerde merkezi bir role sahiptir (1998, s. 31). Realizm, küresel siyasetin rekabetçi, çekişmeli ve çatışmalı yönlerinin analiz edildiği bir mercek sunmaktadır (Antunes, ve Camisao, 2018). John Mearsheimer'ın ifadesiyle, Realizm teorisi dünya siyasetinin "acımasız bir resmini" çizmekte ve uluslararası siyaseti "acımasız bir arena" olarak tasvir etmektedir (1995, s. 9). Bir düşünce okulu olarak realizm, temelde uluslararası arenanın egemen devletler arasında süregelen bir güç mücadelesi ile karakterize olduğunu iddia eder. Ancak realizmin monolitik olmadığını kabul etmek çok önemlidir; ne tek, birleşik bir teori ne de statik bir ilkeler bütünüdür. Bunun yerine, realizm en iyi şekilde "bir fikirler yelpazesi" olarak anlaşılır (Haslam, 2002, s. 249); ortak temel varsayımları paylaşan ancak ayrıntılarında farklılaşan çeşitli yaklaşımları ve yorumları kapsar.

Bu kavramsal çeşitlilik, realizmin geniş şemsiyesi altında çok sayıda teori ve perspektifi barındıran "büyük bir çadır" olarak tanımlanmasına yol açmıştır (Elman, 1996, s. 26).

Bu spektrum içerisinde, her biri uluslararası ilişkilerin dinamiklerine dair benzersiz görüşler sunan farklı realizm akımları ortaya çıkmıştır. Realizm içindeki üç ana ekol Klasik Realizm (KR), Yapısal Realizm (YR) ve Neoklasik Realizm'dir (NKR). Farklılıklarına rağmen, bu yaklaşımlar kendilerini realist olarak tanımlayan temel varsayımları paylaşmaktadır. Tekrardan kaçınmak ve bu çalışmanın teorik çerçevesi olarak Neoklasik Realizm'in seçilmesinin gerekçesini vurgulamak için, öncelikle realizmin temel varsayımlarını ana hatlarıyla belirtmek faydalı olacaktır. Daha sonra, Klasik Realizm, Yapısal Realizm ve Neoklasik Realizm'in ayırt edici noktalarının kısa bir tartışması, bireysel katkıları ve nüansları hakkında netlik sağlayacaktır.

3. Realizmin Temel Varsayımları

Devlet Merkezli Varsayımı: Realizm teorisine göre devlet, uluslararası siyasetin birincil aktörü ve uluslararası sistemdeki en önemli ve etkili birimdir (Morgenthau, 1973, s. 10; Waltz, 1979, s. 95). Devlet, egemenliği elinde bulundurur ve kendi toprakları içindeki bireyler ve gruplar arasındaki çatışmaları çözmek için meşru güç tekeline sahiptir (Gilpin, 2001, s. 16). Benzer şekilde, uluslararası sahnede de devlet, diğer devletlerle ilişki kurmada ve uluslararası meseleleri ele almada birincil ve en etkili aktördür. Realizm, uluslararası kurumlar ve çok uluslu şirketler gibi devlet dışı aktörlerin rolünü tamamen göz ardı etmez. Ancak Realizm, bağımsızlık ve egemenlik ilkelerinden yoksun oldukları için bunları ikincil önemde görür. Bu bağlamda, egemenliğin yokluğu devlet dışı aktörlerin rolünü ve etkisini marjinal hale getirir (Morgenthau, 1973, s. 115-116), ve buna bağlı olarak, realizm "anarşinin kısıtlama etkilerini hafifletemezler" görüşünü savunur (Grieco, 1988, s. 485). Kurumların devletin davranış ve tercihleri üzerinde asgari etkisi vardır (Mearsheimer, 1995, s. 8). Devletin temel ve en etkili aktör olarak rolü, uluslararası arenanın bağımsız ve egemen birimlerin etkileşim ve iletişim içinde olduğu bir alan olduğunu gösterir. Dolayısıyla, devlet bu alandaki birincil analiz birimidir.

Rasyonellik Varsayımı: Devlet rasyonel bir aktördür (Donelly, 2000, s. 64). Rasyonel bir aktör olarak devlet, öncelikle hayatta kalmasını ve güvenliğini sağlamak için stratejik olarak düşünür, politikalar geliştirir ve uygular. Bu politikaları sistematik bir şekilde fayda-maliyet çerçevesinde analiz eder ve ulusal çıkarını maksimize etmek için dikkatli hesaplamalara dayalı kararlar alır. Bu rasyonellik, farklı eylemlerin potansiyel kazançlarını ve risklerini

değerlendirmeyi ve devlet için en önemli fırsatları ve avantajları sağlayan yolu seçmeyi içerir (Schmidt, & Colin Wight, 2023, s. 161-162).

Anarşi Varsayımı: Ulus-devletler birbirleriyle anarşik bir yapı içinde etkileşim halindedir (Donelly, 2000, s. 81). Anarşi, düzensizlik ve kaos değil, daha yüksek bir otoritenin yokluğu anlamına gelir. Burada anarşi hiyerarşinin karşıtıdır (Waltz, 1979, s. 114). İç politikada hiyerarşi esastır: Bir ülkenin tüm siyasi, askeri, ekonomik ve kamusal birimleri merkezi bir otorite tarafından yönetilir ve bu otoritenin aldığı ve ilan ettiği kararlar bağlayıcıdır. Eğer alt birimlerde bir çatışma ya da düzensizlik olursa, merkezi otorite müdahale eder ve suçlu tarafı cezalandırır. Buna karşılık uluslararası sistemde merkezi bir otorite yoktur. Eğer güçlü devletler zayıf devletlere saldırırsa, zayıf devletin başvurabileceği daha yüksek bir otorite yoktur. Merkezi bir otoritenin yokluğu devletin birincil amacı olan hayatta kalmayı tehlikeye atar. Dolayısıyla, devletler hayatta kalmak ve güvenliklerini sağlamak için kendi kapasitelerine güvenmek zorunda oldukları bir kendi kendine yardım (*self-help*) ortamında faaliyet göstermektedir (Glaser, 1996, s. 128).

Güç Varsayımı: Realizmin en çok vurgulanan ve dile getirilen varsayımlarından biri güçtür. Güç, siyasetin doğasında var olan, ayrılmaz ve temel bir unsurdur (Carr, 2016, s. 97). Uluslararası politika bir "güç mücadelesidir" ve devletlerin öncelikli amacı güce ulaşmaktır (Morgenthau, 1973, s. 13). Güç, siyaset alanın para birimi konumundadır ve devletler bunu elde etmek ve biriktirmek için kendi aralarında rekabet ederler (Mearsheimer, 2001, s. 19). Ekonomik alanda para neyse, uluslararası ilişkiler için de güç odur. Anarşik uluslararası sistemde, devletler güçlerini azami düzeye çıkarma arzusuyla hareket ederler (Inocencio, 2014, s. 60). Güç, ulusal güvenliği sağlamanın ve devletin ulusal çıkarlarını gerçekleştirmenin birincil aracı olarak görülür. Bu güç arayışı askeri, ekonomik ve diplomatik güç de dahil olmak üzere çeşitli şekillerde olabilir. Bu bağlamda, sürekli güç ve kaynak arayışı uluslararası sistemi doğası gereği rekabetçi ve çatışmaya eğilimli hale getirir (Gilpin, 1986, s. 304). Devletler güç ve kaynaklar için sürekli rekabet halindedir ve uluslararası sistemin anarşik doğası nedeniyle çatışmalar kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Siyasetin Özerkliği Varsayımı: Siyaset, kararların etik ve ahlaki ilkelerden ziyade pratik ve maddi hususlara dayalı olarak alındığı özerk bir eylem alanıdır (Morgenthau, 1973, s. 9-10). Uluslararası ilişkilerde devletler çıkarlarını ve güçlerini ahlaki mülahazaların önüne koyar ve stratejik çevrelerine ilişkin pragmatik değerlendirmelere dayalı kararlar alırlar.

4. Realizmin Ekolleri

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Realizmin üç ana ekolü vardır: Klasik Realizm, Yapısal Realizm ve Neoklasik Realizm. Bu ekolleri birbirinden ayıran şey, birkaç temel soruya getirdikleri yorumlar ve verdikleri cevaplardır. Örneğin, bir devletin davranış ve tercihlerini belirleyen ve şekillendiren nedir? Güç, kaynak, uluslararası sistemin yapısı ve devlet davranışları arasındaki bağlantı nedir? Bir devleti uluslararası alanda belirli dış politikalar oluşturmaya ve uygulamaya iten şey nedir? Küresel arenada rekabet ve savaşın ortaya çıkmasına ne sebep olur? İlerleyen paragraflarda Klasik Realizm ve Yapısal Realizm perspektifleri kısaca, Neoklasik Realizmi ise detaylı olarak tartışılacak ve tezin ana argümanıyla ilişkisi vurgulanacaktır.

4.1. Klasik Realizm

Klasik Realizmin ayırt edici yönü, büyük güç rekabetinin ortaya çıkışını, savaşı, güç arayışını ve bir devletin davranış ve tercihlerinin oluşumunu insan doğası ile ilişkilendirmesidir. Klasik Realizm, insan doğasının özünde bencil ve güç arayışında olduğunu ileri sürer (Balcı, 2014, s. 130). Bu temel inanç, bireylerin ve dolayısıyla devletlerin öncelikle güç ve güvenlik arzusuyla motive olduğunu öne süren kötümser bir insanlık görüşünden kaynaklanmaktadır (Finn, *tarih yok*).

Klasik Realizminin kilit ismi Hans Morgenthau, Klasik Realizm ilkelerini ortaya koymuş ve genel olarak toplum gibi siyasetin de insan doğasından kaynaklanan nesnel yasalar tarafından yönetildiğini savunmuştur (1973, s. 9). Ona göre, insan doğası gereği bencil ve çıkarcıdır ve temelde güç arzusu ve bunun beraberinde getirdiği faydalar tarafından yönlendirilir. İnsan doğasının doğuştan gelen bir yönü olarak gördüğü bu güç arzusu, bireyleri kaçınılmaz olarak birbirleriyle çatışma içine sokar (Korab-Karpowicz, 2023). Morgenthau'ya göre, "hükmetme arzusu tüm insan birlikteliklerinin kurucu unsurudur" (Donelly, 2000, s. 47).

Klasik Realist bakış açısına göre, devletlerin uluslararası sahnedeki davranışları insan doğasının temel özelliklerinin bir yansımasıdır. İnsanları karakterize eden içsel güç ve hakimiyet dürtüsü devletlerin eylemlerine de yansır. Bu yüzden Klasik Realizm Biyolojik Realizm olarak adlandırılır. Dolayısıyla, devletler kendi çıkarları doğrultusunda hareket eder ve anarşik bir uluslararası sistemde hayatta kalmalarını sağlamak için sürekli olarak güçlerini diğerlerine göre en üst düzeye çıkarmaya çalışırlar. Uluslararası sistemde merkezi bir otoritenin yokluğu bu mücadeleyi daha da şiddetlendirir. Anarşik bir dünyada devletler hayatta

kalabilmek için kendi yeteneklerine güvenmek zorundadır. Bu kendi kendine yardım ortamı devletleri çıkarlarını korumak için agresif davranmaya zorlar. Klasik Realistler, insan doğası sabit ve değişmez olduğu için güç arayışının uluslararası ilişkilerin kalıcı bir özelliği olduğunu savunur. Bu arayış, devletler çıkarlarını güvence altına almak için uluslararası arenada gezinirken sürekli güç mücadeleleri, ittifaklar ve çatışmalar döngüsüyle sonuçlanır (Jackson, Sorensen, ve Moller, 2019, s. 44).

Özetle, devletler arası ilişkiler ve uluslararası ilişkiler sistemi, Thomas Hobbes, Niccolo Machiavelli ve Hans Morgenthau gibi Klasik Realizm düşünürlerinin insan doğası ve doğa durumu üzerine ortaya koydukları fikirlerle büyük benzerlikler göstermektedir (Hamzaoğlu, 2022, ss. 100-110). Doğa durumunun anarşik yapısı ve insan doğasının bencilliği, güç, şöhret ve kazanç gibi arzuların sürekli bir korku ve çatışma ortamı yaratması nasıl kaçınılmazsa, uluslararası sistemin anarşik doğası ve devletlerin güç, şöhret ve kazanç peşinde koşmaları da sürekli rekabeti, çatışmayı ve savaşı beslemektedir (Balcı, 2014, ss. 122-124).

4.2. Yapısal Realizm/Neo-Realizm

Neo-Realizm olarak da bilinen Yapısal Realizm, bir devletin politika ve tercihlerinin temel belirleyicilerinin uluslararası sistemin yapısından kaynaklandığını ileri sürerek devlet davranışına sistemik bir açıklama getirir. Yapısal Realizme göre, uluslararası sistemin yapısının iki ayırt edici özelliği vardır: anarşi ve güç dağılımı (Waltz, 1979, s. 88). Uluslararası sistemin anarşik yapısı, sistem içindeki tüm birimlere kendi çıkarlarını gözetme ve kendi kendine yardım etme sistemini dayatmaktadır (Waltz, 1979, s. 91). Her devlet, koruma veya destek için daha yüksek bir otoriteye dayanmadan kendi güvenliğini ve hayatta kalmasını sağlamak zorundadır.

Yapısal Realizme göre, bir devletin birincil amacı hayatta kalmaktır ve güç, uluslararası sistemde hayatta kalmayı sağlamanın bir aracıdır (Mearsheimer, 2013, s. 78). Göreceli güçlerini göz ardı eden devletler, diğer devletlere tabi olma ve hatta sistemden yok olma riskiyle karşı karşıya kalırlar. Bu nedenle, yeterli güç ve kapasiteye sahip olmak hayatta kalmak için çok önemlidir. Ancak, devletlerin arzuları sonsuzdur ve uluslararası sistemde kaynaklar ve güç korkutucudur. Güç ve kaynakların devletler arasındaki dağılımı, uluslararası sistemin yapısının ve devletlerin davranışlarının şekillenmesinde hayati bir rol oynamaktadır.[12] Detaylandırmak gerekirse, güç tek bir baskın devlette veya blokta toplandığında, yapı tek kutupludur. Güç iki

[12] Farklı system teorileri ile ilgili bk. Elik, S. "Uluslararası Politikada Sistem Düşüncesi," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50 (2023): 89-105.

büyük devlet ya da blok arasında dağıtıldığında, yapı iki kutupludur. Güç birden fazla devlet ya da blok arasında dağıldığında ise yapı çok kutupludur (Wardhani, 2021, s. 106). Yapısal Realistlere göre, tarih boyunca uluslararası sistemin anarşik ve kaynaklar için mücadele eden düzenleyici özelliği değişmemiştir (Gilpin, 1981, s. 26).

Kapasitedeki ve güç dağılımındaki değişimler sistemin yapısında değişikliklere yol açar ve bu da devletlerin nasıl hareket ettiğini ve etkileşimde bulunduğunu etkiler. Devletler sürekli olarak kendi güçlerini diğerlerine göre değerlendirir ve bu değerlendirmelere dayanarak stratejik kararlar alırlar. Yapısal Realizmde, bu stratejik kararlar ve politikalar güç dengesi (*balance of power*) (Sheehan, 2004, s. 9), güvenlik ikilemi (*security dilemma*) (Pashakhanlou, 2016, s. 63) ve eklemlenme (Bandwagoning) (Motin, 2024, s. 4-5) şeklinde tezahür eder.

Yapısal Realizm kendi içinde farklı alt teorilere ayrılır: Savunmacı Realizm (*defensive realism*) ve Saldırgan Realizm (*Offensive realism*). Savunmacı Realizm, devletlerin güçlerini yalnızca güvenliklerini korumak için gerekli olduğu ölçüde genişletmeye çalıştıklarını ve güçlerinden ziyade güvenliklerini maksimize etmeyi amaçladıklarını ileri sürer. Savunmacı Realizmin önde gelen isimlerinden Kenneth Waltz, "devletlerin ilk kaygısının gücü maksimize etmek değil, sistemdeki konumlarını korumak olduğunu" savunur (Waltz, 1979, s. 126). Bu anlamda Savunmacı Realizm, uluslararası sistemde istikrar ve dengeyi vurgulayan statüko yanlısı bir yaklaşımdır. Buna karşılık, Saldırgan Realizm devletlerin güçlerini mümkün olduğunca maksimize etmeye çalıştıklarını ileri sürer (Mearsheimer, 2013, s. 80). Diğer devletlerin niyetleri hakkındaki belirsizlik, devletlerin askeri gibi saldırı araçlarına sahip olması ve uluslararası sistemin anarşik doğası, devletleri "faydaları maliyetlerini aştığında rekabetçi, saldırgan ve yayılmacı politikalar benimsemeye" iter (Lobell, 2017). Saldırgan Realizme göre, bir devletin nihai hedefi hegemon olmaktır, çünkü güvenliğini ve hayatta kalmasını sağlamanın tek yolu budur (Mearsheimer, 2013, s. 80). Bu bakış açısı, güç birikimini birincil hedef olarak görür ve devletleri güvenliği sağlamak ve sürdürmek için agresif bir şekilde hakimiyet peşinde koşmaya iter.

Sonuç olarak, Yapısal Realizm devlet davranışını uluslararası sistemin yapısı merceğinden açıklar ve anarşi ile güç ve kaynak dağılımının rollerini vurgular. Yapısal Realizm için insan doğası ve devletin iç yapısal formu daha az önemlidir ve devletin tercihleri üzerinde daha az etkilidir. Uluslararası yapı, bir devletin davranış ve tercihlerinin oluşumu üzerinde güçlü ve en güçlü etkiye sahiptir. Çünkü uluslararası sistemin anarşik yapısı, devletleri yeterli güç ve kabiliyet biriktirerek güvenliklerine ve hayatta kalmalarına öncelik vererek kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye ve kendi kendilerine yardım etmeye zorlar. Bu bakış

açısı, devlet eylemlerini şekillendiren ve küresel arenada güç ve nüfuz için sürekli bir mücadeleye yol açan sistemik kısıtlamaları ve teşvikleri vurgular. Güç ve kaynakların dağılımı sadece devlet davranışlarını şekillendirmekle kalmaz, aynı zamanda uluslararası sistemin genel yapısını da belirler ve devletlerin küresel sahnede nasıl etkileşim ve rekabet içinde olduklarını etkiler.

4.3. Neoklasik Realizm

Neoklasik Realizmin (NKR) teorisyenlerine göre, devletlerin davranışları ve tercihleri ile uluslararası kısıtlamalar arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. Güç ve kapasitedeki değişimler, devlet davranışlarının oluşumunu etkiler ve devlet politikasının temel parametrelerini oluştururken, bu etki iç değişkenler aracılığıyla filtrelenir (Rose, 1998, s. 147). NKR uluslararası kısıtlamaları bağımsız değişken, devlet politikalarını ise bağımlı değişken olarak kabul etmektedir. Ancak bu ikisi arasında uluslararası sistemin kısıtlarını ileten ve ılımlılaştıran başka değişkenler de vardır. NKR, bunları liderlerin algıları, stratejik kültür, devlet kurumları ve toplum içindeki sosyal aktörleri içeren ara değişkenleri olarak adlandırır (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 9).

5. Neoklasik Realizmin Ortaya Çıkışı

Neoklasik Realizm terimi ilk olarak Gideon Rose tarafından 1998 yılında yayınlanan bir inceleme makalesinde kullanılmıştır. William Wohlforth, Thomas Christensen, Fareed Zakaria ve Randall Schweller'in çalışmalarını inceleyen Rose (1998), bu akademisyenlerin Realizm içinde yeni bir teorik çerçeve oluşturduklarını ileri sürmüştür (s. 146). Bu akademisyenlerin kitapları yeni terimler, kavramlar ve metodolojiler getirerek Realizmin temel varsayımları genişletmiştir. Bu ilk NKR savunucularının belirleyici bir özelliği, devletlerin dış politikalarını analiz ederken ve açıklarken iç ve dış değişkenleri entegre etmeleridir. Örneğin, William Wohlforth *The Elusive Balance* adlı eserinde dünya siyasetinde gücün doğasını ve etkisini ve devlet liderlerinin ikili ilişkiler üzerindeki güç algısını incelemiştir. Wohlforth'a göre güç, küresel siyasette merkezi bir kavramdır, ancak anlaşılması çok zordur (1993, s. 2). Wohlforth (1993), bir güç ilişkisinin, güç kullanılana kadar asla tam olarak anlaşılamayacağını savunmaktadır (s. 4). Soğuk Savaş döneminde SSCB ile ABD arasındaki çatışmacı ve uzlaşmacı ilişkileri ve SSCB'nin sona ermesini her iki tarafın da güce bakışları ve algıları bağlamında açıklamıştır.

Thomas Christensen, *Useful Adversaries* eserinde devlet liderlerinin bazen temel ulusal güvenlik stratejilerine kamuoyu desteği sağlamak için kasıtlı olarak politikalar benimsediğini iddia eder (Christensen, 1996, s. 3). Halkı uzun vadeli büyük bir stratejinin arkasında toplamak için liderler, kendi içsel maliyetleri veya riskleri ile haklı gösterilemeyen kısa vadeli çatışmaları manipüle edebilir veya uzatabilir. Bu yaklaşım, bazı durumlarda liderlerin, temel stratejilerine kamuoyu desteği sağlamak için normalde tercih edeceklerinden daha düşmanca veya ideolojik bir dış politika seçebileceklerini savunmaktadır (Christensen, 1996, s. 4). Geleneksel Realizmin varsayımlarına meydan okuyan Christensen, 1972'de iş birliğini teşvik eden iki kutupluluk ve ortak Sovyet tehdidinin 1950'lerde neden benzer bir iş birliğine yol açmadığını sorgulamaktadır. Ona göre, iç siyasi kısıtlamalar her iki ülkenin liderlerinin daha önceki dönemde iş birliği çabalarını sürdürmelerini engellemiştir (Christensen, 1996, s. 6).

Fareed Zakaria, *From Wealth to Power* adlı kitabında ABD politikasını inceleyerek Amerikan İç Savaşı'nı takip eden on yıllarda nüfus, sanayi, askeri ve ekonomik kabiliyetlerdeki önemli büyümeye rağmen ABD'nin dış politika hedeflerini genişletmediğini ortaya koymuştur. Bunun yerine, ABD "1890'lara kadar, birkaç istisna dışında, nispeten izolasyonist bir çizgi izledi; bu, güç ve çıkarlar arasında oldukça sıra dışı bir boşluktu, çünkü yaklaşık otuz yıl sürdü " ifadesini kullanmaktadır (Zakaria, 1998, s. 5). Zakaria'ya göre (1998), ABD'nin uluslararası alanda daha aktif bir rol üstlenmesinin engellenmesinin nedeni zayıf bir devlet olmasıydı; merkezi hükümetin kilit politika yapıcıları dış politika hedeflerini takip etmek için yeterli yetki ve özerkliğe sahip değildi (ss. 10-11). Bu nedenle Zakaria, devlet gücünü ulusal güçten ayırmaktadır. Ona göre, "önemli olan ulusal güç değil, devlet gücüdür," çünkü aktif politika izlemek ve uluslararası alanda nüfuzunu genişletmek için devlet gücü etkilidir (Zakaria, 1998, s. 9).

Randall Schweller, *Deadly Imbalances* kitabında uluslararası sistemin yapısı ile iç değişkenler arasındaki etkileşimin karmaşıklığını tehdit, fırsat, çıkar ve ittifak bağlamında analiz etmiştir. Tam bir dış politika teorisinin, devletin politikasını değerlendirirken devletlerin hedeflerinin veya çıkarlarının doğasını da içermesi gerektiğini öne sürmüştür (Rose, 1998, 164). Bir çıkar dengesi teorisi (Balance of Interest) geliştirmiş (Schweller, 1998, s. 184) ve geleneksel realistlerin tehdit dengesi (Balance of Threat) teorisine karşı çıkarak bu teorinin ittifak yapmanın altında yatan nedeni yeterince açıklayamadığını belirtmiştir. Ona göre, devletler sadece tehdidi dengelemek için değil, daha fazla çıkar ve fırsat elde etmek için ittifak yaparlar (Schweller, 1998, s. 55).

Randall Schweller, *Unanswered Threats* eserinde tehdit algısını incelemiş ve şu soruya cevap aramıştır: Neden bazı devletler tehditleri dengelemek için maddi kaynaklarını etkin bir şekilde seferber edebilirken diğerleri edememiştir? Ona göre, 1930'larda büyük güçlerin hiçbiri Alman tehdidini dengeleyememiştir. "Devletlerin tehditlere ve fırsatlara, genellikle merkezi olmayan ve rekabetçi bir siyasi süreç içinde uzlaşmaya varmak zorunda olan politika elitlerinin hem iç hem de dış mülahazaları tarafından belirlenen şekillerde yanıt verdiğini (ya da vermediğini)" savunmaktadır (Schweller, 2006, s. 5). Dolayısıyla, bir tehdidin anlaşılması ve buna karşılık verilmesi büyük ölçüde devlet liderlerinin algılarına göre değerlendirilir.

Dış Politika Analizi (DPA) alanındaki araştırmacılar da, devletlerin karar alma süreçlerini birçok iç ve dış faktörün etkilediğini, bu süreçlerde en büyük etkiye sahip olanların ise karar vericiler, yani liderler olduğunu vurgulamaktadır (Güleç, 2018, s. 79). DPA'yı bir yöntem olarak ilk ortaya koyan yazarlar arasında kabul edilen Richard Snyder, H.W. Bruck ve Burton Sapin (Ak, 2012, s. 501), devlet liderlerinin politika ve strateji geliştirme süreçlerinde hem iç hem de dış baskılardan etkilendiğini ileri sürmektedir (Synder, Bruck, ve Sapin, 2002, ss. 86-87). Onlara göre, devletlerin belirli politikalarını anlamak ve analiz etmek için, bu süreçlerin gerçekleştiği koşulları ve bağlamı göz önünde bulundurmak gerekmektedir (2002, s. 76). Zira bu koşullar ve bağlam, karar vericilerin, dolayısıyla da devletin davranışlarını önemli ölçüde etkilediğinden, belirli bir politika ve stratejinin nasıl ve hangi şartlar altında benimsendiğini daha iyi kavramayı sağlar (Synder, Bruck, ve Sapin, 2002, s. 76). Dolayısıyla, devletlerin davranış, politika ve stratejilerinin oluşumunda iç ve dış faktörler önemli bir rol oynamaktadır (Aydın, 1996, s. 146).

Görüldüğü gibi bu düşünürler, bir devletin uluslararası alandaki davranış ve politikalarının oluşumunun analizi ve anlaşılmasına yerel değişkenleri de dahil etmişlerdir. Yerel faktörlerin bu şekilde dahil edilmesi, genel olarak Uluslararası İlişkiler disiplini ve özel olarak da Realizm içerisinde önemli tartışmalara yol açmıştır. Bazıları NKR'nin Realizmin bir parçası olarak mı kaldığını yoksa Realist teorinin dejenerasyonunu mu temsil ettiğini sorgulamıştır. Bu tartışmalara atıfta bulunan Gideon Rose, NKR'nin realist olduğunu, çünkü "bir ülkenin dış politikasının kapsamı ve hırsının öncelikle uluslararası sistemdeki yeri ve özellikle de göreli maddi güç kapasitesi tarafından yönlendirildiğini" kabul ettiğini söylüyor. Neoklasik olarak adlandırılmasının sebebi ise "bu tür güç kapasitelerinin dış politika üzerindeki etkisinin dolaylı ve karmaşık olduğunu, çünkü sistemik baskının birim düzeyinde ara değişkenler aracılığıyla aktarıldığını" savunmasıdır (Rose, 1998, s. 146).

Bu çalışma bu tarihsel tartışmaları ayrıntılı olarak ele almamaktadır. Bununla birlikte, NKR'nin ortaya çıkışının büyük ölçüde Yapısal Realizmin önemli olayları ve soruları açıklayamamasından kaynaklandığını belirtmek önemlidir. Örneğin: SSCB neden barışçıl bir şekilde çöktü? ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük rakiplerinin yokluğunda neden yayılmacı bir politika izlemiştir? Devletler uluslararası tehditleri ve fırsatları nasıl değerlendirir? Kabul edilebilir ve edilemez dış politika alternatiflerine nihai olarak kim karar verir? Devletler dış ve güvenlik politikalarını uygulamak için gerekli kaynakları nasıl elde eder ve harekete geçirir? (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2009, s. 1).

Thomas Christensen, Fareed Zakaria, Randall Schweller ve William Wohlforth'un çalışmaları ve düşünceleri, yukarıda bahsedilen soruların teorik olarak anlaşılması ve yorumlanması için önemli açılımlar sağlamıştır. Onların katkıları, iç ve dış değişkenleri birleştirerek Realizm içinde yeni bir bakış açısı oluşturmuştur. Ancak bu teori üzerine ilk kapsamlı ve bağımsız çalışma Norrin Ripsman, Jeffrey Taliaferro ve Steven Lobell tarafından *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy* (2009) adlı ortak derlemede gerçekleştirilmiştir. Ortak editörlüğünü yaptıkları bir sonraki kitap, *The Challenge of Grand Strategy: The Great Powers and the Broken Balance between the World Wars* (2012) adlı kitaplarında Neoklasik Realizm üzerine fikirlerini daha da geliştirmiş, özellikle farklı büyük güçlerin stratejik ortamlarının önemini vurgulamışlardır. Ortak editörlüğünü yaptıkları en son çalışma olan *Neoclassical Realist Theory of International Politics* (2016), Neoklasik Realizmi Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde kendine özgü ve tutarlı bir teori olarak genişletmiş ve konumlandırmıştır. Bazı akademisyenler için Neoklasik Realizm, yalnızca bir dış politika yaklaşımı olarak hizmet etmekten ziyade genel uluslararası politikayı açıklayan bir teoriye dönüşmüştür (Smith, 2018, s. 8).

6. Neoklasik Realizm Açıdan Dış Politikanın Oluşumu

Yukarıda da değinildiği gibi, Neoklasik Realizm uluslararası sistemi bağımsız değişken, bir devletin politika ve davranışlarını ise bağımlı değişken olarak kabul eder. Ancak NKR, bağımsız değişkenin ara değişkenler aracılığıyla işlendiğini ve filtrelendiğini de ekler.

6.1. Bağımsız Değişken: Uluslararası Sistem

Tüm Realizm teorileri, uluslararası politikayı, sınırlı kaynaklar ve birbirlerinin niyetleri ve kapasiteleri hakkındaki belirsizliklerle dolu bir dünyada devletler arasında bitmek bilmeyen

bir güç ve nüfuz mücadelesi olarak görür (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 43). Uluslararası yapının birincil bağımsız değişken olduğu uluslararası sisteme "yukarıdan aşağıya" yaklaşımının benimsenmesi konusunda hemfikirdirler (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2009, s. 25). Bununla birlikte, NKR geleneksel realizmden bazı kilit noktalarda ayrılır. NKR'ye göre, uluslararası kısıtlamalar ile devlet davranışları arasında doğrudan ve dolaysız bir bağlantı yoktur. Sistemin yapısı ne belirgin sonuçları belirler ne de eylemleri dikte eder, bu da belirli bir olayın belirli bir zamanda neden meydana geldiğini açıklayamayacağı anlamına gelir (Schweller, 1998, s. 9). Bunun yerine, uluslararası sistem, devletlerin izleyebileceği stratejilerin geniş sınırlarını belirler, ancak belirli eylemleri zorunlu kılmaz (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 43). NKR, yapının izin verici bir neden olarak hareket ettiğini, olayların gerçekleşmesini "sağladığını" ancak "zorunlu kılmadığını" öne sürer (Schweller, 1998, s. 11).

Uluslararası kısıtlamalar iç değişkenler aracılığıyla filtrelenir, yani uluslararası tehditler ve fırsatlara karşılık olarak bir devletin tepkilerinin ve politikalarının oluşumunda iç faktörler önemlidir. Bu görüşe göre devlet, iç ve uluslararası politikanın kesişme noktasında yer alır ve dışa doğru sistemik ve alt-sistemik güç dengesine (devletlerin rekabet ettiği), içe doğru ise iç güç dengesine (toplumsal blokların rekabet ettiği) odaklanır (Lobell, 2009, s. 46). Dolayısıyla, devlet adamları uluslararası alanda yerel nedenlerle veya yerel alanda uluslararası amaçlarla hareket edebilirler. Bu ikili odak, dış politikanın şekillenmesinde yerel ve uluslararası faktörler arasındaki karmaşık etkileşimi vurgular.

6.2. Ara Değişkenler

Neoklasik Realizm'in ayırt edici özelliği ve yaklaşımı, bir devletin eylem ve tercihlerinin şekillenmesinde uluslararası sistemik baskıların yanı sıra ara değişkenlere odaklanması ve özel önem vermesidir. Neoklasik Realizme göre, bu ara değişkenler sistemik baskıların dış politika kararlarına dönüştürülmesinde çok önemlidir. Yurtiçi çıkar grupları ve kurumlar, stratejik kültür ve liderlik tutumları bir devletin davranışlarını ve dış politikasını toplu olarak etkiler. Dolayısıyla, bir devletin dış politika hedeflerini anlamak, bu ara değişkenleri anlamayı gerektirir. NKR'ye göre, en etkili ara değişkenler lider algısı, stratejik kültür ve yerel aktörler ve kurumlardır (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 59). NKR taraftarlarının bakış açısına göre, bu değişkenler bir devletin dış politika tepkilerini etkileyebilecek merkezi ara değişkenlerini temsil etmektedir.

6.2.1. Lider Algısı

Neoklasik Realizm'in en önemli ara değişkenlerinden biri devlet liderlerinin rolüdür. NKR düşünürleri, bu liderleri "birleşik merkezi karar alıcı" olarak işlev gören dış politika yürütücüsü (DPY) olarak adlandırır (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 61). DPY, dış ve savunma politikalarının yürütülmesinden sorumlu cumhurbaşkanı, başbakan, kilit kabine üyeleri, bakanlar ve danışmanları içerir. Bu liderler, iç ve dış politikanın kesiştiği noktada yer aldıkları ve diğer devletler hakkındaki tüm önemli iç bilgilere ve istihbarata erişimleri olduğu için "tek yetkili dış politika yapıcılarıdır" (Lobell, 2009, s. 56). Bu anlamda, devlet liderleri bir devletin dış politikasının ve stratejisinin şekillendirilmesinde ve yürütülmesinde önemli bir rol oynarlar.

Ancak dikkat edilmesi gereken nokta, bu liderlerin de birer insan olduğu ve her insanın dış dünya ile etkileşimlerini ve dış dünyayı kavrayışlarını şekillendiren bir dizi temel değer, düşünce, yargı, inanç, önyargı ve geçmiş deneyime sahip olduğudur. Bu bağlamda, bir liderin algıları, sistemik baskıların somut politika sonuçlarına dönüştürülmesinde ara değişkenleri olarak çok önemli rol oynar. Liderler hem yerel hem de uluslararası kaynaklardan gelen bilgileri, kişisel değerleri, inançları ve önyargılarından etkilenen bilişsel filtreleri aracılığıyla yorumlar ve işlerler (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 62). Bu bilişsel süreç, belirli konulara diğerlerine kıyasla nasıl öncelik verdiklerini ve tehdit ve fırsatları nasıl algıladıklarını belirler. Liderlerin diğer uluslararası aktörlerin ve olayların nasıl algıladıkları, uluslararası ilişkilerde devletlerin davranışlarını şekillendirmede çok hayati etkiye sahiptir. Margaret G. Hermann ve Joe D. Hagan'a göre (1998), liderler kendi algılarına ve yorumlarına göre devletin beklentilerini ve stratejilerini oluşturur ve liderlerin bu yorumları, onların deneyimlerinden, hedeflerinden, dünyaya dair inançlarından ve siyasi duruma olan duyarlılıklarından kaynaklanmaktadır (s. 126). Robert Jervis'e göre, siyasi liderlerin doğru ya da yanlış algıları ciddi sonuçlar doğurabilir; bu hem onların siyasi kariyerleri hem de ülkeleri için hayati önem taşıyabilir (2017, s. xvii). Ancak sorun, diğer taraf hakkında doğru bir algı oluşturmanın çok zor olmasıdır, çünkü diğer tarafın davranışı genellikle belirsizdir ve aldatma olasılığı her zaman mevcuttur (Jervis, 2017, s. xviii). Jervis (2017), ayrıca, devlet liderleri arasında var olan yaygın bir yanlış algılama ise onların diğer aktörlerinin eylemlerini gerçekte olduğundan daha merkezi, planlı ve koordine edilmiş olarak görme eğilimi olduğunu savunur (ss. 319-321). Ona göre, arzu ve korku liderlerinin algı oluşumu üzerine çok etkiye sahiptir (Jervis, 2017, ss. 356-357). Taliaferro, Lobell ve Ripsman'a göre, liderlerin sistemik baskıları anlama ve bunlara tepki verme biçimleri tek tip olmayıp, kendilerine özgü bilişsel çerçevelerine göre değişir (2016, s.

62). Özetle, liderlerin diğer devletlerin niyetlerini, potansiyellerini ve eylemlerini algılama biçimlerinin ya işbirliğine veya çatışmaya yol açabilir.

Bilişsel faktörlere ek olarak, bir liderin kişiliği ve karakteri de bir devletin dış uyarılara verdiği tepkiyi etkiler. Devlet liderleri son derece farklı kişiliklere sahiptir; bazı liderler risk almaya daha yatkınken, diğerleri riskten kaçınır (Kowert, ve Hermann, 1997, s. 611). Bu kişilik özellikleri liderlerin uluslararası zorlukları ve fırsatları nasıl yorumladıklarını ve bunlara nasıl tepki verdiklerini etkiler. Riske yatkın liderler agresif dış politikalar izler ve belirsizlik karşısında cesur adımlar atarken, riskten kaçınan liderler temkinli ve ölçülü yaklaşımları tercih ederek yüksek riskli kumarlardan kaçınırlar. Örneğin, yumuşak ve riskten kaçınan yapısıyla bilinen Angela Merkel, Avrupa Bölgesi krizi ve 2015'teki mülteci akını da dahil olmak üzere birçok krizde Almanya'yı yönlendirmeyi başarmıştır. George W. Bush ise daha çok agresif ve risk alan yapısıyla tanınırken, Afganistan ve Irak'ın işgali gibi pek çok agresif eyleme imza atmıştır. Bu örnekler, farklı kişilik ve karakterlerin bir liderin karar alma sürecini ve ülkesinin dış zorluklara karşı dış politika tepkilerini nasıl şekillendirebileceğini göstermektedir. Diğer bir örnek olarak Vladimir Putin'in kişiliği verilebilir. O, 2014'te Kırım'ı ilhak etti ve 2022'de Ukrayna'ya askeri operasyon ve savaş başlattı. Putin, iç siyasette muhalif görüşlere sahip siyasi liderlerin ve ABD ile NATO'nun tepkilerini göz önünde bulundurmuş olmasına rağmen, bu hamleleri yapmayı tercih etti. Bu bağlamda, Margaret G. Hermann ve diğerlerine göre (2001), bazen liderler karar birimi haline gelebilir ve baskın lider olarak hareket eder (s. 84). Bu durumda, liderin duruşu belli olduktan sonra, farklı görüşlere sahip olanlar genellikle saygı ya da korkudan dolayı kendi alternatif pozisyonlarını dile getirmekten kaçınırlar. Bu kişilerin farklı seçenekleri tartışmalarına izin verilse bile, bu görüşler artık siyasi sonuca etki etmez (Hermann vd., 2001, 84). Dolayısıyla, liderlerin kişisel karakterlerini ve psikolojik profillerini inceleyerek, karar alma süreçleri ve dış politika eylemlerinin ardındaki motivasyonlar hakkında daha derin bilgiler edinebiliriz.

Bir liderin sosyal ve felsefi inançları, kişisel özellikleri, geçmiş deneyimleri ve kültürel ve etnik değerleri, bir devletin karar alma süreci ve sistemik baskılara verdiği tepki üzerinde kritik bir etkiye sahiptir. Bu ara değişkenler, bir liderin güç dağılımının yanı sıra uluslararası tehdit ve fırsatlara ilişkin algı ve değerlendirmesini şekillendirmede ve yönlendirmede temel bir rol oynar. NKR'ye göre bu unsurları anlamak, dış politika kararlarını yönlendiren faktörler ve liderlerin uluslararası ortamı yorumlama ve tepki verme biçimleri hakkında değerli bilgiler sağlar (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, ss. 63-65). Örneğin, Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai'nin ABD'nin niyetlerine olan güvensizliği, ABD'nin son on yıldaki siyasi ve

askeri eylemlerine ilişkin değişen algısı nedeniyle zirveye ulaştı. Bu artan güvensizlik, 2014 yılında İkili Güvenlik Anlaşması'nı (İGA) imzalamaktan kaçınmasına neden oldu. Buna karşılık Devlet Başkanı Eşref Gani, Karzai'den farklı bir görüşe sahipti; göreve geldikten sonra Gani, ABD'nin Afganistan'daki müdahalesine yönelik daha olumlu tutumunu yansıtacak şekilde ABD ile İGA'yı imzaladı. Hamid Karzai, Eşref Gani'ye kıyasla ABD'yi daha fazla eleştirmiştir. Karzai'nin, ABD'nin Afgan kültürünü ihlal eden siyasi-askeri eylemlerine karşı sert tepkiler göstermesi, ABD ile ilişkilerini kötüleştirdi. Eşref Gani ise ABD'ye karşı farklı bir algıya sahipti.

Sonuç olarak, liderlerin algıları ve kişilikleri bir devletin politikalarını ve uluslararası sistemdeki etkileşimlerini şekillendirmede ve yönlendirmede hayati öneme sahiptir. Liderlerin bireysel inançları, değerleri ve bilişsel çerçeveleri, ülke içindeki olayları ve sistemik baskıları nasıl yorumladıklarını ve kararlar aldıklarını etkiler ve nihayetinde dış politikalarının ve stratejik tepkilerinin yönünü ve doğasını belirler.

6.2.2. Stratejik Kültür

İkinci temel ara değişken ise bir ülkenin stratejik kültürüdür. Stratejik kültür, bir toplumun kolektif beklentilerini ve siyaset, güvenlik, askeri strateji ve dış politika anlayışını şekillendiren köklü inançlar, değerler, normlar ve varsayımları ifade eder (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 66). Siyasi liderlerin, toplumsal elitlerin ve halkın uluslararası olayları ve tehditleri algılama ve bunlara karşılık verme biçimlerine rehberlik eden tarihsel tecrübe ve hafızayı, dünya görüşlerini ve kültürel beklentileri kapsar. Alastair Johnston stratejik kültürü "yaygın ve uzun süreli stratejik tercihler oluşturmak üzere hareket eden entegre semboller sistemi" olarak tanımlamaktadır (Johnston, 1995, s. 46). Toplumsal fikirler, kültürel normlar, tarihin mirası ve halkın kolektif beklentileri karar alma sürecinde önemlidir (Goldstein, ve Koehane, 1993, ss. 5-7).

Bir ülkenin stratejik kültürünü ve kolektif beklentilerini oluşturan derinlere gömülü tarihsel hafıza, inançlar, normlar ve varsayımlar, karar alıcı elitleri kısıtlayarak sistemik değişikliklere uyum sağlamalarını ve büyük stratejiyi yeniden yönlendirmelerini zorlaştırabilir (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 67). Nicholas Kitchen (2010), "hakim fikirlerin yapısal zorunluluklara verilecek dış politika yanıtının türünü etkilediğini" savunmaktadır (s. 132). Bu anlamda, stratejik kültür devlet liderlerinin esnekliğini ve uyarlanabilirliğini sınırlayabilir ve gerekli stratejik evrimi ve uyarlamayı engelleyerek potansiyel olarak optimal

olmayan ve hatta zararlı politika sonuçlarına yol açabilir. Örnek vermek gerekirse, Türkiye'nin dış politikası tarihsel hafızasından ve ideolojik temellerinden derinden etkilenmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası ve halifeliğin merkezi olma rolü, Türkiye'yi ağırlıklı olarak Müslüman bölgelerde ittifaklar kurmaya ve nüfuzunu korumaya teşvik etmekte ve Türkiye'nin Müslüman dünyasında lider olma vizyonuyla uyumlu hale getirmektedir (Özkan, 2023, ss. 307-310). Aynı zamanda, Türkiye'nin baskın ve resmi ideolojisi, genel olarak laiklik ve özel olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkeleri üzerine kurulan Kemalizm, Batı'ya yönelik güçlü bir yönelimi vurgulamaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin stratejik kültüründeki Osmanlı-İslam mirası ile Kemalist ilkeleri dengeleyen bu ikilik, cumhuriyet dönemi boyunca dış politikası ve stratejik kararlarının şekillenmesinde büyük bir etkiye sahip olmuş, genellikle uluslararası ilişkilere yönelik karmaşık ve çok yönlü bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kösebalaban, 2011, ss. 1-10).

NKR savunucularına göre, uluslararası ortam, devlet davranışlarının geniş sınırlarını belirleyerek devletlerin karşılaştığı genel kısıtlamaları ve fırsatları tanımlar. Ancak, stratejik kültür, bu geniş sınırlar içinde değişim ve sürekliliğin belirli kalıplarını koşullandırır (Dueck, 2006, s. 4; Gates, 2020, s. 180). Örneğin, ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesi öncelikle güç ve güvenlik nedenlerinden kaynaklanmıştır. Ancak, ABD'nin Afganistan ile stratejik ortaklık kurması ve 11 Eylül sonrasında devlet inşası ve yeniden yapılanmaya dahil olması önemli ölçüde düşünsel faktörlerden etkilenmiştir. Öyle ki Afganistan'da liberal normların, değerlerin ve demokratik kurumların teşvik edilmesi terör örgütlerini ortadan kaldıracak ve ABD'nin ulusal çıkarlarını küresel çapta güvence altına alacaktı. Başkan George Bush, bu misyon ve düşüncesini şöyle açıklamıştı: "Afganistan'da nihai misyon ulus inşasıydı. Ülkeyi ilkel bir diktatörlükten kurtardık ve geride daha iyi bir şey bırakmak için ahlaki bir yükümlülüğümüz vardı. Afgan halkının özgür bir toplum inşa etmesine yardımcı olmakta stratejik bir çıkarımız da vardı. Demokratik bir Afganistan, aşırı grupların vizyonuna karşı umut verici bir alternatifti" (Goldstein, 2012, s. 18; Gates, 2020, 180). Bu ideoloji ABD'li karar alıcıları Afganistan'daki misyonlarını sadece askeri mücadelenin ötesine taşımaya itmiştir. Başlangıçta El-Kaide'yi çökertmek ve Taliban rejimini ortadan kaldırmak olan hedef, Afganistan'ı işleyen bir demokrasiye dönüştürmeyi amaçlayan çabaları da içerecek şekilde genişletildi. Bu yaklaşım, altyapı inşası, hukuki ve siyasi sistemlerin reformu, eğitim ve sağlık merkezlerinin kurulması ve sivil toplum ve ulusal örgütlerin teşvik edilmesi gibi ulus inşası faaliyetlerine önemli yatırımlar yapılmasını gerektirdi (Keane, 2016, ss. 20-45; Rodríguez, 2022, s. 114). Dolayısıyla, ABD'li politika yapıcıların liberal değerlere ve demokrasinin

genişletilmesine olan ideolojik bağlılığı, ABD'nin Afganistan'daki kapsamlı ve çok yönlü angajmanında kilit bir faktör ve motivasyon olmuştur.

Bu bağlamda stratejik kültür, devlet liderlerinin tehditleri ve fırsatları algılama biçimlerini etkiler, stratejik seçimlerine ve politika düzenlemelerine rehberlik eder, ideolojik, kültürel ve tarihsel bağlama dayalı olarak hangi stratejilerin uygulanabilir veya uygun olduğunu belirler. Dolayısıyla, uluslararası ortam genel sınırları ve baskıları belirlerken, stratejik kültür devletlerin bu koşullara uyum sağlama ve yön bulma biçimlerini belirler.

Devlet liderleri, iç siyasi desteği sürdürmek için stratejik kültürü ve toplumun kolektif beklentilerini dikkate alırlar (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 70). Stratejik tercihleri kültürel olarak tanıdık terimlerle çerçeveleyerek politika yapıcılar meşruiyetlerini artırır ve dış stratejileri için daha geniş bir kamuoyu desteği sağlarlar. Kültürel tercihlerle bu uyum, iç muhalefeti azaltmaya yardımcı olur ve stratejik politikaların zaman içinde sürdürülebilirliğini artırır. Dolayısıyla, kültürel hususlar politika yapıcıların iç kamuoyunda meşru ve kabul edilebilir olarak algılanan stratejileri nasıl formüle edecekleri ve uygulayacaklarını şekillendirmede önemli bir rol oynar.

6.2.3. Devlet İçi Aktörler ve Kurumlar

Devletin dış politika ve stratejinin oluşturulmasında üçüncü ana ara değişken ise yerel aktörler ve kurumlardır. Devletin çeşitli siyasi, ekonomik, sivil ve toplumsal gruplarla olan ilişkileri karar alma sürecini önemli ölçüde etkiler (Ripsman, 2009, s. 170-171; Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 71). Devlet ile bu iç gruplar arasındaki uyum ve uzlaşı çok önemlidir çünkü etkili bir dış politika ve strateji yürütmek muazzam insani, maddi ve parasal kaynak gerektirir. Bir devlet bu kaynaklardan yoksun olduğunda, bunlara sahip olanlara güvenmek zorunda kalır ve bu da devleti uzlaşmaya ve koalisyonlar kurmaya iter. Bu dinamik devleti, destek ve iş birliğini güvence altına almak için bu grupların öneri, çıkar ve kaygılarına büyük önem vermeye zorlar (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, ss. 71-72). Örneğin, siyasi partiler, iş dünyası lobileri, işçi sendikaları, sivil toplum kuruluşları ve diğer etkili kuruluşlar genellikle kritik kaynaklara ve kamusal nüfuza sahiptir. Bu kaynakları harekete geçirmek için devletin bu gruplarla diyalog, müzakere ve bazen de tavizlerde bulunması gerekir.

Bu bakış açısına göre, bu işbirlikçi yaklaşım devletin gerekli kaynakları etkin bir şekilde elde etmesine ve verimli ulusal politikalar uygulamasına yardımcı olur. Devlet, çeşitli yerel grupların çıkarlarını ve yeteneklerini entegre ederek daha sağlam ve becerikli bir strateji

oluşturabilir ve küresel girişimleri için daha geniş bir destek sağlayabilir. Bu kapsayıcılık, daha geniş bir yerel çıkar ve uzmanlık yelpazesini yansıttığı için daha sürdürülebilir ve kararlı politikalara yol açabilir. Ancak başka bir açıdan bakıldığında, yerel çıkar gruplarına güvenmek devletin karar alma özerkliğini kısıtlayabilir (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 73). Güçlü grupları yatıştırma ihtiyacı, optimal stratejik hedeflerle her zaman uyumlu olmayan politika tavizlerine yol açabilir. Bu grupların etkisi öncelikleri çarpıtabilir ve belirli çıkarları genel ulusal çıkarlara tercih eden kararlara yol açabilir. Gerekli desteği sağlamak ve stratejik özerkliği korumak arasındaki bu gerilim, politika yapıcılar için kritik bir zorluktur.

Bu dinamiğin açıklayıcı bir örneği Afganistan'da görülmektedir. ABD, Afganistan Devlet Başkanı Eşref Gani'den barış müzakerelerinin bir parçası olarak 5,000 Taliban mahkumunun serbest bırakılmasını talep ettiğinde Gani, çeşitli siyasi ve toplumsal gruplardan oluşan bir büyük meclis olan Loya Jirga'yı toplayarak iş birliğini sağlamış ve konuyla ilgili kamuoyu görüşünü ve desteğini ölçmüştür (RFE/RL's Radio Azadi, 2020). Bu hamle sadece bir formalite değil, böylesine tartışmalı ve etkili bir kararın alınması için gereken siyasi desteği sağlamak ve uzlaşı oluşturmak için stratejik bir gereklilikti. Dolayısıyla, devlet ve yerel çıkar grupları arasındaki etkileşim, dış politika ve büyük stratejinin şekillendirilmesinde karmaşık ve etkili bir faktördür. Bu etkileşimin anlaşılması, ulusal karar alma süreçlerinin inceliklerinin kavranması açısından hayati önem taşımaktadır.

Buna ek olarak, siyasi elitler ve yerel aktörler arasındaki fikir birliği ve fikir ayrılığının derecesi, bir devletin eylem ve politikalarının oluşumu üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu aktörler arasında bir tehdidin varlığı, tehdidin niteliği ve bu tehdidi ele almak için en etkili strateji konusundaki yakınlaşma ve ayrışma derecesi, dış tehditlerin uygun şekilde dengelenmesine ya da eksik dengeleme davranışına yol açabilir (Schweller, 2006, s. 48). Randall Schweller'e göre (2004), elitler ve toplumsal aktörler arasında yüksek düzeyde parçalanma ve bölünme olan devletler eksik dengeleme davranışı sergilemeye eğilimlidirler, yani ciddi bir saldırganla karşı karşıya kaldıklarında ya dengelemede başarısız olurlar ya da bunu etkisiz bir şekilde yaparlar (ss. 170-171). Bu nedenle, politika ve büyük stratejinin etkili bir şekilde formüle edilmesi ve yürütülmesi için iç birlik ve uzlaşı kritik öneme sahiptir.

Yüksek düzeydeki parçalanmışlık ve bölünmüşlük sadece devletin sistemik baskıyı etkili bir şekilde ele almasını engellemekle kalmaz, aynı zamanda hem rejimin istikrarı hem de karar vericilerin hayatta kalması için ciddi riskler oluşturur. Özellikle, bir hükümet ile ordusu arasındaki uyum ya da uyumsuzluk politika sonuçlarını önemli ölçüde etkiler. Ordu birlik içinde ve merkezi otorite ile mutabık olduğunda dış politika kararlarını destekler ve uygular.

Tersine, bir kopukluk ya da açık bir muhalefet söz konusu olduğunda, ordu hükümetin girişimlerini desteklememekle kalmayıp aktif olarak baltalayabilir, bu da istikrarsızlığa ve potansiyel rejim değişikliğine yol açabilir. Benzer şekilde, siyasi muhalefet partileri de önemli bir rol oynar, sağlıklı tartışma ve müzakere yoluyla daha dengeli ve iyi düşünülmüş bir politika oluşturma sürecine katkıda bulunabilirler. Bununla birlikte, parçalı veya aşırı derecede karşıt olduklarında, tıkanıklık yaratabilir ve devletin uluslararası zorluklara hızlı ve etkili bir şekilde yanıt verme yeteneğini engelleyebilirler.

Bu iç dinamiklerin etkisi çeşitli tarihsel bağlamlarda açıkça görülmektedir. Askeri darbelerin gerçekleştiği ülkelerde, darbeler genellikle askeri ve sivil hükümet arasındaki derin ayrılıklar ve siyasi parçalanma ile tetiklenmiştir. Örneğin, Mısır'da Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye karşı Abdülfettah el-Sisi liderliğinde gerçekleştirilen 2013 darbesi, bölünmüşlüğün ve uyum eksikliğinin bir hükümeti nasıl istikrarsızlaştırabileceğini ve önemli siyasi çalkantılara yol açabileceğini vurgulamaktadır. Bir başka örnek de 2021 yılında Afgan Cumhuriyeti'nin çöküşüdür. Taliban'ın iktidarı hızla ele geçirmesinin en önemli nedenlerinden biri Afgan savunma ve güvenlik güçlerinin direniş göstermeden şehir merkezlerini terk etmesiydi. Bu durum, siyasi ve askeri elitler arasında fikir birliği olmamasından, her iki tarafın da tehdidin doğasını farklı algılayıp değerlendirmesinden ve tehditle başa çıkmak için farklı stratejilere sahip olmasından kaynaklandı. Bu nedenle, Abdul Basit'in de belirttiği gibi, ülkenin siyasi liderliğine yönelik ciddi güvensizlik nedeniyle "hiçbir Afgan askeri Başkan Eşref Gani'yi veya hükümeti savunmak için savaşmaya ve ölmeye hazır değildi" (Basit, 2021). Bu derin güvensizlik ve uyum eksikliği, devletin Taliban'a karşı kendini savunma kabiliyetini ciddi şekilde zayıflattı.

Ayrıca, iç siyasi kurumlar iç müdahale değişkenlerinin bir diğer ana bileşenini oluşturmaktadır. Bir ülkenin anayasası, başta hükümetin üç ana kolu olan yürütme, yasama ve yargı olmak üzere iç kurumları yöneten kural ve düzenlemeleri açıkça belirtir. Anayasa bu kurumlar arasındaki iş ve güç bölümünü belirler ve bir denge ve denetleme sistemi kurar (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, ss. 75-76). Anayasa hükümleri dış politika karar alıcılarının yetki alanını ve liderlerin faaliyet gösterdikleri parametreleri belirleyerek dış politika oluşturma ve uygulama kapasitelerini etkilemektedir. Ancak bu yetkinin kapsamı devletten devlete önemli farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerde yürütme organı yapısal ve anayasal olarak güçlüdür ve liderlerin hızlı ve kararlı dış politika kararları almasına olanak tanır. Diğer devletlerde yürütme daha zayıf olabilir, yasama denetimi, yargı denetimi veya diğer kurumsal kontrollerle kısıtlanabilir.

Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde başkan (yürütme) dış politikada önemli yetkilere sahiptir ancak Kongre (yasama) ve Yüksek Mahkeme (yargı) tarafından önemli ölçüde denetime tabidir. Bu sistem bir güç dengesi sağlamakla birlikte, farklı organlar arasında uzlaşma ve onay ihtiyacı nedeniyle karar alma süreçlerinin yavaşlamasına da yol açmaktadır. Fareed Zakaria'ya göre (1993), ABD bu yapısal kısıtlamalar nedeniyle 19. yüzyılın ikinci yarısında aktif bir dış politika izlememiştir (ss. 10-11). Afganistan örneğinde, Afgan anayasası cumhurbaşkanına önemli yetkiler vermiştir. Ancak Eşref Gani'nin görevde olduğu iki dönem boyunca yönetimi bir koalisyon hükümeti olarak kuruldu. Kilit bakanlıklar ve yerel kurumlar kendisi ve rakibi Abdullah Abdullah arasında paylaştırıldı. Bu yapısal kısıtlama Afgan cumhurbaşkanının konumunu zayıflattı ve ABD'ye karşı iddialı politikalar benimseme ve uygulama konusundaki yetki alanını sınırladı.

Kurumsal yapı ve güç dağılımındaki bu farklılıklar, devletlerin uluslararası uyarılara nasıl tepki vereceğini ve sistemik değişikliklere nasıl uyum sağlayacağını önemli ölçüde etkiler. Dış politika yürütme organının önemli ölçüde güç ve yetkiye sahip olduğu devletlerde, sistemik tehdit ve fırsatlara karşı daha iddialı politikalar benimsenir. Buna karşılık, yürütme erkinin daha zayıf olduğu devletlerde, karar alma süreci çeşitli iç aktörler arasında daha fazla müzakere ve uzlaşmaya tabi olacaktır (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 78). Dolayısıyla, bu kurumsal dinamiklerin anlaşılması, uluslararası arenada devlet davranışlarının ve politika tercihlerinin inceliklerinin kavranması için elzemdir.

Bağımlı değişkene geçmeden önce, Liberal teori ile Neoklasik realizm arasındaki temel farkı ortaya koymak önemlidir. Zira her iki teori, iç aktörler ve kurumları dış politika oluşumu ve analizine dahil eder. Öncelikle şunu belirtmek lazım ki, bu iki teorinin iç aktörlere yaptığı vurgu ve atfettiği rol farklıdır. Liberal teoride, iç faktörler, siyasi kurumlar, kamuoyu, çıkar grupları gibi, devletin tercih ve politika oluşumunda merkezi ve kilit rol oynar. Başka bir ifadeyle, Liberal teoride bu iç faktörler bağımsız değişken konumundadır. Liberallere göre devlet, özerk ya da bağımsız bir aktör değildir; aksine, egemen olan toplumsal koalisyonun toplu tercihlerini yansıtan politikaları benimser. Bu nedenle, dış politika ve uluslararası politikanın itici güçleri uluslararası baskılar değil, bu toplumsal aktörlerdir (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, ss. 4-5). Öte yandan, NKR, iç faktörleri ne bağımsız ne de bağımlı değişken olarak kabul eder; daha ziyade bu faktörleri, bağımsız ve bağımlı değişkenler arasında bir köprü veya bir aktarım mekanizması olarak görür. Yani, NKR, diğer realist teorilerin ana argümanını büyük ölçüde kabul eder: Sistemik baskılar ve fırsatlar, devletin dış politika tercihlerini etkiler. Yukarıda detaylı bir şekilde değinildiği gibi, NKR teorisyenleri, sistemik baskıların etkileri

doğrudan ve dolaysız olmadığını, bilakis iç faktörler aracılığıyla filtrelendiğini savunmaktadır. NKR'i sistemleştiren ve kurucu düşünürleri olan Norrin Ripsman, Jeffrey Taliaferro ve Steven Lobell'in liberalizme yönelik asıl ve temel eleştirileri, Liberalizmin güç dağılımını yeterince önemsemeyip kurumlara, liberal demokrasiye ve ticarete odaklanarak güç politikasını göz ardı ettiğini yönündedir (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 6). Bu nedenle, liberal teoriler uluslararası politikanın birçok yönünü açıklamada yetersiz kalmaktadır. Onlara göre, Liberalizm devlet davranışını açıklarken toplumsal tercihlere odaklanmakta ama dış politika ve güvenlik politikalarını belirleyen bakanlar ve yetkililer gibi, iç politika ile uluslararası alanın kesişim noktasında duran önemli aktörlerin rolünü göz ardı etmektedir (Taliaferro, Lobell ve Ripsman, 2016, s. 6).

6.3. Bağımlı Değişken: Dış Politika

Neoklasik Realizm, güç ve kaynak dağılımındaki değişimlerin ve uluslararası sistemin doğası gereği anarşik yapısının, bir devletin tehdit ve fırsatlara yönelik davranışlarını, tercihlerini ve varsayımlarını şekillendirmede birincil rol oynadığını kabul eder. Ancak, NKR aynı zamanda göreceli güçteki bu değişimlerin ve uluslararası yapının kısıtlamalarının bir devletin karar ve politikalarının oluşumu üzerinde doğrudan ve ani bir etkiye sahip olmadığını ileri sürer. Sistemik baskılardan devlet eylemlerine kesintisiz ve doğrudan bir geçiş söz konusu değildir. Bunun yerine, bir devletin bu uluslararası zorunlulukları algılama ve bunlara yanıt verme biçimi, karar vericilerin algıları, yerel kurumlar, yerel çıkar grupları ve stratejik kültür gibi ara değişkenlerden büyük ölçüde etkilenir. Bu iç dinamikler, bağımsız değişkenler (uluslararası baskılar) ile bağımlı değişkenler (devlet davranışları) arasında bir geçiş kuşağı görevi görür. Uluslararası baskıların etkisini filtreleyerek farklı devletler arasında farklı tepkilere ve stratejilere yol açarlar. Ara değişkenler bir devletin dış tehditlere ve fırsatlara etkili bir şekilde yanıt verme kabiliyetini artırabilir veya kısıtlayabilir, bu da her devletin içinde faaliyet gösterdiği benzersiz iç bağlamlara dayalı olarak farklı sonuçlara yol açar. Bu açıdan dolayı, Balkan Devlen ve Özgür Özdamar'a göre (2009), neoklasik realizm, devletlerin dış politika davranışlarını analiz etmek için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır (s. 137). Çünkü NKR, hem mikro düzeydeki yerel faktörleri hem de makro düzeydeki sistemik faktörleri analize dahil ederek, devletlerin belirli politika ve davranış biçimlerinin oluşum sürecini daha iyi anlamayı sağlar (Firoozabadi ve Ashkezari, 2016, s. 98). Ancak, büyük devletlerin karar alma süreçleri sonucunda benimsediği ve uyguladığı politikalar, uluslararası siyaset sahasında diğer güçlerin strateji ve tercihleri üzerine etki yaratmaktadır. Bu durum, büyük güçler arasında güç

ve kaynak mücadelesinin sürekliliğini sağlayan bir döngü oluşturur. Güç ve kaynak üzerindeki bu mücadele döngüsü, büyük güçler arasındaki sürekli rekabet ve çatışma dinamiğini beslemekte ve aynı zamanda onlar arasında kalıcı bir trajediyi sürdürmektedir.

Şekil 1: Neoklasik Realizmin Dış Politika Oluşum Süreci

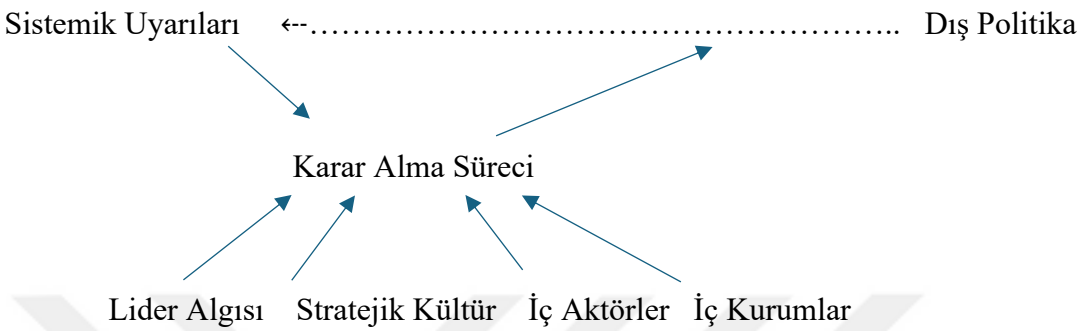

Kaynak: (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 81).

7. Neoklasik Realizmin Devlet Dışı Aktörlere Bakışı

Neoklasik Realizm, diğer realizm ekolleri gibi, devlet dışı aktörlerin rolü hakkında sınırlı bir perspektif sunar. Bu, teorinin devlet merkezli bir anlayışa dayanmasından kaynaklanır; yani, uluslararası sistemin en önemli aktörleri egemen devletlerdir. Neoklasik Realizme göre, devlet dışı aktörler (şirketler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası sivil toplum kuruluşları ve toplumsal çıkar grupları) kendi başlarına uluslararası arenada belirleyici bir rol oynayamazlar (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 97). Bu aktörlerin uluslararası hedef ve amaçlarına ulaşabilmeleri, büyük ölçüde egemen devletlerin desteğini kazanmalarına bağlıdır. Bu bakış açısı, NKR'in, devletlerin gücünü ve etkisini merkeze alan doğasından kaynaklanmakta olup, devlet dışı aktörlerin davranışlarını anlamak veya açıklamak için yeterli teorik araçlara sahip olmadığını ortaya koyar (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 97).

Bununla birlikte, NKR teorisyenleri, devlet dışı silahlı aktörlerin, devletin en çok değer verdiği şeyleri tehdit etme kapasitesine sahip olmaları halinde, bir devletin dış politikasını ve büyük stratejisini etkileyebileceğini savunmaktadır (Taliaferro, Lobell, ve Ripsman, 2016, s. 97). Bu etki, özellikle bu grupların devletlere karşı uygulayabilecekleri şiddet düzeyi, devletin kendi kapasitesiyle karşılaştırılabilir bir eşiğe ulaştığında önem kazanır. Bu tür senaryolarda, devlet dışı aktörlerin eylemleri ve stratejileri devletin politika yapıcıları için önemli bir husus

haline gelir ve devletin hem iç hem de uluslararası meselelere yaklaşımını potansiyel olarak değiştirir.

Devlet dışı silahlı aktörlerin etkisi Taliban'ın Afganistan'daki eylem ve faaliyetleri örnek olarak gösterilebilir. Taliban'ın yeniden dirilmesi ve önemli ölçüde askeri kabiliyeti, Afgan ve ABD dış politikasını ve büyük stratejisini önemli ölçüde etkilemiştir. Afgan hükümetinin kontrolü ve istikrarı sağlama çabalarına rağmen Taliban'ın ısrarlı isyanı hem Afganistan'ın hem de ABD'nin stratejilerini yeniden değerlendirmesini zorunlu kılmıştır. Taliban'ın belli bölgeleri kontrol etme ve devletin askeri kapasitesiyle karşılaştırılabilir saldırılar düzenleme kabiliyeti, Afgan hükümetinin politikalarını ve ABD'nin bölgedeki stratejik kararlarını şekillendirmede, Taliban'ı kritik bir aktör haline getirdi. Örneğin Taliban'ın askeri ve siyasi güçlenişi, ABD'nin 2020'de Doha Anlaşması ile sonuçlanan doğrudan müzakere kararını etkiledi. ABD askerlerinin Afganistan'dan çekilmesini ve Afganistan içi barış görüşmelerini kolaylaştırmayı amaçlayan bu anlaşma, devlet dışı bir aktörün kapasite ve eylemlerinin dış politika ve stratejik kararlarda nasıl önemli değişimlere yol açtığını gösterdi. Benzer şekilde, Afgan hükümeti de askeri ve siyasi stratejilerini Taliban tehdidine karşı uyarlamak zorunda kaldı ve bu da nihayetinde 2021'de Afgan cumhuriyetinin çöküşünde rol oynadı.

8. Afgan-Amerikan İlişkilerine Neoklasik Realizmin Perspektifinden Bakma

Afgan-Amerikan ilişkilerinin siyasi tarihi boyunca, dış ve iç faktörler her iki devlet arasındaki ilişkilerin iniş çıkışlarında kritik bir rol oynamıştır. Özellikle Afgan Cumhuriyeti döneminde, sistemik tehditler ve fırsatlar ile iç dinamikler (devlet liderlerinin algıları ve kişilikleri, stratejik kültür, devlet içi aktörler ve kurumlar) Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının oluşumu, gelişimi ve nihai olarak dağılmasında büyük bir etkiye sahip olmuştur.

Bu stratejik ortaklığın oluşumunu etkileyen temel faktörler, her iki devlet için de küresel terörizm tehdidiyle mücadele ve güvenlik sorunlarının yanı sıra, liberal kurumlar ile demokratik norm ve değerlerin Afganistan'da uygulaması ve yayılmasıydı. 11 Eylül saldırıları, Usame bin Ladin'in Afganistan'da bulunması ve faaliyet göstermesi, Taliban rejiminin El-Kaide'ye sığınak sağlaması, ABD için mücadele edilmesi gereken öncelikli meseleler haline gelmiştir. Taliban rejiminin devrilmesinin ardından ABD desteğiyle kurulan Afgan Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren fiilen ABD'nin stratejik ortağı olmuştur. Afgan Cumhuriyeti'nin siyasi elit sınıfı, ABD ile hem güvenlik ve askeri alanda hem de siyasi, kültürel ve devlet inşası konularında ortak bir fikir ve misyona sahipti.

Diğer yandan, her iki devletin halkları da Afganistan ve ABD arasında kapsamlı ve derin bir iş birliğinin kurulmasını ve sürdürülmesini desteklemiştir. ABD'li vatandaşlar ve sivil toplum kuruluşları, Afganistan'ın demokratik, gelişmiş, kendi ayakları üzerinde durabilen ve hiçbir ülkeye güvenlik tehdidi oluşturmayan bir ülke olmasını umut ediyordu. Afgan halkı da ABD'nin varlığından ve iş birliğinden büyük beklentiler içerisindeydi. Bu nedenle, ABD ve NATO askerlerine karşı geniş çaplı bir ayaklanma yaşanmadı.

Ancak zamanla, her iki devlet arasında "terörle mücadele" misyonun temel politikaları ve Taliban ile barış süreci stratejisi üzerine derin ihtilaflar ortaya çıktı. Savaşın yıllarca sürmesi ve bunun insani, mali ve psikolojik sonuçlarının artması, her iki devletin halkları arasında savaşın bir an önce bitmesi ve ABD askerlerinin Afganistan'dan çekilmesi taleplerini artırdı. Buna ek olarak, uluslararası sistemin tek kutuplu yapıdan çok kutuplu yapıya evrilmesi, Çin ve Rusya gibi devletlerin siyasi, askeri, ekonomik ve teknolojik alanlarda yükselmesi, ABD için ciddi tehditler ve meydan okumalar oluşturdu. Bu sistemik baskılar ve Afganistan'daki savaşın çıkmaza girmesi, ABD'nin Afganistan ile olan stratejik ortaklığının önemini kaybetmesine yol açtı.

Dolayısıyla, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığın oluşumunu nasıl ki dış ve iç faktörler etkilediyse, aynı şekilde stratejik ortaklığın dağılmasını da bu faktörler belirlemiştir. Bu nedenlerden dolayı, bu çalışma Neoklasik Realizmi teorik bir çerçeve olarak benimsemiştir. Neoklasik Realizm hem iç hem de dış faktörleri göz önünde bulundurarak, Afgan-ABD stratejik ortaklığının oluşumunun ve sonrasında bozulmasının kapsamlı bir analizini ve açıklamasını mümkün kılmaktadır. Sistemik baskılar ve iç kısıtlamalar arasındaki etkileşim, bu ilişkinin dinamiklerini anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Çalışmanın sonraki bölümlerinde, bu dış ve iç faktörlerin stratejik ortaklığın oluşumu ve dağılmasını nasıl etkilediği detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

BÖLÜM III
20. YÜZ YILDA AFGAN-AMERİKAN İLİŞKİLERİ: 1921-2001

1. Giriş

Afganistan ve Amerika Birleşik Devletleri 1921'den 2001'e kadar, diğer ulus-devletlerin etkileşimlerinde olduğu gibi ikili ilişkilerinde çok sayıda zorluk ve dönüşümden geçmiştir. Bu bölümde iki devletin yirminci yüz yılda ilişkilerini şekillendiren kilit olaylara, politikalara ve diplomatik etkileşimlere odaklanarak ilişkilerinin iniş ve çıkışları incelenecektir. Amaç, Afgan-Amerikan ilişkilerinin yükseliş ve düşüşüne, gelişme ve bozulmasına etki eden iç ve dış faktörleri ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda Afgan-Amerikan ilişkilerinde önemli rol oynayan jeopolitik etkiler, ekonomik iş birlikleri, askeri angajmanlar ve kültürel alışverişler incelenmektedir. Bu kapsamlı analiz sayesinde bölüm, 20. yüzyılda Afganistan-ABD ilişkilerinin gidişatını etkileyen ulusal ve uluslararası unsurlar arasındaki karmaşık etkileşimin anlaşılmasını ve açıklanmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

2. Afganistan'ın ABD ile Diplomatik İlişki Kurma Çabaları: 1921-1934

Komşu ve bölgesel egemen devletlerle diplomatik temas kurduktan sonra Amanullah Han, 1921 yılında Avrupa devletleri tarafından tanınmak ve diplomatik ilişki kurmak üzere Avrupa'ya üst düzey delegeler gönderdi (Gregorian, 1969, s. 233). Ayrıca bir Afgan heyeti Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret etmek ve Kral Amanullah Han'dan ABD Başkanı Warren G. Harding'e özel bir mektup iletmekle görevlendirildi. Bu amaca ulaşmak için Afgan heyetinin başkanı Muhammad Wali Khan, Paris'teki ABD Büyükelçiliği'nden ABD'ye resmi bir ziyaretin kolaylaştırılmasını ve ABD Başkanı ile bir randevu ayarlanmasını talep etti (Clements, 2003, 257). ABD Başkanlık Sekreteri, Afgan delegelerin 26 Temmuz 1921 tarihinde Beyaz Saray'da kabul edilmesini ve Başkanla görüşmelerini onayladı ve Afgan elçiler Başkan Warren G. Harding'e, Amanullah Han'ın babasının öldürülmesinden sonra iktidara geldiğini ve ABD ile uzun süreli bir dostluk kurma konusundaki samimi arzusunu dile getirdiği bir mektup sundu (US Department of State, 1936, c. I. Dosya. 214). Başkan Warren Harding, Afgan liderin mektubuna cevaben Amanullah Han'ı taç giymesi dolayısıyla kutladı ve iki ülke arasında dostane bir ilişki ve işbirliği olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi ancak Afganistan'la herhangi bir siyasi anlaşma yapılması ve resmi ilişki kurulması için Kongre'den onay alınması gerektiğinin altını çizdi (US Department of State, 1936, c. I. Dosya. 215). Afganistan'da, iki devlet arasındaki bu ilk yazışma ve Afgan delegelerin Beyaz Saray'da kabul edilmesi, Afgan

devletinin ABD tarafından tanındığı şeklinde yorumlandı. Oysa Afgan devletinin tanınması konusu ne Beyaz Saray'da ne de Kongre'de enine boyuna tartışılmıştı. Yine de ABD Başkanı Warren Harding'in Afgan heyetini kabul etmesi ve Amanullah Han'a tahta çıkışından dolayı iltifat etmesi fiili bir tanıma olarak değerlendirilebilir.

Afgan siyasi elitleri, Harding yönetiminin isteksiz tutumu ve diplomatik ilişki kurmayı ve Afgan devletini tanımayı reddetmesi nedeniyle hayal kırıklığı yaşamış olsalar da, halefi Calvin Coolidge yönetimiyle proaktif bir politika sürdürmeye devam ettiler. Ekim 1925'te Afganistan'ın özel temsilcisi Sardar Muhammed Nadir Han, ABD'nin Paris büyükelçisine Afganistan'ın ABD ile samimi bir bağ kurma, her iki devlette diplomatik temsilciler atama ve iki devlet arasında diplomatik iletişim ve konsolosluk hizmetleri başlatma yönündeki samimi arzusunu ifade eden bir dostluk anlaşması taslağı iletti (US Department of State, 1941, c. I. Dosya. 391). Beklenmedik bir şekilde, Calvin Coolidge yönetimi Afgan delegelere selefinin ifadelerinden alıntı yaptı: ABD, Afganistan'ın ABD'ye gösterdiği arzu dolu ilgi ve samimi duygular için minnettardır, iki ülke arasındaki ilişki dostanedir, ortak hedefimize ulaşmak için işbirliği yapmaktan memnuniyet duyarız ve diplomatik bağların kurulması konusu kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır (US Department of State, 1941, c. I. Dosya. 392).

Her iki devlette de yönetimlerin değişmesiyle birlikte Afganistan, Amerikan tarafından olumlu bir yanıt alma umuduyla 1931 yılında tanınma ve siyasi temas konusunu bir kez daha gündeme getirdi. Bu kez Afganistan, iki devlet arasında resmi ilişkiler kurulması yönündeki arzusunu Londra ve Roma'daki ABD büyükelçilikleri aracılığıyla ABD'ye iletti (US Department of State, 1946, c. I. Dosya. 683 & 685). ABD Dışişleri Bakanı Henry L. Stimson, Afganistan'ın tanınma konusundaki arzusuna cevaben, "bu Hükümet tarafından Afgan Hükümeti ile resmi ilişkiler kurulması konusunun yakın zamanda değerlendirilmediğini ve şu anın bir anlaşma müzakere etmek için uygun görülmediğini" ifade etti (US Department of State, 1946, c. I. Dosya. 686). ABD'nin Afgan siyasi elitlerine ilettiği bu yanıt hiç beklenmiyordu. Afgan siyasi liderleri neredeyse on yıldır sürekli olarak ikili ilişkilerin kurulmasına yönelik samimi duygularını ortaya koyuyorlardı ve bunun karşılığında ABD ikili bir dostluk anlaşmasının imzalanmasını erken buluyordu.

ABD inatçı bir tutum sergileyerek Afgan devletinin resmen tanınmasını kolaylaştıracak somut bir adım atmaya direnirken; Afganistan, tam tersine, ABD'yi tanıma ve ikili bir ilişki kurma konusunda ikna etmek için her fırsat ve vesileyi büyük bir çaba ve şevkle değerlendirmeyi sürdürdü. Afganistan'ın tanınma arzusu 1934 yılında her iki ülkede de yeni liderlerin iktidarı ele geçirmesiyle gerçek oldu: Zahir Şah'ın Afgan tahtına çıkması ve Franklin

D. Roosevelt'in ABD'nin yeni başkanı olarak iktidarı üstlenmesi. Nisan 1933'te Kral Zahir Şah, ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt'e yazdığı bir mektupta babasının ölümünü ve Afgan ulusunun iradesiyle tahta çıktığını bildirmiş ve devletinin iki devlet arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin kurulması ve güçlendirilmesi yönündeki sürekli dile getirdiği arzusunun altını çizmiştir (US Department of State, 1951, c. II. Dosya. 636). Başkan Roosevelt, Afgan hükümetinin talebini geri çevirmedi ve 21 Ağustos 1934 tarihinde Afganistan'ın egemenliğinin ve bağımsızlığının ABD tarafından tanındığını ilan etti (US Department of State, 1951, c. II. Dosya. 638). Tanıma süreci, ABD Dışişleri Bakan Vekili William Philip'in Başkan Roosevelt'e yaptığı ikna edici açıklama ve tavsiyeler sayesinde gerçekleşmiştir. Öyle ki Philip, Başkan Roosevelt'e şunları yazdı:

> "Afgan hükümeti tüm Büyük Güçler tarafından tanındığından ve mevcut rejim [Kral Zahir Şah'ın hükümeti] istikrarlı bir rejim olarak göründüğünden, bu ülkeyi tanımamak için hiçbir neden göremiyorum. Bu nedenle, Kral Zahir Şah'ın size gönderdiği mektubun tercümesinin bir kopyası ile birlikte, onayınız için hazırlanmış olan ve onun rejiminin resmen tanınması anl saia gelecek olan bir kabul mektubunu ekte gönderiyorum. Bu mektup, onayınızı alırsa, uygun kaynaklar aracılığıyla Majesteleri Zahir Şah'a iletmekten memnuniyet duyacağım" (US Department of State, 1951, c. II. Dosya. 637).

Bu doğrultuda Başkan Roosevelt, William Philips tarafından hazırlanan resmi tanıma belgesini onaylayarak Afgan mevkidaşı Kral Zahir Şah'a iletti. Bir yıl sonra ABD'nin Tahran elçisi William Harrison Hornibrook, Afganistan'a ABD'nin yerleşik olmayan elçisi olarak atandı ve 4 Mayıs 1935'te Afgan devletine güven mektubunu sundu (Office of the Historian, *tarih yok*).

3. Afganistan ve ABD Arasında Daimî Elçiliğin Kurulması, 1934-1942

Afganistan, ABD'nin Afgan devletinin bağımsızlığını ve egemenliğini kabul etme konusundaki sürekli diplomatik retleri ve inatçı tutumundan rahatsızdı. Yine de, Başkan Roosevelt'ten tanıma mektubunu aldıktan sonra Afgan yönetici sınıfı, ekonomik ve ticari anlaşmalar imzalayarak iki devletin dostluğunu ve siyasi ilişkilerini genişletmeye ve pekiştirmeye çalıştı. Esasen Afganistan'ın temel amacı ABD'yi Afganistan'da bir elçilik açmays, ABD'de bir Afgan elçiliği açılmasına ve her iki devlette birer daimî elçi atanmasına ikna etmekti. Afgan yönetici sınıfı, ABD'yi ancak diplomatik ilişkilerin genişletilmesi önerisinin yanı sıra Afganistan'da somut ekonomik ve ticari fırsatların varlığına vurgu yaparak ikna edebileceklerinin farkındaydı. Bu nedenle üst düzey bir Afgan diplomat olan Şah Wali, Eylül 1934'te ABD'nin Paris'teki elçisi Jesse Isidor Straus'a Afgan hükümetinin bir dostluk ve

ticaret anlaşması imzalama konusundaki samimi niyetinden bahsetti (US Department of State, 1953, c. I. Dosya. 421). ABD yönetimi de buna cevaben, ABD'nin Afgan devletiyle bir dostluk ve ticaret anlaşması imzalanmasına ilkesel olarak karşı olmadığını, ancak mevcut koşullarda iki devletin ortak hedeflerine ulaşması için daha az resmi bir anlaşmanın imzalanmasını yeterli gördüğünü belirtti (US Department of State, 1953, c. I. Dosya. 422).

ABD, Afgan hükümetinin talebini tamamen reddetmedi ve ona ABD'nin 1933 yılında Suudi Arabistan ile imzaladığı bir anlaşmanın benzerinin müzakere edilmesini önerdi. Önerilen anlaşma 6 maddeden oluşuyordu; ilk üç madde diplomatik ve konsolosluk konularına değiniyor, son üç madde ise önemli ticari anlaşmaları öne çıkarıyordu. Afgan otoritesi, etraflıca düşündükten sonra, ithalat, ihracat, gümrük işleri ve ticaretle ilgili diğer düzenlemeler ve kolaylıklar açısından en çok kayrılan ülke muamelesinin koşulsuz ve derhal karşılıklı olarak uygulanmasını gerektiren dördüncü madde hariç anlaşmanın tüm hükümlerini kabul etti ve memnuniyetle karşıladı (US Department of State, 1953, c. I. Dosya. 422). En çok kayrılan ülke teorisi, bir devletin ticari ortaklarına ayrım gözetmeksizin eşit davranması ve ticari konularda belirli bir ticaret ortağına özel bir ayrıcalık tanımaması gerektiği fikrine dayanır (Encyclopedia Britannica, 2016). Küresel ekonomik etkileşimlerde, bir ülkenin ticaret ortaklarına eşitlik ilkesine göre muamele edilmeli ve hiçbir devlet en çok kayırılan veya en dezavantajlı konumda olmamalıdır.

Afgan yetkililer Amerikan tarafına taslağın tüm şartlarına rıza gösterdiklerini ve en çok kayrılan ülke teriminin taslaktan çıkarılması şartıyla anlaşmayı imzalamaya hazır olduklarını iletti (US Department of State, 1953, c. I. Dosya. 424). Afgan hükümetinin bu terimi çıkarma gerekçesi, Afganistan'ın Sovyetler Birliği ve Birleşik Krallık ile imzaladığı ticari ve ulaştırma anlaşmalarına ilgili terimi eklememiş olması ve Afganistan'ın bu terimi sadece ABD ile kabul ederek bu devletlerle olan ticari ve siyasi ilişkilerini tehlikeye atmak istememesi gerçeğine dayanıyordu. ABD için ise en çok kayrılan ülke ilkesinin ortadan kaldırılması kabul edilemezdi ve ABD bu terime sıkı sıkıya bağlıydı ve ABD'nin yabancı ülkelerle her türlü ticaret anlaşmasına girmesi için gerekli bir ön koşuldu (US Department of State, 1953, c. III. Dosya. 1). Her iki taraf da tutumundan vazgeçmeye yanaşmadığı için ikili görüşmeler uzadı ve ticari ve diplomatik anlaşmanın imzalanması gecikti.

Uzun müzakere ve istişarelerden sonra Afganistan, en çok kayrılan ülke ilkesi teriminin eklenmesini kabul etti ancak "derhal ve koşulsuz" ifadesinin zikredilmesinde direndi. Afganistan'ın verdiği bu kayda değer tavize rağmen, bu durum Amerikalı yetkilileri tatmin etmedi ve eski pozisyonlarında ısrar etmeye devam ettiler. ABD, Afganistan ile karşılıklı bir

anlayışa varmak için, aylar süren bir gecikmeden sonra, tartışmalı tüm madde ve ifadeleri taslaktan çıkarma ve gayri resmi bir ikili dostluk anlaşması imzalama sonucuna vardı. Bu nedenle ABD Dışişleri Bakanlığı, Paris'teki elçisine, taslaktaki tüm tartışmalı maddeleri çıkararak Afgan elçisiyle dostluk anlaşmasının imzalanmasına devam etmesi için yetki ve talimat verdi; bu doğrultuda dostluk anlaşması, her iki devletin ticaret, ulaşım ve gümrüklerle ilgili konularda karşılıklı bir antlaşmaya varamaması nedeniyle 2 yıllık bir gecikmeden sonra 26 Mart 1936'da imzalandı (US Department of State, 1953, c. III. Dosya. 5).

3.1. Bir Amerikan Şirketi ile Petrol Arama Anlaşması

Afganistan, siyasi angajman ve ticari anlaşmalar yoluyla ABD ile karşılıklı bağlarını güçlendirme konusundaki kararlılığını sürdürdü. Bu yolda atılan ilk somut adımlardan biri, *Seaboard Oil Company of Delaware* tarafından yönetilen *Inland Exploration Company* adlı bir Amerikan petrol arama şirketine özel bir petrol imtiyazı teklif edilmesiydi (Shroder, 2014, s. 307). Taraflar arasında 6 ay süren kapsamlı müzakerelerin ardından Kasım 1936'da Afgan yönetimi ile şirket arasında bir anlaşma imzalandı (US Department of State, 1954, c. II. Dosya. 458). Bu anlaşma kapsamında şirkete özel olarak tanınan imtiyaz ve hakların başlıcaları; şirketin beş Afgan vilayetinde petrol kuyuları aramaya başlaması, şirketin sadece Afganları veya ABD vatandaşlarını işe alabilmesi, şirketin tıbbi aletlerinin gümrük vergisinden muaf tutulması, işçilerin ithalat ve ihracat fonlarına herhangi bir sınırlama getirilmemesi, verilen imtiyazların 75 yıl süreyle geçerli olması ve taraflar arasındaki olası bir anlaşmazlığın tahkim yoluyla çözülmesiydi. Buna karşılık, şirketin ticari tüketim için yeterli miktarda petrol ayıran petrol kuyuları keşfetmesi halinde, şirket derhal ilerleyecek ve yıllık 6.000.000 tonluk nihai üretim hedefine doğru çalışacak, ayrıca şirket Afgan yönetimine %20'lik bir pay ödemeyi taahhüt edecekti. Ayrıca, Afgan hükümeti şirketin faaliyetlerini izleme, özel uzmanlar belirleme ve şirket merkezine bir temsilci atama hakkını elinde tutacaktı (US Department of State, 1954, c. II. Dosya. 459).

Afganistan'ın Amerikan petrol arama şirketine özel imtiyazlar sunma kararında siyasi, ekonomik, kültürel, altyapısal ve teknolojik teşvikler etkili olmuştur. Her şeyden önce Afgan liderler, bu projenin gerçekleşmesinin ABD ile yapıcı diyalog, iş birliği ve yakınlık kurulmasına zemin hazırlayacağını ve mevcut önyargıları, yanlış klişeleri ve basmakalıp davranışları kıracağını öngörmüşlerdir. Ayrıca Afgan devleti, hükümet için muazzam bir zenginlik ve hazine kaynağı sağlayabilecek, hükümetin ekonomik ve mali bağımlılığını azaltabilecek ve hem işsiz vatandaşlar hem de ülke genelindeki özel şirketler için doğrudan veya dolaylı olarak

istihdam fırsatları sağlayabilecek kullanılmayan doğal enerji rezervlerinin miktarını tespit etmek istiyordu. Ayrıca bu girişimin başlamasıyla birlikte Amerikalı mühendisler, makinistler, uzmanlar ve kamu personeli sondaj makineleri ve ekipmanlarının kurulumu için Afganistan'a gelip yerleşecektir. Amerikalı mühendis ve uzmanların yerleşmesi, Afganistan'da iş yapmak, tarihi yerlere seyahat etmek ve bilimsel araştırmalar yapmak gibi çeşitli alanlarda yatırım yapmaları için vatandaşlarına ilham verebilir ve onları teşvik edebilirdi. Bu da doğal olarak iki ülke arasında kültürel etkileşimin ve ekonomik iş birliğinin yaygınlaşmasına ve gelişmesine yol açacaktı. Ayrıca şirket, keşfedilen Afgan petrolünün İran'a nakledilmesini ve bunun için Afgan petrol sahalarından Basra Körfezi'ne kadar yolların iyileştirilmesi ve demiryollarının inşa edilmesini de planlamıştı (Shroder, 2014, s. 311).

Siyasi açıdan, Afganistan'daki ABD vatandaşlarının çoğalmasının ABD'yi daimî bir diplomatik temsilcilik ve konsolosluk hizmetleri açmaya teşvik edeceği Afgan devleti tarafından öngörülmüştü. Nitekim Haziran 1937'de Inland Exploration Company'nin üst düzey yetkilileri, ABD'nin Dışişleri Bakanlığından Afganistan'da bir temsilcilik açılmasını talep etmiş ve şirket personelinin korunması, Afganistan'a ve Afganistan'dan seyahat belgelerinin kolaylaştırılması, para transferinin kolay ve güvenli bir şekilde sağlanması ve ticari faaliyetlerinin geliştirilmesi için konsolosluk hizmetlerinin hayati önem taşıdığını vurgulamışlardır (US Department of State, 1954, c. II. Dosya. 462). Bu durumdan istifade eden Afgan Dışişleri Bakanı Faizy Mohammad, Temmuz 1937'de ABD'nin İran'daki daimi elçisi Cornelius Van Engert'i arayarak hükümetinin ABD ile ikili ilişkileri pekiştirme ve güçlendirme yönündeki samimi arzu ve niyetini iletmiş, Afgan bakan da ABD elçisiyle görüşmesinde ikili ilişkilerin sağlam, güvenilir ve kalıcı temellere oturtulması ve daha interaktif ve etkili hale getirilmesi için Kabil'de bir ABD ve Washington'da bir Afgan elçiliğinin açılmasının elzem olduğunu vurgulamıştır (US Department of State, 1954, c. II. Dosya. 464). ABD, Afganistan'a yönelik ısrarlı angajmansız ve pasif politikasına uygun olarak, Tahran, Kalküta ve Karaçi'deki ABD misyonları aracılığıyla yürütülen Afganistan'daki diplomatik temas ve temsilini yeterli görmüştür (US Department of State, 1954, c. II. Dosya. 466). Bununla birlikte ABD'li yetkililer Afgan devletinin iç gelişmelerini ve Amerikan çıkarlarının orada ne ölçüde mevcut olduğunu yakından izleyeceklerini de eklemişlerdir. Amerikan çıkarlarının hayata geçirilmesi için uygun koşulların oluşması halinde, Kabil'de bir elçilik açılması konusu da dikkatle değerlendireceklerini belirtmişlerdir (US Department of State, 1954, c. II. Dosya. 466).

3.1. Petrol Anlaşmasının Sona Ermesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın Patlak Vermesi

İki önemli olay Afgan-Amerikan ilişkilerinin gelişmesini ciddi şekilde sekteye uğrattı ve potansiyel elçiliklerin kurulmasını engelledi: ilk olay 1938'de Seaboard Petrol Şirketi tarafından petrol anlaşmasının feshedilmesi, ikinci olay ise 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiydi. 1938 yılında Seaboard Petrol Şirketi beklenmedik bir açıklamayla Afganistan ve İran'la imzaladığı imtiyaz anlaşmalarını feshetme kararını açıkladı. Bu ani kararın arkasında hangi saiklerin yattığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, ilgili şirketin bir yetkilisi tarafından üç iddia ortaya atılmıştır. Birincisi, şirketin İran ve Afganistan'da keşfettiği petrol kuyuları ilgili ülkelerin kuzey bölgelerinde yer alıyordu ve deniz limanlarına çok uzaktı. Bu da sondaj ve nakliye maliyetlerini ikiye katlayacağı için şirkete fazla bir kâr sağlamayacağı anlamına geliyordu. Maliyetler kârları aştığı için doğal olarak projenin devamından vazgeçmek makuldü. İkinci olarak, ABD'de patlak veren ekonomik kriz, ulusal şirketleri yabancı ülkelerdeki yatırımları konusunda daha temkinli olmaya sevk etti. Üçüncü olarak, uluslararası siyasi gelişmeler uluslararası şirketler için umut verici ve cesaretlendirici bir tablo yerine daha moral bozucu ve rahatsız edici bir tablo ortaya koymuştur (US Department of State, 1954, c. II. Dosya. 613). Kararın şirket tarafından sözde meşru ve makul ekonomik, siyasi ve lojistik gerekçelerle alınmış olmasına rağmen, Afgan hükümeti bu karar karşısında sadece şaşkınlığa uğramakla kalmadı, aynı zamanda içerledi ve hoşnutsuzluğa kapıldı. Leon Poullada'ya göre Afgan yetkililer şirketin beklenmedik kararını kötü niyetli ve sinsi siyasi planlar olarak nitelendirdi (1981, s. 180; Shroder, 2014, s. 311). Ancak Afgan hükümeti, şirketin ani kararını yeniden gözden geçirmesi ve diğer Amerikan şirketlerini Afganistan'da yatırım yapmaya teşvik etme sözü vermesi koşuluyla şirketle görüşmeye ve ek imtiyazlar sağlamaya hazır olduğunu açıkladı (US Department of State, 1954, c. II. Dosya. 620). Afgan devletinin bu yöndeki çabaları ne yazık ki somut ve istenen sonuçları vermedi.

Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı, Afgan-Amerikan ilişkileri açısından hem fırsatların hem de engellerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Başlangıçta, 1939'da savaşın patlak vermesi iki devletin gelişen ilişkileri üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Afganistan tarafsızlık politikası ilan etmiş ve sıcak çatışma boyunca bağlantısız bir tutum izlemiştir. İkinci Dünya Savaşı patlak vermeden önce, ABD Yakın Doğu İşleri Başkanı Wallace Murray gibi bazı ABD yetkilileri tarafından Afganistan'da daimi bir temsilcilik ve bir Amerikan elçiliği kurulması yönünde pratik bir adımın 1939'da atılacağı varsayılıyordu (US Department of State, 1954, c. II. Dosya. 466). Ancak Avrupa'da savaşın başlaması ve devam etmesi, ABD'yi Pasifik

Okyanusu'nun ötesinde devam eden savaşa ve özellikle de Avrupa bölgesine odaklanmaya sevk etti.

Bununla birlikte, savaşın Güney ve Doğu Asya bölgelerine yayılması ve Orta Doğu'daki siyasi gelişmeler, özellikle de Orta Doğu'nun ABD'nin çıkarları için hayati önem taşıması ve Afganistan'ın Orta Doğu'nun güvenliği için önemli bir stratejik bölge olması, ABD'yi Afganistan'a yönelik geleneksel angajmansızlık ve kayıtsızlık politikasını yeniden gözden geçirmeye ve bir kenara bırakmaya yönlendirdi. 1941 yılında ABD, dünyanın siyasi, ekonomik, ideolojik ve insani krizlerle boğuştuğu ve büyük güçlerin küçük ve orta egemen devletlerle siyasi ve askeri ittifak kurarak birbirlerini haritadan silmek ve tarihin çöplüğüne atmak için mücadele ettiği bir dönemde Afgan devletiyle kalıcı ve doğrudan diplomatik temas kurma olasılığını ve potansiyelini araştırmaya çalıştı. Bu bağlamda, Wallace Murray, ABD'nin Tahran'da mukim elçisi Louis G. Dreyfus'a, Afgan makamlarına güven mektuplarını sunmasının yanı sıra Afganistan'la diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi için zemin koşullarını gözlemleme ve değerlendirme görevini de verdi. Wallace Murray ona şöyle yazdı:

> "Kabil'e ulaştığınızda, 1936 tarihli Geçici Anlaşma'dan daha resmi ve daha kapsamlı bir anlaşmanın imzalanması amacıyla Afganlarla müzakerelere başlamanın faydalı olup olmayacağını tespit etmek amacıyla sahada incelemelerde bulunmanızı istiyoruz" (US Department of State, 1959, c. III. Dosya. 198).

Wallace Murray'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere ABD yetkilileri, Afganistan ile 1936'daki gayri resmi dostluk anlaşmasından daha kapsamlı ve resmi bir anlaşma imzalamak için zamanın gelip gelmediğini araştırmaya çalışmıştır. ABD, Afganların neredeyse yirmi yıldır dile getirdikleri istek ve taleplerinin farkındaydı. Ancak daha önce bahsettiğimiz nedenlerden dolayı ABD, Afganistan ile resmi bir dostluk anlaşması ve bir diplomatik anlaşma imzalamaktan uzak durmayı tercih etti. Değişen koşullar ve dünya çapındaki gelişmelerin gerekliliği ile ABD'nin inatçı tutumunu bir kenara bırakması için uygun bir zamandı. ABD, birkaç yıl önce bu konuda taviz verilmesine kesin bir şekilde karşı çıkarken, en çok kayrılan ülke ilkesi konusunda bile taviz verme eğilimindeydi.

ABD'de daimî bir temsilcilik açılması konusu 1941 yılı başlarında gündeme gelmesine rağmen, daimî diplomatik temsilciliğin kurulması, Avrupa ve İran'daki Afgan-Amerikan elçileri arasında bir buçuk yıl süren yoğun görüşme ve yazışmaların ardından ancak Haziran 1942'de gerçekleşebildi. Bu yöndeki sürecin çok yavaş ilerlemesinin temel nedenlerinden biri, atanacak temsilcinin unvan ve yetkisinin tartışmalı bir konu haline gelmesiydi. Detaylandırmak gerekirse, ABD elçisi Louis G. Dreyfus Haziran 1941'de Afganistan'ı ziyaret ettiğinde, Afgan

yetkililere güven mektubunu sunmuş ve hükümetinin orada daimî bir temsilcilik kurma olasılığına ilişkin isteğini belirtmiştir (US Department of State, 1959, c. III. Dosya. 199). Afgan devleti ABD büyükelçisinden bu sevindirici haberi almaktan çok mutlu oldu ve bunu ABD ile ilişkilerini pekiştirme ve genişletme yönündeki sürekli dile getirdiği niyetinin gerçekleşmesi için bir umut ışığı olarak değerlendirdi. Bu nedenle Afgan yetkililer, konsolosluğun işlevleri, konsolosluk personelinin hakları, ticari ve gümrükle ilgili konular da dahil olmak üzere çok çeşitli konuları ele alan ve toplam dokuz maddeden oluşan gayri resmi bir dostluk anlaşması hazırlayarak Haziran 1941'de büyük bir memnuniyet ve heyecanla ABD elçisine teslim etti (US Department of State, 1959, c. III. Dosya. 200).

Ancak Afganistan, uzun bir aradan sonra ABD'den iletilen taslağa yanıt aldı. Aralık 1941'de ABD, Kabil'deki Amerikan elçiliğinin temelini atmaya ve Dışişleri memurlarından birini mukim elçi ya da Başkonsolos olarak atamaya hazır olduğunu bildirdi (US Department of State, 1963, c. IV. Dosya. 33). Afgan delegesi, ABD'nin bu hamlesini takdirle karşılamanın yanı sıra, Tahran'daki ABD elçisine, ABD'nin Afganistan'daki elçiliğine bir Mukim Elçi veya Başkonsolos atamaktan ziyade, bir Tam Yetkili Elçi atamasının daha uygun olacağını önerdi. Afgan hükümetinin ABD'nin Başkonsolos atamasına karşı çıkmasının mantıklı ve makul gerekçesi, diğer devletlerin Afganistan'a akredite diplomatlarının ve diğer devletlerdeki Afgan diplomatların Büyükelçi veya Tam Yetkili Elçi unvanı taşımasıydı (US Department of State, 1963, c. IV. Dosya. 34). ABD, Afganistan'ın önerisine ilkesel olarak karşı çıkmamış, ancak bir Tam Yetkili Elçi atanmasının uzun zaman alacak yasal prosedür gerektirmesi ve Afganistan'da elçiliğin kurulması ve faaliyete geçmesinde önemli bir gecikmeye neden olması nedeniyle şu anda bir Tam Yetkili Elçi atanmasının mümkün olmadığına işaret etmiştir (US Department of State, 1963, c. IV. Dosya. 35). ABD'nin karşı önerisi ise elçiliğin açılışına hemen başlanması ve geçici bir temsilci atanması, yasal süreç tamamlandıktan sonra da elçiliğin başına geçmek üzere bir Tam Yetkili Elçi Kabil'e gönderilmesiydi (US Department of State, 1963, c. IV. Dosya. 36).

Afgan devletinin bu konudaki en yüksek sesle dile getirdiği arzusuna inatla kulak asmayan ABD, 1942 başlarında diplomatik ilişkilerini yükseltmek ve gecikmeden bir elçilik kurmak için acele ve telaş içindeydi. Wallace Murray'in 8 Ocak 1942'de Dışişleri Bakan Yardımcısına yazdığı mektuptaki ifadeler, bu durumu gözler önüne seriyor:

> "Yakın Doğu'daki son gelişmeler göz önüne alındığında, Kabil'deki ofisin mümkün olan en kısa sürede açılmasının son derece arzu edilir olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, mümkün olan en kısa zamanda bir karara varılması takdirle karşılanacaktır" (US Department of State, 1963, c. IV. Dosya. 35).

Bu tartışmalı konu ancak Türkiye'nin arabuluculuğu ve Başkan Franklin Roosevelt'in talimatıyla çözülebildi. ABD'de Afgan çıkarlarını temsil eden Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün, diğer devletler Afganistan'a yüksek rütbeli diplomatlar akredite ederken ABD gibi büyük bir güç için daha düşük rütbeli bir elçinin atanmasının talihsiz ve uygunsuz olacağı noktasında ABD'li yetkililerin dikkatini çekmiştir. Bu nedenle Türk elçi, maslahatgüzar düzeyinde bir elçinin gönderilmesini her iki taraf için de şimdilik uygun ve makul bir çözüm olarak önerdi (US Department of State, 1963, c. IV. Dosya. 35). Daha sonra Türk Dışişleri Bakanı da Afganistan'ın Ankara Büyükelçisi ile ilgili konuyu görüşmüş ve Afgan tarafını maslahatgüzar rütbesinin ABD'nin Afganistan'daki misyonu olarak kabul edilmesi konusunda ikna etmeyi başarmıştır (US Department of State, 1963, c. IV. Dosya. 44). Bu arabuluculuk ve istişareler sonucunda her iki taraf da maslahatgüzarlık konusunda karşılıklı anlayış ve uzlaşmaya varmış; bu şekilde nihayet Haziran 1942'de bir Amerikan elçiliği açılarak iki devlet arasında doğrudan bir diplomatik iletişim hattı kurulmasının önü açılmıştır (US Department of State, 1963, c. IV. Dosya. 46).

4. Afganistan'ın ABD ile İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Saikleri

Tarihsel olaylar göz önünde bulundurularak ve 1922-1942 yılları arasında ABD ile Afgan diplomatlar arasında gönderilen diplomatik belgelere ve telgraf yazışmalarına bakılarak, Afganistan'ın ABD ile bağ kurma konusundaki ısrarlı niyetinin dört ana güdüye dayandığı iddia edilebilir: modernleşme girişimlerini hızlandırmak için tam nitelikli insan kaynağı arayışı, ABD'yi yeni bir medeniyetin öncüsü olarak algılama, ABD ile işbirliği yaparak askeri istilaya maruz kalmama ve diğer devletlerin Afganistan'da artan etkisini dengeleme.

1920'ler ve 1930'larda Afgan siyasi liderleri iki temel hedefe ulaşmaya çalışmıştır: birincisi Afganistan'ın dış ilişkilerdeki bağımsızlığını korumak, ikincisi ise ülke genelinde modernleşme sürecini hızlandırmak. Amanullah Han (1919-1929), hükümdarlığı sırasında, Afganistan'ın bağımsızlığının kısa sürede yeniden kazanılmasını ustalıkla yönettikten hemen sonra, hükümetin ve toplumun çeşitli katmanlarında batı tarzı büyük reformlar ve girişimler başlatmaya başladı. Bu süreç, tarımsal yenilikler, petrol arama ve çıkarma, karayolları ve demiryolları inşası, okul ve üniversite inşası, askeri ve mali sektörlerin geliştirilmesine yönelik girişimler ve benzeri altyapı projeleri gibi kapsamlı bir reform ve kalkınma yelpazesini kapsıyordu. Bu projelerin başlatılması ve yürütülmesi nitelikli insan kaynağı ve mali kaynak gerektirirken Afganistan her ikisinden de yoksundu. Ülkedeki uzman, teknisyen, mühendis ve üniversite profesörlerinin sayısı o dönemde çok azdı (Gregorian, 1969, s. 227). Afgan yönetici

sınıfı, kalkınma ve altyapı projelerinin başlatılması, yürütülmesi ve tamamlanması için yabancı devletlerin yardımına şiddetle ihtiyaç duydukları ve onlardan yardım aldıkları yönündeki bu talihsiz gerçeğin farkındaydı. Bu doğrultuda, dünyanın en gelişmiş ve sanayileşmiş devletlerinden biri olan ABD ile diplomatik ilişkiler kurmak ve yakın bir dostluk anlaşması imzalamak, Afgan devletine projelerini gerçekleştirmesi için insan kaynağı ve mali destek sağlayabilirdi. Bu nedenle Afganistan, Avrupa merkezli diplomatik kanallar aracılığıyla ABD'ye yönelik samimi niyetlerini sık sık dile getirmiş ve iletmiştir.

Ayrıca ABD, Afgan siyasi liderleri tarafından yeni dünya medeniyetinin öncüsü ve habercisi olarak görülüyordu. Afgan üst düzey diplomat Muhammed Nadir, 1925 yılında ABD'nin Fransa'daki elçisine gönderdiği diplomatik mektupta Afganistan'ın "tüm dünyada medeniyetin ve ilerlemenin öncüsü olan büyük Amerika ile düzenli diplomatik ilişki kurmayı" arzuladığını belirtmiştir (US Department of State, 1941, c. I. Dosya. 391). Öyle görünüyor ki, ABD'nin Birinci Dünya Savaşı sırasındaki siyasi-askeri güç gösterisi Afgan siyasi liderlerinin bu algı ve anlayışının şekillenmesine yol açmıştır. Bilindiği gibi ABD, Birinci Dünya Savaşı'na katılarak savaşın kaderini değiştirmiş, İtilaf devletleri ABD'nin desteğiyle savaştan galip çıkarken, İttifak devletleri de ABD'nin savaşa dahil olmasıyla savaşı kaybetmiştir. Dolayısıyla, Birinci Dünya Savaşı bir yandan Avrupalı büyük güçlerin düşüşünü şüpheye yer bırakmayacak şekilde göstermiştir. Diğer yandan da ABD'nin teknolojik başarılarını, sofistike askeri teçhizatını, ekonomik büyüklüğünü ve siyasi gücünü dünyanın geri kalanına göstermiştir. Afgan yönetici sınıfının ABD'yi Birinci Dünya Savaşı sonrasında lider bir güç olarak algılaması ve kavraması muhtemelen bu gerçekliğe dayanıyordu. Bu nedenle, bir an önce diplomatik bağlar kurmakta ve ABD gibi güçlü bir devletin yakın ortağı olmakta ısrar etmek, Afgan devlet adamlarının ihtiyatlı bir stratejisi ve vizyona dayalı bir politikasıydı.

Dahası, bölgesel ve Avrupalı güçlerle kıyaslandığında Afganistan, ABD ile diplomatik ve ticari bağlar kurmanın son derece risksiz ve güvenli bir hareket tarzı olduğunu gördü. Afganistan'ın ABD'ye duyduğu güven ABD'nin coğrafi uzaklığı ve sömürgeci olmayan bir güç olarak itibarı sayesinde kısmen desteklenmiş ve gelişmiştir. Afgan uzman tarihçi Amin Saikal, Afganistan'ın ABD ile resmi ilişkiler kurmaya çalıştığını, çünkü ABD'nin Büyük Britanya ve Çarlık Rusya'sının aksine, Afgan topraklarına coğrafi uzaklığı sayesinde coğrafi nüfuz kazanmadan Afgan hükümetine yardım edebileceğini ileri sürmüştür (Saikal, 2004, s. 64). Bölgesel ve Avrupalı güçlere yaklaşmak ve onlardan yardım almak askeri işgal riski taşıyordu çünkü bu güçler siyasi, ekonomik ve yardım amaçlı yardımlarını coğrafi nüfuz kazanmaya ve sonunda silahlı mücadeleye dönüştürebilirlerdi. Ne de olsa Orta Asya ülkelerinin Rusya

tarafından işgali ve İngiltere'ye karşı verilen 3 bağımsızlık savaşı Afgan halkının hafızasında canlıydı. Bu bağlamda, ABD gibi fiziksel olarak uzak ve Asya'da askeri gücü olmayan güçlü bir devletle ilişki kurmak ve iş birliği yapmak, ABD'nin potansiyel bir toprak işgali ve Afgan devletinin hayatta kalmasına yönelik bir tehdit oluşturamayacağı için Afgan hükümetinin zorunlu bir dış politika tercihiydi.

Ayrıca Afgan hükümeti, ABD ile samimi ilişkiler kurarak bölge ve Avrupalı devletlerin Afganistan'da artan etkisini dengelemeyi amaçlamıştır. Afganistan'ın Rusya'ya dostluk elini uzattığı 1919 yılında Rusya, Afganistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devlet olmuş ve takip eden aylarda Afganistan'a büyük miktarda askeri ve mali yardım göndererek durumu en iyi şekilde değerlendirmiştir. Takip eden yıllarda Almanya, Fransa ve İtalya gibi Avrupalı güçler siyasi ilişkiler kurmuş ve Afganistan'a mühendisler, eğitmenler, uzmanlar ve doktorların yanı sıra elçiler de akredite etmiştir. Bu devletlerin resmi ve özel kuruluşları Afganistan'da altyapı ve ticari yatırımlara başlamıştır.

Afgan devleti bu devletlerin yardımlarından yararlanırken temkinli ve tedbirli hareket ediyordu. Özellikle Afganistan, Rusya'nın siyasi iş birliğine ve diğer yardım çabalarına ihtiyatlı yaklaşıyordu, çünkü Afgan siyasi elitleri ideolojik olarak Rusya ile ters ve zıt kutuplardaydı. Rusya, komünizmin koruyucusu ve savunucusuyken, Afgan siyasi elit sınıfı ise liberal değerlere ve sistemlere güçlü bir şekilde bağlıydı. Bu bağlamda Afgan yönetimi ABD ile resmi ve samimi ilişkiler kurarak tek bir devlete bağımlı olmaktan kaçınmayı, bölgesel ve Avrupalı güçlerin Afganistan'daki ekonomik ve ticari alanlar üzerinde tekel kurmasına fırsat vermemeyi, uluslararası alandaki siyasi ortaklarını çeşitlendirip çoğaltmayı ve büyük güçler arasında dengeli, tarafsız ve katılımcı bir politika izlediğini göstermeyi planlıyordu.

4.1. ABD'nin Afganistan'la İlişkileri Geliştirme Konusundaki İsteksizliğinin Arkasındaki Etkenler

ABD'nin Afganistan'a yönelik uzun süre devam eden ve Afgan devletinin sıkça dile getirdiği arzuları konusundaki katı isteksizliği ve umursamaz tutumu oldukça düşündürücü bir noktadır. Bunun arka planında yatan derin faktörler tespit edilebilir ve çeşitli siyasi, ekonomik ve ideolojik boyutlar açısından analiz edilebilir. Ekonomik fırsatların ve siyasi ilginin azlığı, Afganistan'daki ABD vatandaşlarının azlığı, güvenlik endişeleri, ABD yetkililerinin önyargılı ve temelsiz algısı ve ABD'nin izolasyonizm ve istisnacılık politikası gibi etkenler, Amerikalı

yetkililerin hırslarını engelleyen, doğal ve beklenen tanıma süreçlerini bozan ve ikili ilişkilerin filizlenmesini ve gelişmesini engelleyen itici faktörler olarak öne sürülebilir.

Her şeyden önce, ekonomik fırsatların yetersizliği, Afganistan ve ABD arasındaki siyasi yakınlık ve yaklaşımı engellemede önemli bir rol oynamıştır. Liberal ve kapitalist bir devlet olarak ABD için siyasi ve ekonomik fırsatların varlığı, diğer bağımsız ülkelerle diplomatik ilişkiler kurmak ve ikili bağları geliştirmek için vazgeçilmez ve temel kriterler olmuştur. Oysa Afganistan gibi bir ülke, denize kıyısı olmaması, engebeli arazisi ve zorlu ulaşımı, az gelişmiş altyapısı, coğrafi olarak ABD'ye çok uzak olması, İran ve Suudi Arabistan gibi geniş petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olmaması ve ABD ürünleri için büyük bir pazar oluşturacak büyük bir nüfusa sahip olmaması nedeniyle Amerikalı işadamları ve yatırımcılara uygun ekonomik ve ticari fırsatlar sunabilecek bir konumda değildi. ABD Dışişleri Bakanı Charles Evans Hughes, Afgan hükümetinin diplomatik ilişkilerin başlatılması talebini iletmekle görevli bir Afgan misyonunun gelişi hakkında Başkan Harding'i bilgilendirdiğinde, Başkan Harding'in dikkatini Afganistan'daki ekonomik fırsatların yetersizliğine çekti. Başkan Harding'e gönderdiği notta şunları yazmıştır:

> "Afganistan'daki halkımız için ticari fırsatlara ilişkin araştırmam, bunların son derece sınırlı olduğunu gösteriyor; aslında, mevcut bilgilerimize göre, safir ve lacivert taşı madenlerinin ürünleri dışında ticaret için çok az fırsat var ya da hiç yok" (US Department of State, 1936, c. I. Dosya. 212).

Dolayısıyla Afganistan'daki ekonomik fırsatların yetersizliği, ABD'nin Afgan devletiyle resmi bir bağ kurma konusundaki hevesini kırmış ve ABD'nin bu konudaki isteksiz eğilimlerini kamçılamıştır.

Siyasi açıdan bakıldığında ABD, Afganistan'ı İngiltere ve komünist Rusya'nın bölgesel siyasi etkisi altında olan bir devlet olarak görüyordu. Amerikalı yetkililere göre Afgan devleti dış ilişkilerinde yarı bağımsız bir konumdaydı ve bu bakış açısının savunucularından biri de ABD Dışişleri Bakanı Charles Evans Hughes'du. Aslında Charles Hughes'un siyasi tutumu oldukça kafa karıştırıcıydı; bir yandan Afgan diplomatların ABD'ye gelmelerine ve ABD başkanını Beyaz Saray'da Afgan delegeleri kabul edip onlarla görüşmeye teşvik etti ve ikili görüşmeleri koordine etti. Öte yandan, Afganistan'ın resmi olarak tanınmasını ve bu ülkeyle doğrudan diplomatik temas kurulmasını ABD için uygun ve elverişli bulmamış ve Başkan Harding'e Afgan misyonuyla bir toplantı yapmadan önce, Afganistan'ın tanınması ve bu ülkeyle diplomatik bağ kurulması konusunun daha sonra değerlendirilmek üzere saklı tutulmasını ve Afgan misyonuna şu anda herhangi bir söz verilmemesini tavsiye etmiştir (US Department of

State, 1936, c. I. Dosya. 212). Bu sözleri Başkan Harding'in kararını ve zihniyetini büyük ölçüde etkilemiş ve iki ülke ilişkileri üzerinde silinmez ve kalıcı bir etki bırakmıştır.

1916'daki seçimlerde başkan adayı olan Charles Evans Hughes, ABD Dışişleri Bakanı olarak etkili bir bakandı ve Başkan Harding ile samimi bir bağı ve sürekli iletişimi vardı ve ABD dış ilişkilerindeki kararları ve tavsiyeleri başkan tarafından neredeyse hiçbir zaman bir kenara bırakılmadı (Trani ve Wilson, 1977, ss. 109-110). ABD açısından Uzak Doğu, Güney Asya ve Orta Doğu bölgeleri Avrupalı büyük güçlerin, Kafkasya ile birlikte Orta Asya ise Komünist Rusya'nın egemenliği altındaydı. 1920'lerden 1930'lara kadar ABD dış ilişkilerinde hâkim olan bu bakış açısı, Afganistan-ABD arasındaki ilk diplomatik temaslar üzerinde son derece olumsuz bir etki yarattı; öyle ki ABD, İngiliz kontrolündeki bölgelerde ve İran'da bulunan diplomatik misyonları aracılığıyla Afganistan'daki siyasi değişiklikleri takip edebileceği için Afgan devletiyle doğrudan ilişki kurmayı ve resmi bir anlaşma yapmayı gereksiz ve lüzumsuz görüyordu.

Buna ek olarak ABD, güvenlik kaygıları nedeniyle Afganistan'da kalıcı bir siyasi temsilcilik kurmakta yıllarca tereddüt etmiştir. ABD, Afgan devletinin modern güvenlik kurumlarına, güçlü ve iyi donanımlı askerlere ve iyi eğitimli polis güçlerine sahip olmadığına inanıyordu. ABD, Afganistan'ın güvenlik sektörünün Afganistan'daki Amerikan diplomatlarının ve vatandaşlarının can ve mal güvenliğini sağlama kabiliyeti ve potansiyeli konusunda şüpheciydi. Örneğin, 1934 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı William Philip Afganistan'ın tanınması konusunu gündeme getirdiğinde ve Başkan Roosevelt'i resmi bir anlaşma yapmaya ikna etmeye çalıştığında, Roosevelt kendisine şu hususu belirtmiştir:

> "Afganistan'ın ilkel durumu, yabancıların güvenliği için kapitülasyon ya da diğer garantilerin olmaması ve önemli Amerikan çıkarlarının bulunmaması nedeniyle bu ülkeyle ilişki kurma konusunda doğal olarak muhafazakâr davrandık" (US Department of State, 1951, c. II. Dosya. 637).

William Philip'e göre Afgan toplumunun yapısal yoksulluğu ve gelişmemişliği, güvenlik kaygıları ve ABD'nin Afganistan'a yönelik somut bir ilgisinin olmaması, ABD'nin önceki yönetimlerini Afgan devletiyle bağ kurma konusunda temkinli davranmaya iten temel handikaplar arasındaydı. Bu bakımdan ABD'nin, diplomatlarının ve vatandaşlarının can ve mal güvenliğini garanti edemeyen bir devlette daimî temsilcilik açması için mantıklı bir neden yoktu.

ABD vatandaşlarının Afganistan'daki dikkat çekici azlığı, Afgan-Amerikan resmî ilişkilerinin uzun süre gelişmesini engelleyen bir başka engeldi. Bu durum, ABD'nin Afgan devletiyle doğrudan diplomatik ilişkiye girme eğilimini zayıflatıp körelttiğinden, Afgan

yetkililer 1936 yılında ABD'li uzmanların, teknisyenlerin, bilim adamlarının ve sıradan vatandaşların Afganistan'a gelip yerleşmesine zemin hazırlamak amacıyla ABD'li özel petrol arama şirketine özel imtiyazlar sunmuştu. ABD'li uzmanların, yatırımcıların ve vatandaşların Afganistan'a artan kitlesel akışı siyasi-kültürel etkileşime yol açması ve sonunda ABD'li yetkilileri Afgan yetkililerle diplomatik bir anlaşma yapmayı düşünmeye teşvik etmesi bekleniyordu. Afgan devletinin bu akıllı ve ihtiyatlı girişimi bir sonraki yıl somut bir sonuç verdi. Öyle ki 1937 yılında, ABD'nin angajmana girmeme politikasını yıllarca desteklemiş ve teşvik etmiş olan Wallace Murray, 1936'daki petrol imtiyaz anlaşmasının bir sonucu olarak birkaç yüz ABD vatandaşının Afganistan'a seyahat edecek ve orada ikamet edecek olması nedeniyle ABD Dışişleri Bakanı'na Afganistan'da daimî bir temsilcilik inşa edilmesi ve açılması konusunu ciddi ve kapsamlı bir şekilde yeniden gözden geçirmesini tavsiye ve teşvik etmiştir. ABD dışişleri bakanlığına gönderdiği 27 Temmuz 1937 tarihli memorandumda "durumun gerçekleriyle yüzleşmeli ve oradaki temsilciliğimizi uygun bir şekilde artırmanın uygunluğunu değerlendirmeliyiz" dedi (US Department of State, 1954, c. II. Dosya. 464). Durumun gerçeklerini kabul etmekle ABD vatandaşlarını korumayı, yasal prosedürlerini kolaylaştırmayı ve ABD vatandaşlarının can ve mal güvenliğini sağlamada herhangi bir başarısızlık durumunda hükümetimizi kamuoyunun eleştirilerinden korumayı kastediyordu. Ne yazık ki, 1938'de firmanın anlaşmadan çekilmesi, planın başarısızlığa uğramasına yol açtı ve daimî bir temsilcilik kurulması ABD yönetimi için artık en önemli siyasi öncelik olmaktan çıktı.

Afganistan'ın devlet yapısına, toplumuna ve kültürüne yönelik önyargılı, temelsiz ve ayrımcı algılar, başta Dışişleri Bakanlığı'nda Uzak Doğu bölgelerine yönelik politikaları gözlemlemek, raporlamak ve tavsiye etmekten sorumlu olanlar olmak üzere bazı etkili Dışişleri Bakanlığı yetkilileri tarafından biriktirilmiş ve yayılmıştır. Onlara göre Afganistan'da hukuk ve yargı sistemi yoktu ve ülke modern olmayan bir hukuki yapıya sahipti. Başka bir deyişle, onların bakış açısına göre Afgan devleti bir hukuk devleti değil, bir kabile devletiydi ve Afganlar savaşçı, eşkıya ve itaat etmeyen insanlardı. Bu konuda önde gelen isim, Dışişleri Bakanlığı'nda Uzak Doğu işleri şefi olan Wallace Smith Murray idi. Murray, 1930'larda Kongre'de verdiği ifadelerden birinde şöyle diyordu:

> "Afganistan şüphesiz bugün dünyanın en fanatik, en düşmanca ülkesidir. Hıristiyanların Müslümanlarla eşit haklara sahip olduğuna dair hiçbir iddia yok. Banka yok ve hazine kervanları yağmalanıyor. Hiçbir yabancı canı korunamaz ve hiçbir yabancı çıkarı garanti altına alınamaz" (Irwin, 2012, s. 83).

Murray'e göre Afganistan "dünyanın tehlikeli bir bölgesiydi" (US Department of State, 1954, c. II. Dosya. 464). Jeffery Roberts (2003), İngiliz yazarların ve amatör gezginlerin kitapları ve günlükleri tarafından şekillendirilen ve yayılan Afgan toplumu ve kültürüne ilişkin yaygın yanlış yorum ve hayal gücünün, ABD Dışişleri Bakanlığı üst düzey yetkilileri ve uzmanları üzerinde muazzam bir etkisi olduğuna inanmaktadır; öyle ki "çoğu Afganları hain vahşiler olarak görmüş ve büyükelçi değişimini savurgan ve potansiyel olarak tehlikeli bulmuştur" (s. 161). Bu önyargılı ve yaygın söylentiler, ABD yönetimini Afgan devletiyle diplomatik ilişkiler geliştirme ve inşa etme konusunda uzun yıllar beklemeye teşvik etmiştir.

ABD'nin Afgan devletini tanıma ve ikili ilişkileri geliştirme konusundaki isteksizliğinin arkasında yatan nedenlere son olarak şunu eklemek mümkündür: Soğuk Savaş öncesinde Asya kıtası genel olarak, özelde ise Güneydoğu Asya bölgesi, ABD dış politikasının birincil odak noktası değildi. ABD, bu bölgede ne siyasi ne de ideolojik temelli geniş kapsamlı bir politika izlememiştir. Asya kıtası, Soğuk Savaş döneminin başına kadar, büyük ölçüde İngiltere ve Fransa gibi Avrupa devletlerinin siyasi nüfuzu altındaydı. Bu bağlamda, ABD dış politikası Soğuk Savaş öncesinde ağırlıklı olarak Avrupa merkezliydi ve Avrupa'daki siyasi ve askeri gelişmelere yoğun bir ilgi göstermekteydi. Bu durum, ABD'yi Asya ve Güneydoğu Asya bölgelerinde pasif bir tutum takınmaya ve yapıcı ilişkiler geliştirmemeye yöneltmiştir. Eğer ABD, Soğuk Savaş dönemi öncesinde Güneydoğu Asya bölgesinde ideolojik temelli bir politika benimsemiş olsaydı, 1921 yılında liberal ve Batı yanlısı olan Afgan devletinin diplomatik ilişkiler kurma talebini reddetmesi olasılık dışı olurdu.

5. Soğuk Savaş Döneminde Afgan-Amerikan İlişkileri: 1945-1979

Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu ve Güney Asya, dünyanın iki süper gücü olan ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin hakimiyet kurma ve bölge devletlerini kendi siyasi yörüngelerine çekme mücadelesi verdiği en önemli bölgeler arasında yer almıştır. Orta Doğu ve Güney Asya devletleri arasında bir köprü olan Afganistan, uluslararası büyük kriz sırasında bağlantısız ve tarafsız bir politika izlemiş ve iki süper güç arasında denge politikasını korumaya çalışmıştır. Ancak finansal yetersizlik, ekonomik zorluklar, coğrafi dezavantajlar, altyapının gelişmemiş olması ve yetkin uzman, mühendis ve teknisyen eksikliği Afgan devletini maddi ve teknik yardım alabilmek için gelişmiş devletlere yaklaşmaya zorlayan itici etkenlerdi. Kuzey komşusu SSCB, her türlü yardımı sağlamaya ve siyasi-askeri ve ekonomik iş birliği ve ortaklık anlaşmaları imzalamaya hazırdı. Ancak Afganistan'ın yönetici sınıfı, Sovyet Rusya'nın yardımı ve iş birliği konusunda şüpheci ve endişeliydi ve Afgan

liderler, Sovyet Rusya'nın ekonomik ve insani yardımına bağımlı hale gelmenin Afgan devletinin bölgedeki ve dünyadaki siyasi bağımsızlığını ve egemenliğini azaltacağı ve kısıtlayacağı öngörüsüne dayanarak SSCB'ye temkinli ve ihtiyatlı davrandılar ve yaklaştılar (Saikal, 2004, s. 117).

Bu bağlamda Afganistan, Batı bloğunun önde gelen üyesi ABD ile siyasi ilişkilerini güçlendirmeyi tercih etti. Aslında Afgan yönetici sınıfının planı, ABD ile siyasi bir ortaklık kurmak için zemin aramaktı. Onların bakış açısına göre, ABD ile çalışmak, iş birliği yapmak ve ondan ekonomik ve insani yardım almak SSCB'ye kıyasla daha güvenilir, avantajlı ve kalıcıydı (Misbahzada, 2008, s. 204). Diğer yanda, Afgan siyasi elitleri, SSCB'nin aksine, ideoloji, siyasi sistem, ekonomik düzenlemeler ve bireysel haklar ve değerler açısından Amerikalı yetkililerle daha fazla ortak özellik paylaşıyordu. Afgan siyasi liderler, ABD ile çok amaçlı siyasi yakınlık ve iş birliği geliştirmek için ABD'nin Afganistan'ın iç ve dış meselelerine müdahil olmasını ve bu meselelere dahil olmasını sağlamaya çalıştılar. Kısaca, Afgan liderler siyasi, eğitim, askeri, istihbarat ve altyapı alanlarında Amerikan tarafından yardım almaya ve aralarındaki etkileşim ve iş birliğini geliştirmeye çalıştılar. Aşağıdaki paragraflarda bu alanlara ve bunların ikili iş birliği ve ilişkiler üzerindeki etki alanlarına kısaca değinilecektir.

5.1. Siyasi Alanda Etkileşim: Arabulucu Olarak ABD'nin Rolü

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Afganistan, doğu ve batı komşularıyla çözülmesi zor iki sorunla karşı karşıya kaldı: İran ile su sorunu ve Pakistan ile Peştunistan sorunu.

5.1.1. İran ile Su Sorunu

Afganistan'da Amu, Helmand, Kabil ve Harirud en önemlileri olmak üzere 10'dan fazla nehir bulunmaktadır. Helmand Nehri, Afganistan'ın güneybatısında başlayıp İran'ın doğusunda sona ermektedir. 1150 km'lik uzunluğuyla Afganistan'ın en uzun nehri ve İran'ın Sistan Havzası'nın ana su kaynağıdır. Nehrin suyu her iki ülkenin insanları ve mahsulleri için hayati önem taşıdığından, Afgan ve İranlı yetkililer arasında suyun paylaşımı konusunda çekişme yaşanmış ve bu çekişme 20. yüzyılda iki ülkenin ilişkileri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Anlaşmazlığın 1870'lere kadar uzanan uzun bir geçmişi olmasına rağmen, soruna çözüm bulmak için ilk somut adım 1939 yılında iki ülke yetkililerinin suyun dağıtımına ilişkin bir anlaşmaya varmasıyla atıldı (Zentner, 2011, s. 119). Ancak Afgan hükümetinin bu

anlaşmayı onaylamaması sorunun devam etmesine neden olmuş ve bu süreç 1940'lı yıllarda ikili ilişkileri bir kez daha olumsuz etkilemiştir (Kocatepe, 2024, ss. 316-330.

Afganistan, gerginliğin daha da artmasını önlemek ve komşusuyla arasındaki meseleyi çözüme kavuşturmak için, İran hükümetiyle samimi ilişkileri olan ve Orta Doğu'da da dengeleyici bir güç olan ABD'den, iki ülke arasındaki meseleye adil bir çözüm bulmak için tarafsız bir arabulucu rolü üstlenmesini istedi. Amerikalı yetkililer Afgan devletinin talebine olumlu yanıt verdi ve 1947'de her iki hükümetin temsilcilerine Washington'da gayri resmi görüşmelerini başlatmaları ve yürütmeleri için bir ofis teklif etti (Scotts Helmand Valley Archives, 1951, s. 2). Ayrıca, Şubat 1948'de ABD, İran ve Afganistan hükümetlerine her iki tarafın rızasıyla tarafsız bir teknik komisyon kurulmasını tavsiye etti ve Dışişleri Bakanlığı daha sonra bir Amerikalı su teknisyeninin "İran ve Afganistan'da, mühendis ve bağımsız araştırmacı olarak görev yapmak üzere kredi verilmesi ve komisyon tarafından kullanılmak üzere teknik verileri hazırlaması" önerisinde bulundu (US Department of State, 1978, c. V. Dosya. 824). ABD'nin bu önerisinin ardındaki hedef, makul, tarafsız, adil düşünen ve yetkin bir teknisyen ekibinin saha araştırması yapması, sorunu derinlemesine incelemesi, nehrin suyu hakkında teknik veriler toplaması ve bilimsel temelli veri ve tavsiyelerini her iki hükümet temsilcisine sunarak aralarındaki sorunu çözmesiydi (Shroder ve Ahmadzai, 2016, s. 227).

Bu doğrultuda, Kanadalı, Şilili ve Amerikalı uzmanlardan oluşan üç kişilik tarafsız bir komisyon (Alikuzai, 2013, c. XIV, s. 566), resmi adıyla Helmand Nehri Deltası Komisyonu, her iki tarafın da onayı ve rızasıyla 1949 yılında kuruldu ((Shroder ve Ahmadzai, 2016, s. 223). Komisyon, bölgede yaptığı kapsamlı inceleme ve topladığı bilimsel verilerin ardından elde ettiği özel teknik verileri Şubat 1951'de İran ve Afganistan hükümet delegelerine sundu.[13] Helmand Nehri Deltası Komisyonu raporunda dikkat çeken bir nokta, İran'ın Helmand Nehri'nden yasal olarak hak ettiği su payının saniyede yirmi iki metreküp olduğudur; ancak İran hükümeti, İran'ın büyük bir su payını hak ettiği gerekçesiyle komisyonun bulgularına itiraz etmiş ve uymamıştır (Aman, 2016, ss. 1-2). İranlı yetkililerin itirazı ve tepkisi anlaşmazlığın uzamasına yol açtığı gibi ABD'nin bu konudaki arabuluculuk rolünü de geçersiz kıldı ve azalttı. Suyun paylaşımı konusundaki anlaşmazlık iki taraf arasında resmi olarak çözülmemiş olsa da Afgan devleti o zamandan beri komisyonun tavsiyelerini uygulamaya devam etmektedir.

[13] Raporun tam metnini görmek için; Scotts Helmand Valley Archives (1951 Şubat). Report of the Helmand River Delta Commission, Afghanistan-Iran: Şubat 1951. http://scottshelmandvalleyarchives.org/docs/evl-51-18.pdf (02.02.2023).

5.1.2. Peştunistan Sorunu

Afganistan'ın sınırlarının resmi olarak belirlenmesi Emir Abdurrahman Han (1880-1901) döneminde gerçekleşmiştir (Rasanayagam, 2005, s. 10). Afganistan, batı ve kuzeydeki komşularıyla sınırların belirlenmesi konusunda kolaylıkla ve sorunsuzca anlaşmaya varmıştır. Ancak, o dönemde Britanya, Hint alt kıtasını kontrol ettiği için Britanya-Hindistan, fiilen Afganistan'ın doğu ve güney komşusu konumundaydı. Bu sırada Britanya İmparatorluğu, Orta Asya'dan gelebilecek olası Rus yayılmasına karşı kuzeybatı sınırını güvence altına almak istiyordu ve bu stratejide Afganistan, kritik bir tampon devlet rolü üstleniyordu (Sergeev, 2014, s. 20). Afgan devleti de Britanya ile bölgede nüfuz ve kontrol sınırını çizme ve belirleme talebindeydi. Zira Afgan devleti, Britanya'nın bölgedeki varlığını bir tehlike ve tehdit olarak görüyordu; nitekim her iki devlet 1839-1842 (Birinci İngiliz-Afgan Savaşı) ve 1878-1880 (İkinci İngiliz-Afgan Savaşı) yılları arasında sıcak ve kanlı savaşlar yaşamıştı (Barnes, 2009, ss. 1-5).

1893 yılında, Britanya Hindistanı ile Afganistan arasındaki sınırları tanımlamak ve sağlamlaştırmak amacıyla Emir Abdurrahman Han, Britanya Hindistanı Dışişleri Bakanı Sir Mortimer Durand ile bir anlaşma imzaladı (Saray, 1988, s. 163). Durand Hattı ve Durand Anlaşması olarak bilinen bu antlaşma, Peştunistan ve Beluçistan bölgelerini Afganistan ile Britanya Hindistanı arasında sınır hattı olarak belirledi ve bu bölgelerin siyasi kontrolünü Britanya Hindistanı'na bıraktı (Central Intelligence Agency, 1961, ss. 103). Bu antlaşma, bölgenin en büyük etnik grubu olan Peştunların siyasi otoritesini de bölmüş oldu, çünkü Peştunistan bölgesi Britanya Hindistanı'nın siyasi otoritesine girmiş oldu. Tarihsel ve siyasi açıdan bakıldığında, bu anlaşmanın imzalanması, Afganistan'ın en büyük stratejik hatalarından biri olarak değerlendirilebilir; çünkü bu anlaşma hem Peştun etnik grubunu siyasi olarak bölmüş hem de Afganistan'ın Arap Denizi'ne erişimini keserek ülkeyi denize kıyısı olmayan bir devlet haline getirmiştir.

Ancak bölgenin bir sorun haline gelmesi, 1947'de Britanya'nın Hint Alt Kıtası'ndan çekilmesi ve Pakistan'ın kurulmasıyla başladı (Mukeriee, 1975, s. 306). Pakistan devleti, kendisini Britanya'nın mirasçısı olarak görüp Peştunistan bölgesi üzerinde egemenlik iddia etti ve Durand Hattı'nı Afganistan ile arasındaki resmi sınır olarak kabul etti (Pande, 2011, ss. 65-66). Ancak Afgan devleti bu iddiayı reddetti ve Durand Hattı anlaşmasının Britanya-Hindistan'ı ile yapıldığını, Britanya'nın bölgeden çekilmesiyle bölge halkının Pakistan'a mı yoksa Afganistan'a mı katılmak istediklerine kendilerinin karar vermesi gerektiğini savundu (Rubin, 2013, ss. 340-350). Pakistan ise Afganistan'ın bu tutumunu iç işlerine müdahale olarak

değerlendirdi. Bu anlaşmazlık, "Peştunistan sorunu" olarak bilinen ve Afganistan-Pakistan ilişkilerinde uzun süredir devam eden temel ve tartışmalı bir konu haline gelmiştir (Siddique, 2014, ss. 1-3).

Peştunistan meselesi, Soğuk Savaş döneminde Afgan-Amerikan ilişkilerinin şekillenmesinde, belirlenmesinde ve yönlendirilmesinde merkezi bir rol oynayan bir diğer önemli siyasi olaydır. Peştunistan bölgesine ilişkin ilk görüşmeler, İngiltere'nin geri çekilmesinden ve Hint alt kıtanın bölünmesinden önce Afgan hükümeti ile ABD arasında gerçekleşmiştir. Bu ilk görüşmelerde Afgan elçiler, Hindistan'ın İngiltere'nin hâkimiyetinde ve yönetiminde olduğu sürece Afganistan'ın herhangi bir sorun yaşamayacağını ve Afgan-Hindistan sınırının Afganistan için herhangi bir risk teşkil etmeyeceğini, Afgan devleti için kabul edilemez olanın Hindistan'ın bölge halkının iradesine başvurmadan bölgeye hâkim olması ve boyun eğdirmesi olduğunu ABD'ye iletmişlerdi (US Department of State, 1964, c. IV. Dosya. 29). İngiliz askerlerinin Hint alt kıtasından çekilmesiyle birlikte yeni kurulan Pakistan devleti, İngiltere'nin siyasi ve hukuki halefi olduğu gerekçesiyle Peştunistan bölgesinin tüm yasal ve idari haklarına sahip olduğunu iddia etti. Afgan hükümeti Pakistan'ın bu iddiasını en sert ifadelerle kınadı çünkü Pakistan ne bölge halkının iradesine başvurdu ne de Afgan devletine danıştı; böylece Peştunistan meselesi her iki devlet için de can sıkıcı bir soruna ve baş ağrısına dönüştü (Central Intelligence Agency, 1974, s. 5).

Afgan hükümeti sorunu şiddet içermeyen ve barışçıl yollarla çözmek için konuyu İngiliz Hindistan'ının siyasi-ideolojik halefi olan ABD'ye taşıdı. Afgan siyasi liderlerinin ilk ve en önemli niyeti ve arzusu, ABD'yi bir şekilde Peştunistan bölgesinin yargı yetkisi üzerindeki meşru iddiası konusunda Afgan devletini onaylamaya ve ona açık bir siyasi destek vermeye ikna etmekti. Bu niyeti gerçekleştirmek için Afgan yöneticiler, ABD delegeleriyle yapılan hemen her resmi ve gayri resmi görüşmede Peştunistan meselesini masaya getirmiş ve hukuki ve mantıki gerekçelerini sürekli olarak onlara aktarmışlardır (Qayyum, 2017, s. 50). Aslında bu konuda ABD'nin açık siyasi desteğini sağlamaya çalışan sadece Afgan devleti değildi, Pakistan hükümeti de aynı hedef için yarışıyordu. Örneğin, Pakistan'daki ABD diplomatik misyonu, Pakistan'ın ABD'nin konuyla ilgili açık bir tutum sergilemesini sık sık talep etmesi üzerine, Dışişleri Bakanı'na "Pakistan hükümetinin Durand Hattı'nı geçerli bir uluslararası sınır olarak kabul ettiğimize dair bir ABD güvencesi almak amacıyla Büyükelçi Warren'a bir kez daha başvurduğunu" yazdı (US Department of State, 1964, c. VI. Dosya. 306).

Ancak, ABD'nin 1948'deki kuruluşundan bu yana Pakistan ile samimi bir bağa sahip olması ve Pakistan hükümetinin çeşitli iç ve uluslararası siyasi-ekonomik alanlarda ABD'nin

desteğini almayı başarmış olması nedeniyle, ABD'nin Afganistan lehine açık ve net siyasi desteğini pratikte sağlamak ve elde etmek son derece zordu. Ayrıca Pakistan, ABD'nin küresel ve bölgesel çıkarları açısından Afganistan'a kıyasla daha avantajlı bir jeostratejik ve jeopolitik öneme sahipti. Dolayısıyla, Afgan devletinin iddialarına açık bir siyasi destek vererek Pakistan gibi bir devletle ikili ilişkileri kötüleştirmek ABD için yanlış, ihtiyatsız ve irrasyonel bir politika olurdu. Dışişleri Bakanı, Pakistan'ın ABD çıkarları için ne kadar önemli olduğunun farkındaydı ve yurtdışındaki diplomatik misyonlarına bu konuda telkinde bulunmuştu:

> "Peştunistan konusunda Kabil'deki hükümeti desteklemek, son tahlilde, bir başka dost ülkenin bölünmesine yardımcı olmak anlamına gelecektir. Bunun yerine, durumu iyileştirmek için tek sağlam temelin Afganistan ile güney komşusu [Pakistan] arasında işbirliğini teşvik etmek olduğuna inanıyoruz" (US Department of State, 1987, c. VIII. Dosya. 76).

Afgan hükümeti, ABD ve Pakistan arasındaki samimi dostluk ve iş birliğini fark ettikten sonra, ABD'den açık diplomatik destek umudunu yitirmiş ve bunun yerine ABD'nin her halükârda tarafsız tutumunu sürdürmesi ve bu konuda arabulucu bir rol üstlenmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Bu doğrultuda Afgan devleti, Afgan ve Pakistan hükümetleri arasında diplomatik müzakerelere zemin hazırlamak ve toprak anlaşmazlığını çözmek ve siyasi çıkmazı ortadan kaldırmak için ortak bir anlayış keşfetmek üzere sürekli ve kararlı bir şekilde ABD'ye yaklaştı. ABD, arabuluculuk rolünü sıcak karşılamış ve bu can sıkıcı sorunun çözümüne yönelik gözle görülür bir ilgi göstermiş ve iki taraf arasında barışçıl bağların ve dostane işbirliğinin yeniden tesis edilmesi için çaba sarf etmiştir.

5.1.3. ABD'nin Peştunistan Konusundaki Siyasi Tutumu

ABD'nin Peştunistan sorununa ilişkin siyasi duruşu, 1948 ve 1951 yılları arasında görünüşte ve kamusal söylemde katı bir tarafsızlığa dayanıyordu.[14] ABD, Peştunistan bölgesinin yargı yetkisine ilişkin kesin bir siyasi açıklama yapmaktan görünürde kaçınmıştır, öyle ki ABD Dışişleri Bakanlığı diplomatik misyonlarını şu şekilde bilgilendirmiştir: "ABD, Durand Hattının geçerliliğine ilişkin olarak şimdi ya da daha sonra herhangi bir açık beyanda bulunmamalı ya da bu konuda herhangi bir gizli güvence vermemelidir" (US Department of State, 1964, c. VI. Dosya. 317). Bu politikanın mantığı, net bir diplomatik açıklamanın büyük olasılıkla geniş bölgesel ve küresel yankılara yol açacağı ve Afgan-Amerikan ilişkileri üzerinde sıkıntılı sonuçlar doğuracağıydı. Biraz daha açacak olursak, eğer ABD Pakistan lehine ve

[14] Konuyla ilgili ABD bakanlık ve konsolosluk yazışmalarının kapsamlı bir okuması için: *Foreign Relations*, 1950, vol. V, (Documents: 815-823); & *Foreign Relations*, 1951, vol. VI, Part 2, (Documents 294-371).

Afganistan aleyhine açık ve net bir açıklama yapmış olsaydı, Afgan liderlerin Amerikalı yetkililerin ilan ettikleri katı tarafsızlık yaklaşımına ilişkin niyetlerine karşı güçlü ve makul bir şüpheyle hareket etmelerine neden olabilirdi. Afganistan ile siyasi ilişkilerin bozulması o dönemde ABD'nin bölgesel ve küresel çıkarlarına uygun değildi. Ayrıca, ABD'nin açık bir siyasi destek ve açıklaması, Afganistan'da kamuda eleştirilere yol açabilirdi ve bu durum, Afganistan'daki ABD'nin ekonomik yardımları ve kalkınma projelerine ve ABD prestijine zarar verebilirdi. Bu da Afgan toplumunda Amerikalı meslektaşlarına ve ortaklarına karşı toplumsal bir kızgınlık ve öfkenin doğmasına yol açacaktır. Son olarak, ABD'nin Pakistan lehine açık siyasi tutumu, Afganistan'ı Sovyetler Birliği'ne terk etmek ve Afgan devletini Sovyetler Birliği'nin yörüngesine yakınlaşmaya itmek anlamına gelebilir ve bu politika doğal olarak ABD'nin Sovyetler Birliği'ni çevreleme ve komünist bloğun genişlemesini ve büyümesini engelleme şeklindeki Soğuk Savaş dönemi küresel stratejisiyle çelişecektir.

Dolayısıyla ABD için en uygun hareket tarzı, soruna barışçıl ve uygulanabilir bir çözüm bulmak için Afgan ve Pakistan hükümetleri arasında arabuluculuk rolünü bir an önce üstlenmekti. Bu anlayış doğrultusunda, ABD Dışişleri Bakanlığı 6 Kasım 1950'de iki tarafa da açıkça destek vermek yerine, iki ülke arasındaki siyasi ve bölgesel anlaşmazlıkların azaltılması ve karşılıklı siyasi-ekonomik iş birliğinin artırılmasının yanı sıra Sovyet Rusya'nın bölgeyi siyasi ve ideolojik olarak kuşatmaya yönelik zararlı stratejisinin önüne geçilmesi için her iki tarafın yetkililerine dört maddelik bir yol haritası önerdi. ABD'nin 6 Kasım tarihli önemli deklarasyonu şu dört maddeden oluşuyordu: resmi kanallar aracılığıyla karşılıklı propaganda ve asılsız suçlamaların kamuoyu önünde durdurulması; sınırda meydana gelen isyan ve provokatif olayların önünün kesilmesi; en kısa sürede karşılıklı diplomatik temsilcilerin atanması ve daha fazla zaman kaybetmeden Peştunistan meselesi üzerinde gayri resmi ve koşulsuz görüşmelerin başlatılması için hazırlık yapılması (US Department of State, 1964, c. VI. Dosya. 294).

13 Kasım 1950'de Afgan hükümeti ABD'nin dört haritasını olumlu karşıladı ve anlaşmazlığın çözümü için uygun bir yol haritası olarak değerlendirdi. Ancak Pakistan bu yol haritasına hemen yorum ve tepki vermemiş, neredeyse bir yıl boyunca herhangi bir resmi tepki ve açıklama yapmaktan kaçınmayı tercih etmiştir. Pakistan hükümeti, samimi müttefiki ABD'nin Durand Hattı'nı Afganistan ve Pakistan arasında uluslararası bir sınır olarak prensipte kabul etmemesinden dolayı hayal kırıklığı ve kızgınlık hissetmişti. Bir yıl sonra, Nisan 1951'de Pakistan Dışişleri Bakanı, hükümetinin 6 Kasım çizelgelerinin ilk üç maddesini kabul ettiğini ve Pakistan'ın Peştunistan meselesini kendi iç meselesi olarak görmesi nedeniyle dördüncü

maddenin Afgan delegelerle yapılacak resmi veya gayri resmi görüşmelere dahil edilmesini reddettiğini ABD'ye bildirdi (US Department of State, 1964, c. VI. Dosya. 319-320). Pakistanlı yetkililerin bakış açısına göre, Peştunistan bölgesinin yetki alanının diğer yabancı devletlerle tartışılması, Pakistan'ın siyasi egemenliğinin ve bağımsızlığının ihlal edildiğinin bir göstergesiydi ve bu da Pakistan hükümeti ve ulusu için kabul edilemez ve tahammül edilemez bir yaklaşımdı. Onlar için bu bir iç meseleydi ve dış aktörlerin müdahalesi kabul edilemezdi ve ulusal egemenliğin ihlali olarak görülüyordu.

Pakistan hükümetinin Peştunistan meselesinin görüşülmemesi konusundaki inadı ve Afganistan'ın da bu konunun görüşmelere dahil edilmesi konusundaki ısrarı ve İran hükümetinin çabaları ve hakemliğiyle Afgan ve Pakistan misyonları arasında alternatif ikili görüşmelerin başlatılması, ABD'yi 6 Kasım çizelgelerinin kaldırılması ve arabuluculuk rolünden vazgeçilmesi konusunda düşünmeye sevk etti. Bunun üzerine ABD, 27 Eylül 1951'de önerilen şartların iptal edildiğini ve arabuluculuk pozisyonundan vazgeçildiğini resmen ilan etti. Dışişleri Bakanı Dean Gooderham Acheson, Afganistan'daki ABD diplomatik misyonuna gönderdiği bir mektupta, her iki tarafın da ABD'nin önerdiği dört madde üzerinde uzlaşmaya varamaması nedeniyle, İran'ın çabalarıyla yürütülen ikili görüşmelerden, yani Şah Görüşmelerinden, iki taraf arasında daha yapıcı bir diyaloğa yol açacağına dair büyük bir umut olduğunu belirtti:

> "ABD Hükümeti'nin Afganistan Hükümeti'nden Pakistan Hükümeti'ne bu konuda daha fazla iletişim iletmesi gereksiz görünmektedir. Sonuç olarak, ABD Hükümeti 6 Kasım yaklaşımının daha fazla tartışılmasının faydalı bir amaca hizmet etmeyeceğini düşünmekte ve bu yaklaşımın sona erdiğini değerlendirmektedir. Aynı zamanda ABD, her iki hükümetin de mevcut gerilimi azaltmak için iki taraflı olarak etkili tedbirler alabileceğini içtenlikle ummaktadır" (US Department of State, 1964, c. VI. Dosya. 355).

Yukarıdaki paragraflarda ABD'nin görünüşte tarafsız bir tutum benimsediğini ve açık siyasi beyanlardan kaçındığını, ancak Amerikalı yetkililerin sözlerinde ve eylemlerinde, teorik duruşlarında ve pratik faaliyetlerinde gözle görülür bir çelişki, kararsızlık ve tutarsızlık olduğunu vurguladık. Prensipte tarafsızmış gibi davrandılar, ancak eylemde Peştunistan sorunu açısından Pakistan'ın tutumunu desteklediler (Malik, 2016, s. 86), ve Afgan devletinin bakış açısına katılmadılar (Jalali, 2017, s. 339). Örneğin, Dışişleri Bakanı Dean Gooderham Acheson'un Şubat 1951'de Pakistan'daki ABD büyükelçiliğine gönderdiği telgraf, ABD'nin bu konudaki gerçek tutumunu anlamak için kesin bir göstergedir:

> "Durand Hattı'nın geçerliliğini hiçbir zaman sorgulamadık ancak 6 Kasım yaklaşımının temelini tamamen değiştirmeden şu anda pozisyonumuzu açıkça ifade edemeyeceğimize inanıyoruz.

Görüşmelerin çökmesi halinde bu pozisyonumuzu yeniden gözden geçireceğiz" (US Department of State, 1964, c. VI. Dosya. 307).

Amerikalı yetkililer için Afgan hükümetinin Peştunistan bölgesi üzerine tutum ve politikası "son derece mantıksız" (US Department of State, 1978, c. V. Dosya. 815), ve Pakistan'a karşı tehlikeli bir "propaganda" ve "kışkırtıcıydı" (US Department of State, 1978, c. V. Dosya. 816). Özellikle Davud Han'ın siyasi konuşmaları, Peştunistan sorununun uluslararası arenada ön plana çıkarılması için verdiği yoğun mücadele ve Sovyetler Birliği ile çeşitli alanlarda işbirliğinin genişletilmesi ve yoğunlaştırılması yönündeki arayışları, ABD'li yetkilileri Peştunistan bölgesinin yetki alanı konusundaki gerçek siyasi tutumlarını hiç tereddüt etmeden ortaya koymaya teşvik etmiştir. Bu bağlamda, Kabil'deki ABD elçisi bir keresinde Afgan Kralına ABD'nin Peştunistan sorununu Pakistan'ın iç politikası olarak gördüğünü ima etmiş ve bu bağlamda Afgan Dışişleri Bakanı Naim Bey Haziran 1955'te ABD'ye yaptığı resmi ziyarette Dışişleri Bakanına elçisinin sarf ettiği sözler karşısında hükümetinin duyduğu derin şaşkınlığı ve kızgınlığı dile getirmiştir (US Department of State, 1978, c. VIII. Dosya. 91).

5.2. Sosyal ve Kalkınma Alanlarda İş birliği

5.2.1. Kültürel ve Eğitim Alanlarda Etkileşim

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Afgan yönetici sınıfı güçlü bir Batı ve modernleşme yanlısı zihniyete sahipti ve geleneksel siyasi, sosyal, ekonomik, askeri, kültürel, eğitimsel ve tarımsal yapıları ve kurumları Batı tarzı sistemler ve organizasyonlar getirerek ve yürüterek değiştirmeye ve dönüştürmeye kararlıydılar. Onlar için, siyasi ve teknolojik üstünlüğünü kanıtlamış bir devlet olan ABD'nin Afganistan'ın sosyal ve eğitim alanlarına angaje olmasını sağlamak olmazsa olmaz bir girişimdi. Bu nedenle Afgan misyonları, Afganistan'daki okullarda, üniversitelerde ve uzmanlık kurumlarında Amerikalı uzmanların, teknisyenlerin ve eğitmenlerin istihdamı ve çalışmaları konusunu ABD'li meslektaşlarıyla ihtiyaç duyuldukça gündeme getirmiş ve tartışmışlardır. Bir örnek vermek gerekirse, Dışişleri Bakanlığı tarafından tutulan 1947 kayıtlarına göre, Afgan Eğitim Bakanlığı İngilizce öğretmeni pozisyonunu doldurmak için 31 Amerikalı öğretmen talep etti (Allbee, 1948, s. 189). Ertesi yıl Afgan Dışişleri Bakanı, Kabil'deki ABD diplomatik misyonuna Afgan hükümetinin 2 matematikçi, 2 doktor, 1 kimyager ve 2 İngiliz edebiyatı eğitmenini davet etme ve istihdam etme isteğini resmi olarak bildirdi (US Department of State, 1964, c. IV. Dosya. 57). Jean Boyce ve eşi Walt işe alınan İngilizce öğretmenleri arasındaydı ve 2010 yılında Jean Boyce bir otobiyografi yazdı: *My Afghanistan: The Life of a Young American Woman as a Teacher in Afghanistan*. Bu

otobiyografisinde Afgan kültürü, eğitimi ve toplumuyla ilgili görüşlerini ve deneyimlerini anlatmış ve Afganları yabancılara karşı hoşgörülü bulmuştur (Smith, 2011, ss. 1-10). Ertesi yıl, 1949'da, Amerikan Kütüphane Derneği, Dışişleri Bakanlığı'nın yardımıyla, Kabil'deki Habiba Koleji'nin kütüphanesine "70 ders kitabı, biyografi ve kurgu dahil olmak üzere Amerikan edebiyatını temsil eden 161 kitap" bağışladı; buna ek olarak, iki Amerikalı okul yöneticisinin yanı sıra bir düzine Amerikalı öğretmen, Afgan eğitmenleri ve öğrencileri eğitmek ve eğitmek için diğer Amerikalı personele katılmak üzere Kabil ve Kandahar'daki lise ve kolejlere gönderildi (US Department of State, 1949, s. 80). Ayrıca, bir tarım meslek lisesinin inşası, Kabil Üniversitesi'nde Tarım Bölümü ve öğretim enstitüsü ABD'nin yardımıyla kurulmuştur (US Department of State, 1961, ss. 8-9).

Afganistan Başbakanı Davud Han ve Başbakan Yardımcısı Muhammed Naim, sırasıyla 1958 ve 1959 yıllarında ABD Başkanı, Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, ilgili bakanlık temsilcileri ve diğer üst düzey Amerikalı siyasetçilerle yaptıkları görüşmelerde Afganistan'ın yabancı uzmanlara, teknisyenlere ve eğitmenlere olan ciddi ihtiyacını yineledi. Başbakan Yardımcısı Naim 1959 yılında Amerikalı yetkililere Afgan hükümetinin ve toplumunun kalifiye eleman sıkıntısı çektiğini, bu nedenle Afgan devletinin "başta bilgi teknoloji olmak üzere mevcut teknik okulları güçlendirmek ve ihtiyaç duyulan teknik personelin yetiştirilmesi için bir Mühendislik Fakültesi kurmak istediğini" vurgulamıştır (US Department of State, 1992, c. XV, Dosya. 139). Kısacası, Afgan liderler ABD makamlarını Afgan devletiyle işbirliği yapmaya, Afganistan'ın eğitim kurumlarını güçlendirmeye ve modernleştirmeye dahil olmaya ve Afganistan'ın insan kaynağı sıkıntısını aşmasına yardımcı olmaya teşvik etmeye çalıştılar. ABD otoritesinin Afgan elçilerin çağrılarına verdiği tepki ve yanıt, en azından sözlü ifadelerde ve resmi kâğıt üzerinde oldukça umut verici ve olumluydu; örnek vermek gerekirse, ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower, Naim Bey ile yaptığı görüşmede "ABD'nin imkanları dahilinde Afganistan'a eğitim, tarım ve iletişim sorunlarında yardım etmek istediğini" ifade etmiştir (US Department of State, 1992, c. XV, Dosya. 138).

5.3. Ekonomik ve İmar Alanlarında İş birliği

Kültürel ve eğitimsel işbirliğinin yanı sıra Afgan devleti, Afgan ekonomisinin geliştirilmesi, altyapı projelerinin başlatılması, geleneksel tarım sistemlerinin modern tarımsal yeniliklerle değiştirilmesi ve mali açıdan kendi kendine yeterlilik yönünde adımlar atılması için ABD'nin parasal katkısını ve teknik işbirliğini sağlamaya çalıştı (US Department of State, 1992, c. XV, Dosya. 138-139). Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Afganistan'da inşa ettiği, işlettiği

ve transfer ettiği başlıca altyapı ve kalkınma projeleri Helmand Vadisi Kalkınma projesi, Kandahar Havaalanı'nın inşası ve Kabil-Kandahar otoyolunun asfaltlanmasından oluşmaktadır.

5.3.1. Helmand Vadisi Kalkınma Projesi: ABD'nin Afganistan'daki En Büyük Yatırımlı Projesi

Yirminci yüzyılın başlarında Afgan hükümeti, ekonomik ve altyapısal modernleşme sürecini hızlandırma yönündeki kesin niyeti doğrultusunda, dikkatini en uzun nehri olan Helmand Nehri'nin suyundan etkin bir şekilde nasıl yararlanılabileceği üzerinde yoğunlaştırdı. Bu yöndeki ilk somut adım 1930'larda Japon ve Alman teknisyen ve uzmanların (Wincek ve Baldwin, 1983, s. 1) nehir üzerinde baraj ve sulama kanalları inşa edilmesine zemin hazırlayacak kalkınma projeleri üzerinde çalışmak üzere işe alınmasıyla atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndaki ezici yenilgilerine kadar birkaç su kanalı inşa ettiler ve bazı önemli teknik destek sağladılar, bu da Helmand Nehri'ndeki çalışmalarını ilerletememelerine neden oldu (Whitney, 2006, s. 30).

Afgan hükümeti fazla zaman kaybetmemek için İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni, güvenilir ve nitelikli bir yüklenici arayışına girdi. Afganistan için en uygun ve iyi sonuç veren seçenek bir Amerikan şirketiyle anlaşmaktı çünkü bir Amerikan şirketiyle anlaşmak Afgan-Amerikan siyasi ilişkileri üzerinde büyük olasılıkla olumlu etkiler yaratabilirdi. Bu bağlamda Afgan yetkililer 1946 yılında bir Amerikan inşaat şirketi olan Morrison-Knudsen Company[15] ile uzun vadeli bir anlaşma yapmak üzere resmi görüşmelere başladı (Bossin, 2004, s. 78). Taraflar o yıl sorunsuz ve kolay bir şekilde anlaşmaya vardı ve şirket Afganistan'a uzman mühendisler ve teknisyenler göndererek arazinin ve nehrin değerlendirmesini ve etüdünü yaptı, ayrıca nehir boyunca barajlar, sulama kanalları, yollar, su dağıtım sistemleri ve benzeri projeler gibi gerçekleştirilebilecek olası projeler için bir yol haritası çizdi. Şirket yetkililerinin yaptıkları saha çalışmaları sonucunda öngördükleri ve önerdikleri projeler Afgan devletinin mali kapasitesini aşıyordu. Mali açıdan zor durumda olan Afgan hükümeti, ülke genelinde devam eden tekstil fabrikaları, çimento sanayileri, su kanalları, otoyolların asfaltlanması, ulaşım sistemlerinin genişletilmesi ve tarım alanlarının modernizasyonu gibi altyapı ve kalkınma projelerinin inşasını sürdürebilmek için 1946 yılında bir Amerikan kamu bankası olan Export-

[15] Morrison-Knudsen, 1905 yılında Boise, Idaho'daki merkeziyle uluslararası alanda hizmet veren bir inşaat mühendisliği ve inşaat şirketi olarak kurulmuştur. Şirket, uzun süren mali kriz nedeniyle 1994 yılında iflas etti ve 1996 yılında Washington Group International şirketi tarafından satın alındı. Bu şirket de Morrison-Knudsen şirketinin akıbetine uğramış ve 2014 yılında AECOM tarafından satın alınmıştır.

Import Bank'a finansal kredi başvurusunda bulunmuştu (US Department of State, 1975, c. V, Part 1. Dosya. 393). Mali yetersizliğe ve ABD otoritesinden parasal yardım alamamasına rağmen, Afgan hükümeti ve inşaat şirketi, şirketin kendi fonuyla çizilen ve önerilen projelerle ilgili çalışmaları başlatmak için somut bir adım atma konusunda fikir birliğine vardı ve böylece 1949'da pratik ve resmi çalışmalarına başladı (Wincek ve Baldwin, 1983, s. 3).

Helmand Vadisi Kalkınma Projesi'nin başlaması ve yürütülmesi Afgan-Amerikan ilişkilerinde kayda değer bir dönüm noktası oldu ve projenin başarısı, Inland Exploration Company ile 1936 yılında imzalanan petrol çıkarma anlaşması kadar önemliydi. Bu proje ABD'nin Afganistan'daki en büyük kalkınma projesi oldu. Projenin yürütülmesi, ABD hükümetinin ve özel kuruluşlarının Afganistan'a daha aktif ve doğrudan katılımını teşvik ederken, iki ülke yetkilileri arasında daha samimi ve yoğun bir iletişim kurulmasını kolaylaştırdı ve iki ülke arasında çeşitli alanlarda iş birliği ve koordinasyonun artmasını sağladı. Şirket, Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'ın ifadesiyle, "Afganların Batı ile bağlantılarını sürdüren başlıca kanallardan birine" dönüştü (Cullather, 2002, s. 528).

Mali iş birliği açısından, Export-Import Bankası ile kredi görüşmeleri 1946 yılında başlamış, ABD'li yetkililerin tereddüt ve isteksizliği nedeniyle Afgan hükümetine kredi verilmesinin onaylanması yıllar almıştır. Helmand Vadisi projesinin başlaması, ABD'yi projenin gerçekleştirilmesi için Afganistan'a mali destek vermeye teşvik etmiş ve cezbetmiştir. Böylece 1950 yılında ABD Export-Import Bankası tarafından verilen ilk kredi paketi 21 milyon dolar olmuş, 1954 yılında 18,5 milyon dolarlık ikinci paket gelmiştir (Byroade, 1961, s. 12) ve sonraki yıllarda da kredi akışı devam etmiştir. Ayrıca Helmand Vadisi projesi, 1960'larda ABD Islah Bürosu ekiplerinin Morrison-Knudsen şirketini devralması ve projenin sorumluluğunu üstlenmesiyle birlikte ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın (USAID) Afganistan'daki resmi kalkınma projelerinin önemli bir parçası haline geldi ve bu ekipler "drenaj sistemleri, tasarım ve bakım konularında teknik yardım sağlayan mühendisler, hidrologlar ve teknisyenlerden" oluşuyordu (Wincek ve Baldwin, 1983, s. 4). Afgan mühendislere ve personele de teknik ve idari eğitim vermişlerdir. Projenin toplam fonu 1949-1979 yılları arasında 136 milyon doların üzerine çıkmıştır; bunun 72 milyon doları USAID, 39.5 milyon doları Export-Import Bankası, 20 milyon doları Morrison-Knudsen ve 5 milyon doları da Afgan hükümeti tarafından sağlanmıştır (Wincek ve Baldwin, 1983, s. 5).

Aslında proje, USAID tarafından yönetilen ve elde tutulan toplam 25 projeden oluştuğu için çok amaçlı ve çok boyutlu bir özelliğe sahipti (Wincek ve Baldwin, 1983, s. IV). Zaman içinde sadece bir sulama projesi olmanın ötesine geçerek bölgenin büyümesine, zenginliğine ve

refahına muazzam ekonomik, sosyal, çevresel, tarımsal, kurumsal, eğitim, yeniden yerleşim, sağlık ve ulaşım katkıları sağlamıştır (Cullather, 2002, s. 527). Yolların inşası ve restorasyonu, iyileştirilmiş yollar olmadan ağır ekipman ve araçları çalışma alanlarına taşımanın zor ve çetin olması nedeniyle yerine getirilmesi gereken öncelikli meselelerdi. Bu nedenle, başlangıçta yollar iyileştirildi ve yenileri inşa edildi ve daha sonra bu asfalt yollar ticari otoyollar olarak işlev gördü ve Afganistan'ın ulusal ve uluslararası düzeylerde mal ve hizmetlerinin ithalat-ihracat akışını kolaylaştırdı (Whitlock, 2014). Baraj ve kanalizasyon inşası gibi proje faaliyetleri ekim ve ürün yetiştirme alanlarını 77.000 hektardan 145.000 hektara çıkarmıştır (Wincek ve Baldwin, 1983, s. 3) ve 1957'ye kadar Afganistan'ın GSYİH'sine mali katkısı yıllık 10 milyon dolar olmuştur (US Department of State, 1961, s. 7). Başka bir deyişle, proje ekim alanlarını, toprak verimliliğini, tarımsal üretkenliği ve ekilebilir tarım uygulamalarını artırmış ve genişletmiştir. Bu ilerleme ekonominin ve ticaretin gelişmesi, ulusal ve kişisel gelirin artması üzerinde doğrudan ve önemli bir etkiye sahip olmuştur. Ayrıca, şirketin yerli ve yabancı işçilerine tedavi hizmeti vermek üzere 50 yataklı bir hastane inşa edilmiş ve hastane halka da cömertçe hizmet vermiştir. İstatistiklere göre, yılda yaklaşık 15 ila 20 bin yerel hasta hastaneden yararlanmıştır (Wincek ve Baldwin, 1983, s. 19). ABD'nin yanı sıra Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler'in de bölgenin yoksul halkı için sağlık merkezinin kurulmasına büyük destek verdiğini ve yardımcı olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır (Nunan, 2016, ss. 220-225).

Daha da önemlisi, projenin geniş ölçekli programları, çocuklar için eğitim kurumlarının ve kırsal alanlardaki çiftçiler için eğitim tesislerinin kurulmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda, eldeki veriler "1960'larda ABD'nin doğrudan yardımıyla 12 köy okulu, 9 ilkokul, 1 ortaokul ve 1 lise inşa edildiğini" ve çiftçilerin "arkadaşlarından, komşularından, ailelerinden ve toplum liderlerinden mahsul, toprak, su, tarım makinelerinin bakımı, sağlık, beslenme ve ilk yardım" konularında eğitim aldığını göstermektedir (Wincek ve Baldwin, 1983, ss. 20-21). Kırsal kesimde yaşayanlar için eğitim ve öğretim merkezlerinin kurulması, okuma yazma bilmeyenlerin oranının yüzde 95 olduğu bölgede okuma yazma oranını yükseltmesi, eğitimden yoksun çocuklara eğitim alma şansı vermesi ve çiftçileri toprağı etkin ve verimli bir şekilde nasıl kullanacakları konusunda temel ve gerekli bilgilerle donatması açısından projenin takdire şayan bir parçasıydı.

1973'teki öngörülemeyen askeri darbe, ABD'nin Helmand Vadisi projesinin neredeyse tüm hizmet ve faaliyetlerini bir yıl boyunca askıya almasına neden olmuş, 1974'te iki ülke delegeleri arasında iş birliğinin sürdürülmesi ve ikili ilişkilerin devam ettirilmesiyle sonuçlanan

resmi görüşmelerin ardından proje faaliyetlerine yeniden başlamıştır. Ancak, Sovyetler Birliği'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgal etmesiyle birlikte ABD, yeni kurulan Afgan komünist rejimi ile iş birliği ve koordinasyonu sürdürmekten çekildi ve proje süreci ve faaliyetleri o yıl sona erdi. Yine de Helmand Vadisi Kalkınma Projesi, ABD'nin Afganistan'daki prestijini ve olumlu imajını desteklemiş ve yaymıştır. Bölgeyi ziyaret eden tarihçi Arnold J. Toynbee, "Helmand Vadisi otoritesinin alanı, Amerika'nın Afgan manzarasına yerleştirilmiş bir parçası haline gelmiştir. ... Helmand Nehri'nin havzasında çölde ortaya çıkardıkları yeni dünya, Asya'da bir Amerika olacak," diye iddia etti (Cullather, 2002, 512).

5.4. Ulaştırma Alanında İş birliği

Helmand Vadisi projesinin yanı sıra Kandahar Uluslararası Havaalanı ve Kandahar-Kabil otoyolunun inşası da ABD'nin aktif katılım gösterdiği ve yapım sürecinde maddi ve teknik destek sağladığı iki mega altyapı projesidir. Kandahar Uluslararası Havaalanı'nın tasarımı ve fiziki yapısı 1960-1962 yılları arasında Morrison-Knudsen Şirketi tarafından inşa edilmiş ve tamamlanmıştır (US Department of State, 1961, s. 12). USAID'in mali ve teknik desteği ile toplam 15 milyon dolara mal olmuştur. Ayrıca ABD, ülkenin ilk havayolu şirketi olan Ariana Afghan Airline'ın kurulmasına teknik destek sağlamıştır (US Department of State, 1961, s. 12). Afganistan'ın bugünkü başkentini eski başkentine bağlayan 483 km uzunluğundaki Kabil-Kandahar otoyolunun inşası ve asfaltlanması 1960'lı yıllarda ABD'nin teknik yardımıyla gerçekleştirilmiştir (Byroade, 1961, s. 14). ABD'nin 1950'den 1960'a kadar yaptığı toplam yardım yaklaşık 180 milyon dolara ulaşmıştır (US Department of State, 1961, s. 13). Sonuç olarak, Soğuk Savaş döneminde ABD ile Afganistan arasındaki iş birliği ve etkileşim, ABD'nin Afganistan'a sağladığı mali ve teknik yardımlar en çok ulaşım, altyapı, tarım, kültür ve eğitim alanlarında kendini göstermiştir.

5.5. ABD'nin Askeri İş birliği Konusunda İkilemi

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Afgan devleti ABD ile askeri iş birliği kurmaya ve ABD'den askeri yardım ve eğitim almaya çalışmıştır. Leon Poullada'ya göre Afgan hükümetinin askeri yardım talebi 1944 yılına dayanıyor (Poullada, 1981, s. 187). İkinci Dünya Savaşı öncesinde Afganistan askeri silah ve teçhizatını İngiliz Hindistan'ından alıyordu. Ancak İngiltere'nin Hindistan alt kıtasından çekilmesi ve Pakistan'ın yeni bir ulus-devlet olarak kurulmasının ardından Afganistan'a askeri malzeme ve mühimmat sevkiyatı engellendi ve

giderek tamamen durdu. Bu durum, yani savunma ve askeri teçhizatın kesilmesi, Afganistan'ı güvenlik açısından çok ciddi bir kırılganlık ve korumasızlık içinde bırakmıştır. İç düzeni korumak, güvenliği sağlamak ve ülke içindeki olası isyanları bastırmanın yanı sıra bölgeyi dışarıdan bir saldırganın olası askeri işgaline karşı savunmak için Afganistan'ın askeri teçhizatını acilen güvenilir bir kaynaktan temin etmesi gerekiyordu ve bu güvenilir kaynak ABD'ydi. 1948 yılında Afgan hükümeti, ABD makamlarını güvenlik ve savunma alanlarında Afgan devletiyle iş birliği yapmaya ve askeri ihtiyaçlarını bir an önce karşılamaya ikna etmek amacıyla Ulusal Ekonomi Bakanı Abdülmecid Han önderliğinde üst düzey delegeleri ABD'ye gönderdi. Afgan Bakan Abdülmecid Han, ABD Dışişleri Bakanlığı Güney Asya İşleri Başkanı Elbert G. Mathews ile bir araya gelerek konuyu etraflıca görüştü. Abdul Majid Khan hükümetinin taleplerini ve gerekçelerini kısaca şu şekilde sıraladı:

> "Afganistan'ın Hindistan'ın bölünmesine kadar iç durumu kontrol edebilen küçük bir ordusu vardı. Şimdi durum değişti. Eskiden bu güçler tek bir cephede iç zorluklarla başa çıkabiliyordu. Şimdi Afganistan tek başına ve aynı anda iki ya da daha fazla alanda zorluklarla mücadele etmek zorunda kalabilir. Afganistan'ın silahları komşularının çok gerisindedir ve Hindistan'dan da malzeme gelmemektedir. Geçtiğimiz yıl boyunca da hiç gelmedi. Afganistan'ın kuzeyde ne yeterli savunması ne de düzgün yerel güvenlik güçleri var. Ülkenin herhangi bir yerindeki küçük bir isyan genel istikrar için son derece tehlikeli olabilir; çünkü bu, potansiyel kargaşa olan diğer bölgelerden askerlerin çekilmesini gerektirecektir. Afganistan, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı iç güvenliğini sağlamak için acilen ABD silahlarına ihtiyaç duymaktadır. İkinci olarak, Sovyetlerle savaş durumunda olumlu bir katkıda bulunmak için ABD silahlarını talep etmektedir" (US Department of State, 1975, c. V. Part,1. Dosya. 395).

Dışişleri Bakanlığının Güney Asya İşleri yetkilisi Richard S. Leach tarafından kaydedilen ve aktarılan Afgan üst düzey elçinin yukarıdaki ifadeleri, Afgan devletini askeri ihtiyaçlarını ivedilikle tedarik etmeye zorlayan başlıca itici güçlerin komşularının askeri savunma ve saldırı kabiliyetine ayak uydurmak, iç düzeni sağlamak, isyanı bastırmak ve olası bir yabancı askeri saldırganlığa direnmek olduğunu açıkça göstermektedir. Bir devlet, hayatta kalmasını sağlamak, toprak bütünlüğünü korumak ve iç düzenini sağlamak için her zaman askeri teçhizat bulundurmalıdır. Dolayısıyla, Afgan liderlerin savunma ve güvenlik önlemlerini tedarik etmedeki herhangi bir ihmali ve başarısızlığı, ülkenin ulusal güvenliğine tehlikeli ve korkunç bir zarar verebilir ve nihayetinde hükümetin çökmesine neden olabilir. Başka bir deyişle, Afgan siyasi elitleri için askeri malzeme tedariki, uluslararası anarşik bir sistemde hayat memat meselesiydi.

ABD, Afgan devletinin askeri iş birliği ve yardım talebi konusunda bir ikilem içindeydi. Afganistan'ın askeri iş birliği talebini tamamen onaylayacak ya da reddedecek bir konumda

değildi. Zira ABD Afganistan'a askeri yardım ve teçhizat sağlarsa, kendisi için Afganistan'dan stratejik olarak daha önemli olan Pakistan'ı üzecek ve parçalayacaktı. ABD'nin endişesi, askeri silah yardımının Afganistan'ı güçlü bir konuma getirebileceği ve hatta Afgan devletini düşmanı Pakistan'a karşı saldırgan bir politika izlemeye teşvik edebileceği gerçeğinden kaynaklanıyordu (Hilali, 2017, s. 22). Öte yandan, askeri silah yardımının yapılmaması Afganistan'ı iç ayaklanmalara ve dış askeri saldırılara karşı savunmasız bırakabilir ya da Afganistan'ı Sovyetler Birliği'nin yörüngesine yaklaşmaya itebilirdi. Bu bağlamda ABD'li yetkililer Afganistan'la askeri iş birliği konusunda açık ve net bir yanıt ve duruş sergilemek yerine Afgan devletini kaçamak yanıtlar ve kaçamak sözlerle meşgul ederek kendilerini uzak tutmaya çalıştılar. Örneğin, Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey diplomatı Afgan elçilere şunları ifade etmiştir:

> "Arzumuz Afganistan ile iş birliği yapmaktı. Afganistan'ın bağımsızlığını korumasını ve sosyal ve ekonomik iyileşme hedeflerine doğru ilerlemesini görmeyi umuyoruz... Afganistan'ın Batı siyasi felsefesine yönelmesini teşvik etmek istiyoruz... ABD'nin Afganistan'ın iç güvenlik ihtiyaçlarıyla ilgili iş birliğine gelince... belirli bir askeri teçhizat talebine sempatiyle yaklaşılacaktı." (US Department of State, 1975, c. V. Part,1. Dosya. 396).

Afgan devleti ısrarla ABD'den askeri iş birliği ve yardım talep etmeye devam etti; aksi takdirde SSCB Afganistan'a askeri yardım sağlama eğilimi göstermişti, ancak Afgan devleti, Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmayı ve bağımlı hale gelmeyi uygun görmüyordu. Nihayetinde ABD, 1950 yılında Afgan hükümetinin aciliyetini ve kırılganlığını kavradı ve Kabil'deki diplomatik elçiliğine, Afganistan'daki komünist bloğun nüfuzunu engellemek, ikili ilişkileri pekiştirmek ve Afgan devletini Pakistan'la olan siyasi anlaşmazlığını diplomatik bir kanaldan ve barışçıl bir şekilde çözmeye teşvik etmek amacıyla ABD'nin Afganistan'a gerekli askeri malzemeleri sağlamaya hazır olduğunu Afgan yetkililere bildirmesi talimatını verdi (Poullada, 1981, s. 187). Bu amaçla Mart 1951'de Dışişleri Bakan Yardımcısı George McGhee Kabil'e giderek dönemin Savaş Bakanı Davud Han ile konuyu enine boyuna görüştü; Afgan yetkililer de Ağustos 1951'de ABD Büyükelçisi George Merrill'e gerekli ve vazgeçilmez askeri silah ve teçhizatın kapsamlı bir listesini verdi. Yaklaşık üç ay sonra ABD, Afgan hükümetine bir mesaj iletti:

> "Talep edilen silahlar 25 milyon dolara mal olacak. Nakit olarak ödenmeleri gerekecek. Pakistan üzerinden transit geçişin ABD'nin yardımı olmadan ayarlanması gerekecek. Satışın kamuoyuna açıklanması gerekecek ve Peştunistan iddiasından vazgeçilmesi faydalı olacaktır" (Poullada & Poullada, 1995, s. 140).

Peştunistan davasından vazgeçmek bir kırmızı çizgiydi ve Afgan devleti için kesinlikle kabul edilemez bir durumdu; bu yüzden Afgan başbakanı Şah Mahmud bunu "siyasi bir ret" olarak nitelendirdi (Poullada, 1981, s. 188).

Son çare olarak Başbakan Davud Han, kardeşi ve dönemin Dışişleri Bakanı Muhammed Naim'i Ekim 1954'te Washington'a göndererek Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'a askeri iş birliği ve yardım konusundaki kişisel talebini iletti. Konuyu derinlemesine ve sıcak bir şekilde değerlendiren Dışişleri Bakanı, Afgan diplomatik misyonuna Afganistan'a askeri silah verilmesi halinde bölgede kontrol edilemez, silahlandırılamaz ve öngörülemez siyasi sonuçlar ve gerginlikler yaşanmasından duyduğu derin endişeyi aktarmış; dolayısıyla Afgan devletine Peştunistan meselesini komşusuyla bir an önce çözmesi yönünde telkinde bulunmuştur (Poullada, 1981, s. 188). Anlaşıldığı üzere ABD, Afganistan'a askeri yardımını Peştunistan meselesinin ya iki taraf arasında diplomatik müzakere yoluyla çözülmesine ya da Afgan tarafının meseleden vazgeçmesine bağlamıştır. Afgan yönetici sınıfı için ise birincisi uzun vadede mümkünken ikincisi hiçbir koşulda mümkün değildir.

Leon Poullada'ya göre Peştunistan davası, Amerikalı yetkililerin çoğu tarafından "çocukça ve can sıkıcı" bir mesele olarak görülmüş ve "Afgan duygularının derinliğini doğru analiz edememiş ya da bu meselenin yarattığı hassas iç siyasi dinamikler sorununu kavrayamamışlardır" (Poullada, 1981, s. 188). Amerikalı politikacıların Afgan ulusunun duygularını ve davanın siyasi hassasiyetini bir kenara itmesi, Afgan devletinin itirazını durdurması ve bunun yerine Sovyetler Birliği'ne yönelmesi için zorlayıcı bir hareket oldu. Bunun üzerine Afgan devleti 1955 yılında savunma ve güvenlik malzemelerini tedarik etmek için Sovyetler Birliği'ne yöneldi ve iki taraf kısa sürede ortak bir anlayışa vararak askeri iş birliği ve yardım konusunda bir anlaşma imzaladı (Alikuzai, 2013, c. I. s. 498).

Komünist blokla aşırı bağımlılık ve iş birliği korkusu, Afgan devletini, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'daki kamu ve özel kurumlar üzerindeki giderek artan siyasi-askeri etkisini ve nüfuzunu dengeleyebilmenin bir yolunu bulmaya yöneltti. Sovyetler Birliği'nin etkisini dengelemek için Afgan devleti, ABD'ye askeri malzemelerin reddedilmesi nedeniyle kırgın olmasına rağmen yine çaresizce ABD'ye yöneldi. Böylece, siyasi bağımsızlığını kaybetme ve Doğu bloğunun bir uydu devleti haline gelme korkusu ve endişesi Afgan devletini ABD ile kısmi askeri iş birliği ve anlaşmaya varmaya teşvik etti. Afgan devleti, ABD'den Afgan askeri ve hava kuvvetleri personeline eğitim vermesini talep ediyordu. O dönemde Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı olan Herter, 1958 yılında Başkan Dwight D. Eisenhower'a gönderdiği bilgilendirici memorandumda şunları yazmıştır:

"Geçtiğimiz iki yıl boyunca Savunma Bakanlığı ABD'de 41 Afgan ordusu ve hava kuvvetleri personelini kapsayan bir eğitim programı yürütmüştür. Bu programın, Afgan yetkililerin, bu tür bir eğitim için Komünist bloğa olan bağımlılıklarını azaltmak amacıyla özgür dünyadan askeri eğitim yardımı almanın arzu edilebilirliği ve uygulanabilirliği konusunda güven duymalarını teşvik etmede etkili olduğuna inanılmaktadır" (US Department of State, 1975, c. V. Part,1. Dosya. 118).

5.6. İstihbarat Alanında İş birliği

Bu dönemde Afgan hükümetinin ABD'den yardım ve iş birliği talep ettiği son konu istihbarat alanı olmuştur. Devlet Başkanı Davud Han, 1976 yılında Muhammed Naim'i özel temsilcisi olarak atadı ve Amerikan otoritesinden istihbarat yardımı almanın zeminini aramak ve görüşmek üzere Washington'a gönderdi (Winger, 2017, s. 32). 1973'te kuzeni Kral Zahir Şah'a karşı Afgan komünist general ve askerlerden oluşan gizli bir grupla kansız bir askeri darbe gerçekleştirerek tahta çıkan Davud Han, 1973 darbesinin gerçekleştirilmesinde kendisine yardımcı olan ve kendisini iktidara getirenlerin siyasi alanı istikrarsızlaştırmasından ve merkezi otoriteyi yıkmasından korkuyordu (Arnold, 1985, s. 82). Sovyetler Birliği tarafından eğitilen Afgan komünistleri hükümetin askeri, siyasi, bürokratik ve adli katmanlarına sızarak Davud Han'ın siyasi hayatının ve cumhurbaşkanlığının en önemli tehdidi haline geldiğinden, bu korku ve endişesi bazı güçlü gerçeklere dayanıyordu.

Etrafını saran tehlikenin farkında olan Davud Han, çözümü istihbarat ağlar aracılığıyla güvenlik tehditlerini tespit etmek ve bunları önceden ortadan kaldırmak ve durdurmak için ABD ile bir istihbarat ittifakı kurmakta gördü. Bu bağlamda özel temsilci Muhammed Aziz Naim, ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ve Başkan Gerald Ford ile yaptığı baş başa görüşmede Afgan hükümetinin kuzey sınırındaki güvenlik gelişmelerinden duyduğu endişe ve korkuyu, Sovyetler Birliği'nin eğittiği kişiler aracılığıyla Afganistan'daki durumu kendi lehine çevirme çabasını, Afgan devletinin bunu dengelemedeki çıkarını ve Afganistan'ın içte ve dışta aşırı istihbarat yetersizliği nedeniyle Sovyetler Birliği'nin bölgedeki devasa istihbarat ağına direnme ve karşı koymadaki acizliğini dile getirmiştir. Afgan devleti bu yaygın nedenlere dayanarak Amerikan makamlarından "gizli istihbarat iş birliği" talebinde bulundu (US Department of State, 2007, c. E-8. Dosya. 24, & 26). Başkan Gerald Ford, Afganistan'ın güvenliğiyle ilgili olarak ihtiyaç duyulan istihbarat bilgilerinin sağlanması konusunda yönetiminin prensipte mutabık ve hazır olduğunu bildirdi (Winger, 2017, s. 33).

8 Ağustos 1976'da Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, gizli istihbarat iş birliği konusunu Devlet Başkanı Davud Han ile etraflıca görüşmek üzere Kabil'e gitti. Bu görüşmede Afgan

yönetiminin ABD tarafından gerçekleştirilmesini umduğu iki talebi vardı: gizli istihbarat iş birliği ve aktif görünür destek. Bu dönemde, komşularıyla nispeten iyi ilişkiler içinde olmak, Afgan yönetici sınıfının yakın gelecekte yabancı bir askeri müdahale olasılığı konusunda kendini güvende ve emin hissetmesini sağladı; ancak onları asıl endişelendiren ve sürekli düşündüren olası bir iç ayaklanmaydı. Başkan Davud Han, Henry Kissinger'ın kendisini endişelendiren şeyin dış saldırı mı yoksa iç saldırı mı olduğu sorusuna verdiği yanıtta, "Dışarıdan bir saldırının gerçekleşeceğine inanmıyorum. Bu konuda herhangi bir korkumuz yok. Ancak içeriden yıkıcılık bizi endişelendiren bir şeydir" ve bu nedenle "Amerikalı dostlarımız, güvenliğimize yönelik bir tehdit hissettiklerinde veya gördüklerinde ellerindeki dünya çapındaki imkanlarla bizi mümkün olan en kısa sürede bilgilendirirlerse çok mutlu oluruz ve bunu çok takdir ederiz" dedi (US Department of State, 2007, c. E-8. Dosya. 27). Böylece Afgan hükümeti, binlerce ajanın faaliyet gösterdiği ve küresel ve bölgesel bilgi topladığı güçlü, karmaşık ve dünya çapında bir istihbarat kurumuna sahip olan ABD'den, Afganistan'ın güvenliğini tehlikeye atan ve Davud Han'ın tahtına varoluşsal bir tehdit oluşturan bölgesel ve ulusal gelişmeler ve olaylar hakkında Afgan hükümetini bilgilendirmesi için yardım talebinde bulundu. Henry Kissinger'ın tepkisi olumluydu: "prensipte bunu yapmaya hazırız, sınırlarınızdaki olası askeri pozisyonlar ve güvenliğinize yönelik olası iç tehditler hakkında bildiklerimizi size vereceğiz" dedi ve hükümetinin Afgan hükümetiyle gizli istihbarat iş birliği yapma eğiliminde olduğunu açıkladı (US Department of State, 2007, c. E-8. Dosya. 27).

Afgan yönetici sınıfı Amerikan makamlarından Afgan-Amerikan dostluğunu ve iş birliğini daha belirgin ve görünür kılmak için Amerikalı uzmanların ve teknisyenlerin Afganistan'daki varlığını arttırmanın yanı sıra ülke genelinde devam eden ve yeni altyapı ve kalkınma projelerini güçlendirmelerini ve hızlandırmalarını talep etti. Amerikan etkisinin nasıl ve ne ölçüde daha görünür kılınacağı konusunda Afgan yetkililer Amerikalı yetkililere elektrik santrallerinin kurulması ve güney vilayetlerinde yaygınlaştırılması, Mühendislik Fakültesi'nin güçlendirilmesi ve kalifiye personelinin çoğaltılması, Ziraat Fakültesinin geliştirilmesi için bir yönetim kurumunun kurulması, kırsal kalkınmanın artırılması için bir kurumun kurulması, hastalar için 500 yataklı bir hastanenin inşa edilmesi ve Kabil Üniversitesi kız öğrencileri için bir yurt inşa edilmesi gibi yeni altyapı projelerinin hayata geçirilmesini önerdi (US Department of State, 2007, c. E-8. Dosya. 27).

Afgan yönetici sınıfının, Amerikalı yetkilileri çeşitli kamu ve özel alanlardaki katılım ve işbirliği girişimlerini çeşitlendirmeye ve genişletmeye ikna etmeye ve teşvik etmeye şiddetle ilgi duymasına yönelik planı, Sovyetler Birliği ajanlarının artan nüfuzunu ve varlığını

engellemek, hükümetin ekonomik-askeri bağımlılığını azaltmak, geleneksel bağlantısızlık ve tarafsızlık politikasına bağlılığını göstermek ve Afgan komünistlerin olası bir isyan veya askeri darbe için komplo kurmalarını engellemekti. Bu görüşmeden altı ay sonra, Ocak 1977'de, Başkan Gerald Ford ve Henry Kissinger'ın yerine sırasıyla Jimmy Carter ve Cyrus Vance geçti ve 1978'de Davud Han'ın korktuğu başına geldi, Afgan komünistler askeri bir darbeyle iktidarı ele geçirdi ve Davud Han'ı çocukları da dahil olmak üzere 29 aile üyesiyle birlikte acımasızca katletti (Newton, 2014, ss. 104-106).

Bu tezin yazarı, ABD'nin Başkan Davud Han'a, olası bir darbenin Afgan komünistler tarafından gerçekleştirilebileceğini bildirdiğini gösteren herhangi bir belge veya bilgiye ulaşamadığını vurgulamaktadır. Ancak gizliliği kaldırılmış resmi yazışmalar ve belgeler, bazı Amerikalı delegelerin ve uzmanların Afganistan'daki olası iktidar mücadelesi ve siyasi sistem değişikliği hakkında yeterli bilgiye sahip olduklarını, ancak bunu Afgan hükümetiyle paylaşmadıklarını ve bazılarının ise gelecek hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Örneğin, dönemin Yakın Doğu ve Güney Asya İşlerinden Sorumlu Bakan Yardımcısı Adolph Dubs, Davud Han'ın tahtını tehdit eden herhangi bir kritik güvenlik sorununun ortaya çıkmasını beklemiyordu; öyle ki 26 Mart 1978'deki askeri darbeden bir ay önce Adolph Dubs: "Afganistan'da siyasi durumun istikrarlı olduğunu ve Başkan Davud'un kontrolü büyük ölçüde elinde tuttuğunu ve önemli bir muhalefetle karşılaşmadığını" yazmıştı (United States Congress & Senate, 1982, s. 121). ABD'nin Kabil Büyükelçisi Theodore Lyman Eliot (Görev süresi: 21 Kasım 1973 - 14 Haziran 1978), Adolph'un analiz ve yargılarından farklı düşünmekle birlikte, yakın gelecekte çeşitli Afgan siyasi figürleri ve çıkar grupları arasında bir güç mücadelesi ve taht rekabetinin yaşanacağına inanıyordu. Şöyle ki, 10 Nisan 1978'de, kanlı askeri darbeden 17 gün önce, Büyükelçi Eliot, "Davud Han Sonrası: Barışçıl Bir İktidar Değişimi Mümkün mü?" başlıklı bir elçilik raporu ve değerlendirmeyi ABD Dışişleri Bakanlığına gönderdi (US Department of State, 2018, c. XII. Dosya. 7). Bu belgede, Afgan hükümetinin siyasi durumunu ve Başkan Davud Han'ın akıbetini ayrıntılı bir şekilde ele aldı.

Eliot'ın yorumlarını özetlemek gerekirse, Davud Han'ın siyasi ve sosyal reformları, Afganistan'ın rejim değişikliği, askeri darbeler ve suikastlar yoluyla iktidarı ele geçirme konusundaki uzun siyasi tarihi göz önünde bulundurulduğunda, Davud sonrası dönem ve muhtemel halefleri hakkında konuşmak yerinde ve üzerinde durulması gereken bir konuydu. Afganistan'ın siyasi yapısı, tek bir kişi ya da siyasi partiden ziyade çeşitli siyasi partilerin ve çıkarları çatışan elit grupların rekabeti ve etkisiyle şekillenecektir. Çünkü Afganistan'ın siyasi alanında Davud Han'ın yerine geçecek karizmatik, önde gelen ve seçkin bir siyasi figür yoktu.

Taht mücadelesinde rol oynayabilecek birbiriyle çatışan üç ana çıkar grubu vardı: Milli Savunma Bakanı Ghulam Haider Rassuli liderliğindeki "merkezci" ordu; Davud'un kardeşi Muhammed Naim tarafından temsil edilen Muhammedzai aşiretinin "müesses nizamı";[16] ve potansiyel olarak bazı merkezci gruplardan da destek alan sürgündeki eski General Abdul Wali tarafından temsil edilen muhafazakâr ordu. O dönemde Afgan sosyalistleri, muhafazakârlar ve İslamcılar gibi diğer grupların Davud'un halefliğine meydan okuyabilecek tanınmış liderleri yoktu. Eliot'a göre buna rağmen Afgan sosyalistleri, hükümet içinde ve dışında sahip oldukları derin ve yaygın ağ sayesinde taht mücadelesinde ve Davud sonrası dönemin siyasi yapısının değişip şekillenmesinde önemli bir etkiye sahipti. Eliot'un beklentisi, Başkan Davud'un halefinin ya "merkezci" gruptan ya da "müesses nizam"dan çıkacağı ve nihayetinde selefiyle aile bağları olacağı yönündeydi (US Department of State, 2018, c. XII. Dosya. 7). Eliot, farklı siyasi figürler arasındaki güç mücadelesini büyük ölçüde doğru tahmin etti, ancak tam olarak tahmin edemediği şey, yakın gelecekte Afgan sosyalistlerinin iktidarı şiddet yoluyla ele geçirmesiydi.

6. Nisan 1978 Komünist Darbesi ve Afganistan-ABD İlişkileri Üzerindeki Etkisi

27 Nisan 1978'de, 1965 yılında sol bir parti olarak kurulan Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin (ADHP) içine sızmış askeri ajanlar bir darbe gerçekleştirerek Cumhuriyet hükümetini devirdi ve resmi adı Afganistan Demokratik Cumhuriyeti (ADC) olan otokratik tek partili sosyalist bir hükümet kurdu (Shahrani, 2022, s. 1). Bu darbe Afganistan'da Saur Devrimi olarak bilinmekte ve adlandırılmaktadır. Darbenin failleri, operasyonlarını Davud rejimini devirmek için "halkın iradesi" ile beslenen bir "halk devrimi" olarak adlandırdı (Male, 1982, s. 143). Devrim Konseyi Başkanı ve devlet başkanı Nur Muhammed Taraki, dış ilişkilerde tarafsızlık ve bağlantısızlık politikasının benimsendiğini duyurdu (Andisha, 2015, s. 11).

İlk haftalarda ve aylarda, Saur Devrimi Afganistan-ABD ilişkilerini olumsuz yönde etkilemedi, ancak hem ülke içinde hem de dünyadaki genel beklenti darbenin her iki devletin ikili ilişkilerine ciddi ve derin bir zarar vereceği ve ABD'nin bunu şiddetle kınayacağı ve Komünist bloğa bir tepki ve tehditkâr bir yanıt olarak sert adımlar atacağı yönündeydi. Ancak durum bu şekilde gelişmedi, her iki taraf da kışkırtıcı yorum ve açıklamalardan kaçındı ve birbirlerine ihtiyatlı ve temkinli davrandı. ABD yumuşak bir yaklaşım benimsemiş, ılımlı bir

[16] Müesses nizamdan (establishment) kastedilen 1823 yılından beri iktidarı elinde bulunduran ve yönetici sınıfı oluşturan Mohammadzai kabilesiydi.

dil kullanmış ve görünüşte darbe olaylarını olduğu gibi kabul etmiştir (Poullada, 1982, s. 247). Nitekim olaydan iki gün sonra ABD'li yetkililer darbeyle ilgili olarak, ilk bulgularının devrimin temel nedeninin Afganistan'ı 150 yılı aşkın bir süredir yöneten Muhammedzai aşiretinden iktidarı almak olduğunu gösterdiğini belirtmiştir. ABD'li yetkililer ayrıca Sovyet Rusya'nın darbeye karıştığına dair ikna edici bir kanıt bulamadıklarını belirtmiş ve Rusların darbenin gerçekleşmesinden kısa bir süre önce haberdar edilmiş olabileceğini ima etmişlerdir (US Department of State, 2018, c. XII. Dosya. 8).

6 Mayıs'ta Devlet Başkanı Nur Muhammed Taraki ile ilk yüz yüze görüşmesini gerçekleştiren ABD Büyükelçisi Eliot, bunu samimi ve dostane bir görüşme olarak nitelendirdi ve Nur Muhammed'e Afganistan'ın egemenliğini, bağımsızlığını ve bağlantısızlığını sürdürmesi için ABD'nin desteği ve devam eden projelerin yürütülmesi ve tamamlanması konusunda bilgi verdi (US Department of State, 2018, c. XII. Dosya. 15). Başkan Carter ve Dışişleri Bakanı Vance, yeni Afgan rejimi ile olumlu bir bağ kurulmasının savunucularıydı. Bu bağlamda ABD, 6 Mayıs'ta Afganistan'da yeni kurulan komünist hükümeti tanıdı (Leake, 2022, s. 173). Dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı David Owen'a göre, 1977-1979 yılları arasında ABD ve İngiltere, "Kabil'de herhangi bir etki ihtimalini kaybetmemek" amacıyla yeni kurulan Afgan komünist hükümetiyle doğrudan ve resmi diplomatik temaslarını sürdürdü (Owen, 2022, s. 250). Afgan devletinin yönetici sınıfı ise, yeni rejimin dış politikasına ilişkin haklı ve anlaşılabilir endişelerini gidermek, Afgan-Amerikan dostluğunu ve ilişkilerini güçlendirmek için ABD ile çalışmaya ve işbirliği yapmaya istekli olduklarını ifade etmiş ve ABD'den Afganistan'a ekonomik yardımın yanı sıra kalkınma projelerini de gerçekleştirmesini talep etmiştir (US Department of State, 2018, c. XII. Dosya. 26). Nur Muhammed Taraki, ABD Büyükelçisi Eliot ile yaptığı görüşmede Afganistan'ın hiçbir zaman başka bir ulusun bağımlı devleti olmayacağını ve egemen kalacağını vurguladı. Ardından Afgan halkının gıda, giyim ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması için ABD'den 100 milyon doların üzerinde mali yardım talep etti (Leake, 2022, s. 175). Carter yönetimi diplomatik bağları korumaya devam etti ve Afganistan'a kalkınma ve ekonomik yardımda bulundu (Poullada, 1982, s. 248; Leake, 2022, s. 175).

ABD'nin neden Afgan Komünist rejimi ile diplomatik teması kesmek ya da askıya almak için kayda değer bir adım atmadığı ve komünist askeri darbeyi resmi olarak kınamaktan kaçındığı konusunda bazı tartışmalar bulunmaktadır. Bazı akademisyenlere göre, ABD'nin Vietnam Savaşı'ndaki son yenilgisi ve Watergate skandalının yol açtığı utanç nedeniyle Washington'un darbeye tepkisi ılımlıydı (Jabeen, Mazhar, & Goraya, 2010, s. 154). Elisabeth

Leake'nin bakış açısına göre, Afganistan Nisan 1978'de Amerikan otoritesinin en önemli siyasi önceliği değildi; ABD daha ziyade Orta Doğu'daki siyasi gerilimin azaltılmasına ve İsrail ile Mısır arasında, nihayetinde aynı yıl Camp David Anlaşmalarının imzalanmasına yol açan barış görüşmelerini kolaylaştırmanın bir yolunu bulmaya odaklanmıştı (Leake, 2022, s. 172). ABD'nin baskın dış stratejisi, Sovyetler Birliği ile yumuşamayı sürdürmenin ve güçlendirmenin yanı sıra, ilgili aktörler arasındaki siyasi gerilimleri azaltmak için bu politikayı diğer tartışmalı bölgelerde de genişletmek ve yürütmekti. Orta Doğu'da İsrail ve Arap devletleri arasındaki siyasi ve bölgesel çatışmaları sona erdirmek ve gergin ilişkileri karşılıklı dostluk ve iş birliğine dönüştürmek için ABD, İsrail ve Mısır arasında arabuluculuk misyonunu üstlendi ve sonunda Camp David Anlaşmalarının imzalanmasıyla sonuçlanan diyalogları kolaylaştırdı. Benzer şekilde, Doğu Asya'da ABD, Çin ile olan sert ve çatışmacı politikasından vazgeçmek için resmi diplomatik bağları yeniden tesis etmek ve Çin ile angajman ve iş birliği politikası izlemek üzere yoğun diplomatik çabalar sarf etmiş ve nihayetinde ABD, stratejik açıdan hayati bir bölge olan Tayvan'ı Komünist Çin'e bırakma pahasına Ocak 1979'da Çin'in komünist rejimini tanımıştır. Dolayısıyla ABD'li politika yapıcılar, büyük küresel ve bölgesel güçlerle gerilen ilişkilerini yumuşatmaya, farklı uluslararası aktörler arasındaki siyasi ve güvenlik ihtilaflarını azaltmaya ve Doğu bloğu ile yumuşama atmosferini koruyup güçlendirmeye ve bunu tehlikeye atmaktan kaçınmaya daha meyilliydi. Özetle ABD, Tayvan'ı Komünist Çin'e, Afganistan'ı ise Sovyet Rusya'nın ajanları Afgan Komünistlere bırakarak Güney ve Doğu Asya'da "büyük fayda için küçük faydayı feda etme" politikasını benimsemiştir.

ABD'yi yeni kurulan Afgan komünist rejimine karşı resmi teması kesmemeye veya sert bir tepki göstermemeye ikna eden bir diğer faktör de Amerikalı karar alıcıların darbeyi algılayışı ve yorumlayışıydı. Amerikalı yetkililer olayı ülke içinde sıradan bir güç ve rejim değişikliği olarak algıladı. Devrimciler Sovyet yanlısı olsalar da katı Afgan milliyetçisiydiler. Onların yorum ve öngörülerine göre Afgan komünistlerin milliyetçilik damarı ve hassasiyeti galip gelecek, ülkelerinin siyasi bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü terk etmeyecek ve zedelemeyeceklerdi. Örneğin, Yakın Doğu İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Harold H. Saunders 30 Nisan 1978 tarihli memorandumunda Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'e Nur Muhammed Taraki'nin kontrolü ele geçirmesine rağmen Afganistan'da komünist bir rejim kurulması ve Sovyet işgali olasılığının kesin olmadığını, hatta ihtimal dışı olduğunu belirtmiş ve Harold H. Saunders "Taraki'yi iyi tanıyan bilgili bir Amerikalının onu Sovyet yanlısı olmaktan çok Afgan milliyetçisi olarak gördüğünü" vurgulamıştır (Julie, 2016, s. 9). Amerikalı yetkililerin bakış açısına göre, Afganistan'ın Doğu Bloku'nun resmi bir üyesi ve müttefiki

olması ya da bir Sovyet işgaliyle karşı karşıya kalması ihtimali belirsiz ve olası değildi. Dolayısıyla, Afganistan'daki iç siyasi güç değişimi yüzünden Sovyetler Birliği ile ilişkileri bozmak ve jeopolitik gerilimi tırmandırmak mantıklı bir strateji değildi.

7. İlişkilerin Bozulması: 1979-2001

Bir dizi iç ve bölgesel siyasi gelişme 1979 yılında Afgan-Amerikan ilişkilerinin seyrini derinden etkiledi. İki ülke ilişkilerinin yönü angajmandan çatışmaya, iş birliğinden çekişmeye ve inşadan yıkıma dönüşürken, bu yıl ikili ilişkilerde bir dönüm noktası oldu. İki ciddi olay ikili ilişkileri düşmanlığa doğru yönlendirdi: ABD Büyükelçisi Adolph Dubs'un öldürülmesi ve Sovyetler Birliği'nin askeri müdahalesi.

7.1. Büyükelçi Adolph Dubs'un Trajik Olayı: Şubat 1979

ABD Dışişleri Bakanlığı Haziran 1978'de Adolph Dubs'u Afganistan'a yeni elçi olarak atadı ve Dubs 12 Temmuz 1978'de görevine başladı. 1973-1974 döneminde ABD'nin Moskova Büyükelçiliği'nde Maslahatgüzar olarak görev yapmıştı (Office of the Historian, *tarih yok*). Büyükelçi, 14 Şubat 1979'da şoförü ve korumasıyla birlikte ABD Kültür Merkezi'ne doğru giderken arabası, sabah saat 9 sularında dört silahlı adam tarafından silah zoruyla durdurulup yakındaki bir otele, Kabil Serena'ya, götürüldü. Olayı öğrenen Afgan hükümeti, Büyükelçiyi kaçıranların elinden kurtarmak üzere otele bir askeri birlik gönderdi. Bu arada ABD, acil askeri kurtarma operasyonunu protesto etti ve krizi kaçıranlarla müzakere ve pazarlık yoluyla çözmeyi talep etti. Afgan yetkililer ABD'nin ricalarını dikkate alarak aynı gün öğle saatlerinde kurtarma operasyonunu başlattı ve operasyon sonucunda kaçıranlardan ikisi olay yerinde, diğer ikisi de daha sonra öldürüldü ve büyükelçi de başından vuruldu (Moskin, 2013, s. 594).

Faillerin gerçek kimliği, gerekçeleri, talepleri, nihai hedefleri ve onları destekleyen istihbarat ağı hala belirsizliğini korumaktadır (Maaroof, 1987, s. 117). Afgan devletinin ya da Sovyetlerin komplo kurduğunu gösterecek ikna edici kanıtlar bulunamamış olsa da, pek çok faktör ciddi şüphelere yol açmıştır. Örneğin, dört silahlı adamdan ikisi canlı olarak yakalanmış ancak yetkililer tarafından sorgulanmadan ve yargılanmadan infaz edilmişlerdir. Ayrıca, olay yerinde kapsamlı bir adli analiz ve inceleme yapılmadığı gibi, ABD'li olay yeri inceleme ekiplerinin erken saatlerde olay yerini görmesine ve analiz etmesine de izin verilmemiştir (Meher, 2004, s. 64). Buna ek olarak, kaçıranlar tarafından kullanılan silahlar Sovyetler Birliği

yapımıdır ve olayın meydana geldiği sırada otel lobisinde birkaç Sovyet ajanı bulunmaktadır (Prados, 2006, s. 468).

Olay gizemini korumakla birlikte bazı akademisyenler iç aktörleri, bazıları ise dış aktörleri suçlamaktadır. Leon Poullada'nın bakış açısına göre ABD Büyükelçisi "Sovyet danışmanların yönlendirmesiyle" Afgan güçleri tarafından öldürülmüştür (1981, s. 248). Gilles Dorronsoro büyükelçinin, başta Taher Badakhshi, Badruddin Bahes ve Wasef Bakhtari olmak üzere hapisteki liderlerinin serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla Setam-i Melli siyasi hareketine bağlı militanlar tarafından kaçırıldığını iddia etmektedir (Dorronsoro, 2005, s. 87). Anthony Arnold ise Afgan-Amerikan ilişkilerini "geri dönülmez bir şekilde zehirlediği" ve Sovyetler Birliği'ne Afgan hükümeti üzerinde "büyük güç etkisi tekeli" bıraktığı için bu olaydan kazançlı çıkan tek gücün hiç şüphesiz Sovyetler olduğuna inanmaktadır (Arnold, 1985, s. 79).

Gilles Dorronsoro'nun iddiası gerçeğe daha yakındır ve Settam-i Milli örgütünün kuruluş amacı, siyasi ideolojisi ve liderinin zihniyeti ve faaliyetleri onun bu iddiasını doğrulamaktadır. Örgüt 1968 yılında Nor Muhammed Taraki, Hafizullah Amin ve Babrak Karmal ile birlikte ADHP'nin kurucu üyelerinden biri olan Tahir Badakhshi tarafından kurulmuştur (Clements, 2003, s. 37).[17] İdeolojik ve örgütsel anlaşmazlıklar nedeniyle ADHP'dan ayrıldı ve 1968 yılında kendi bağımsız siyasi hareketi olan Settam-i Milli'yi kurdu (Arnold, 1983, s. 39). İdeolojik olarak Marksist ve Peştun karşıtı bir figürdü ve kendisi gibi düşünen bireyleri ve halkı merkezi hükümete karşı kitlesel protestolar düzenlemeye ve organize etmeye teşvik etti. Yıkıcı ve kışkırtıcı sosyal ve siyasi faaliyetleri nedeniyle 1964, 1969 ve 1975 yıllarında devlet tarafından birkaç kez yakalandı ve hapsedildi. Nur Muhammed Taraki'nin iktidara gelmesiyle birlikte, 1978 yılında örgütün diğer bazı önde gelen isimleriyle birlikte yakalanarak hapse atıldı (Clements, 2003, s. 37). Bu girişim, grubun taraftarlarını merkezi hükümete karşı kışkırttı ve Taraki rejimini devirmek ve zayıflatmak için gizli siyasi ve askeri eylemlere girişmelerine neden oldu. Tahir Badahşi ile olan yakın dostluğu sayesinde Babrak Karmal ile daha yakın bağları olan hareketin bazı üyeleri 1979'da iktidarı ele geçirmesiyle birlikte hükümet aygıtında üst düzey görevlere getirilmiştir (Dorronsoro, 2005, s. 185).

Vasili Nikitich Mitrokhin[18] tarafından 1990'larda Sovyet KGB arşivlerinden gizliliği kaldırılarak yayınlanan belgeler hem Leon'un hem de Dorronsoro'nun iddialarını

[17] Dorronsoro'ya göre hareket 1970'lerin başında kurulmuş ve 1974 yılında Taher Badakhshi ve Bahruddin Bahes arasında hareketin stratejisi ve faaliyetleri konusundaki anlaşmazlık nedeniyle farklı fraksiyonlara bölünmüştür. (Dorronsoro, *Revolution Unending: Afghanistan, 1979 to the Present,* 70).

[18] Vasili Mitrokhin (1922-2004) KGB'nin dış istihbarat servisinde yüksek rütbeli bir arşivciydi. KGB dosyalarının kopyaları olduğunu iddia ettiği geniş bir dosya koleksiyonuyla 1992 yılında İngiltere'ye sığındı. Daha sonra

doğrulamaktadır. Dorronsoro'nun iddiasını kaçıranların siyasi bağlantıları ve amaçları açısından doğrularken, Leon'un kurtarma operasyonlarının KGB ajanlarının tavsiyesi, gözetimi ve yönlendirmesiyle yürütüldüğüne ilişkin iddiasını da destekliyor. Yayınlanan belgelerin ışık tuttuğu en önemli nokta, Sovyet Rusya'nın olaya yaklaşımı ve olayı nasıl tasvir ettiğidir.

Olayın ertesi günü Sovyet ajanları Afgan iktidar partisiyle bir toplantı yapmış ve ABD'nin suçlamalarından ve sorularından kurtulmak için Afgan hükümetinin olayı kınamasını ve ABD'ye sempati duyduğunu ifade etmesini, hükümet binalarındaki bayrakları indirmesini ve kaçırılan dört kişinin fotoğraflarını bir gazetede yayınlayarak dört kişinin de kurtarma operasyonu sırasında öldürüldüğünü açıklamasını ve Sovyet danışmanlarının varlığını inkar etmesini tavsiye etmiştir (Mitrokhin, 2002, s. 151). Afganistan'ın askeri işgali üzerine Sovyet istihbarat teşkilatı olayın yeni bir hikayesini tasvir edip yaydı ve bu hikayeye göre militanlar Büyükelçi Dubs'u, Hafızullah Emin'in Amerikalılarla olan gizli ilişkisini ve işbirliğini ifşa etmeye ve onu CIA ajanı olarak ifşa etmeye zorlamak için kaçırdılar. Emin, tüm grup üyelerinden kurtulmak ve kendisini CIA ajanı olduğunun ortaya çıkmasından korumak için adımlar attı ve bu nedenle CIA ile olan bağlantılarını gizlemek için büyükelçinin hayatını feda etmeye hazırdı (Mitrokhin, 2002, s. 152). Vasili Mitrokhin yine de Adolph Dubs cinayetinin gizeminin hala çözülememiş ve aydınlatılamamış olduğunun altını çiziyor (Mitrokhin, 2002, s. 151).

Afganistan'da komünist bir hükümetin kurulduğu ve Doğu Bloğunun fiili müttefiki haline geldiği bir dönemde KGB neden Büyükelçi Adolph Dubs'a karşı bir komplo düzenledi sorusu da akla gelmektedir. Adolph Dubs'ın Moskova'daki ABD elçiliğinde görev yaptığı ve SSCB'nin bölgedeki siyasi ve stratejik politikaları hakkında kapsamlı bilgi sahibi olduğu biliniyor. ABD'nin Afgan hükümetiyle siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda aktif bir ilişki içinde olmasını savunuyor ve Dışişleri Bakanlığı yetkililerine Afganistan'ın siyasi bağımsızlığını kaybedip tamamen Sovyetler Birliği'ne bağımlı bir devlet haline gelmesine izin vermemelerini tavsiye ediyordu (Ostermann, 2004, s. 139). Ayrıca, ABD Orta Doğu ve Güney Asya'daki etkisini arttırma, bölgedeki konumunu sağlamlaştırma ve Güney Asya ülkeleri arasında karşılıklı anlayış ve iş birliğini teşvik etme çabası içindeydi. Bu nedenle Afganistan'a büyükelçi olarak atanması Sovyetler Birliği için endişe kaynağı oldu (Mitrokhin, 2002, s. 150). 3 Ağustos 1978'de Kabil'deki KGB ajanı Osadchy'ye gönderilen bir telgraf Sovyetlerin endişesinin kaynağını ortaya koymaktadır. Şöyle yazıyordu: "Dubs'un Afgan liderliğiyle temaslarında

Mitrokhin Arşivi olarak bilinen bu arşiv, Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika'daki KGB operasyonları hakkında bilgiler de dahil olmak üzere KGB'nin dış istihbarat operasyonları hakkında kapsamlı ayrıntılardan oluşuyordu.

SSCB'deki durum ve Sovyet dış politikası hakkındaki derin anlayış ve bilgisinden yararlanacağı göz ardı edilemez. Bize göre bu, faaliyetlerinin en tehlikeli yönlerinden biridir" ve Osadchy de cevaben "Dubs yönetimindeki Kabil'deki Amerikan elçiliğinin halk ve aydınlar arasında aktif olarak propaganda yaptığını ve onları SSCB'nin ülkeyi işgal ettiğine inandırmaya çalıştığını" yazdı (Mitrokhin, 2002, ss. 150-151). Öyle görünüyor ki Büyükelçi Adolph Dubs, Sovyetler Birliği'nin bölgesel çıkarları için gerçek ve ciddi bir tehdit olarak algılanıyordu.

Carter yönetiminin olayla ilgili kamusal söylem ve açıklaması uyarıcı, intikamcı, ve kışkırtıcı değildi. Başkan Carter, Adolph Dubs'ın öldürülmesini "anlamsız terörizm" ve "alçakça bir şiddet eylemi" olarak nitelendirdi (US Department of State, 1977, s. 806). Ancak Amerikalı yetkililer, Afgan yetkilileri ABD'li yetkililere danışmadan ve onların taleplerini göz ardı ederek kurtarma operasyonlarını başlatmakta aceleci davranmakla suçladı. Amerikalılar olayda Sovyet ajanlarının parmağı olduğunu iddia etmiş ve bu iddia hem Sovyetler (Whitney, 1979) hem de Afgan yönetimi tarafından reddedilmiştir (The New York Times, 1979). Bununla birlikte Carter yönetimi herhangi bir tarafa karşı intikam yemini etmekten ya da güçlü bir uyarıda bulunmaktan söz etmedi. Bir yıl sonra Dışişleri Bakanlığı olayla ilgili bir yıl süren araştırma raporunda suçu hem Afgan hükümetine hem de Sovyetler Birliği'ne yükledi (US Department of State, 1983, ss. 613-619). Raporda Afgan iktidar partisinin açıklaması "eksik, yanıltıcı ve yanlış" olarak nitelendirilmiş ve "hükümet tarafından gerçeğin ciddi şekilde yanlış beyan edildiğini veya bastırıldığını ortaya koyacak yeterli kanıt elde edildiği" sonucuna varılmıştır (US Department of State, 1983, s. 619).

Carter yönetimi kamu önünde kimseyi sorumlu tutmasa da, uygulamada Afganistan'a yönelik yaklaşımını ve politikasını kapsamlı bir şekilde yeniden değerlendirdi. ABD'nin pratikteki hızlı tepkisi bir hafta sonra geldi; 22 Şubat 1979'da Beyaz Saray basın sekreteri ABD'nin insani ve kalkınma amaçlı mali yardımlarının azaltıldığını ve askeri eğitim programının durdurulduğunu açıkladı (US Department of State, 1983, s. 807). 15 milyon dolarlık insani yardımın 7.5 milyon doları kesildi ve 250.000 dolarlık askeri eğitim miktarı (Dorronsoro, 2005, s. 87). Carter yönetiminin Afganistan'daki son olaylara cevaben aldığı kararlara dayanılarak iptal edildi. Bu olay, iki ülkenin diplomatik ve büyükelçilik düzeyindeki ilişkilerini de olumsuz etkilemiş, ABD daimî diplomatik misyonunu büyükelçilikten maslahatgüzarlığa indirgemiş ve 1989'da büyükelçiliğin tamamen kapatılmasına kadar da bunu sürdürmüştür. Bu olayın en önemli ve uzun süreli yan etkilerinden biri, ABD'nin Afganistan'daki komünist rejimi yıkmak için savaşan Afgan direniş hareketleriyle yakınlaşması

ve el sıkışmasıydı. Aşağıdaki paragraflarda ABD ve Afgan direnişçileri arasındaki bu gizli iş birliği kısaca ele alınacaktır.

7.2. Kızıl Ordu'nun Afganistan'da Konuşlandırılması: 24 Aralık 1979

Afgan-Amerikan ilişkilerinin bozulmasına yol açan ikinci önemli faktör Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a askeri müdahalesi olmuştur. Sovyet Rusya'ya bağlı binlerce asker, Afgan komünist rejimini desteklemek ve silahlı direniş hareketlerini bastırmak için 24 Aralık 1979'da Afgan topraklarına ayak bastı. Varışlarının ardından Afgan Devlet Başkanı Hafızullah Amin devrilerek yerine Babrak Karmal getirildi ve daha sonra Sovyet ve Babrak Karmal yanlısı ajanların işbirliğiyle düzenlenen bir komployla idam edildi. Binlerce silahlı adamın gönderilmesi ve konuşlandırılması ve askeri saldırıda bulunarak Afgan topraklarının işgal edilmesi Afganistan-ABD ilişkilerinde bardağı taşıran son damla oldu ve ABD'nin Afganistan'ın siyasi, ekonomik ve kalkınma alanlarındaki olumlu angajmanının tamamen sona ermesine neden oldu.

Sovyetler Birliği'nin Afgan topraklarını işgali ve Babrak Karmal'ın iktidarı ele geçirmesiyle birlikte, Afgan ve Amerikalı yetkililer arasında karşılıklı kınama, yerme ve eleştiriler göze çarpmaya başladı ve bu durum her iki devletin siyasi gündemine ve söylemine hâkim oldu. Yeni kurulan komünist rejimin lideri Babrak Karmal, Taşkent'ten radyo aracılığıyla yayınlanan ve önceden kaydedilmiş ilk konuşmasında, selefi Hafızullah Emin'i "hain", CIA ajanı ve "faşist Amerikan emperyalizmi yanlısı" olmakla suçladı (US Department of State, 2018, c. XII Dosya. 110). Onun iktidara gelişini ve Sovyetler Birliği'nin askeri güçlerinin varlığını ve ülke genelinde merkezi hükümete karşı savaşan devlet dışı silahlı güçlere karşı şiddetli operasyonlarını meşrulaştırmak için Afgan egemen sınıfı, devlet kontrolündeki yazılı ve görsel medya kanallarında Afgan direniş hareketleri Amerikan emperyalizminin bölgede yayılması ve genişlemesi için çalışan CIA ve Pakistan istihbarat ajansı (ISI) olarak yaftalayan ABD ve Batı karşıtı açıklamalar yaptı ve yaydı (US Department of State, 2018, c. XII Dosya. 169). Bu karalama ve ABD karşıtı politika doğrultusunda, Afgan komünist rejimi Ocak 1980'de New York Times, Washington Post, United Press International, Los Angeles Times gibi en önde gelen Amerikan medya kuruluşlarında çalışan on sekiz Amerikalı gazetecinin, Afganistan'ın içişlerine sürekli "müdahale" ve "taraflı habercilik" gerekçesiyle sınır dışı edilmesini emretti (Branigin, 1980). Egemen sınıf liderleri, ayaklanmayı bastırmak, siyasi kaos ortamını hafifletmek, sosyal durumu kontrol altına almak ve düzeni yeniden tesis etmek için Sovyetler Birliği'nden daha fazla siyasi, teknik, ekonomik, askeri ve lojistik yardım talep ettiler

(Austin, 1979). Ancak komünist hükümetin askeri ve şiddet içeren operasyonları yangına körükle gitmeye benziyor, öyle ki ulusal direnişin ve uluslararası tepkinin boyutu ve alanı her geçen gün daha da büyüyordu.

ABD'ye karşı göze çarpan sert bir politika benimsemesine rağmen, Afgan komünist rejimi ABD diplomatik temsilcilerinin sınır dışı edilmesini ve büyükelçiliğin boşaltılmasını desteklememiş, aksine ABD ile siyasi bağları yeniden tesis etme, normalleştirme ve geliştirme eğiliminde olmuştur. Babrak Karmal hükümeti bile, şüpheli faaliyetleri nedeniyle hükümet tarafından tutuklanan Amerikalı işadamı Charles Brockunier'in serbest bırakılmasını, ABD'yi yeni Afgan komünist rejimi ile normal diplomatik temas kurmaya ikna etmek ve teşvik etmek için bir araç olarak kullanmıştı. Maslahatgüzar Hawthorne Quinn Mills'in Nisan 1980'de Dışişleri Bakanlığı'na bildirdiği gibi: "ADC'nin bizi daha normal diplomatik ilişkilere geçmeye 'teşvik etmek' için ne tür baskılar uygulayabileceğini zaten gördük. ADC'nin kendisiyle ilişkilerimizi geliştirmemiz için bize baskı yapabileceği başka pek çok benzer yol olduğu açıktır" (US Department of State, 2018, c. XII, Dosya. 253). Gerçekte iktidar partisi, büyük güçlerin Afgan komünist rejimi ile diplomatik temaslarının devam ettiğini ve ülkedeki normalleşme sürecini bölgeye ve dünyaya göstermek için Kabil'de sınırlı kabiliyet ve faaliyete sahip küçük bir ABD diplomatik misyonunun konuşlandırılmasını istiyor ve savunuyordu. Ayrıca, büyük Batılı ve bağlantısız devletlerle normal diplomatik bağlara sahip olmak, bölgesel ve uluslararası tanınırlığın elde edilmesini ve korunmasını ve uluslararası alanda siyasi ve ekonomik izolasyonizmden kurtulmayı kolaylaştırabilirdi. Nihayetinde Afgan yönetici sınıf, uluslararası meşruiyet ve iş birliğinin yönetim ve rejimlerinin bekası için ne kadar önemli olduğunun farkındaydı.

7.2.1. ABD'nin Kızıl Ordu'nun Askeri Saldırganlığına Tepkisi

ABD'nin 24 Aralık'taki askeri müdahaleye ve 27 Aralık 1979'da Babrak Karmal liderliğinde yeni hükümetin kurulmasına anında verdiği tepki, tüm küçük ve büyük ölçekli ekonomik, kalkınma ve kültürel yardım ve programların sona erdirilmesi oldu. Diplomatik ilişkiler açısından ABD makamları Babrak Karmal rejimini tanıma ya da Kabil'deki elçiliği kapatıp kilitleme konusunda ve ABD'nin yeni rejimi resmen tanımadan diplomatik temsilciliğini ne kadar sürdürebileceği konusunda ikilem içindeydi. ABD Maslahatgüzarı James Bruce Amstutz[19] yeni rejimin tanınması fikrine karşı çıktı ve Dışişleri Bakanlığı'na,

[19] Görev süresi; Şubat 1979-Şubat 1980.

diplomatik temsil ve temasın sürdürülmesinin Amerika'nın prestijine zarar vereceği ve Carter yönetimine hem içeride hem de dışarıda oldukça pahalıya mal olacağı gerekçesiyle Afganistan'daki diplomatik temas ve misyonun kesilmesini veya askıya alınmasını tavsiye etti ((US Department of State, 2018, c. XII. Dosya. 110). ABD çok taraflı hareket etmeyi ve Kabil'de elçilikleri bulunan ve tanıma konusunda çekimser kalan bölgesel ve küresel devlet müttefikleriyle koordinasyon ve istişare içinde konuya ilişkin bir adım atmayı tercih etti. Yine de, yeni atanan maslahatgüzar Hawthorne Quinn Mills, Dışişleri Bakanlığı'na, önümüzdeki günlerde artan zorluklar, belirsizlik ve koşulların karmaşıklığı ile karşılaşılacak yorucu bir dönemde olunmasına rağmen "genel hedeflerimiz uğruna" kısıtlı diplomatik temasın sürdürülmesini tavsiye etti (US Department of State, 2018, c. XII, Dosya. 253). ABD bir şekilde 1989 yılına kadar Kızıl Ordu'nun tahakkümü ve işgali altında diplomatik temsilciliğini açık ve işler tutmayı başardı.

Amerikalı yetkililer için yeni komünist hükümetin kurulması bir dereceye kadar tolere edilebilir ve kabul edilebilir bir durumken, Kızıl Ordu'nun Afganistan'daki askeri müdahalesi ve varlığı kabul edilemezdi. ABD'yi öfkelendiren tek faktör Kızıl Ordu'nun Afganistan'da konuşlanması değil, aynı zamanda Şubat 1979'da Ayetullah Humeyni liderliğindeki Şii-İslamcılar tarafından devrilen eski ve güçlü müttefiki İran İmparatorluk Devleti'nin kaybıdır. İmam Humeyni, İslam Cumhuriyeti'nin temellerini Şii mezhebinin doktrinleri ve normları ile teorize ettiği siyasi-dini yapı *Velayet-i Fakih (İ*slam Hukukçusunun *Velayeti)* temelinde atmıştır. Prensipte, İran İslam Cumhuriyeti liderleri tarafsız bir dış politika benimsediklerini ve izlediklerini ilan ettiler ve kamuoyuna açık sloganları "ne Doğu ne Batı, sadece İslam Cumhuriyeti" iken, pratikte Batı ve ABD karşıtı politika izlediler ve Şiiliğin yayılmasını teşvik ettiler. Buna ek olarak Sünni siyasi-askeri hareketlerin etkisine karşı savaşmak ve bunları engellemek için Orta Doğu'daki Şii silahlı hareketlere yardım sağladılar.

Carter yönetimi, Orta Doğu ve Güney Asya'daki bu iki kritik ve tehdit oluşturan gelişme doğrultusunda, Sovyetler Birliği ve İran'ın bölgedeki siyasi-askeri ilerlemesine karşı koymak ve bunları kontrol altına almak için derin bir strateji oluşturmaya ve tasarlamaya çalıştı. Başkan Carter, 23 Ocak 1980'de yaptığı Birliğin Durumu konuşmasında, İran İslam Devrimini "uluslararası terörizm" ve Kızıl Ordu'nun Afganistan'da konuşlanmasını "askeri saldırganlık" olarak nitelendirmiş ve her ikisinin de ABD'nin ulusal çıkarları için gerçek tehditler oluşturduğunu belirtmiştir. Konuşmasında şunları vurgulamıştır:

> "Tutumumuz kesinlikle net olsun: Herhangi bir dış gücün Basra Körfezi bölgesinin kontrolünü ele geçirme girişimi, Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarlarına yönelik bir saldırı olarak kabul

edilecek ve böyle bir saldırı askeri güç de dahil olmak üzere gerekli her türlü araçla geri püskürtülecektir" (US Department of State, 2014, c. I. Dosya. 138).

Daha sonra Carter Doktrini olarak bilinen politika ve önlemler (US Department of State, 2015, c. XVIII. Dosya. 45), Orta Doğu ve Güney Asya bölgelerindeki bağımsız devletlerle ve bu devletler arasındaki siyasi-askeri iş birliği ve ortaklığın genişletilmesi ve pekiştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Carter yönetimi, Kızıl Ordu'nun Afganistan'da konuşlanmasına tepki olarak bir dizi siyasi ve ekonomik yaptırım açıkladı ve uyguladı. Örneğin, ABD Moskova'daki büyükelçisini geri çağırdı, SALT II nükleer anlaşması üzerindeki müzakereleri durdurdu, Sovyet ticari mallarının ihracatına kısıtlamalar getirdi ve mallarına ticari ambargo koydu ve Moskova'daki 1980 Yaz Olimpiyatlarını boykot etti (Braithwaite, 2011, s. 113). ABD makamlarının bu karar ve söylemleri ABD-Sovyet siyasi ilişkilerini gerginleştirmiş, Richard Nixon ile başlayan karşılıklı siyasi-ekonomik yakınlaşmayı engellemiş ve yumuşama döneminin sona ermesiyle sonuçlanan yoğun bir rekabete dönüştürmüştür.

7.2.2. CIA'in Kızıl Ordu ve Afgan Komünist Rejimine Karşı Gizli Eylemleri

1979-1992 yılları arasında ABD'nin en önemli siyasi önceliği, Kızıl Ordu'nun Afganistan'dan çekilmesini sağlamak ve kukla hükümeti olan ADC'yi zayıflatıp devirmekti. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için ABD'li politika yapıcılar açık diplomatik baskı, siyasi çevreleme, güvenlik ittifakı kurma, ekonomik yaptırımlar ve ticaret ambargosunun yanı sıra örtülü ve dolaylı askeri yıkıcı faaliyetler yürüttü. Bir dış politika uygulama aracı olarak örtülü eylem yürütmenin tarihi resmi olarak Truman dönemine kadar uzanmaktadır. Truman yönetimi, Sovyetler Birliği'nin psikolojik savaş ve yıkıcı faaliyetlerine bir tepki olarak örtülü eylemin planlanması ve yürütülmesine ilişkin girişimleri başlatmıştır (Rudgers, 2000, s. 250). Zaman içinde ABD'li karar alıcılar bu yöntemi Amerikan dış politikasının vazgeçilmez bir aracı olarak benimsemiş ve ABD Başkanı, Ulusal Güvenlik Danışmanı, Savunma ve Dışişleri bakanlıklarının üst düzey yetkililerine danışarak düşman devletlerin topraklarında gizli operasyonların yönetimi ve yürütülmesi için CIA'e tam yetki vermiştir (US Department of State, 2015, c. XVIII. s. XXXV).

Aslında, gizli eylemler yürütmek Soğuk Savaş döneminde her iki süper gücün dış politikasının etkili araçlarından biriydi. Diplomatik baskı ve ekonomik yaptırımlar gibi diğer caydırıcı araçların başarısızlığı ve etkisizliği ya da doğrudan askeri çatışmanın çok riskli ve yıkıcı olması durumunda, ihtiyatlı seçenek gizli yıkıcı eylemlerin gerçekleştirilmesiydi. Gizli eylemlerin uygulanmasının ardındaki rasyonel nedenler ilk olarak resmi sorumluluktan ve

doğrudan yüzleşmeden kaçmak, ikinci olarak da misillemeyi ve savaşan güçler arasındaki gerilimin tırmanmasını önlemektir (Berkowitz & Goodman, 1998, s. 40). Böylece aktörlere eylemlerini inkâr etme fırsatı sunar ve düşman devletler arasında diyalog ve müzakere kapısını açık tutar. Aksini düşünecek olursak, eğer A aktörü sorumluluğunu ve dahlini alenen itiraf ederse, bu durum B aktörünü misilleme yapmaya ve daha saldırgan bir tutum sergilemeye zorlayacaktır, zira mesele bir itibar ve prestij meselesi haline gelmiştir ve bu nedenle de kendisini şiddetli misilleme eylemleriyle karşılık verme konusunda meşru hissetmektedir. Sonuç olarak, gizli operasyonlar aktörlerin sorumluluktan kaçmasını ve misillemeyi önlemesini sağlar ve bu açıdan gizli eylemler yürütme fikri en etkili ve zorlayıcı stratejidir (Treverton, 1987, ss. 97-99).

Afganistan'la ilgili olarak, CIA'in örtülü plan ve operasyonları 1979 sonrası ABD politikasının Afganistan'a yönelik teorik ve pratik temellerinin belkemiğini oluşturmaktadır. Afgan-Amerikan bağı 1979'dan itibaren daha önce görülmemiş bir şekilde gerilmiş ve ABD'nin Afgan merkezi otoritesiyle doğrudan teması en düşük seviyeye ulaşmış olsa da, Afgan silahlı direniş hareketleriyle olan gizli bağı, her iki tarafın da fiili bir stratejik müttefik ve güvenilir bir ortak haline geldiği noktaya kadar yükseldi. Onlar için ortak düşman Afgan komünist rejimi ve Sovyetler Birliği, ortak hedef ise Afgan komünist rejiminin yıkılması ve Kızıl Ordu'nun Afgan topraklarından kovulmasıydı. Bu nedenle, CIA'in gizli operasyonlarının gelişimi ve evrimini ele almak, 1979-2001 yılları arasındaki Afgan-Amerikan bağını anlamak için entelektüel bir kavrayış sağlar.

Yayınlanan ve gizliliği kaldırılan erişilebilir belgeler, Nisan 1978'de merkezi iktidarın solcular tarafından işgal edilmesinin ardından sahnelenen örtülü operasyonların olasılığı üzerine yapılan ilk çalışmaları göstermektedir. Saur Devrimi'nden bir hafta sonra, 3 Mayıs 1978'de Ulusal Güvenlik Konseyi personelinden Thomas Thornton başkanlığında Özel Koordinasyon Komitesi'nin (SCC) bir çalışma grubu Afganistan'da ortaya çıkan siyasi olayları değerlendirmek ve ABD'nin bunlara karşı tutumunu belirlemek üzere toplanmıştır. Gizli faaliyetlerin tanınması ve devamlılığı konusu tartışmanın ana maddelerini oluşturdu. Bu toplantıda CIA'den "Afgan-Sovyet ilişkilerinin geleceğine dair bir rapor hazırlaması" ve "başarılı bir örtülü eylem ve kara propagandanın yararını inceleyen bir rapor hazırlaması" istendi (US Department of State, 2015, c. XVIII. Dosya. 12). 22 Mayıs 1978'de Başkan Jimmy Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski, Başkan'a gönderdiği bir notta "şu anda örtülü eylemin uygun olmadığını, ancak istihbarat toplama önceliklerimizi ve

yeteneklerimizi gözden geçirmekte olduklarını" vurgulamıştır (US Department of State, 2015, c. XVIII. Dosya. 20).

ABD'li yetkililer bir yandan ADC'nin ile pragmatik ilişki ve müzakerelerini sürdürürken, diğer yandan da ADC'nin siyasi-askeri muhalifleriyle irtibat kurdular. Haziran 1978'de ABD'nin Kabil maslahatgüzarı Bruce Amstutz, "askeri bir karşı darbe" düzenleyen ve bunu gerçekleştirmek için ABD'den danışmanlık ve yardım isteyen komünizm karşıtı Afgan askeri şahsiyetlerle yaptığı görüşmeyi ortaya çıkardı; ancak Bruce Amstutz'un komünizm karşıtı siyasi-askeri şahsiyetlerle daha fazla görüşme yapması engellendi (US Department of State, 2015, c. XVIII. Dosya. 25). ABD en üst düzey diplomatının ADC içindeki rakipleriyle görüşmesini engellemiş olsa da, istihbarat teşkilatı Afganistan'ın siyasi durumunu izlemeye devam etti, yurtdışında yerleşik Afgan siyasi-askeri hareketlerinin temsilcilerine yaklaştı ve onlarla bağlantı kurdu ve bu doğrultuda ABD'li karar alıcılar için siyasi ve stratejik bir rehberlik geliştirdi (US Department of State, 2015, c. XVIII. Dosya. 34). 27 Temmuz 1978'de CIA şefi Stansfield Turner, Brzezinski'ye gönderdiği bir memorandumda "ABD'nin Afgan karşı darbe girişimcileri ile temas halinde kalacağını ancak onların çabalarına yardımcı olmayacağını" belirtmiştir (US Department of State, 2015, c. XVIII. Dosya. 25). Kısacası, 1978 yılında ABD'li politika yapıcılar arasındaki genel fikir birliği, ADC ile diplomatik bir bağın sürdürülmesi, yıkıcı faaliyetlerin desteklenmemesi ve Afgan muhaliflerle ön tanışma ve temas kurulması yönündeydi.

Ocak 1979'a gelindiğinde, ABD istihbarat teşkilatı, gizli eylemler yürütmek için alternatif politikaları artı ve eksileriyle birlikte özetleyen bir belge hazırladı ve bu belge Şubat 1979'da Dubs'un öldürülmesinden sonra daha da geliştirildi ve "tacizden mevcut komünist hükümetin fiilen devrilmesine kadar değişen hedeflerle detaylandırıldı (US Department of State, 2015, c. XVIII. Dosya. 34 & 38). Asıl amaç Sovyetlere ve Üçüncü Dünya'ya ABD'nin başka bir ülkenin Sovyet yörüngesine girmesine sessizce razı olmayacağını göstermekti" (US Department of State, 2015, c. XVIII. Dosya. 38). Mart ayında CIA yetkilileri, çeşitli uygulanabilir gizli eylem türlerini özetleyen geniş tabanlı bir çizelge hazırladı. Tasarlanan başlıca gizli operasyonel planlar, Afganistan içinde ve dışında TV, film, radyo, gazete, bildiri ve benzeri medya araçları yoluyla ADC'ne karşı bir medya propaganda kampanyası başlatmak; Afgan silahlı direniş hareketlerine doğrudan ve dolaylı mali yardım, iletişim araçları, tıbbi ekipman gibi öldürücü olmayan yardımlar sağlamaktı; İsyan ve gerilla savaşının temellerini, askeri silahların kullanımını ve tamirini, gece ve gündüz pusu kurma ve yıkma taktiklerini, istihbarat bilgisi toplama ve benzeri hayati önem taşıyan konvansiyonel olmayan savaş becerilerini öğretmek

için konvansiyonel olmayan savaş eğitimi vermek; ve son olarak Afgan direnişçilere ölümcül askeri teçhizat vermek ve silah stoklamak için cephanelik ve güvenli alan inşa etmek (US Department of State, 2015, c. XVIII. Dosya. 45). Ayrıca, Afgan muhaliflerin yurtdışında bir temsilcilik açmaları için teşvik edilmesi ve izin verilmesi de gizli programın bir parçasıydı.

1979 yılının ortalarında ABD yetkilileri, öldürücü olmayan yardım sağlayarak ilk gizli faaliyetin uygulanmasına yönelik somut adımlar atmıştır. ADC'nin silahlı muhaliflerini desteklemek amacıyla 1979 yılının 3 Temmuz'unda Başkanlık Kararı ile CIA'e 695.000 dolara kadar harcama yapma yetkisi verildi ((US Department of State, 2015, c. XVIII. Dosya. 76; Gates, 1996, s. 146). Bu miktarın Afgan Mücahitlere nakit para göndermek, tıbbi araçlar satın almak ve medya propaganda faaliyetlerini finanse etmek gibi askeri olmayan malzemelere harcanması gerekiyordu. Kızıl Ordu'nun Aralık 1979'daki askeri saldırısıyla birlikte ABD, Pakistan'ın istihbarat teşkilatı ISI aracılığıyla Afgan silahlı direniş gruplarına mali yardım ve askeri araç sevkiyatını arttırdı ve 1980'lerde ABD tarafından aktarılan toplam miktar 3 milyar doları aştı (bergen & Klayman, 2001, s. 68). Başkan Carter 1980 ve 1981 mali yıllarında yaklaşık 80 milyon dolar tahsis ederken, halefi Başkan Reagan takip eden iki yılda 330 milyon dolar ödemiş ve 1987 ile 1989 yılları arasında yıllık 600 milyon doların üzerinde para aktarmaya devam etmiştir (Wogan, 2006, s. 63). ABD'nin 1986 yılında Afgan direnişçilere teslim ettiği çok sofistike, etkili ve ölümcül silah Stinger'di (Rubin, 1995, s. 197). ABD'nin 1986-1989 yılları arasında yaklaşık 2500 Stinger'ı silahlı gruplara teslim etmesi sayesinde Kızıl Ordu'nun onlarca helikopterini havaya uçurmayı başardılar ve Sovyetlerin motivasyon ve malzeme kaynaklarına zarar verdiler ve sonuçta savaşın seyri direnişçiler lehine değişti (Coll, 2004, s. 9).

Bazı direnişçi gruplar ABD'nin maddi ve manevi yardımlarından fazlasıyla yararlanmıştır. Peşaver merkezli yedi direnişçi grup, ABD tarafından sağlanan konvansiyonel savaşta kullanılan öldürücü ve öldürücü olmayan teçhizattan, mali yardım paketlerinden, istihbarat desteğinden, tıbbi hizmetlerden ve gerilla savaşı eğitim programından muazzam faydalar elde etmiştir. Bu siyasi-askeri hareketler *Cemaat-i İslami (İslam* Toplumu); *Mahaz-i Milli-ye İslami (Ulusal İslami* Cephe); C*ebh-i Nejat-i Milli (Ulus*al Kurtuluş Cephesi); Et*tihad-i İslami (İslam* Birliği); Hizb-*i İslami Gülbeddin;* Hizb-*i İslami Halis;* Hara*kat-i Enqilab-i İslami (İslami D*evrim Hareketi) idi. Bu partiler sırasıyla Burhanuddin Rabbani, Ahmed Geylani, Sıbgatullah Müceddedi, Abdurrab Resul Seyyaf, Gülbeddin Hikmetyar, Mevlevi Yunus Halis ve Muhammed Nabi Muhammedi tarafından yönetiliyordu (Olesen, 1995, s. 284). Bu yedi grup 1979'dan itibaren ABD'nin fiili ve dolaylı olarak güvenilir stratejik müttefikleri

haline gelmiştir. Ancak ilk dört grubun stratejik ittifakı 2021'e kadar sürerken, son üç grubun ortaklığı 1990'ın başlarında kaybolmaya başlamış, 1992-1996 yılları arasında ortadan kalkmış ve 2001 sonrası dönemde düşmanlığa dönüşmüştür.

8. Durgunluğa ve Yeniden Yüzleşmeye Giden Yol, 1990-2001

Kızıl Ordu Mayıs 1988'de Afganistan'dan geri çekilmeye başladı ve Nisan 1988'de ADC ve Pakistan elçileri ile ABD ve Sovyetler Birliği arasında garantör olarak imzalanan Cenevre Anlaşması hükümleri uyarınca 15 Şubat 1989'da 9 yıl süren acımasız işgaline son verdi. Kızıl Ordu'nun tamamen çekilmesinden önce ABD, güvenlik kaygıları nedeniyle Kabil'deki diplomatik misyonunu kapatma ve tüm personelini tahliye etme kararı aldı ve bu nedenle 30 Ocak 1989'da elçiliğine kilit vurdu. Sovyetler Birliği'nin mali ve askeri yardımına tamamen bağımlı olan zayıf, izole ve kırılgan Afgan komünist rejiminin Kızıl Ordu'nun çekilmesinden sonraki aylar içinde çökeceği ve ABD destekli Afgan silahlı gruplarının iktidarı ele geçireceği tahmin ediliyor ve bekleniyordu. Ancak ADC ile isyancılar arasında 1992'de ADC'nin düşüşüne kadar kanlı ve yıkıcı bir iç savaş devam etti. ABD'nin vekil silahlı ajanlarına, Sovyetler Birliği'nin de müvekkil devletine mali ve askeri yardım akışını sürdürmesi nedeniyle her iki savaşan taraf da 3 yıl boyunca savaşmayı başardı. SSCB'nin dağılması ve SSCB'den para ve silah akışının kesilmesiyle Afgan komünist rejimi ayakta kalamadı ve 1992'de çöktü.

SSCB'nin 1991'de çökmesi ve 1992'de uydu devletinin yıkılmasıyla birlikte ABD, komünist bloğun Afganistan'dan yükselen endişe verici tehditlerini bertaraf ederek birincil hedefine ulaşmış ve bölgesel ve küresel çıkarlarını güvence altına almıştır. Bu aynı zamanda ABD'nin Afganistan'daki siyasi müdahalesinde bir azalma ve iç meselelerine müdahil olma konusunda bir isteksizlik anlamına geliyordu. Dahası, Afgan direniş hareketlerinin 1992'de güç paylaşımı konusunda uzlaşma ve mutabakata varamamaları, aralarında şiddetli bir mücadeleyi ateşledi; öyle ki Afganistan'ın başkenti farklı savaşçılar tarafından yönetilen dört savaş bölgesine bölündü ve her Afgan ilçe ve köyünün bağımsız bir yöneticisi oldu. Dolayısıyla, ABD'nin liberal hegemonyasına karşı küresel bir rakibin yokluğu ve Afganistan'da anarşi ve kaosun hüküm sürmesi, ABD yetkililerini Afganistan'daki iç gelişmelere müdahil olmaktan alıkoydu. Bu onlar için beyhude ve irrasyonel bir politika ve kayda değer bir kazanımı olmayan bir çaba olarak görülmüştür. Bu nedenle ABD, Taliban'ın ortaya çıkışına kadar Afganistan'dan kendini soyutlamıştır.

Taliban'ın 1994'te yükselişi ve 1996'da beklenmedik bir şekilde iktidarı ele geçirmesi ABD'nin dikkatini Afganistan'a çekti. Başlangıçta, ABD'nin bölgedeki ajanları son siyasi gelişmeleri dikkatle izledi ve araştırdı ve ABD'li karar alıcılar, Taliban tarafından kurulan Afgan hükümetine karşı temkinli bir politika ve bir dereceye kadar yumuşak bir tutum benimsedi. Ancak Usame bin Ladin ve ABD karşıtı silahlı grubu El-Kaide'nin Afganistan'da Taliban kontrolündeki bir bölgede barınıyor olması Taliban ile ABD'yi karşı karşıya getirmiştir. 1997'de Bill Clinton yönetimi Taliban'ı Usame Bin Ladin ve yandaşlarına Afganistan'da sığınak vermemesi için ikna etmeye çalıştı. ABD'nin Taliban ile yürüttüğü temaslar Bin Ladin konusunda bir uzlaşmaya varılmasını sağlayamadı. Bunun üzerine ABD, Taliban karşıtı Kuzey İttifakı'na gerekli tüm mali ve askeri desteği sağlayarak Taliban'a karşı yıkıcı örtülü operasyonlara başvurdu. Aslında ittifakın önde gelen bazı isimleri ABD'nin eski vekil ajanlarıydı: Burhanuddin Rabbani, Abdullah Abdullah, Ahmed Şah Mesud, Muhammed Fahim ve benzeri isimler (Coll, 2004, ss. 2-9; Andishmand, 2005, s. 52). 2001'deki 11 Eylül olayıyla birlikte ABD açıkça ve resmen Kuzey İttifakı'na katıldı ve Aralık 2001'de Taliban hükümetini devirerek yerine yeni bir Afgan devleti olan Afganistan İslam Cumhuriyeti'ni kurdurdu. Bu bağlamda Afganistan-ABD ilişkilerinde yeni bir sayfa açıldı ve bu ilişki doğası gereği stratejik müttefiklik ve güvenilir ortaklığa dayanıyordu.

9. Sonuç

Bu çalışmanın teorik çerçevesi, Neoklasik Realizm, perspektifinden Afgan-Amerikan ilişkilerinin 20. yüzyıldaki gelişimi ve gerilemesine baktığımızda, iki devletin siyasi bağlarının ve iş birliğinin hem uluslararası sistemin baskıları hem de her iki devletin iç siyasi dinamikleri tarafından şekillendirildiği görülmektedir. Afgan devleti, uluslararası siyasi arenada benimsediği tarafsızlık ve denge politikası gereği, Avrupa ve Rusya'nın Afganistan'daki siyasi, askeri, ekonomi ve kültürel nüfuz ve etkilerini dengelemek ve özellikle Rusya'ya bağımlı bir ülke haline gelmemek için ABD ile her alanda iyi ilişkiler kurmaya ve geliştirmeye çalışmıştır. Afgan yönetici sınıfı, ABD ile kapsamlı ve derin ilişkiler kurma, Sosyalist Rusya'ya kıyasla, Afganistan'ın ABD tarafından (coğrafi uzaklıktan dolayı) işgal edilme ve bağımsızlığı riske girme olasılığı çok düşük olduğu için ABD ile iş birliğini tercih etmiştir.

Neoklasik Realizm'in vurguladığı üzere, bir devletin dış politika davranışların oluşumunda yalnızca uluslararası baskı ve fırsatlar değil, aynı zamanda iç politika dinamikleri de etki etmektedir. Afgan siyasi elitleri, ABD ile ortak liberal norm ve değerleri paylaşmaları nedeniyle bu ülkeyle yakın ilişki ve ortaklık sürdürmeyi arzulamışlardır. Bu ortak ideolojik

temeller, Afganistan'ın uluslararası alanda daha sağlam bir konum edinmesini kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Ayrıca, Afganistan'ın ekonomik ve sosyal refahını artırma, altyapıları inşa etme, kamusal kurumları idari ve teknik açıdan geliştirme ve askeri teçhizatları tedarik etme gibi içsel motivasyonlar da bu ilişkiyi güçlendiren faktörler arasında yer almıştır. Bu bağlamda, Afgan liderler, ABD'li siyasi karar alıcıları Afgan devletiyle geniş kapsamlı bağlar ve ilişkiler kurmaya teşvik etmişlerdir.

Buna karşın, ABD, Soğuk Savaş dönemine kadar Afgan devletiyle diplomatik ve siyasi ilişkiler kurma konusunda isteksiz ve çekingen bir tutum sergilemiştir. Neoklasik Realizm çerçevesinde değerlendirildiğinde, Soğuk Savaş öncesi dönemde Afganistan ve ABD arasındaki ilişkilerin seyrini etkileyen dış faktörlerin de iç faktörler kadar önemli olduğu görülmektedir. Bu dönemde ABD'nin dış politikası büyük ölçüde Avrupa merkezliydi ve izolasyonizm anlayışını benimsemişti. Daha da önemlisi, Afrika, Orta Doğu, Doğu ve Güney Asya ile Hint Alt Kıtası'nda Avrupa devletlerinin siyasi nüfuzu baskındı. Bu bağlamda, ABD, Güney Asya ve Orta Doğu'daki Afganistan gibi ülkelerle aktif ve stratejik ilişkiler kurmaya mesafeli yaklaşmıştır. Ayrıca, Amerikalı siyasi elitlerin ve liderlerin kişisel algıları, Afganistan'daki ticaret ve yatırım fırsatlarının sınırlılığı, güvenlik kaygıları, ve ABD kamuoyunda Afganistan ve Afgan kültürüne yönelik olumsuz önyargıların yaygın olması, ABD'nin Afganistan'a yönelik tutum ve politikasını belirleyen kilit unsurlar olmuştur.

Ancak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa devletlerinin Doğu ve Güney Asya, Hint Alt Kıtası ve Orta Doğu gibi bölgelerden askeri ve siyasi olarak çekilmesi, Sovyet Rusya'nın bölgesel ve küresel alanda yayılmacı politika izlemesi, uluslararası sistemin iki kutuplu bir yapıya dönüşmesi ve Soğuk Savaş döneminde çok çeşitli bölgesel ve küresel gerilimlerin yükselmesi, ABD'nin Afganistan'a yönelik politikasında önemli değişikliklere yol açtı. Bu dönemde, sistemik tehditler ve fırsatlar ABD'nin Afganistan'a daha fazla müdahil olma ve angajman gösterme kararlılığını artırmıştır.

1979 yılında Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi ve 1991'de SSCB'nin, 1992'de ise Afgan komünist rejiminin çökmesi, uluslararası sistemin iki kutuplu yapısından tek kutuplu bir düzene geçişi, ABD'nin Afganistan'daki aktif siyasi angajmanını ve ekonomik yardımlarını ciddi şekilde azaltmıştır. Ancak, küresel terörizmin yükselmesi, 11 Eylül 2001 saldırılarını gerçekleştiren silahlı grubun liderinin Afganistan'da yaşaması ve faaliyet göstermesi, ABD'nin Afganistan'a yeniden ilgi göstermesine neden olmuştur. Afganistan, böylece ABD için tekrar öncelikli bir siyasi mesele haline gelmiştir. Dolaysıyla,

çalışmanın bir sonraki bölümlerde Afgan-Amerikan ilişkilerin kapsamını, gelişimini ve gidişatını etkileyen ve şekillerinden iç ve dış faktörleri ele alacağım.

BÖLÜM IV
AFGANİSTAN VE ABD ARASINDA STRATEJİK ORTAKLIĞIN KURULMASI

1. Giriş

11 Eylül olayları, Afgan-Amerikan ilişkilerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler bırakan önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu olaylar, ilk aşamada, Taliban liderliğindeki Afganistan İslam Emirliği'nin (AİE) devrilmesiyle sonuçlanan devletten devlete siyasi gerginliği ve askeri çatışmayı tetikledi. Ancak, takip eden süreçte ise ABD'nin siyasi ve askeri desteğiyle yeni bir devletin, Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin (AİC), kurulmasına zemin hazırladı.

Temelleri Aralık 2001 yılında atılan ve 2004 yılında resmi ve kalıcı şeklini alan Afgan Cumhuriyeti, ABD ile ilişkileri kuruluşundan itibaren fiili olarak stratejik ortaklığa dayanmaktaydı. Sonraki yıllarda her iki devlet, bu stratejik ortaklıklarına hem resmi ve hukuki çerçeve oluşturdular hem de ilişki ve iş birliğinin alanlarını genişletip pekiştirdiler.

Bu bölümde, ABD ile Afganistan arasındaki stratejik ortaklığın kurulmasına zemin hazırlayan faktörler incelenecektir. İlk olarak, 11 Eylül saldırılarının ABD dış politikası üzerindeki etkisi ve bu olayların Afgan-Amerikan ilişkilerine nasıl yön verdiği üzerinde durulacaktır. Ardından, 2005, 2012, 2015 ve 2020 yıllarında imzalanan stratejik ortaklık antlaşmalarındaki önemli unsurlar analiz edilecektir. Son olarak, her iki devleti de bu stratejik ortaklığı kurmaya teşvik eden iç ve dış nedenler incelenecektir.

2. 11 Eylül'ün ABD'nin Dış Politikası Üzerindeki Etkileri

Amerika Birleşik Devletleri'nde 11 Eylül hem iç hem de dış politika üzerinde derin ve kalıcı etkileri olan karmaşık bir dönemin başlangıcını simgelemektedir. Amerika'nın iç politikasında köklü ve kalıcı değişikliklere yol açmış; özellikle de iç güvenlik önceliklerinde temel değişimlere neden olmuştur. Öyle ki ABD, iç tehditlere karşı daha sağlam güvenlik tedbirleri uygulamak için bir dizi yeni karar aldı ve daha fazla yasa çıkardı. Buna örnek olarak Ekim 2001'de Vatanseverlik Yasası'nın (*the Patriot Act*) yürürlüğe girmesi gösterilebilir. Bu yasa, güvenlik kurumlarına geniş yetkiler vererek güvenliği güçlendirmeyi amaçlamış ve terörle mücadele çabalarını desteklemek için iç istihbarat, gözetleme ve sınır kontrol yeteneklerinin genişletilmesini kolaylaştırmıştır (Duignan, 2023). Ayrıca, 11 Eylül sonrasında

ABD'de güvenlik odaklı yeni kurumlar kurulmuştur. Dikkate değer örneklerden biri, 2003 yılında terörle mücadele etmek ve çeşitli güvenlik ve istihbarat kurumları arasında koordinasyonu geliştirmek üzere tasarlanan İç Güvenlik Bakanlığı'nın (*the Department of Homeland Security*) kurulmasıdır (Department of Homeland Security, *tarih yok*).

11 Eylül saldırısının ABD dış politikası üzerinde muazzam etki bıraktığı şüphesizdir. ABD'yi küresel arenada siyasi ve askeri olarak daha iddialı, agresif ve proaktif bir duruş benimsemeye sevk etmiştir. ABD'nin 11 Eylül sonrası küresel siyasi yol haritasının çizilmesinde ve 21. yüzyılın başlarında ABD'nin küresel güvenlik ortamına vereceği tepkinin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynayan 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi (*National Security Strategy, NSS*), ABD'nin ulusal çıkarlarını korumak için dış strateji yürütmeye yönelik temel ilke ve öncelikleri ortaya koymuştur. Bush doktrini olarak bilinen bu strateji ve yaklaşımlar başlıca şunlardı: önleyici yaklaşım (*pre-emptive approach*), tek kutupluluk yanlısı politika (*pro-Unipolarity policy*), demokrasinin yayılması (*promotion of democracy*) ve göreceli çok taraflılık yaklaşımı (*relative multilateralism approach*).[20]

Önleyici Yaklaşım: Önleyici eylem, yalnızca bir saldırıya karşılık vermek yerine, yakın tehditleri önlemek için askeri güç kullanma isteğine işaret eder. 11 Eylül, ABD'nin güvenlik paradigmasını temelden değiştirerek hem iç hem de dış tehditlere karşı daha agresif ve proaktif bir duruş sergilemesine yol açmıştır. Bu dönemde, önleyici doktrinin ABD dış politikasındaki öneminin altını çizmiştir. 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi (UGS) belgesi, Amerika'nın, kendini savunma gereği olarak, 11 Eylül gibi tehditler oluşmadan önce karşılık vereceğinin altını çizmişti, çünkü ABD'li liderler için barış ve güvenliğe giden tek yol, artık harekete geçme ve eylem yoludur (Columbus, 2003, s. 4). Amerikalılar, ABD'nin misilleme yapma korkusunun saldırıları ve ortaya çıkan tehditleri caydırmakta başarısız olduğuna inanıyordu; bu nedenle, UGS potansiyel tehditlere karşı önleyici eylem hakkını ve yeteneğini savundu ve bir ülkenin gelecekte olası bir tehdit olarak algılanması durumunda müdahaleleri haklı çıkardı. Irak'ın işgali, bu doktrinin gelecekte algılanan tehditlere karşılık olarak uygulanmasının dikkate değer bir örneğini teşkil etmektedir (Sing, 2006, ss. 120-130). Bush yönetiminin "teröre karşı savaş"

[20] Murray, D., Brown, D., & Smith, M. A. *George W. Bush's Foreign Policies: Principles and Pragmatism* (New York: Routledge, 2018), 1-8; Gupta, S. "The Doctrine of Pre-emptive Strike: Application and Implications During the Administration of President George W. Bush," *International Political Science Review*, 29, no. 2, (2008), 181-196; Anghie, A., & Hill, C. "The Bush Administration Preemption Doctrine and the United Nations Proceedings of the Annual Meeting," *American Society of International Law* 98, (2004), 326-331; Zonis, M. "The Democracy Doctrine of President George W. Bush," İçinde Understanding the Bush Doctrine Psychology and Strategy in an Age of Terrorism, ed. Peter Suedfeld, & Stanley A. Renshon, (New York: Routledge, 2012), 231-250; Levy, J. "preventive war and the Bush Doctrine," İçinde Understanding the Bush Doctrine Psychology and Strategy in an Age of Terrorism, ed. Peter Suedfeld & Stanley A. Renshon, (New York: Routledge, 2012), 175-200.

kampanyası, bu duruşa uygun olarak, sadece belirli kişi ve kuruluşları değil, ABD'nin terörist olarak gördüğü grup ve kişilerle bağlantısı olduğu tespit edilen her bireyi, özel şirketi, siyasi ve entelektüel hareketleri, ticari ve mali kuruluşları, eğitim kurumlarını, devlet adamlarını ve kurumları da içine alan geniş bir yelpazeyi kapsadı. UGS'de de belirtildiği gibi "teröristler açık toplumlara nüfuz etmek ve modern teknolojilerin gücünü bize karşı kullanmak üzere örgütlenmişlerdir" (Rossignol, 2005, s. 38).

Tek Kutupluluk Yanlısı Politika: 2002'deki UGS'de "Kuvvetlerimiz, potansiyel düşmanları ABD'nin gücünü aşma ya da ona eşit olma umuduyla askeri yığınak yapmaktan caydıracak kadar güçlü olacaktır" ifadesi yer almıştır (Stokes, & Raphael, 2010, s. 27). Bu açıklama, potansiyel düşmanlara karşı önemli bir askeri avantaj sağlama ve diğer devletlerin askeri güçlerinin ABD'ninkine eşit ya da onu aşan bir noktaya ulaşmasını önleme niyetinin altını çiziyordu. Zımni mesaj, ABD ordusunun gücü ve kabiliyetlerinin, bölgesel ve küresel ölçekte bir rakip ve güç eşitliğinin ortaya çıkmasını ciddi bir şekilde engellemeye çalışacağı yönündeydi. Bu, açık ve tartışılmaz bir askeri üstünlüğü, siyasi gücü ve ekonomik avantajı sürdürme stratejisini yansıtıyordu; zira bunlar küresel hegemonyanın sürdürülmesinde kilit unsurlardı ve başka hiçbir ulusun ya da uluslar grubunun ABD hegemonik gücünün etki ve yeteneklerini hiçbir koşulda geçememesini sağlıyordu. Dolayısıyla, rakip güçlerin ortaya çıkmasını engelleyerek tek kutuplu yapıyı korumak ABD'nin öncelikli stratejisiydi. John Mearsheimer'in işaret ettiği gibi, büyük güçler hegemonya konumuna ulaşmak isterler. Bir devlet bu konuma ulaştığında ise statükocu bir güç haline gelir ve rakip devletlerin bu konuma ulaşmasını engellemek için her türlü imkânı kullanmaya çalışır (Mearsheimer, 2001, s. 20).

Demokrasinin Yayılması: Bu politika, özellikle 2001 sonrası dönemde ABD için giderek daha önemli hale gelmiş ve demokratik yönetişim ve değerlerin geliştirilmesinin küresel istikrar ve güvenliğin yanı sıra ABD'nin güvenlik ve çıkarlarını da koruyup kollayacağı için önemli hale gelmiştir. 2002 UGS, ABD'nin "demokrasi, kalkınma, serbest piyasa ve serbest ticaret umutlarını dünyanın her köşesine taşımak için aktif olarak çalışacağının" altını açıkça çizmiştir (Bush, 2002, s. 6). Amerikalıların bakış açısına göre, 11 Eylül'ün temel ve esas nedeni Orta Doğu'da aşırıcılığın ve otoriter rejimlerin yükselmesi ve güçlenmesiydi. Bu nedenle ABD, demokrasinin teşvik edilmesini terörle mücadele çabalarına bağladı (Taşpınar, 2009, s. 75). Mantık basitti; demokratik yönetim ve değerlerin yayılması, aşırılık ve terörizmi besleyen koşulların azaltılmasına katkıda bulunabilirdi. Bu zihniyet, demokrasilerin birbirleriyle savaşma ihtimalinin daha düşük olduğunu öne süren Demokratik Barış Teorisi'nden ilham alıyordu (Rosato, 2003, ss. 585-602; Russet, vd. 1995, ss. 164-184). Strateji, demokratik

yönetişimi aktif bir şekilde teşvik ederek, uluslar arasında barışçıl ilişkiler ve iş birliği ile karakterize edilen bir dünya düzenini teşvik etmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, demokrasinin teşvik edilmesi sadece siyasi istikrarın sağlanması için bir araç olarak değil, aynı zamanda toplumları ve ulusları dönüştürmek için de bir araç olarak görülmüştür.

Göreceli Çok Taraflılık Politikası: Akademik dünyada, Bush doktrininin ve Bush yönetiminin dış politika stratejisinin belirgin özelliğinin tek taraflılık mı yoksa çok taraflılık mı olduğu tartışma konusu olmuştur. Çoğu yazar ve düşünceye göre, Bush yönetiminin belirgin özelliği tek taraflılık politikası izlemesidir.[21] Bu görüşü savunanlar, argümanlarını genellikle Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde yer alan şu cümleyle desteklemektedir: "Gerekirse tek başımıza hareket ederek, teröristlere karşı önleyici tedbirler alarak, onların halkımıza ve ülkemize zarar vermesini önlemek için meşru müdafaa hakkımızı kullanmaktan çekinmeyeceğiz" (Bush, 2002, s. 6). Ayrıca, Bush'un şu sözleri de bu tek taraflılık politikasının bir kanıtı olarak gösterilmektedir: "Her millet, her bölgede, artık bir karar vermek zorunda. Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle. Bugünden itibaren, terörizme ev sahipliği yapmaya veya onu desteklemeye devam eden her millet, Amerika Birleşik Devletleri tarafından düşman bir rejim olarak görülecektir" (McCormick, 2009, s. 200).

Bush yönetiminin dış politika doktrinine bakıldığında hem teorik hem de pratikte tek taraflılık ve çok taraflılık ilkeleri ve eylemleri görülmektedir. "Gerekirse tek başımıza hareket ederiz" ve "ya bizimlesiniz ya teröristlerle" söylemleri, ABD'nin tek taraflılık tutumunu açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Bush yönetimi çok taraflılık ilkesine bağlı kalacağını da vurgulamıştır: "İttifaklar ve çok taraflı kurumlar, özgürlüğü seven ulusların gücünü arttırabilir. Amerika Birleşik Devletleri, Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Amerikan Devletleri Örgütü ve NATO gibi kalıcı kurumların yanı sıra diğer uzun soluklu ittifaklara da bağlıdır" (Bush, 2002, s. 6). ABD'nin Irak işgali genellikle Bush yönetiminin tek taraflılık politikasıyla ilişkilendirilmiştir (Delvoie, 2002); zira Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) onay vermemiş ve bazı devletler bu işgale karşı çıkmıştır (Cogan, 2004, ss. 120-134). Ancak, ABD, 11 Eylül sonrası işgal ettiği Afganistan ve Irak'ta, uluslararası, bölgesel ve yerel

[21] Jervis, R. "Understanding the Bush Doctrine," Political Science Quarterly 118, no. 3, (2003), 365-388; Löfflmann, G. "The Bush Doctrine redux: changes and continuities in American grand strategy since 9/11," *International Politics* (2024), 501–522; Henderson, C. "The Bush Doctrine: From Theory To Practice," *Journal of Conflict & Security Law* 9/1, (2004), 3-24; Kelly, M. J. "The Bush Foreign Policy 2001-2003: Unilateralist Theory in a Multilateral World, and the Opportunity for Change Offered by Iraq," *Washington University Global Law Review* (2003); Dolan, C. J."The Bush Doctrine and U.S. Intervention," Columbia University, Ekim 2, 2004. https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/ad/ad_v9_2/doc01.html (03.09.2024); Gregg II, G. "George W. Bush: Foreign Affairs," *Miller Center*, tarih yok. https://millercenter.org/president/gwbush/foreign-affairs (03.09.2024).

düzeyde müttefikler bulduktan sonra bu işgalleri başlatmıştır. Yani ABD, bu savaşları ne tek başına başlatmış ne de yalnız yürütmüştür. Bununla birlikte, her iki savaşın liderliğini ABD üstlenmiştir. Bu bağlamda, Bush yönetiminin dış politikası ne mutlak birçok taraflılığa ne de tek taraflılığa sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Daha doğru bir tanımlama, "göreceli çok taraflılık" olacaktır. Bu terim, ABD'nin bu dönemdeki politikalarını, eylemlerini ve söylemlerini daha iyi yansıtmaktadır. Bush yönetimin politikalarının detaylarına inmek bu çalışmanın kapsamı aşmaktadır. 11 Eylül olaylarının ABD dış politikası ve sonraki süreçte bu olaylar ve politikalar Afgan-Amerikan ilişkileri üzerinde nasıl etki yarattığını anlamak için kısaca değinildi. Aşağıdaki paragraflarda bu konu detaylıca ele alınacaktır.

3. 11 Eylül Olayın Afganistan-ABD İlişkileri Üzerindeki Etkileri

3.1. Siyasi-Askeri Çatışma: Eylül-Aralık 2001

11 Eylül olayı, 2001 sonrası dönemde ABD'nin Afganistan ile ilişkilerinin oluşumunu ve evrimini anlamak için önemli bir zemin teşkil etmektedir. Bu önemli olay, ABD'nin terörle mücadele stratejisine ilişkin dış politikasında derin değişimlere yol açmış ve ABD'yi Afganistan ile ilişkilerini daha geniş bir bağlamda değerlendirmeye teşvik etmiştir. Beklenmedik 11 Eylül olayı, Afganistan ve ABD'yi doğrudan karşı karşıya getirdi. Bu çatışmanın bir tarafında siyasi, askeri ve ekonomik açıdan yoksul ve kırılgan bir devlet, diğer tarafında ise dünyanın en gelişmiş ve sofistike devleti vardı. O dönemde Afganistan sadece içerideki silahlı düşmanlarından değil, uluslararası cepheden de gelen sayısız meydan okumayla boğuşuyordu. ABD ise uluslararası siyaset, ekonomi, ticaret ve ülke içi iş birliğinde belirleyici bir role sahipti. Dolayısıyla, bu iki çok farklı yapının çarpışması küresel ilişkilerde çok önemli bir ana işaret ediyordu.

Aslında ABD hükümeti, Güney Asya İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Robin Raphel'in çabaları ve angajman yanlısı politikası sayesinde 1996 yılında Taliban yönetimine teamül elini uzatmıştır.[22] Dışişleri Bakanlığı Eylül 1996'da İslamabad'daki temsilcilerine Kabil'i ziyaret etme ve Taliban yönetimiyle görüşme yetkisi verdi (Cristol, 2019, s. 27). Elçiler, Taliban yönetimine üç mesaj iletmekle görevlendirildi: Birincisi, ABD'nin "Kabil'deki yeni otoriteler" olarak Taliban'la ilişki kurma konusundaki istekliliği ve

[22] Robin Raphel, Güney Asya İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı olarak, ABD hükümetinin Taliban ile bir angajman ve işbirliği politikası benimsemesini savundu. Özellikle 1996 yılında Taliban temsilcileriyle şahsen görüşen ilk üst düzey Amerikalı yetkililerden biri oldu. Raphel'in proaktif yaklaşımı ve angajmanı desteklemesi ona "Lady Taliban" lakabını kazandırdı. Daha sonra Karl Inderfurth'un Raphel'in halefi olmasıyla ABD politikasının yönü değişti.

hükümetlerini Washington'da temsil edecek bir temsilci önerilmesi; ikincisi, "planları, programları ve politikaları" hakkında bilgi talep edilmesi; ve son olarak da ABD'nin "insan hakları, uyuşturucu ve terörizm" konusundaki endişelerinin dile getirilmesi (The National Security Archive, 1996, s. 3; Cristol, 2019, ss. 27-28). Hatta elçilere "Taliban Kabil'deki misyonumuzu açma konusunu gündeme getirirse, güvenlik kaygılarına bağlı olarak bu eylemin gözden geçirilmekte olduğunu söyleyeceğiz" talimatı verilmiştir (The National Security Archive, 1996, ss. 3-6). Dışişleri Bakanlığı'nın gizliliği kaldırılan Taliban Dosyası adlı belgesinde "ABD hükümetinin 1996 ile 2001 yazı arasında, Taliban'a Usame bin Ladin'i sınır dışı etmesi için 30'dan fazla kez baskı yaptığı" belirtilmektedir (Gandhi, 2004).

1990'larda ABD ile Taliban arasındaki iyi ilişkilerin gelişmesini engelleyen şey, El Kaide'nin Ağustos 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD elçiliklerine düzenlediği ve 12'si Amerikalı 224 kişinin ölümü ve 4000 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan saldırılardı (Tucker, 2010, s. 870). Bu olay tüm dünyanın dikkatini El-Kaide ve örgüt liderini barındıran Taliban'a çevirmiştir. ABD'nin ilk tepkisi Afganistan'ın Khost vilayeti yakınlarındaki El Kaide üslerine füze saldırıları düzenlemek oldu (Lansford, 2007, s. 102). 22 Ağustos 1998 yılında Taliban lideri Molla Ömer, Dışişleri Bakanlığı'nın Güney Asya İşleri Direktörü ile görüştü ve "ABD ile gizli bir diyaloga ilgi duyduğunu ifade etti" (The National Security Archive, 2011, s. 4). ABD de diyaloğun sürdürülmesine ilgi gösterdi ve El-Kaide'nin faaliyetleri ve liderinin Afganistan'dan çıkarılması konusundaki endişelerini sürekli olarak dile getirdi. Taliban rejimi, ABD hükümetinin endişelerini gidermek için Ekim 1999'da "İslam alimlerinden oluşan bir heyet tarafından yargılanma ya da İslam Konferansları Örgütü (İKÖ) veya Birleşmiş Milletler tarafından Usame Bin Ladin'inin Afganistan'da izlenmesi" gibi birkaç çözüm önerdi (The National Security Archive, 2011, s. 7). ABD, Taliban'ın önerdiği çözümleri kabul etmedi. Ancak o dönemde ABD, El Kaide'nin ABD topraklarında saldırı düzenleme kapasitesinden yoksun olduğuna ve ABD'nin küresel politikaları ve çıkarları için ciddi ve önemli bir güvenlik tehdidi oluşturma potansiyeline sahip olmadığına inanıyordu. Bu nedenle ABD, Taliban rejimine doğrudan askeri müdahalede bulunmaktan ve çatışmaktan kaçınmış, bunun yerine Taliban rejimini tanımamayı, siyasi-ekonomik yaptırımlar uygulamayı, kadın hakları ihlallerini kınamayı ve Taliban muhalif gruplara destek sağlamayı tercih etmiştir. Örneği, ABD'nin istihbarat ajanı (CIA), Taliban'ın muhalif silahlı gruplardan olan Ahmad Şah Masood'a ve onun silahlı hareketine ayda 200.000 dolara kadar varan nakit yardımların yanı sıra silah ve diğer malzemeler de sağlamıştı (Coll, 2004, ss. 2-5). Dolayısıyla ABD'nin bu yaklaşımı, El Kaide'nin

faaliyetlerinin henüz küresel ölçekte ABD güvenliği için önemli bir tehlike oluşturmadığı yönündeki algısını yansıtmaktadır.

11 Eylül, ABD'nin El-Kaide'nin potansiyeli ve kabiliyetine ilişkin değerlendirmelerinde bir yanlış hesaplama olduğunu inkar edilemez bir şekilde ortaya koymuştur. 11 Eylül, 7 Aralık 1941'de Pearl Harbor'ın bombalanmasından bu yana yabancı bir düşman tarafından ABD topraklarında gerçekleştirilen ilk büyük çaplı saldırı olmuştur. Japonların Pearl Harbor'a sürpriz saldırısı ABD'yi İkinci Dünya Savaşı'na girmeye itmiş, 11 Eylül 2001 olayları ise ABD'yi teröre karşı küresel savaş bayrağı altında çeşitli bölgelerde askeri harekât başlatmaya zorlamıştır. 11 Eylül saldırısı, ABD'nin küresel saygınlığını derinden etkilediği ve küresel hegemonya itibarını sarstığı için ABD Başkanı George Bush, Taliban'a yönelik aşağıdaki altı talep ve açıklamada bulunmuştur:

1. "Topraklarınızda saklanan tüm El Kaide liderlerini Birleşik Devletler yetkililerine teslim edin,
2. Haksız yere hapsettiğiniz Amerikan vatandaşları da dahil olmak üzere tüm yabancı uyrukluları serbest bırakın,
3. Ülkenizdeki yabancı gazetecileri, diplomatları ve yardım çalışanlarını koruyun,
4. Afganistan'daki tüm terörist eğitim kamplarını derhal ve kalıcı olarak kapatın,
5. Her teröristi, her kişiyi ve destek yapılarını uygun makamlara teslim edin,
6. ABD'ye terörist eğitim kamplarına tam erişim izni verin ki artık faaliyet göstermediklerinden emin olabilelim" (NARA & OFR, 2002, s. 1142-1143; Wadle, 2018, s. 134).

Bush sözlerine şunları da ekledi: "Bu talepler müzakereye ya da tartışmaya açık değildir. Taliban derhal harekete geçmelidir. Ya teröristleri teslim edecekler ya da onların kaderini paylaşacaklar" (Wadle, 2018, ss. 134-135). Buna karşılık Taliban, ABD'den Usame'nin saldırılara karıştığını gösteren somut kanıtlar sunmasını ve bu durumda yargılanması için bir İslam ülkesinde mahkeme kurulmasını talep etti (Yousafzai, 2021, ss. 60-61). Taliban yetkilileri, ABD somut kanıtlar sunmadığı sürece ABD'nin baskılarına boyun eğmeyeceklerini ve gerekirse savaşa hazır olduklarını kararlılıkla ifade ettiler (The Guardian, 2001; Mashal, 2011).

ABD yönetimi, diplomatik yollardan istediği sonuçları elde edemeyince 7 Ekim 2001'de Afganistan'ın işgalini başlattı (Yousafzai, 2021, s. 65). ABD'nin Kalıcı Özgürlük Operasyonu, KÖO, (*Operation Enduring Freedom*) adını verdiği bu askeri operasyon (Ripley, 2012, s. 1), tüm NATO üyesi devletlerden, başta Kuzey İttifakı olmak üzere yerel Afgan silahlı gruplarından ve dünyanın pek çok ülkesinden siyasi ve askeri destek aldı. ABD'nin bu askeri işgaline İngiltere, Avustralya, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Yeni Zelanda ve Türkiye gibi devletler kara birlikleri gönderdi. Gürcistan, Umman, Pakistan,

Filipinler, Katar, Suudi Arabistan, Tacikistan, Mısır, Türkiye ve Özbekistan gibi devletler havalimanlarını ve hava sahalarını kullanılmaya izin verdi (Henderson, 2004, s. 4). Kırk altı uluslararası kurum, destek beyanları duyurdu ve yüz ülke istihbarat bilgi paylaşımı, Hindistan, Çin ve Rusya dahil, sağladı (McCormick, 2009, s. 215). Amerika'nın bu operasyonuna hatta ABD'nin rakip ve düşman olarak gördüğü ve "Şeytan Mihveri" (*The Axis of Evil*) ülkeleri içinde saydığı İran bile siyasi ve istihbarat destek ve yardım sağladı (Rubin, 2008, s. 2). Bu operasyonun başlıca hedefleri Taliban rejimini devirmek, Usame Bin Ladin'i etkisiz hale getirmek, El-Kaide örgütünün Afganistan'daki tüm faaliyetlerini durdurmak ve ülkeyi ABD için tehdit oluşturmayan bir yapıya dönüştürmekti. Kuzey İttifakı'nın yardımı ve iş birliğiyle ABD, Taliban iktidarını bir ay içinde devirdi. Böylece Taliban rejiminin beş yıllık hakimiyeti 9 Aralık 2001'de sona ermiştir (McNab, 2016, s. 230).

3.2. Taliban'ın ABD'nin Ültimatomuna Boyun Eğmeme Gerekçesi

Taliban yönetimi, El Kaide liderini kayıtsız şartsız ABD'ye teslim etmeyi reddetmek için hukuki gerekçelerin yokluğu, güçlü ideolojik ve dini bağlılık, devlet egemenliğini koruma taahhüdü ve kültürel değerler ile ulusal onuru korumaya adanmışlık gibi bazı gerekçeler öne sürdü (Farrell, 2017, s. 41). Detaylandırmak gerekirse, Taliban'ın Usame bin Ladin'i teslim etmeyi reddetmesinin temel nedenlerinden biri, 11 Eylül saldırılarının sorumlusunun kim olduğuna dair somut kanıtların kendilerine sunulmamış olmasıydı. Taliban rejimi, ABD hükümetinden Usame bin Ladin'in suçlu olduğunu gösteren somut kanıtlar talep etti (Smith, 2020, s. 160). Taliban'ın argümanı, suçlayan tarafın yasal kanun ve prosedürlere uygun olarak somut ve reddedilemez kanıtlar sunarak iddialarını kanıtlama yükümlülüğüne sahip olduğu hukuki ilkeye dayanıyordu. Taliban'ın Pakistan Büyükelçisi Abdul Salam Zaeef basına yaptığı bir açıklamada "bu konudaki tutumumuz, Amerika'nın elinde kanıt varsa, kanıtlar ışığında Usame bin Ladin'in yargılanmasına hazır olduğumuzdur" dedi (CBC News, 2001). Taliban yönetimin elinde, olayı Usame Bin Ladin'in yaptığına dair somut kanıt yoktu ve aynı zamanda Usame bin Ladin, 11 Eylül olayını resmi olarak üstlenmemiş, bilakis 16 Eylül 2001'de yaptığı açıklamada olayın kendisiyle bir bağlantı olmadığını duyurmuştu (Gheorghiu, 2018, s. 27).[23]

[23] Usame Bin Ladin'in şu açıklamada bulunmuştu: "ABD hükümeti, düşmanlarının kendisine saldırdığı her olayın arkasında sürekli olarak beni suçladı. Dünyayı temin etmek isterim ki, kişisel nedenlerle insanlar tarafından planlandığı anlaşılan son saldırıları ben planlamadım. Afganistan İslam Emirliği'nde yaşıyorum ve liderlerinin kurallarına uyuyorum. Mevcut lider bu tür operasyonlar yapmama izin vermiyor." Newton Lee, *Counterterrorism and Cybersecurity Total Information Awareness*, (Cham: Springer International Publishing, 2015), 23.

Bu açıklamaya dayanarak Taliban, ABD yönetiminin iddialarının sadece bir suçlama olduğunda ısrar etti ve iddiaları kanıtlayacak somut delillerin sunulması çağrısında bulundu. Taliban rejimi, ABD'nin somut kanıtlar göstermesi halinde El Kaide liderini tarafsız bir ülkede yargılamaya hazır olduğunu, aksi takdirde yasal gerekçe ve somut kanıtlar sunulmadan adalete hizmet edilmeyeceğini ve kayıtsız şartsız teslim olmanın adaletsizlik olacağını ilan etti (Mashal, 2011). Ancak üç yıl sonra, 29 Ekim 2004'te Usame bin Ladin Al Jazeera ile yaptığı bir röportajda 11 Eylül saldırılarının sorumluluğunu resmen üstlendi (CBC News, 2004; Al Jazeera, 2004).

Taliban'ın Bin Ladin'i teslim etmeyi reddetmesine bir diğer faktör de Usame bin Ladin'le ideolojik ve dini bağlılıklarıydı. Taliban ve Usame bin Ladin siyasi ideolojileri ve ilkeleri bakımından birbirlerine bağlıydılar. Aynı dinin mensupları olarak, böyle bir eylemin dini değerlerine ve öğretilerine aykırı olacağına inandıkları için Bin Ladin'i düşmanlarına teslim etmeye direndiler. Taliban'ın İslamabad büyükelçisi Abdul Salam Zaeef, Usama konuya dair CNN muhabirine: Bin Ladin'in kanıt olmadan sınır dışı etmenin "İslam'a hakaret" anlamına geldiğini, gerekirse ülkeyi Amerikan saldırısına karşı savunmaya hazır olduğunu ve "eğer güçlerini göstermek istiyorlarsa, biz hazırız ve güç ve kuvvet karşısında asla teslim olmayız," açıklamasında bulundu (CNN, 2001). Taliban başbakan yardımcısı Molla Abdul Kabir, Taliban kurucu liderinin, Molla Ömer, "bir Müslümanı kafirlere teslim etme utancını bırakmadığını" söyledi (Afghan Paper, 2023). Dolayısıyla Taliban, Bin Ladin'in yasal bir gerekçe olmaksızın teslim edilmesini dini direktif ve emirlerin ihlali olarak değerlendirmiş ve bu tür bir eylemin diğer İslami hareketler nezdindeki itibarlarına ciddi ve derin bir zarar vereceğini düşünmüştür.

Buna ilaveten, Taliban'ın yabancı bir devletin emriyle Bin Ladin'i kayıtsız şartsız teslim etmesi, o devletin direktiflerine boyun eğmek ve ulusal egemenlik ilkesinden ödün vermek anlamına gelecekti. Taliban rejimi, kendilerini bağımsız, meşru ve egemen bir siyasi otorite olarak görüyordu ve böyle bir ültimatoma uymak, onlara önemli bir siyasi risk doğuracaktı. Bu nedenle, Taliban'ın Bin Ladin'i teslim etmenin bu siyasi egemenliğe, birlik ve beraberliğe potansiyel olarak zarar verebileceğini ve altını oyabileceğini kabul ederek, iç birlik ve beraberliği korumak ve sürdürmek için stratejik bir çaba olarak görülmüştür (Spanta, 2017, s. 15).

Son olarak şunu belirtmek gerekir ki, Taliban'ın Usama bin Ladin'i teslim etmeme kararının ardında, Peştun halkının kültürel kodu olan Peştunvali önemli bir rol oynamıştır. Taliban, etnik olarak büyük ölçüde Peştunlardan oluşmakta ve özellikle iktidar pozisyonlarını elinde bulunduranlar arasında Peştunlar ağırlıktadır. Peştunvali, Peştun toplumu arasında

yaygın olan ve toplumsal, siyasi, kültürel hayatı şekillendiren geleneksel bir ahlaki ve sosyal kural sistemidir. Bu kodun temel ilkeleri arasında misafirperverlik, sığınma, öç alma, onur, adalet, cesaret, sadakat, inanç, saygı, aileyi ve mülkü koruma gibi değerler yer almaktadır (Gibbon, 2021). Bu kültürel normlara göre, bir Peştun, misafirinin ırkı, etnik kökeni veya dini ne olursa olsun, ona en iyi misafirperverliği sunmak zorundadır. Ayrıca, düşmandan kaçan ve bir Peştun'a sığınma talebinde bulunan kişinin korunması, hatta bu durum savaşa yol açsa bile, zorunludur. Bu geleneğin ihlali, ev sahibinin kabile ve toplum içindeki saygınlığını ve sosyal statüsünü kaybetmesine neden olabilir (European Country of Origin Information Network, 2024). Günümüzde şehirleşme ve modernleşmeyle birlikte Peştunvali'ya bağlılık gevşemişse de köy ve kasabada yaşayan Peştun kabilelerinin sosyal hayatlarında halen önemli bir rol oynamaktadır.

Taliban, Usama bin Ladin'i bir misafir ve kendilerine sığınmış biri olarak görmekteydi (Bose, 2020, s. 128). Onun teslim edilmesi, Taliban için bu kültürel ve sosyal değerlerin ihlali anlamına gelirdi. Nitekim Afganistan uzmanı Ali'nin de belirttiği gibi, Molla Ömer, Peştunvali'nin misafirperverlik yükümlülüğüne dayanarak bu kararı almak istememiş; bu yükümlülük, bir ev sahibinin kendi hayatının pahasına misafirini korumasını gerektirmekteydi (Barfield, 2010, s. 248). Dolayısıyla, Taliban yönetiminin karar alma sürecini, kendi kimliği, siyasi ortamı ve ideolojisinin karmaşık bağlamı içinde değerlendirmek büyük önem taşımaktadır.

3.2.1. Taliban'ın Siyasi Duruşunun Analizi

Taliban'ın eylemleri ve politikaları, farklı görüşlerin ifade edilebileceği ve öne sürülebileceği, çeşitli açılardan değerlendirmeye ve analize açık bir konu sunmaktadır. Yine de, yukarıda belirtilen gerekçelerini analiz etmek gerekirse, Bin Ladin'i kayıtsız şartsız teslim etmeyi reddetmeleri, iddia eden tarafından somut ve haklı bir kanıt sunulmadığı için yasal ve hukuki zeminde haklı görülmektedir. Çünkü hukuki açıdan iddia eden, iddiasını somut delillerle gerekçelendirmek ve delillendirmekle mükelleftir. Ancak, kültürel, siyasi, güvenlik ve askeri strateji açılarından bakıldığında, Taliban'ın bu tutumları haklı gerekçelerden uzaktır. Her şeyden önce Usame bin Ladin ne Afgan halkının ne de Taliban'ın misafiri değildi; tam tersine devlet dışı bir aktör olarak Taliban rejiminin ortağı ve müttefikiydi. Sıradan bir birey değildi; çeşitli ülkelerde silahlı eylemler gerçekleştirmiş, 1990'larda olduğu gibi diğer devletlerin güvenliğine önemli bir tehdit oluşturma kapasitesine sahip ulus ötesi bir silahlı örgütün

lideriydi. 1996'da Amerika'ya karşı küresel savaş bildirisi yayınladı.[24] Bu bildiride ABD'ye ve Suudi Arabistan'daki varlığına karşı kutsal savaş çağrısını özetlemiş ve Müslümanları ABD ve müttefiklerine karşı cihada katılmaya çağırmıştır (Holbrook, 214, s. 15). Ayrıca, iki yıl sonra 1998'de Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihat için Uluslararası İslami Cephe başlıklı bir fetva yayınladı (Lewis, 1998, s. 14). Hem ABD'ye hem de müttefiklerine karşı, özellikle Amerikan vatandaşlarını hedef alan kutsal bir savaş tarif ediyordu. Sivil ve askeri Amerikalıların ve müttefiklerinin öldürülmesinin "Mescid-i Aksa'yı ve kutsal camiyi [Mekke] onların pençesinden kurtarmak için bunu yapmanın mümkün olduğu herhangi bir ülkede bunu yapabilecek her Müslüman için bireysel bir görev" olduğu ilan edildi (Marlin, 2004, s. 20).[25] Dolayısıyla bu fetva, 1998'de Doğu Afrika'daki ABD elçiliğinin bombalanması, 2000'de USS Cole'a yapılan saldırı, 2001'deki 11 Eylül olayı ve sonrasında El-Kaide'nin Amerikan hedeflerine karşı gerçekleştirdiği eylemlerin ideolojik temelinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda onu Afgan halkının bir misafiri ya da sıradan bir insan olarak görmek ve saymak oldukça zordur, aksine Taliban otoritesinin bir dostu ve müttefikidir.

Ekonomik, siyasi, askeri ve teknolojik yetenekler açısından kendisinden çok daha üstün bir devletle çatışmaya girmenin siyasi, güvenlik ve askeri strateji açısından büyük bir hata olduğunu göz önünde bulundurmayan Taliban, devletin bekasını tehlikeye atmıştır. Asimetrik bir çatışmada zayıf tarafın hayatta kalması ve varlığını sürdürebilmesi yalnızca bir zaman meselesi haline gelir. Asimetrik savaşlarda zayıf tarafın her zaman kaybettiği ve güçlü tarafın kazandığına dair bir kural olmasa da, savaşın kaderi, tarafların askeri, teknolojik ve siyasi imkânları ile savaşın yöntem ve stratejisine bağlıdır.[26] Ancak ABD-Taliban savaşı bağlamında, her açıdan büyük bir dengesizlik söz konusuydu; özellikle askeri teknoloji alanında Taliban büyük bir dezavantaja sahipti (Weiner, 2017, ss. 59-70). Hasan Basri Yalçın'a göre (2020), "teknoloji dağılımının güçlüden yana olduğu durumlarda, zayıfın kazanma şansı neredeyse yoktur. Zayıf taraf kritik planlama hataları yaparsa, hızlı ve ağır bir mağlubiyet yaşama olasılığı son derece yüksektir" (s. 17). Bu bağlamda, Taliban'ın ABD ile giriştiği çatışmada hem askeri strateji hem de siyasi öngörü açısından ciddi zaaflar sergilediği görülmektedir. Sonuç olarak,

[24] Orijinal bildirinin tamamına ulaşmak için tıklayın: https://ctc.westpoint.edu/harmony-program/declaration-of-jihad-against-the-americans-occupying-the-land-of-the-two-holiest-sites-original-language-2/

[25] Tam metni okumak için: "Jihad Against Jews and Crusaders World Islamic Front Statement," FAS. 23 Şubat 1998. https://irp.fas.org/world/para/docs/980223-fatwa.htm (28.12.2023).

[26] Mack, A. "Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict," *World Politics* 27, no. 2 (1975), 175-200; Arreguín-Toft, I. "How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict," *International Security* 26, no. 1, (2001), 93-128; Aral, B. "Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk," *Uluslararası İlişkiler* 4, no. 14, (Yaz, 2007), 39-83.

Taliban'ın bu çatışmada izlediği strateji, kendi iktidarlarını varoluşsal bir riskle karşı karşıya bırakmıştır.

4. Yeni Afgan Devletin Kurulmasıyla İlişkilerin Normalleşmesi ve Gelişmesi

Başlangıçta ABD'nin Afganistan stratejisi, Taliban rejiminin devrilmesi, El-Kaide hareketinin liderinin ortadan kaldırılması, hareketin Afganistan'daki tüm faaliyetlerinin durdurulması ve Afganistan'ın ABD'ye tehdit oluşturan oluşumlar için güvenli bir sığınak haline gelmesinin önlenmesi üzerine kuruluydu. Ancak ne Afganistan'da uzun süreli bir askeri varlık sürdürmek ne de ülkenin yeniden inşasına katılmak ABD'nin ilk politikasının ayrılmaz unsurları değildi. Barbara Stapleton ve Michael Keating, ABD liderliğindeki koalisyonun 11 Eylül terör saldırılarına cevaben Afganistan'a müdahalesinin sınırlı amaçları olduğunu ve "El-Kaide'yi bölgeden çıkarmak ve Taliban'ı Afganistan'daki iktidardan uzaklaştırmak" olduğunu belirtmiştir (Stapleton, & Keating, 2015, s. 2).

Ancak ABD'li politika yapıcılar ve siyasetçiler, Taliban rejiminin devrilmesiyle birlikte siyasi ve güvenlik alanında bir boşluk oluşacağı ve bu boşlukların acilen doldurulması gerektiği gerçeğinden hareketle bu dar ve kısıtlı stratejinin genişletilmesi gerektiğinin farkına vardılar (Dobbins, vd, 2008, ss. 85-86). Tahmin edildiği gibi, Taliban rejiminin devrilmesinin ardından, merkezi bir siyasi otoritenin ve ulusal güvenlik güçlerinin yokluğu ile karakterize edilen bir güç boşluğu ortaya çıkmıştır. Bu boşluk, güvenliğin sağlanması, kuralların ve yasaların uygulanması, sosyal düzenin sürdürülmesi ve vatandaşlar arasında adaletin sağlanması açısından önemli zorluklar ortaya çıkardı. Sonuç olarak, tüm ülkeyi etkisi altına alan kaotik, anarşik ve düzensiz bir ortam ortaya çıktı. Taliban rejiminin devrilmesinde ABD'nin yerel müttefiki olan Kuzey İttifakı bu güç boşluğundan yararlandı. Kuzey İttifakı'nın her bir üyesi farklı bölgeleri ele geçirdi ve sağlam bir yönetim yapısının olmaması sayesinde kendi alanlarını kurdu.

Merkezi siyasi yönetimin yokluğu ve toplumun parçalanmışlığı, istenen sonuçlara ulaşmak için Afganistan'da sürdürülebilir sosyal, ekonomik, güvenlik ve siyasi yapıların yeniden inşasına duyulan hayati ihtiyacın altını çizmiştir. Dolayısıyla, terörle mücadeleye sadece askeri operasyonları değil, aynı zamanda genel siyasi istikrar, güvenli bir ortam, gelişen bir toplum ve ülkenin ekonomik kalkınmasına yönelik hususları da kapsayan bu geniş bağlamda yaklaşmak zorunlu hale gelmiştir (Keane, 2016, s. 1).

Bu bağlamda, Afganistan'ın liberal ve demokratik normlar çerçevesinde yeniden inşa süreci, terörle mücadele stratejisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve ABD için bu stratejinin başarısında vazgeçilmez bir unsur olduğunu kanıtlamıştır. Georg Lofflmann'ın da belirttiği gibi, Bush yönetimi için demokratik ve liberal norm ve kurumların yaygınlaştırılması, haydut rejimlerin ve varoluşsal tehdit oluşturan yapıların ortadan kaldırılmasını mümkün kılacak önemli bir strateji olarak görülmüştür (Löfflmann, 2024, s. 506). ABD siyasi elitleri, terörizme karşı yürütülen siyasi ve askeri mücadelenin nihai başarısının, ideolojik ve fikri savaşın kazanılmasına bağlı olduğuna inanmışlardır. Nitekim, George Bush yönetimi bu durumu şöyle ifade etmiştir: "Uluslararası terörizme karşı mücadeleyi kazanmak için fikir savaşını da yürüteceğiz. Özellikle Müslüman dünyasında ılımlı ve modern hükümetleri destekleyerek, terörizmi teşvik eden koşulların ve ideolojilerin hiçbir ülkede verimli zemin bulmasını engelleyeceğiz; terörizmi besleyen temel koşulları ortadan kaldıracağız" (Bush, 2002, s. 6).

Sonuç olarak, Taliban sonrası dönemde Afganistan'ın yeniden inşasına yönelik çabalar, ABD'nin dış politikasında merkezi bir yer edinmiştir. Bu girişimler, Neoklasik Realizm'in vurguladığı gibi, uluslararası ve iç dinamiklerin karmaşık etkileşimlerini göz önünde bulundurarak, Afganistan'daki güvenlik, ekonomi, siyaset ve sosyal yapılar gibi çeşitli alanları kapsayan kapsamlı bir süreci içermiştir. Bu süreç hem Afganistan'ın iç dengelerini hem de ABD'nin küresel stratejik çıkarlarını yeniden şekillendirmiştir.

Afganistan'ın yeniden inşasına yönelik ilk uluslararası ön hazırlık ve değerlendirme, G-8 ülkeleri, Avustralya, İsveç, İsviçre, Danimarka, Güney Kore, Çin, Katar ve Suudi Arabistan'ın yanı sıra Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP), Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası ve İslam Kalkınma Bankası temsilcilerinin katılımıyla 20 Kasım 2001 tarihinde Washington Konferansı'nda istişare edilmiştir (Fakılı, *tarih yok*). Delegeler bu konferansta, savaş sonrası dönemde öncelikle tarım, mayın temizleme, sosyal kalkınma, eğitim, sağlık ve sivil ve sosyal hizmetlere odaklanan 10 yıllık bir yeniden yapılanma programını görüştüler. Uluslararası girişimler çerçevesinde düzenlenen ikinci konferans ise 27-29 Kasım 2001 tarihlerinde Dünya Bankası, BMKP ve Asya Kalkınma Bankası, Uluslararası Para Fonu (UPF) (International Monetary Fund, MF) ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen İslamabad Toplantısı oldu (Relief Web, 2001). Toplantıda Afganistan'da bir yönetim kurulması, Afganistan'ın yeniden inşası için yardım toplamak üzere "güven fonu" oluşturulması, tarımın canlandırılması, istihdam yaratılması, gıda temini, altyapının kurulması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, kentleşme projelerinin yeniden başlatılması,

sulama tesislerinin yeniden inşası, ulaşım ağı ve benzeri kalkınma projeleri gibi çeşitli konular tartışılmıştır (Fakılı, *tarih yok*).

Bu girişimler doğrultusunda, devlet inşası sürecine yönelik ilk somut adım 27 Kasım-5 Aralık 2001 tarihleri arasında düzenlenen Bonn Konferansı ile atılmıştır. ABD, çeşitli Afgan gruplarının BM şemsiyesi altında bir araya gelerek işbirliği ve uzlaşı içinde yeni bir hükümet kurmalarını, böylece siyasi otorite boşluğunu gidermelerini ve ülkenin geleceğini şekillendirmelerini sağlamıştır (United Nations, 2001, s. 263). Kuzey İttifakı, Roma grubu, Peşaver grubu ve Kıbrıs grubu olmak üzere dört farklı Afgan partisinden oluşan konferans katılımcıları (Sharan, 2018, s. 117), 5 Aralık 2001 tarihinde resmi adı Afganistan'da Kalıcı Hükümet Kurumlarının Yeniden Kurulmasını Bekleyen Geçici Düzenlemeler Anlaşması olan ve halk arasında Bonn Anlaşması olarak bilinen bir anlaşma imzaladı.[27] Katılımcıların kapsayıcılığı ve temsil kabiliyeti konusunda bir tartışma yaşanmıştır. Barnett Rubin'e göre (2013): "bu etnik kapsayıcılık girişimine rağmen, Bonn'da toplanan grup Afganistan halkını doğrudan ya da dolaylı olarak temsil etmemiştir" (s. 151).

Bonn Anlaşması, devlet inşası sürecinin başlatılması, bir anayasanın oluşturulması, yasal ve adli yapıların yeniden inşası ve uluslararası paydaşların rolü için bir yol haritası sağladı. Anlaşma uyarınca, 22 Aralık 2001'de resmi adı Afganistan Geçici Yönetimi (AGY) olan altı aylık bir geçici otorite kuruldu ve görev süresi Haziran 2002'de Afganistan Geçici İslam Devleti'nin (AGİD) kurulmasıyla sona erdi (Nojumi, Mazurana, & Stites, 2008, s. 1). Bonn konferansında katılımcıların çoğu ilk tur seçimde geçici hükümetin başkanlığı için Abdul Satar Sirat'ı tercih etti, ancak ABD Hamid Karzai lehine müdahale etti. Daha sonra, ABD'nin önerisi üzerine, tüm katılımcı taraflar bir süre müzakere ettikten sonra nihayetinde Amerikan önerisini kabul ettiler (Klassen, 2013, s. 144).

Bonn Anlaşması'nın maddeleri doğrultusunda, 20 Aralık 2001 tarihinde BMGK 1386 sayılı kararıyla resmi adı Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (UGYG) (International Security Assistance Force, ISAF) olan çok uluslu bir askeri koalisyonun kurulmasına izin verilmiş ve koalisyon güçleri Ocak 2002'de Kabil'e ulaşmıştır (NATO, 2022). ISAF, çok uluslu bir askeri koalisyon olarak başlangıçta başkent Kabil ve çevresinde barış ve güvenliği sağlamakla görevlendirilmişti. Ancak görevi Afgan Ulusal Ordusu'nu eğitmeye dönüştü ve daha sonra ayaklanmaya karşı mücadelede yer aldı.

[27] United Nations, "Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-Establishment of Permanent Government Institutions," *United Nations Peacemaker*, 5 Aralık 2001. https://peacemaker.un.org/afghanistan-bonnagreement2001 (05.01.2024).

Başkanlık cumhuriyeti ve iki kamaralı bir meclise dayalı bir siyasi yapıyı tanımlayan kabul edilen 2004 anayasası uyarınca (Shah, 2004, s. 91), 9 Ekim 2004 tarihinde Hamid Karzai'nin galip geldiği ilk başkanlık seçimi yapıldı ve 2004 yılında Karzai Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin başkanı olarak göreve başladı (Shah, 2012, s. 23). Bu, ülkenin iç işlerini yönetmek ve dış ilişkilerini şekillendirmek için gerekli tüm aygıtlarla donatılmış demokratik olarak meşru bir siyasi varlığın kurulduğuna işaret ediyordu.

5. Afgan Cumhuriyeti'nin Dış Politika Oluşumu ve İlkeleri

Siyaset Bilimi disiplininde birçok kavramın olduğu gibi dış politika kavramının da üzerinde anlaşmaya varılmış tanıma sahip değildir. Yine biz bir iki tanımla yetineceğiz. Jean-Frederic Morin ve Jonathan Paquin'e göre, "dış politika, bağımsız bir siyasi otoritenin uluslararası ortamda gerçekleştirdiği eylemleri yöneten bir dizi kural ve eylemlerdir" (Morin, & Paguin, 2018, s. 3). Valerie Hudson ise, "Ulusal hükümetin, dış unsurlarla ilişkilerinde hedeflerine ulaşmak için seçtiği strateji veya yaklaşım" olarak tanımlamaktadır (Hudson, 2014, s. 14). Her iki tanımdan anlaşıldığı gibi, dış politika, egemen bir devletin diğer devletlerle ilişkilerini ve etkileşimlerini ulusal çıkarları doğrultusunda şekillendirdiği ve böylece uluslararası siyasi sistemdeki konumunu belirlediği bir strateji ve yaklaşımdır (Smith, Hadfield, & Dunne, 2016, s. 14; Dee, 2024, ss. 96-97). Dahası, dış politika bir devletin küresel arenadaki rolünü tanımlamada, temel doktrinlerini, ana hedeflerini, stratejilerini ve çeşitli aktörlerle ilişkilerini şekillendirmede çok önemli rol oynamaktadır. Bu açıdan dış politika, devletlerin ulusal çıkarlarını, davranışlarını, değerlerini ve tercihlerini uluslararası arenada yansıtmaktadır.

Bu çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan Neoklasik Realizm perspektifinden dış politikanın oluşum süreci, ikinci bölümde ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Dış Politika Analizi (DPA) disiplinin düşünürleri ve Neoklasik Realizm teorisyenleri, bir devletin dış politika tercihlerini şekillendiren hem dış hem de iç faktörlerin etkisi konusunda hemfikirdir.[28] Uluslararası baskılar, fırsatlar, güç ve kaynak dağılımı, büyük güçler arasındaki çatışma ve rekabet, bölgesel güvenlik dinamikleri gibi jeopolitik unsurlar, bir devletin uluslararası arenada

[28] Carlsnaes, W. "Actors, structures, and foreign policy analysis," İçinde *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*, ed. Valerie Hudson, & Benjamin Day (New York: Rowman & Little field, 2014), 113-129; Smith, S. "Theories of Foreign Policy: An Historical Overview," *Review of International Studies 12*, no. 1 (1986), 13-29; Hudson, V., & Mershon, C. V. "Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow," *International Studies Review* 39, no. 2 (1995), 209-238; Hudson, V. "Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations," *Foreign Policy Analysis* 1, no. 1 (2005), 1-30.

kendini nasıl konumlandıracağını ve hangi politikaları izleyeceğini belirlemede kritik bir rol oynamaktadır.

İç faktör olarak, karar alıcıların algı ve kişilikleri, çıkar ve lobi grupları, kamuoyu, ideolojik bağlılıklar, iç politik kurumlar, siyasi istikrar ve ekonomik koşullar gibi faktörler, dış politika yapım sürecini önemli ölçüde etkiler. Bunun yanı sıra, bir devletin kendine özgü tarihi, kültürel ve sosyal normlar ile değerler ve coğrafi konumu da bu süreçte kilit rol oynar. Ancak, iç aktörlerin etkisi homojen değildir; etkileri, aktörden aktöre ve bağlamdan bağlama farklılık gösterebilir. Örneğin, bir devletin anayasası, genellikle devletin temel yapısını, yönetim biçimini ve kurumların yetki ve görevlerini belirleyen temel yasal belge olarak, dış politikanın temel ilke ve sınırlarını çizer. Ancak belirli bir politikanın şekillenmesinde, uluslararası baskılar ve diğer iç faktörler, durum ve bağlama bağlı olarak daha belirleyici olabilir. Örneğin, bir ülke, stratejik ittifaklara vurgu yaparak güvenlik odaklı bir dış politika izleyebilirken, bir diğer devlet, ekonomik büyüme ve ticarete odaklanan bir yaklaşımı tercih edebilir. Bazı ülkeler, bölgesel liderlik rolü üstlenmeye ve uluslararası örgütlerle yakın ilişkiler kurmaya çalışırken, diğerleri tarafsızlık ilkelerini koruyarak daha izole bir duruş sergileyebilir.

Afgan Cumhuriyetinin dış politikası, diğer bağımsız ulus-devletler gibi hem dış hem de iç etkenlerden etkilenmiştir. 2004 anayasasının 1., 3., 7. ve 8. maddeleri ülkenin dış politikasının temel ilkelerini ve ana hatlarını çizmiştir. Anayasanın 1. Maddesi Afganistan'ı bağımsız, üniter ve bölünmez bir İslam Cumhuriyeti olarak tanımlamıştır. Madde 3, hiçbir kanunun İslam'ın inanç ve hükümlerine aykırı olamayacağını ilan etmiştir. Madde 7, hükümetin Birleşmiş Milletler Şartı'nda, uluslararası anlaşmalarda ve Afganistan'ın taraf olduğu sözleşmelerde ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde belirtilen ilkelere bağlı olduğunu belirtmiştir. Madde 8, hükümetin ülkenin dış politikasını bağımsızlığın korunması, ulusal çıkarların desteklenmesi, toprak bütünlüğünün korunması, başkalarının işlerine karışmaktan kaçınılması, iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi, karşılıklı saygının korunması ve eşit hakların sağlanması odaklı olarak formüle etmesini zorunlu kılmaktadır (Food and Agricultural Organization of UN, tarih yok).[29]

Anayasanın çizdiği temel kaide göz önünde bulundurulduğunda, anayasa, devlet kurumlarının dış stratejilerinde ve etkileşimlerinde uymak zorunda oldukları sekiz dış politika doktrini öngörmüştür. Bu doktrinler şunlardır:

1. Ülkenin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunması,

[29] FAO, *Constitution of the Islamic Republic of Afghanistan*. https://faolex.fao.org/docs/pdf/afg72553.pdf (02.03.2024).

2. Antlaşma hükümlerinin İslam İnançlarına Uygunluğu
3. Ülkenin ulusal çıkarlarının desteklenmesi,
4. Müdahale etmemek ve diğer devletlerin iç işlerine karışmaktan kaçınmak,
5. Komşu ülkelerle iş birliğine dayalı ilişkilerin sürdürülmesi,
6. Hem bölgesel hem de küresel ülkelerle dostane ilişkiler sürdürmek,
7. Uluslararası antlaşmalara ve sözleşmelere saygı gösterilmesi,
8. Uluslararası ilişkilere ve sorunlara katılım ve
9. İnsan haklarının desteklenmesi ve korunması.

Afgan Cumhuriyeti, ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek ve uluslararası siyasi arenada Afganistan'ın imajını ve konumunu yeniden ihya etmek için ve iç dinamiklerin imkanları çerçevesinde, Güvenlik Odaklı (Security-Oriented), Tarafsızlık (Neutrality), Müdahale Etmeme (Non-Interference), Dış Yardımların Sürekliliğini Sağlamak (Ensuring Of Continuity Of Foreign Aid), Uluslararası Topluma Yeniden Bütünleşme (Reintegration) ve Batı Merkezli (Western-Centric) politika izlemiştir.

Güvenlik Odaklı Politika (Security-Oriented Policy): 2001 sonrası dönemde Afgan Cumhuriyeti, iki ana nedenden dolayı güvenlik odaklı bir politika benimsemiştir. İlk olarak, Afganistan'ın savunma ve güvenlik sektörleri ciddi anlamda gelişmemiş ve zayıf durumdaydı. Hem askeri hem de polis güçleri, ülkenin güvenlik zorluklarını etkin bir şekilde ele alabilecek gerekli eğitim ve ileri düzey ekipmanlardan yoksundu. Sınırlı bütçe kaynakları ve yetersiz insan sermayesi, bu kritik sektörlerin yeniden inşası ve güçlendirilmesini daha da zorlaştırıyordu. İkinci olarak, Afganistan, Taliban ve diğer isyancı gruplar gibi devlet dışı silahlı gruplarla aktif ve yoğun bir çatışma içindeydi. Vatandaşlarının güvenliğini sağlamak için Afganistan'ın, güvenlik alanında diğer devletlerin yardım ve iş birliğine büyük ölçüde ihtiyaç duymaktaydı. Bu nedenle Afgan devleti, Afgan Ulusal Savunma ve Güvenlik Kuvvetlerinin (*Afghan National Defense Security Forces*, ANDSF) inşası, eğitimi ve finansmanında uluslararası toplumun yardımını sağlamaya ve iç güvenlik sorunlarıyla mücadelede askeri ve mali yardımlar almaya çalışmıştır (SIGAR, 2017, ss. 11-16). Bu gerçeklikten hareketle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), Bonn Konferansı sırasında Afgan siyasetçilerin talebi üzerine Aralık 2001'de Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (UGYG) olarak bilinen bir barış gücü kurdu. UGYG kuvvetleri Ocak 2002'de Afganistan'a ulaştı; daha sonra NATO kuvvetleri Afganistan'a konuşlandırıldı ve 2003 yazında UGYG'ın komutasını üstlendi (Hynek, & Marton, 2012, s. 2.). UGYG, NATO ve ABD'nin görevleri Afgan güvenlik sektörünün yeniden inşası, Afgan güçlerinin eğitimi ve finansmanı, büyük şehirlerde güvenliğin sağlanması ve silahlı güçlerin yarattığı güvenlik sorunlarının ele alınması üzerinde yoğunlaşmıştır (SIGAR, 2017, s. 14).

Afgan savunma ve güvelik sektörünün inşasından sonra Afgan devleti, hem Afgan Ulusal Ordusu (AUO), Afgan Ulusal Polisi (AUP), Afgan Yerel Polisi (AYP), ve Afgan Hava Kuvvetleri (AHK)'nin eğitimi ve mali ve maddi yardımların sağlaması hem de devlet karşıtı silahlı örgütlere ve toplumun güvenliğini bozmaya çalışan çetelere ve kişilere karşı mücadeleyi yürütmek için uluslararası camiadan ve kurumlardan siyasi ve askeri yardım ve iş birliği temin etmeye çalışmıştır (Jalali, 2016, ss. 3-10).

Tarafsızlık (Neutrality): Afganistan'ın dış politikasında özellikle küresel ve bölgesel çatışma dönemlerinde temel ilkelerden biri olmuştur. Tarih boyunca Afganistan, büyük güçlerin rekabetine ve çatışmalarına dahil olmaktan kaçınarak tarafsız bir duruş sergilemiştir. 19. yüzyılda Büyük Britanya ve Rusya Çarlığı arasındaki rekabette (Mishra, 2015, ss. 84-86), 20. yüzyılda ise hem Birinci hem de İkinci Dünya Savaşları'nda bu politikayı izleyen Afgan devleti, Soğuk Savaş döneminde de benzer bir yaklaşımı benimsemiştir (Hasan, 1964, s. 48). Nasir Andisha'nın belirttiği gibi, Afganistan'ın tarafsızlık politikası tarihsel olarak "Afganistan'ın dış ve güvenlik politikasının bir direği" olarak kabul edilmiştir (2015, s. 1). Bu strateji, devletin egemenliğini koruma ve uluslararası çatışmalara karışmaktan kaçınma isteğini yansıtmaktadır. Hatta, Afganistan'ın Sovyetler Birliği'ne askeri ve ideolojik bağımlılığına rağmen, Afgan komünist rejimi bile resmi söylemde tarafsızlık politikasına bağlı kalmıştır. 1978'de, Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin başbakanı Noor Mohammed Taraki, bir radyo konuşmasında, ülkesinin bağlantısızlık ve "olumlu, aktif tarafsızlık" ilkesine bağlı olduğunu ifade etmiştir (Vaidik, 1981, s. 239). 2001 sonrası dönemde de Afgan Cumhuriyeti, tarafsızlık politika ve yaklaşımını izlemiştir. Afganistan, bu politika gereği herhangi bir askeri ve güvenlik ittifakına ya da devletler arası sıcak çatışmalara dahil olmamıştır. Bundan, tarafsızlık, Afganistan'ın jeopolitik konumunu dengelemeye çalışan bir dış politika stratejisi olarak uzun süreli etkisini korumuştur.

İçişlerine karışmama (Non-Interference): İçişlerine karışmama ilkesi de Afganistan'ın dış politikasında önemli bir yer tutmaktadır ve diğer devletlerin egemenliğine ve iç meselelerine saygı göstermeyi vurgulamaktadır. Afganistan, özellikle Güney ve Orta Asya'daki komşu ülkelerin iç siyasi çekişmelerine veya yönetim sorunlarına müdahale etmekten kaçınmıştır. Bu ilke, Afganistan'ın barışçıl bir şekilde bir arada yaşama ve bölgesel istikrar arzusuyla örtüşmekte ve dış çatışmaları veya gerginlikleri tetikleyecek provokasyonlardan kaçınmayı gayret etmiştir. Afganistan, bu ilkeyi anayasasında belirttiği gibi (FAO, *tarih yok*), diğer devletlerle yaptığı antlaşmalarda da bu ilkenin altını çizmeye özen göstermiştir (Hassan, 2024, s. 94). İçişlerine karışmama ilkesine bağlı kalarak Afganistan, diğer ülkelerle iyi ilişkiler

kurmayı, bölgesel iş birliğini teşvik etmeyi ve dış güçlerin Afgan işlerine müdahale etmeleri için bahane yaratılmasını önlemeyi istemiştir. Bu politika, Afganistan'ın diplomatik güvenilirliğini korumada ve barışçıl bölgesel ortaklıkları destekleme çabalarında önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla, Afganistan, iç işlerine karışmama ilkesini benimseyerek, diğer egemen devletlerle, özellikle komşularıyla olan ilişkilerinde karşılıklı saygı, karşılıklı iç işlerine karışmama ve karşılıklı çıkar ilkeleri doğrultusunda barış ve güvenlik içinde bir arada yaşamayı hedeflemiştir.

Yeniden Entegrasyon Politikası (Re-integration): Afganistan'ın uluslararası camiayla yeniden entegrasyonu, ülkenin tarihsel olarak yaşadığı izolasyonun ardından önemli bir dış politika hedefi haline gelmiştir. 1978'deki komünist darbe ile başlayan ve Sovyetler Birliği'nin askeri müdahalesiyle derinleşen uluslararası dışlanma süreci, Taliban'ın 1996'dan itibaren ülkenin büyük kısmını kontrol altına almasıyla daha da belirginleşmiştir. Ancak, sadece Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından resmi olarak tanınan Taliban rejimi altında (Acheson, 2023, s. 203), Afganistan'ın uluslararası diplomatik temsilleri genellikle Taliban karşıtı gruplar tarafından kontrol edilmiştir. Bu durum, ülkenin uluslararası toplumla bütünleşmesini daha da zorlaştırmış ve 2001 sonrasında kurulan yeni Afgan devletinin uluslararası entegrasyon çabalarını ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda, Afgan hükümeti ve sivil toplum kuruluşları, uluslararası topluma yeniden entegrasyon sağlamak amacıyla çeşitli uluslararası kurumlara üyelik için aktif bir şekilde çalışmıştır. 2001 Aralık ayında düzenlenen Bonn Konferansı, bu sürecin ilk önemli adımı olarak kabul edilmiştir (United Nations Peace Maker, 2001). Ardından, 2002 Tokyo Konferansı, 2004 Berlin Konferansı, 2006 ve 2010 Londra Konferansları, 2011 Kabil Konferansı ve 2011'deki ikinci Bonn Konferansı gibi kilit uluslararası toplantılar (United Nations Peace Maker, 2011), Afgan yetkililer ve uluslararası toplum arasında etkili bir diyalog ortamı sağlamış ve Afganistan'ın siyasi, güvenlik, ekonomik, yönetişim ve mali sorunlarının ele alınmasında önemli bir rol oynamıştır (Fakılı, *t.y.*). Bu konferanslar, Afganistan'ın yeniden uluslararası topluma entegrasyonu sürecinde kritik bir rol oynamış ve ülkenin küresel sisteme yeniden entegre edilmesini desteklemiştir.

Dış Yardımların Sürekliliğini Sağlamak (Ensuring of Continuity of Foreign Aid): Afgan Cumhuriyeti, uluslararası aktörlerden sağlanan mali, siyasi, ekonomik ve askeri yardımlar üzerine inşa edildiği için, bu yardımların sürekliliğini sağlamak, devletin temel politikalarından biri haline gelmiştir. Afganistan'ın yönetici sınıfı, dış yardımların azalmasının ülkenin siyasi istikrarını, ekonomik büyümesini, askeri kapasitesini, güvenlik durumunu ve toplumsal refahını doğrudan olumsuz etkileyeceğinin bilincindeydi. Türkiye Kabil Ticaret Müşavirliği yıllık

raporunda bu hususa şöyle değinmiştir: "Afganistan'ın temel ekonomik politikası, dış yardım ve yabancı yatırım sağlanması üzerine kurulmuştur. Mevcut koşullar altında Afganistan merkezi hükümetinin ülkenin yeniden inşa edilmesine yönelik olarak harcayabileceği herhangi bir fonu bulunmadığından, kısa ve orta vadede, ülkenin yeniden yapılanması donör ülkelerin özellikle ABD'nin ülkeye yapacağı dış yardımlara bağlıdır" (T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2017, s. 6). 2020'e gelindiğinde, devlet bütçesinin %70'inin dış yardımlara bağlı olduğu gerçeği (T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2020), bu yardımların hayati önemini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Afgan liderleri, uluslararası donör devletlerle ve kuruluşlarla stratejik ortaklıklar kurma ve iyi ilişkiler geliştirme konusunda çaba sarf etmiştir. Bu bağlamda, Afganistan'ın bazı devletlerle ilişkilerini stratejik ortaklık ve iş birliği seviyesine yükseltmiştir; örneğin Afganistan-ABD Stratejik Ortaklığı (2005), Afganistan-Çin Stratejik Ortaklığı (2012),[30] Afganistan-Almanya Stratejik Ortaklığı (2012), Afganistan-Türkiye Stratejik İş birliği Paktı (2014),[31] ve Afganistan-Türkmenistan Stratejik Ortaklığı (2020) gibi.[32] Bu strateji, yalnızca mevcut yardımların devamlılığını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda ülkenin uluslararası toplumla entegrasyonunu derinleştirmek ve kalkınma hedeflerine ulaşma çabalarına katkıda bulunmuştur.[33]

Batı Merkezli Politika (Western-Centric Policy)*:* Afganistan 2001 yılından bu yana Batı merkezli bir dış politika izlemektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ile yakın iş birliği içinde şekillenen bu dış politika, Afganistan'ın stratejik önceliklerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Afganistan'ın dış politikasının yol gösterici ilkesi, demokratik değerleri ve insan haklarını vurgulayarak Batı ile ortak bir zemin bulmayı amaçlamaktadır. Afganistan'ın Batı ile yakın iş birliğini şekillendiren temel unsurlar arasında sivil toplumun güçlendirilmesi, ekonomik kalkınma projeleri, güvenlik iş birliği, kültürel değişimler, ticaret anlaşmaları ve siyasi diyaloglar yer almaktadır. Bu bağlamda Afganistan çok

[30] "China, Afghanistan in strategic partnership," *China Daily*, 08 Haziran 2012. https://www.chinadaily.com.cn/china/2012-06/08/content_15489241.htm (15.01.2024).
[31] "Afghanistan, Turkey Ink Strategic Cooperation Pact," *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 18 Ekim 2014. https://www.rferl.org/a/erdogan-visit-afghanistan-/26643845.html (01.01.2024).
[32] "Afghanistan, Turkmenistan exchange strategic partnership agreement," *Ariana News*, 9 Ekim 2020. https://www.ariananews.af/afghanistan-turkmenistan-exchange-strategic-partnership-agreement/ (15.01.2024).
[33] Belirtmek gerekir ki, bazı yazar ve düşünürlere göre Afganistan'ın dış yardımlara bağımlı hale gelmesi, ülkedeki devlet inşa sürecini olumsuz yönde etkilemiştir. Bkz. Nematullah Bizhan, *Aid Paradoxes in Afghanistan Building and Undermining the State* (New York: Routledge, 2018); Jonathan Goodhand, "Aiding Violence or Building Peace? The Role of International Aid in Afghanistan," *Third World Quarterly* 23, no. 5, (2002), 837-859; Ethan B. Kapstein, Aid and Stabilization in Afghanistan: What Do the Data Say? US Institute of Peace (2017); Hikmatullah Fayez, "The Role of Foreign Aid in Afghanistan's Reconstruction: A Critical Assessment" *Economic and Political Weekly* 47, no. 39, (2012); 65-70; Savaş Çevik, ve Abdul Hasib Amanat, "The Impact Of International Aid On Economic Growth Of Afghanistan," *EUL Journal of Social Sciences* 11, no. 2, (Aralık 2020); 99-114.

sayıda Batılı devletle çok yönlü ve kapsamlı stratejik anlaşmalar imzalamıştır. Bazı önemli örnekler arasında Afganistan-ABD Stratejik Ortaklığı (2005), Afganistan-İtalya Stratejik Ortaklığı (2012),[34] Afganistan-Almanya Stratejik Ortaklığı (2012), Afganistan-Fransa Stratejik Ortaklığı (2012),[35] Afganistan-İngiltere Stratejik Ortaklığı (2012),[36] Afganistan-Avustralya Stratejik Ortaklığı (2012),[37] Afganistan-Norveç Stratejik Ortaklığı, (2013),[38] Afganistan-Danimarka Stratejik İşbirliği, (2013),[39] Afganistan-Finlandiya Stratejik İşbirliği, (2013), Afganistan-İran Stratejik İşbirliği (2013),[40] ve benzeri anlaşmalar sayılabilir.

6. Afganistan-ABD Arasında İmzalanan Stratejik Ortaklık Anlaşmaları

2004 yılında Afganistan'da kalıcı bir devlet yapısının kurulmasının ardından, 2005-2021 yılları arasında Afganistan ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilerin yönünü ve stratejik ortaklığının çerçevesini belirleyen dört önemli anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, taraflar arasındaki ilişkilerin derinleşmesine ve daha sağlam bir stratejik dayanışmanın tesis edilmesine zemin hazırlamıştır. Söz konusu anlaşmalar şunlardır: 2005 tarihli ABD-Afganistan Stratejik Ortaklığı Ortak Deklarasyonu (*Joint Declaration of Afghanistan-US Strategic Partnership*), 2012 tarihli ABD-Afganistan Stratejik Ortaklık Anlaşması (*US–Afghanistan Enduring Strategic Partnership Agreement*), 2014 tarihli İkili Güvenlik Anlaşması (*Bilateral Security Agreement*) ve 2020 tarihli Afganistan'a Barış Getirmek için Afganistan ve ABD Arasında Ortak Deklarasyon (*Joint Declaration of Afghanistan-US For Bringing Peace To Afghanistan*).

2005 ve 2012 yıllarındaki anlaşmaların başlıkları, "stratejik ortaklık" kavramını barındırarak bu anlaşmaların iki ülke arasındaki uzun vadeli ve kapsamlı iş birliğini vurguladığını göstermektedir. Her iki anlaşma da Afganistan ve Amerika Birleşik Devletleri

[34] Ahmad Shah Erfanyar, "Strategic cooperation pact inked with Italy," *Pajhwok Afghan News*, 27 Ocak 2012. https://pajhwok.com/2012/01/27/strategic-cooperation-pact-inked-italy/ (18.01.2024).
[35] Javed Hamim Kakar, "Strategic cooperation pact signed with France," *Pajhwok Afghan News*, 28 Ocak 2012. https://pajhwok.com/2012/01/28/strategic-cooperation-pact-signed-france/ (18.01.2024).
[36] "Afghanistan signs strategic pact with United Kingdom," *Khaama Press*, 29 Ocak 2012. https://www.khaama.com/afghanistan-and-united-kingdom-sign-long-term-cooperation-agreement-852/ (18.01.2024).
[37] Kakar, J. H. " Strategic Pact Signed with Australia," *Pajhwok Afghan News*, 21 Mayıs 2012. https://pajhwok.com/2012/05/21/strategic-pact-signed-australia/ (18.01.2024).
[38] "Karzai Signs Strategic Aid Agreement With Norway," *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 05 Şubat 2013. https://www.rferl.org/a/karzai-aid-agreement-norway/24894033.html (18.01.2024).
[39] Shah, S. M. A. "Partnership pact signed with Denmark," *Pajhwok Afghan News*, 03 Mayıs 2013. https://pajhwok.com/2013/05/03/partnership-pact-signed-denmark/ (18.01.2024).
[40] "Afghanistan Signs Strategic Cooperation Agreement With Iran," *Tolo News*, 06 Ağustos 2013. https://tolonews.com/afghanistan/afghanistan-signs-strategic-cooperation-agreement-iran (18.01.2024).

arasında sadece askeri değil, siyasi, ekonomik ve diplomatik alanlarda da güçlü bir ortaklık tesis etmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, "stratejik ortaklık" ifadesi, tarafların birbirlerine olan taahhütlerini geniş bir çerçevede ifade etme niyetini yansıtmaktadır.

2005 ve 2020 yıllarındaki anlaşmaların "deklarasyon" olarak tanımlanması, bu anlaşmaların daha geniş bir siyasi bağlamda niyet beyanları olduğunu ve ilişkilerin gelecekteki yönelimini belirlemeye yönelik olduğunu ortaya koymaktadır. Deklarasyonlar, özellikle iki ülke arasındaki temel ilkeleri ve genel iş birliği çerçevesini belirleyen metinlerdir. Ancak 2015 tarihli İkili Güvenlik Anlaşması, stratejik ortaklık kavramını içermemektedir, çünkü bu anlaşma spesifik olarak güvenlik ve askeri alanlara odaklanmaktadır. 2012'deki Stratejik Ortaklık Anlaşması'nda savunma ve güvenlik konularının daha sonra ayrıntılı olarak tartışılacağı belirtilmiş ve bu bağlamda 2015 anlaşması, bu alanlara dair taahhütlerin somutlaştığı bir belge olmuştur.

Bu açıdan denilebilir ki, stratejik ortaklık başlığını taşıyan 2005 ve 2012 anlaşmalarının daha kapsamlı, geniş alanları kapsayan belgeler olduğunu, 2015 İkili Güvenlik Anlaşması'nın ise savunma ve güvenlik üzerine odaklanan, daha dar kapsamlı bir anlaşmadır. Ancak, 2015 tarihli İkili Güvenlik Anlaşması, başlık olarak "stratejik ortaklık" kavramını taşımamasına rağmen, içerik ve mahiyet açısından stratejik bir ortaklık niteliği taşımaktadır. Bu anlaşmada, her iki devlet, ortak strateji ve hedefler doğrultusunda bir araya gelerek güvenlik alanında derin bir iş birliği taahhüdünde bulunmuştur. Anlaşmanın odak noktası, Afganistan'ın güvenlik ve savunma kapasitelerini artırmak, terörle mücadeleye destek sağlamak ve bölgesel istikrarı korumak üzere ABD'nin Afganistan'a verdiği desteği sağlamlaştırmaktı. Bu unsurlar, iki ülkenin uzun vadeli stratejik çıkarlarını yansıtarak, anlaşmanın başlıkta yer almayan "stratejik ortaklık" doğasını, içerikte güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, bu anlaşma, isimde stratejik bir ortaklık terimini kullanmasa da, iki devlet arasında stratejik hedefleri paylaşan ve uzun vadeli iş birliğine dayanan bir bağ kurmuştur.

2020 tarihli "Afganistan'a Barışı Getirmek İçin Afganistan-ABD Ortak Deklarasyonu," önceki anlaşmaların güvenlik ve askeri boyutlarını sınırlayan bir belge olarak dikkat çekmektedir. Bu deklarasyon, ABD askerlerinin 14 ay içinde Afganistan'dan çekileceğine işaret ederek, iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın askeri yönünün zayıfladığını göstermektedir. Bu durum, Afganistan-ABD ilişkilerinde stratejik ortaklığın gerilemesine ve iş birliğinin kapsamının daralmasına açık bir şekilde işaret etmektedir.

Önceki anlaşmaların, özellikle 2012 ve 2015'te imzalanan belgelerin, güvenlik ve askeri iş birliğini derinleştirme amacı taşıdığı göz önüne alındığında, 2020 deklarasyonu bu yönü

sınırlayarak daha çok barış sürecine odaklanmıştır. Bu bağlamda, 2020 anlaşması, ABD'nin Afganistan'daki askeri varlığını sona erdirme taahhüdüyle, stratejik ortaklığın önceki yıllardaki güçlü güvenlik temellerini zayıflatmış ve Afganistan-ABD ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını işaretlemiştir.

Bu anlaşmaların her biri, ABD ile Afganistan arasındaki ilişkilerin evriminde kritik birer kilometre taşı olarak değerlendirilebilir ve stratejik ortaklıklarının güvenlik, devlet inşası ve bölgesel istikrar gibi farklı boyutlarını kapsamaktadır. Ayrıca her bir anlaşma, imzalandığı dönemin bölgesel ve küresel jeopolitik dinamiklerini yansıtmakta, iki ülkenin stratejik çıkarlarına paralel olarak şekillenmiştir. Bu noktada, anlaşmaların bağlamı, hedefleri ve etkileri, Neoklasik Realizm perspektifiyle de uyumlu bir şekilde, uluslararası sistemdeki güç dağılımı ve iç politik dinamiklerin dış politika tercihlerini nasıl etkilediğini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

2005'te imzalanan Ortak Deklarasyon ile 2012'deki Kalıcı Stratejik Ortaklık Anlaşması, her iki devletin güvenlik ve siyasi iş birliğini pekiştiren temel belgeler olarak ön plana çıkmakta ve aralarında önemli benzerlikler bulunmaktadır. 2012 Anlaşması, 2005 Deklarasyonu'nun genişletilmiş bir versiyonu olarak, değişen güvenlik koşulları ve iç dinamiklere göre revize edilmiştir. Bu bağlamda, her iki anlaşmanın bağlamı, amacı ve etkileri karşılaştırmalı bir biçimde ele alınacak; ardından, bu anlaşmaların ortak yönleri ve iki ülke arasındaki stratejik iş birliğine katkıları analiz edilecektir.

6.1. Afganistan-ABD Stratejik Ortaklığı Ortak Deklarasyonu (AASOD), Mayıs 2005[41]

Bağlam: 2005'teki Ortak Deklarasyon, ABD ile Afganistan arasında stratejik bir ortaklığın ilk temellerini atan bir belgedir. Bu anlaşma, Afganistan'da kalıcı bir devletin kurulmasının ardından ortaya çıkmış ve kapsamlı bir iş birliği için zemin hazırlamıştır. ABD ile Afganistan arasındaki ilk resmi stratejik ortaklık anlaşması olan bu anlaşma, ABD ile Afganistan arasındaki stratejik ortaklığın resmileştirilmesinde önemli bir adım olmuştur.

Amaç: 2005 Deklarasyonu'nun temel amacı, 2005 sonrasında iki ülke arasındaki ilişkilere rehberlik edecek karşılıklı çıkarları, ortak ilkeleri ve stratejik vizyonu ana hatlarıyla belirlemek ve resmileştirmekti.

[41] Office of Federal Register (OFR), & National Archives and Records Administration (NARA), *Public Papers of the Presidents of the United States: George W. Bush, Book I - 1 Ocak - 30 Haziran 2005,* (Washington, DC: Government Printing Office, 2007); 853-855.

Ayırt Edici Noktalar: Anlaşma yasal olarak bağlayıcı bir nitelikten yoksundu ve taahhütlerinin ve hükümlerinin uygulanması için herhangi bir mekanizma belirtmiyordu. Ayrıca, hedeflerine ulaşmak için net zaman çizelgeleri veya ölçütler belirlememiştir.

Etki: 2005 ABD-Afganistan Stratejik Ortaklık Ortak Deklarasyonu, yasal olarak bağlayıcı olmasa da, Afgan-Amerikan ilişkileri üzerinde pratikte önemli ve somut etkiler yaratmıştır. İlk olarak, bu deklarasyon, iki ülke arasında imzalanan ilk stratejik ortaklık anlaşması olup, siyasi açıdan Afganistan'ın ABD ile ilişkilerini derinleştirmenin yolunu açmıştır. Deklarasyonun ardından ABD, Afganistan'ın savunma ve güvenlik ordusuna yönelik mali ve maddi yardımlarını artırmış, böylece Afgan güvenlik güçlerinin kapasiteleri önemli ölçüde güçlendirilmiştir. Örneği, Sonuç olarak, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID)'in Afganistan imarı ve yardımı için 2001'de 10 milyar ayırmıştı ve 2005'te ise bu rakam 27,5 milyar dolara çıktı (Keane, 2016, ss. 68-69). Aynı zamanda, ABD'nin Afganistan'daki demokrasi, ekonomik kalkınma ve imar projelerine yaptığı yatırımlar hız kazanmış, bu süreçte Afganistan'ın uluslararası kurumlara üyelik süreci kolaylaştırılmıştır. Daha da önemlisi, bu deklarasyon, gelecekte imzalanacak anlaşmalar için bir katalizör görevi görmüş ve taraflar arasındaki stratejik iş birliğinin daha da derinleşmesi için bir çerçeve oluşturmuştur. 2012'de imzalanan Kalıcı Stratejik Ortaklık Anlaşması, bu ilk deklarasyonun etkisiyle şekillenmiştir.

6.2. ABD-Afganistan Arasında Kalıcı Stratejik Ortaklık Anlaşması (AAKSORA), Mayıs 2012:[42]

Bağlam**:** 2005'teki Deklarasyon ile atılan temel üzerine inşa edilen 2012 tarihli Kalıcı Stratejik Ortaklık Anlaşması, ABD ile Afganistan arasındaki stratejik iş birliğinde kapsamlı ve gelişmiş bir aşamayı temsil etmektedir. Anlaşma, Afganistan'ın 2014 sonrası dönüşüm sürecine girmeye devam ettiği kritik bir dönemde imzalanmıştır.

Amaç**:** bu antlaşmanın temel amacı, 2014 yılı sonuna kadar Afganistan'daki Kalıcı Özgürlük Operasyonu ve Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'nün sona ermesinin ardından ABD'nin Afganistan'daki angajmanı için bir çerçeve çizmekti.

Ayırt Edici Noktalar: Tüm hükümleri 10 yıl süreyle geçerli olmak üzere yasal olarak bağlayıcı bir boyuta sahipti. Özellikle, Afganistan resmi olarak "NATO Üyesi Olmayan Önemli

[42] Office of Federal Register (OFR), ve National Archives and Records Administration (NARA), *Public Papers of the Presidents of the United States: Barack Obama Book I - 1 Ocak - 30 Haziran 2012,* (Washington, DC: Government Printing Office, 2016): 553 ila 560.

Müttefik" olarak tanınmıştır (Teitler, 2020, s. 190). Ayrıca, bazı askeri üsler Afgan güvenlik ve savunma güçlerine devredilmiştir.

Etki**:** iki devletin cumhurbaşkanları tarafından imzalanan yasal olarak bağlayıcı bir anlaşma olan 2012 Anlaşması, etkisi bakımından daha fazla ağırlık taşımaktadır. Anlaşma, her iki tarafın da uzun vadeli bir ortaklığa olan bağlılığını pekiştirmiş ve Afganistan'ın karşılaştığı değişen zorlukları ele almak için yapılandırılmış bir yaklaşım sağlamıştır. 2012 Anlaşması stratejik ortaklığı daha derinlemesine ele almış ve öncekine kıyasla daha detaylı ve geniş bir çerçeve sunmuştur. En az 10 yıl yürürlükte kalması öngörülen Anlaşma, geleceğin ve ABD'nin Afganistan'a olası müdahalesinin ana hatlarını çizmiştir.

6.2.1. 2005 ve 2012 Stratejik Anlaşmalarının Temel ve Ortak Özellikleri

Her iki anlaşma da ortak ilkelerin önemini vurgulamış ve ortak zorlukların ele alınmasına yönelik kararlılığı ortaya koymuştur. Her iki anlaşma da iki ülke arasında sağlam ve çok yönlü bir iş birliğinin temelini atmıştır. Her iki stratejik ortaklık anlaşmasının temel ve ortak özellikleri arasında güvenlik iş birliği, demokrasi ve yönetişimin desteklenmesi, ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi ve bölgesel iş birliğinin geliştirilmesi yer almaktadır.

6.2.1.1. Güvenlik

Güvenlik iş birliği alanında her iki tarafın ortaklaşa izlediği stratejik hedefler kapsamlı ve her şeyi kapsar nitelikteydi. Esasen güvenlik iş birliği iki taraf arasındaki stratejik ortaklığın temel taşı olarak hizmet etmiştir. İki anlaşmada yer alan konsantrasyon ve özveri, terörle mücadele operasyonları, güvenlik ve savunma sektörlerinin geliştirilmesi, Afgan kara ve hava kuvvetlerinin kurulması, Afgan polisi ve askerleri için eğitim programları, güvenlik sektörleri için mali destek ve yerel güvenlik güçlerinin kapasite ve yeteneklerinin artırılması gibi bir dizi önemli girişime yönelikti. Örneğin, 2005 yılında Afganistan'a yapılan askeri yardımlar 2.2 milyar dolar iken, bu miktar 2008'de 6.5 milyar dolara, 2010-2011 yıllarında ise 15 milyar doların üzerine çıkmıştır (USA Facts, 2023). Afganistan gibi yaklaşık 250 bin kişilik bir orduya sahip bir ülke için bu, muazzam bir mali destek anlamına geliyordu. Bu yardımlar, Afgan güvenlik güçlerinin modernizasyonunu, kapasitesinin artırılmasını ve ülkenin savunma altyapısının güçlendirilmesini sağlamak açısından kritik bir rol oynamıştır. Öyle ki, bu yardımların sayesinde Afganistan yeniden kara kuvvetleri, hava kuvvetleri ve polis kuvvetlerini

ihya ve imar edebilmiş ve 350 bine yakın savunma ve güvenlik ordusuna sahip olabilmişti (Keane, 2016, ss. 10-20).

6.2.1.2. Demokrasi ve Yönetişim

Her iki anlaşmada da Afganistan'daki demokratik kurumların güçlendirilmesine olan bağlılığın altı çizilmiştir. Özellikle, demokratik bir toplumun temel direği olarak hukukun üstünlüğünün desteklenmesinin önemi vurgulanmıştır. Yolsuzluğun yönetişim ve toplumsal refah üzerindeki yıpratıcı etkisini kabul eden her iki taraf da yolsuzlukla mücadele sözü verdi. Anlaşma, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetişim sistemi inşa etmenin her düzeyde yolsuzluğu ortadan kaldırmak için ortak çaba gerektirdiğini kabul etmiştir. Her iki taraf da gelişen bir demokrasinin vatandaşların aktif katılımına ve güçlendirilmesine dayandığını, demokratik süreç için sahiplenme ve sorumluluk duygusunu teşvik ettiğini kabul etti. Anlaşma özünde, stratejik ortaklığın ayrılmaz bileşenleri olarak demokrasi ve iyi yönetişimin önemini vurgulamıştır. Her iki taraf da bu ilkeleri taahhüt ederek Afganistan'da istikrarlı, adil ve katılımcı bir siyasi sistemin kurulmasına katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Bu taahhüt, dirençli bir demokrasinin sadece kendi başına bir hedef değil, aynı zamanda barış, istikrar ve sürdürülebilir kalkınma da dahil olmak üzere stratejik ortaklıkta belirtilen daha geniş hedeflere ulaşmak için bir temel taşı olduğunu kabul etmiştir.

6.2.1.3. Ekonomik Kalkınma:

İki taraf ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi, altyapıyı geliştirmeyi ve Afgan halkının genel refahını iyileştirmeyi taahhüt etti. Her iki taraf da sağlam bir ulaşım ağı, güvenilir enerji kaynakları ve modern iletişim sistemlerinin sürdürülebilir ekonomik ilerleme için temel önkoşullar olduğunu kabul ederek altyapı projelerine önemli yatırımlar yapmayı taahhüt etti. Ayrıca, eğitim sistemlerine yatırım yapılması, okuryazarlığın ve beceri gelişiminin teşvik edilmesi ve tüm Afgan vatandaşlarının kaliteli sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması için sağlık altyapısının iyileştirilmesi yönünde taahhütlerde bulunuldu. Yıllarca süren savaştan sonra, Afganistan'ın ekonomik olarak toparlanabilmesi için yeni yollar, köprüler, elektrik santralleri ve bunları işletecek kapasiteye ihtiyacı vardı.2006'da USAID, Afganistan'ın altyapısını onarıp ekonomik ve siyasi istikrarı desteklemek amacıyla Afganistan Altyapı ve Rehabilitasyon Programı'nı başlattı (WSP, t.y.). Program, yol yapımı, köprü inşaatı, şehirler arası yolların yenilenmesi, enerji santralları kurma ve eğitim ve sağlık kurumların imarı gibi

onlarca projeyi hayata geçirmiştir (Keane, 2016, ss. 122-128). ABD, Afganistan'ın altyapıları inşa etmek veya yenilemek için milyarlarca dolar harcamıştır (SIGAR, 2012, s. 1). Buna ilaveten, her iki taraf da girişimciliği, yenilikçiliği ve özel sektörün gelişimini teşvik eden bir ortamın geliştirilmesinin önemini vurguladı. Bu taahhüt, işletmeler için fırsatlar yaratmayı, istihdam yaratmayı ve ekonomik çeşitliliği teşvik ederek Afganistan ekonomisinin dayanıklılığına ve kendi kendine yeterliliğine katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

6.2.1.4. Bölgesel İşbirliğinin Teşvik Edilmesi

Her iki anlaşma da Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan ve komşu ülkeleri arasında iş birliğini geliştirme taahhüdünü vurgulamaktadır. Bu taahhüt, bölgesel dinamiklerin birbirine bağlı olduğunun kabul edildiğinin ve bölgesel iş birliğinin Afganistan'ın ve daha geniş bölgenin istikrarı ve refahı için çok önemli olduğu inancının altını çizdi. Bölgesel iş birliğini teşvik etme taahhüdü, komşu ülkelerin ortak zorluklar ve fırsatlar üzerinde birlikte çalışabilecekleri bir ortam yaratmayı amaçlıyordu. Bu iş birliği yaklaşımının sınırları aşması ve barışçıl ilişkilerin, ekonomik ortaklıkların ve ortak güvenlik kaygılarının ele alınmasında ortak çabaların tesis edilmesine katkıda bulunması öngörülmüştür. Taahhüt, Afganistan ve diğer uluslar arasında köprüler kurmayı, diplomatik bağları geliştirmeyi ve diyaloğu teşvik etmeyi, karşılıklı anlayış ve iş birliğine elverişli bir atmosfer yaratmayı amaçlıyordu.

Sonuç olarak, stratejik ortaklık anlaşmaları, iki ülke arasında çok yönlü bir iş birliğinin şekillendirilmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu anlaşmalar, güvenlik, demokrasi, ekonomi ve bölgesel iş birliğini kapsayan kapsamlı bir yaklaşımı benimseyerek, Afganistan'ın karmaşık sorunlarını bütüncül bir şekilde ele alma taahhüdünü yansıtmaktadır. NKR perspektifinden, bu stratejik ortaklıklar, uluslararası sistemdeki dinamikler ile içsel faktörlerin etkileşimini göz önüne alarak, sadece acil meselelerle değil, aynı zamanda daha geniş bir bölgede sürdürülebilir kalkınma, istikrar ve iş birliğini teşvik etmeyi amaçlayan uzun vadeli bir ortaklık zemini hazırlamıştır. Demokrasi, ekonomik büyüme ve bölgesel iş birliğine olan bağlılık, Afganistan'ın karşı karşıya olduğu birbiriyle bağlantılı zorluklara ve bu zorlukların iş birliğine dayalı ve kapsamlı stratejilerle ele alınmasının önemine dair derin bir anlayış sergilemektedir.

6.3. İkili Güvenlik Anlaşması (İGA), Eylül 2014:[43]

Bağlam: Resmi adı Afganistan İslam Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında Güvenlik ve Savunma İş birliği Anlaşması (Security and Defense Cooperation Agreement between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America). Bu anlaşma 2012 Stratejik Anlaşmasının Bölüm III, Madde II himayesinde müzakere edilmiş ve sonuçlandırılmıştır. Buna göre "Taraflar, kendi iç prosedürlerine tabi olarak, İkili Güvenlik Anlaşması müzakerelerini başlatacaklardır. Müzakereler, bir yıl içinde bir İkili Güvenlik Anlaşması imzalanması hedefiyle, bu Stratejik Ortaklık Anlaşmasının imzalanmasından sonra başlamalıdır." Anlaşma, ABD ve Afganistan arasında güvenlikle ilgili endişelerin ve iş birliğinin ele alınmasına odaklanmıştır. Bu Anlaşma 1 Ocak 2015 tarihinde yürürlüğe girmiş olup 2024 yılı sonuna kadar ve sonrasında da yürürlükte kalması beklenmektedir.

Amaç**:** Öncelikli amaç, 2014 yılı sonunda NATO ve UGYG askeri operasyonlarının sona ermesiyle 2015 sonrası Afganistan'da ABD askeri güçlerinin mevcudiyeti ve faaliyetlerinin yanı sıra ABD yüklenicilerinin ve ABD yüklenici çalışanlarının mevcudiyeti ve faaliyetlerine ilişkin hüküm ve koşulları ana hatlarıyla belirlemekti.

Etki: 2014 sonrası dönemde İGA, Afganistan'daki güvenlik ortamının şekillendirilmesinde ve ABD ile Afganistan arasındaki iş birliğinin geliştirilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Anlaşmanın en önemli etkileri arasında, UGYG görev süresinin resmen sona ermesi yer alırken, NATO çatısı altındaki koalisyon güçlerinin sıcak çatışma ve muharebe görevlerinden Kararlı Destek Misyonu'na (Resolute Support Mission) geçiş yapması dikkat çekmektedir (Hilde, 2024, s.185). Bu geçişle birlikte, daha istişari ve danışmanlık odaklı bir misyona geçilmiştir. Ayrıca anlaşma, ABD ve NATO güçlerinin 2024 yılına kadar Afgan topraklarında kalmasına ve ABD güçlerine askeri operasyonlar yürütme yetkisi vermiştir (Napier, 2023, s. 225). Bu anlaşma sayesinde ABD, Afgan savunma ve güvenlik güçlerine mali destek ve askeri teçhizat sağlamaya devam etmiştir. Böylece BSA, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının askeri boyutunun devamını güvence altına alarak, iki ülke arasındaki uzun vadeli iş birliğinin askeri yönünü pekiştirmiştir.

---

[43] "Bilateral Security Agreement with Afghanistan," US Department of State, 30 Eylül. 2014. https://2009-2017.state.gov/s/l/2014/ch18/index.htm (19.01.2024); " Security And Defense Cooperation Agreement between the Islamic Republic Of Afghanistan and the United States Of America," *Just Security*, 2 Ekim 2014. https://www.justsecurity.org/wp-content/uploads/2014/10/BSA-ENGLISH-AFG.pdf (19.01.2024).

6.4. Afganistan'a Barışı Getirmek İçin Afganistan-ABD Ortak Deklarasyonu, Şubat 2020:[44]

Bağlam**:** Taliban ile yapılan tarihi barış anlaşmasının ardından ABD, Afgan hükümeti ile olan stratejik ortaklığını kapsamlı bir şekilde yeniden değerlendirdi. Bu durum, mevcut ortaklık biçiminin yeniden ayarlanmasına yol açmış ve bu anlaşmayı, küresel jeopolitiğin sürekli gelişen ortamında ve Afganistan'da çatışmayı ele almak ve kalıcı barışı tesis etmek için devam eden çabalarda özellikle uygun hale getirmiştir.

Amaç: Bu anlaşmanın temel amacı, ABD-Taliban anlaşmasıyla şekillenen dinamikleri dikkate alarak ikili ortaklık çerçevesini yeniden tanımlamaktı. Bu yeniden değerlendirme, yeni jeopolitik gerçeklere ve sürdürülebilir barışın sağlanması zorunluluğuna uygun olarak, ABD ve Afganistan arasında net taahhütler oluşturmayı ve iş birliğine dayalı çabaları teşvik etmeyi amaçlamıştır.

Etki: Bu anlaşma, ABD-Taliban anlaşmasıyla aynı gün ve tarihte imzalanmıştır; biri Doha'da, diğeri ise Kabil'de imzalanarak iki paralel süreçte hayata geçirilmiştir. Anlaşma, 2012 tarihli Kalıcı Stratejik Ortaklık Anlaşması ve 2014 tarihli İkili Güvenlik Anlaşması'nın askeri ve güvenlik maddelerini yeniden değerlendirip sınırlandırmıştır. Bu çerçevede, ABD'nin Afgan ordusuna sıcak çatışmalarda sağladığı hava desteği büyük ölçüde azaltılmıştır. Taliban'ın büyük şehir merkezlerine yönelik saldırıları durumunda ABD, Afgan ordusuna sınırlı hava desteği sağlamaya devam etmiş, ancak köyler ve küçük ilçe merkezlerindeki çatışmalarda bu desteği tamamen durdurmuştur (Malikzade, & Filseth, 2023).

Anlaşmanın bir diğer kritik etkisi, daha önce İkili Güvenlik Anlaşması kapsamında 2024 yılı sonuna kadar ABD güçlerinin Afganistan'da kalması ve askeri operasyonlara devam etmesi öngörülmesine karşın, 2020 anlaşmasıyla ABD ve NATO güçlerinin 14 ay içinde tamamen Afganistan'dan çekilmesinin kararlaştırılması olmuştur. Bu durum, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının askeri ve güvenlik boyutunda köklü bir dönüşüm yaratmıştır. Zira bu anlaşmayla ABD, 2001 yılında başlattığı terörizme karşı savaş misyonunu sonlandırmayı hedeflemiştir. Anlaşmanın Afgan-Amerikan stratejik ortaklığı üzerindeki etkileri, sonraki bölümde daha detaylı olarak ele alınacaktır. Dikkate değer bir diğer nokta, bu anlaşma, Afgan-Amerikan ilişkileri açısından imzalanan son stratejik ve iş birliğine dayalı antlaşma niteliğini taşımaktadır.

---

[44] "Joint Declaration Between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America for Bringing Peace to Afghanistan," *Department of State*, February 29, 2020, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/02.29.20-US-Afghanistan-Joint-Declaration.pdf (19.01.2024).

7. Afganistan'ın Kalıcı Stratejik Ortaklığı İmzalama Motivasyonları

Afgan siyasi yönetici sınıfının ABD ile uzun vadeli bir stratejik iş birliği anlaşması yapma ve imzalama konusundaki istekliliği, bir dizi iç ve dış zorunluluğa dayanıyordu. Bu zorunluluklar arasında güvenlik sorunu, Afganistan'ın güvenlik sektöründeki yapısal zayıflıklar, süregelen terörle mücadele çabaları, ekonomik zorluklar, altyapı geliştirme, sosyal kalkınma, kurumsal kapasite oluşturma, demokratik kurumların pekiştirilmesi ve uluslararası topluma entegre olma isteği yer alıyordu. Tüm bu faktörler, ülkenin karşı karşıya olduğu karmaşık zorlukları ve yönetici sınıfın hedeflerini yansıtmaktadır. Bu tezin teorik, Neoklasik realizm, çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu gerekçeler Afgan yönetici sınıfının dış baskıları ve iç dinamikleri dengelemeye yönelik stratejik tercihlerinin bir yansıması olarak görülebilir.

Savunma ve güvenlik alanındaki sorunlarla başlamak gerekirse, Afgan Cumhuriyeti'nin kuruluşundan çöküşüne kadar süregelen iki temel problem vardı: Taliban'a karşı devam eden savaş ve Afgan savunma ve güvenlik sektörünün yapısal ve işlevsel zafiyetleri. Afganistan'ın ABD ile uzun vadeli bir stratejik iş birliği anlaşması yapma kararında bu iki güvenlik faktörü belirleyici olmuştur. Taliban örgütünden kaynaklanan sürekli tehdit, Afganistan'ın güvenlik kurumlarını güçlendirmek amacıyla kalıcı ve kapsamlı bir iş birliğini zorunlu kıldı. Afgan Cumhuriyeti, Taliban rejiminin devrilmesiyle kurulmuş, ancak Taliban hareketi ve onlardan gelen tehditler tamamen ortadan kaldırılamamıştı. Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, ABD Başkanı George Bush ile yaptığı bir basın toplantısında, terörle mücadelenin devamının önemine dikkat çekerek şunları söylemişti: "Sayın Başkan, çok ilerleme kaydettik. Hâlâ terörle mücadeleye devam ediyoruz; düşmanımız hâlâ orada, yenildi, ancak hâlâ dağlarda saklanıyor. Görevimiz, işi tamamlamak, onları dağlardaki saklandıkları yerlerden çıkarmak ve Afgan halkına, Amerikan halkına ve bu teröristler tarafından tehdit edilen dünya halklarına adaleti getirmektir" (The White House Archive, 2007).

Taliban'a karşı yürütülen bu savaş, ciddi mali kaynaklar gerektirmekteydi; ancak Afgan Cumhuriyeti, hem mali hem de maddi kaynaklar açısından son derece yetersiz bir devletti. Savaşın yıllık maliyeti 1-2 milyar doları aşıyordu ve bu rakam, Taliban'ın saldırılarının artmasına paralel olarak yükseliyordu (Tian, 2021). Oysa Afganistan'ın yıllık GSYİH'si ortalama 10 milyar dolar civarındaydı (Macro Trends, t.y.), bu da savaşın mali yükünü uzun vadede karşılamanın mümkün olmadığını gösteriyordu. Afgan devletinin yıllık giderlerinin %70'ten fazlası zaten donör ülkelerden sağlanıyordu (Çevik, & Amanat, 2020, s. 100). Bu koşullar altında, Afgan Cumhuriyeti'nin Taliban'a karşı savaşı ancak güçlü bir devletin

desteğiyle sürdürülebilirdi ve bu iş birliği için en uygun aday, terörle mücadelenin başını çeken ve savaşın maddi yükünü büyük ölçüde üstlenen ABD idi.

Savaşın mali ve askeri yükünün yanı sıra, Afgan savunma ve güvenlik sektörünün yapısal ve teknik zayıflıkları, Afgan yönetici sınıfını ABD ile uzun vadeli iş birliği yapmaya motive eden diğer önemli faktörlerden biriydi. Afganistan'ın güvenlik sektöründeki çöküş, 1980'lerde başlamış ve 1990'larda süren yıkıcı iç savaşlarla daha da derinleşmişti. Bu süreç sonunda Afganistan, ne profesyonel ve düzenli bir kara kuvvetine ne de işlevsel bir hava kuvvetine sahipti. Taliban rejiminin devrilmesinin ardından devlet inşa süreci başlatılmış ve bu kapsamda Afgan güvenlik sektörünün yeniden inşasına odaklanılmıştır. Afgan güvenlik sektörünün yeniden inşası için ilk somut adım, 2002 yılında başlatılan Güvenlik Sektörü Reformu (Security Sector Reform) projesiyle atıldı (Jalali, 2016, s. 14).

Bu proje, ABD'nin yanı sıra Almanya, İtalya, İngiltere ve Japonya tarafından finanse edilmiş ve uygulanmıştır. Bu projenin yanı sıra ABD, tek taraflı olarak Afgan güvenlik sektörünü inşa etmek, eğitmek, danışmanlık yapmak ve donatmak amacıyla Güvenlik Sektörü Yardım (Security Sector Assistance) programları ve projeleri geliştirmiştir (SIGAR, 2017, s. 14). Ancak, ABD tarafından finanse edilen ve inşa edilen Afgan savunma ve güvenlik sektörü, birçok yapısal, kapasite, profesyonellik ve işlevsel sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların çözülmemesi, iki önemli sonucu doğurmuştur: birincisi, Afgan güvenlik sektörünün ABD'nin mali ve askeri yardımına bağımlı hale gelmesi, ikincisi ise iç güvenliği sağlamada başarısız olmasıdır. Dönemin (2003-2005) Afgan İçişleri Bakanı Ali Ahmad Jalali, ABD'nin nihai hedefi, mevcut ve ortaya çıkan tehditlerle başa çıkabilecek, modern, gelişmiş ve kendi kendine yeterli bir Afgan ordusu inşa etmek olmalıyken; ancak gerçekte ABD'nin mali, askeri, lojistik, istihbarat ve diğer operasyonel yardımlarına bağımlı bir ordu inşa edildiğini belirtmiştir (Jalali, 2016, ss. 5, 9, & 23). SIGAR'ın 2017 raporu da ABD'nin, "Afganistan'ı iç ve dış tehditlerden koruyabilecek ve ülkenin teröristlerin güvenli sığınağı haline gelmesini engelleyebilecek bir Afgan ordusu ve polis gücü inşa etmek için başlangıçtan itibaren yeterince hazırlıklı" olmadığını ve "ülke çapında güvenliği sağlayabilecek bir yapı" oluşturmadığını altını çizmiştir (SIGAR, 2017, I). Bu bağlamda, Afgan yönetici sınıfı için ABD ile stratejik ortaklığın sürdürülmesi hayati önem taşımıştır. Ancak, ABD ve Afgan hükümetinin bu alandaki sorunları çözmemesi, Afganistan'ın yıpranmasına ve nihayetinde dağılmasına büyük katkı sağlamıştır.

Ekonomik zorluklar, yüksek yoksulluk ve işsizlik oranları gibi önemli engellerle Afganistan karşı karşıya kaldı. Ülkenin GSYH'si 2002 yılında 3,8 milyar dolar seviyesindeydi. Asia Foundation'ın 2006 tarihli anketine göre, Afgan halkının en büyük sorunları işsizlik ve

yoksulluk olarak sıralanmıştır (The Asia Foundation, 2006, s. 3). Bu bağlamda, ABD ile iş birliği yaparak ekonomik kalkınmayı desteklemek, bu zorlukları etkili bir şekilde aşmak için elzem hale gelmiştir. Stratejik ortaklık, yabancı yatırımları, ticaret fırsatlarını ve yoksullukla mücadelede sürdürülebilir çözümleri kolaylaştırarak ülkenin genel istikrarına katkıda bulunma potansiyeline sahipti. Afganistan, ABD ile iş birliği kurarak ekonomik zorlukları birlikte ele almayı, ekonomik refahı teşvik etmeyi, iş fırsatları yaratmayı ve sosyal uyum için bir temel oluşturmayı amaçladı. Bu çabalar sayesinde, ülkenin GSYH'si 2002 yılında 3,8 milyar dolardan 2020 yılında 20 milyar dolara yükseldi (Macro Trends, t.y.) ve yurt dışı ihracatı 2002 yılında 70 milyon dolardan 2021 yılında 1 milyar dolara ulaştı (Trading Economics, t.y.).

Bu ekonomik veriler, Afganistan'ın ABD ile gerçekleştirdiği stratejik ortaklığın, sadece güvenlik ve savunma alanlarında değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve istikrar sağlama konularında da belirgin bir etki yarattığını göstermektedir. Ortaklık, ülkenin ekonomik zorluklarını aşmada önemli bir rol oynamış ve Afganistan'ın ekonomik refahında gözle görülür bir iyileşme sağlamıştır. Her ne kadar bu ekonomik iş birliği, Afganistan'ın istenilen ulusal kalkınma hedeflerine tam anlamıyla ulaşmasını sağlayamamış olsa da, ülkenin ekonomik refah ve gelişim sürecinde kritik bir faktör olarak öne çıkmıştır.

Afgan yönetici sınıfı için ABD ile stratejik ortaklık, sadece güvenlik ve ekonomik alanlarda değil, aynı zamanda altyapı geliştirme, sosyal kalkınma, kamu kurumlarının güçlendirilmesi, demokratik kurum ve normların yaygınlaştırılması ve uluslararası toplumla entegrasyon açısından da büyük bir önem taşımaktaydı. Afgan Cumhurbaşkanı, ABD ile olan stratejik ortaklığa bakışını ve beklentilerini şu şekilde ifade etmişti: "Dünyanın, Bonn sürecinin tamamlanmasıyla Afganistan'ın aniden kendi ayakları üzerinde durmayacağını kabul etmesini istiyoruz. Kurumsal güç açısından Afganistan'ın hâlâ çok fazla desteğe ihtiyacı olacak. Afganistan ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki uzun vadeli ortaklık, Afganistan'ın yeniden yapılanma yardımı almaya devam etmesini sağlayacak ve Afganistan'ın nihayetinde kendi ayakları üzerinde durmasını, bölgenin aktif bir üyesi olarak barış ve istikrara katkıda bulunmasını sağlayacak. Ayrıca, Afganistan'ın dünya ile ticaret ve değerler açısından bir köprü olmasına yardımcı olacaktır" (The White House Archive, 2005). Afgan Cumhurbaşkanı'nın bu açıklamaları, ABD ile stratejik ortaklığın yalnızca kısa vadeli güvenlik ve ekonomik yardımlardan öte, Afganistan'ın uzun vadede kendi kendine yetebilmesi, bölgesel entegrasyona katkı sağlaması ve küresel değerlerle daha derin bir uyum içerisinde gelişmesi için kritik bir rol üstlenmesi umulmaktaydı. Bu ortaklık, Afganistan'ın hem iç siyasi ve kurumsal zafiyetlerini

gidermeyi hem de uluslararası arenada saygın bir aktör olarak yer almasını sağlayacak bir araç olarak değerlendiriliyordu.

Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının oluşumu ve sürekliliği, yalnızca maddi değil, aynı zamanda ideolojik, tarihî, kişisel ve düşünsel faktörlerin de büyük katkısıyla şekillenmiştir. İlk olarak, Afgan devletinin yönetici sınıfı, büyük oranda liberal ve demokrat görüşlere sahip kişilerden oluşmaktaydı. Bu yönetici sınıfın belirli bir kısmı, ABD veya diğer Batı ülkelerinde yaşamış ve eğitim almış bireylerdi. Ayrıca, bu kesimin bazı üyeleri, 1980'lerde Afgan komünist rejimine ve 1990'larda Taliban rejimine karşı ABD'nin desteklediği gruplar, kişilerdi ve ittifaktı. Bunun en somut örneği, Kuzey İttifakıydı (the Northern Alliance) ki Afgan Cumhuriyetinde etkili rol oynamıştır (Katzman, 2013, ss. 6-7). Bu tarihsel bağ, Afgan yönetici sınıfının ABD ile paylaştığı ortak deneyimler ve ideolojilerin stratejik ortaklığın temelini atmasında önemli bir rol oynamıştır. Afgan-Amerikan stratejik iş birliğinin oluşumunda bu ortak tarih ve ideolojik zeminin teşvik edici bir unsur olduğunu söylemek mümkündür.

Buna ek olarak, Afgan Cumhuriyeti'nin siyasi liderlerinin ABD'ye yönelik algıları da stratejik ortaklığın oluşumunda kritik bir rol oynamıştır. Afgan siyasi elit, ABD'yi Afganistan'ı Taliban ve terörizm baskısından kurtaran bir kurtarıcı olarak görüyordu. Onlara göre, Afganistan Taliban tarafından işgal edilmiş bir ülkeydi ve ABD'nin müdahalesiyle özgürlüğüne kavuşmuştu. Cumhuriyetin kurulması ve Taliban'ın devrilmesi, Afganistan'a yapılmış büyük bir lütuf olarak değerlendiriliyordu. Afgan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, bu düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir: "Sayın Başkan [George W. Bush], bugün burada bir kez daha size ve Amerikan halkına, öncelikle kurtuluşumuz, ardından da istikrarımız ve refahımız için Afganistan'a yaptığınız her şey için teşekkür etmek üzere bulunuyorum" (The White House Archive, 2005). ABD ile stratejik iş birliği, yalnızca güvenlik ve ekonomik kalkınma açısından değil, aynı zamanda özgürlük, demokrasi ve liberal normların güçlenmesi için de bir fırsat olarak görülmekteydi. Bu bağlamda, Afganistan'ın demokratik gelişimini ve uluslararası toplumla entegrasyonunu sağlayacak ideolojik bir zemin de ABD ile ortaklık sayesinde pekiştirileceği düşünülüyordu.

Afgan halkı da hem ABD'ye hem de demokratik kurumların ve normların yaygınlaşmasına ve kurumsallaşmasına olumlu bakıyordu. Bu konuda yapılan araştırmalar, halkın genel yaklaşımını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle Asia Foundation'ın 2006 ve 2007 yıllarına ait anket bulguları, Afgan halkının demokrasiye ve demokratik değerlere olan desteğini vurgulamaktadır. Örneği, 2006 yılı anketine göre, katılımcıların %77'si Afganistan'da demokrasinin işleyişinden memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Aynı ankette, katılımcıların

ezici bir çoğunluğu (%86) “cinsiyet, etnik köken ve din ayrımı olmaksızın eşit haklar” ilkesine katıldığını belirtmiştir. Yine Afgan halkının %54'ü mevcut durumda Taliban rejimine göre daha müreffeh olduklarını dile getirmiştir (The Asia Foundation, 2006, ss. 3-4).

2007 yılı anketinde ise Afgan halkının %51'i için demokrasi, özgürlük anlamına gelirken, %33'ü için barış, %26'sı için haklar ve yasa, %25'i için ise halkın yönetimi anlamına gelmektedir. Ayrıca halkın çoğunluğu, demokrasinin İslam ile çelişmediği görüşündedir. Katılımcıların %66'sı demokrasinin İslami olabileceğine inanırken, %29'u demokrasinin İslami değerlere aykırı olduğunu düşünmektedir. 2007 yılı anketine göre Afgan halkının %73'ü demokrasinin ülkedeki işleyişinden memnun olduklarını ifade etmiştir (The Asia Foundation, 2007, ss. 6-7). Ayrıca 2008 yılında Gallup tarafından yapılan bir ankette, Afgan halkının yaklaşık %50'si ABD liderliğinin performansını onayladıklarını belirtmiştir (Loschky, 2022). Bu bulgular, Afgan halkının yalnızca ABD ile olan stratejik ortaklığa değil, aynı zamanda demokratik normların güçlenmesine de olumlu yaklaştığını göstermektedir. Dolayısıyla, Afgan yönetici sınıfının ABD ile stratejik ortaklık arayışında, halkın bu desteği ve beklentileri de önemli bir etken olarak değerlendirilmiştir.

ABD'nin Afganistan'a yönelik ilgisini cezbeden ve iki ülke arasında uzun vadeli stratejik ortaklık ve iş birliği antlaşmalarının imzalanmasına zemin hazırlayan başlıca etkenler, 11 Eylül olayları ve Taliban ile El-Kaide'den kaynaklanan güvenlik kaygıları olmuştur. Bu tehditleri ortadan kaldırmak amacıyla, ABD, Afganistan ile terörizme karşı savaş çerçevesinde iş birliği yapmayı ve devlet inşa sürecini demokratikleşme bağlamında yürütmeyi uygun görmüştür. Bu bölümde söz konusu faktörler detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Dolayısıyla, tekrarları önlemek adına, yukarıda sunulan açıklamaların bu konuyu yeterli bir şekilde açıkladığı değerlendirilmektedir.

8. Sonuç

Bu bölümde, Afganistan-ABD ilişkilerinin 11 Eylül olaylarından başlayarak nasıl geliştiğini ve Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının oluşum ve gelişiminde iç ve dış faktörlerin oynadığı rolü ayrıntılı şekilde inceledik. 11 Eylül olayları, ABD’nin küresel dış politikasında derin ve kapsamlı etkiler yaratmış ve Afganistan ile ABD arasındaki ilişkiler açısından da bir dönüm noktası olmuştur. Bu olay, ABD'nin dış politikasını yeniden şekillendirmiş, terörle mücadele stratejilerini öne çıkarmış ve Afganistan’da Taliban rejimini devirmeye yönelik bir dizi askeri ve diplomatik hamleyi başlatmıştır.

11 Eylül sonrası süreçte, Taliban'ın ABD ile savaşa girmesinde siyasi, ideolojik, hukuki ve toplumsal normların karar alma mekanizmalarına ne denli etki ettiğini gözlemledik. Aynı şekilde, ABD'nin savaşa girme kararında yalnızca güvenlik kaygıları değil, aynı zamanda liberal-demokratik değerler ve ideolojik hedefler de önemli bir rol oynamıştır. ABD'nin Afganistan'daki stratejik müdahalesi, terörizmi bertaraf etmenin yanı sıra demokratikleşme ve devlet inşa süreçlerini desteklemeyi de kapsıyordu.

Afgan Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından iki ülke arasında siyasi, askeri ve ekonomik alanda kalıcı ve sürdürülebilir adımlar atılmış, bu da ilişkilerin stratejik ortaklık seviyesine yükselmesine yol açmıştır. Bu süreçte, her iki devletin yöneticileri, ortak değerler, ideolojiler, tarihi bağlar, güvenlik kaygıları ve çıkarlar temelinde güçlü bir iş birliği geliştirmiştir. Afgan ve Amerikan yönetici sınıflarının paylaştığı bu ortak temeller, stratejik ortaklığın sürdürülebilir olmasında kilit faktörlerden biri olmuştur.

Neoklasik Realizm teorinin öne sürdüğü gibi, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının şekillenmesinde yalnızca sistemik tehditler ve fırsatlar değil, aynı zamanda devlet içindeki siyasi elitlerin ideolojik yaklaşımları ve iç dinamikler de belirleyici olmuştur. Afganistan'ın güvenlik sorunları ve ekonomik ihtiyaçları, ABD ile ortaklığı zorunlu kılarken, ortak ideolojik ve tarihsel değerler, bu ortaklığın sağlamlaşmasına katkıda bulunmuştur.

Bir sonraki bölümde, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının dağılma süreci ele alınacaktır. Bilindiği üzere, her uluslararası ilişkinin bir oluşum, gelişim, zirve, durgunluk ve nihayetinde düşüş evreleri vardır. Ancak, bu aşamalara geçiş süreleri ilişkiye özgü dinamikler çerçevesinde değişkenlik göstermektedir. Kimi ilişkiler kısa sürede dağılma noktasına gelirken, kimi ortaklıklar uzun yıllar sürdürülebilir. Afgan-Amerikan stratejik ortaklığı yaklaşık 20 yıl devam etmiştir. Bu ortaklığın neden daha uzun soluklu olamadığı ve dağılmasına yol açan faktörler, takip eden bölümde kapsamlı bir şekilde incelenip analiz edilecektir.

BÖLÜM V
AFGAN-AMERİKA'NIN STRATEJİK ORTAKLIĞININ DAĞILMASI

1. Giriş

Bir önceki bölümde, ABD ile Afganistan arasındaki stratejik ortaklık ve iş birliğini şekillendiren en önemli unsurun, Taliban ve El-Kaide gibi ortak bir düşmana karşı verilen ortak mücadele olduğunu etraflıca incelemiştik. "Terörle savaş" adı altında bu gruplara karşı yürütülen savaş politikası, stratejik ortaklığın temelini oluşturduğu için 2000'li yıllarında, iki ülke arasında kayda değer bir olumlu etkileşim ve yapıcı iş birliği vardı. Yönetim, güvenlik sektör, sosyal kurumlar, kültürel faaliyetler ve ekonomik kalkınma projelerinin yanı sıra altyapıların yeniden inşası ve uluslararası yardımın sağlanması konularında ortak çalışma konusunda kesin bir mutabakat vardı. Devlet dışı silahlı muhalif grupların yenilgiye uğratılması ve Afganistan'da demokratik temellere dayanan devletin kurulması ve güvenliğin sağlanması, her iki devletin de ulusal güvenliğinin öncelikli politika ve çıkarındaydı.

İki devlet arasında mutabık kalınan strateji, imzalanan siyasi-askeri anlaşmalarda belirtilen ilke ve kurallara uygun olarak Afganistan'daki Taliban ve El-Kaide örgütlerine karşı "terörle mücadele" kapsamında askeri operasyonlarının yürütülmesiydi. Bu bağlamda, stratejik ortaklık karşılıklı ulusal çıkarlar, ortak güvenlik kaygıları ve terör örgütleriyle mücadele ve bu örgütlerin kökünü kazımaya yönelik kararlı bir taahhüt temelinde şekillenmişti. En önemlisi, Afganistan ve ABD arasında terörizmin tanımı ve terörist oluşumların tanımlanması konusunda açık bir uyum ve birliktelik vardı.

Zamanla iki taraf arasında kilit politika ve olaylara ilişkin farklı bakış açıları ortaya çıkmaya başladı. Bu farklı bakış açıları, karşılıklı güveni giderek aşındırdı ve stratejik ortaklığın zayıflamasına yol açtı. Afgan devletinin perspektifinden bakıldığında, ABD'nin terörle mücadelenin temel ilkelerine ve barış sürecine yaklaşımı, iki devlet arasında güvenilmezlik hissini artırdı ve stratejik ortaklığın zayıflamasına zemin hazırladı. Buna karşılık, Amerikan perspektifinden bakıldığında, yaygın yolsuzluk, savaşın askeri çıkmaza girmesi, uluslararası sistemde güç ve kaynak dağılımındaki değişimler ve yeni tehditlerin ve potansiyel rakiplerin yükselişi, ortaklığın öneminin azalmasına katkıda bulunmuştur. Bu bölümde, bu faktörleri ve bunların iki devlet arasındaki ikili ilişkiler ve ortaklık üzerindeki etkilerini Neoklasik Realizm çerçevesinde incelenecektir.

2. Terörle Mücadele Misyonunun Temel İlkeleri Konusunda Görüş Ayrılığı

"Terörle mücadele" misyonu etrafında iki tarafın uzlaşmaya varamadığı dört kritik görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. İlk ihtilaflı nokta, terörizmin tanımı ve kimin terörist olup olmadığı ile ilgiliydi. İkinci anlaşmazlık noktası, terörizmin kaynağı ve merkezinin belirlenmesi ile ilgiliydi. Üçüncü anlaşmazlık alanı ise terörle mücadele operasyonlarının yürütülme stratejisine ilişkin olarak ortaya çıkmıştır. İki taraf arasındaki son ihtilaf noktası ise ABD ordusunun terörizme karşı savaştan fiili olarak çekilme stratejisi etrafında ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki paragraflarda, bu noktaların her birinin stratejik ortaklığın bozulmasında nasıl önemli roller oynadığını inceleyecek ve nihayetinde iki müttefik arasındaki iş birliği çabalarını baltalayan karmaşıklıklara ve zorluklara ışık tutulacaktır.

2.1. Terörizm Tanımı ve Kimin Terörist Olduğu Üzerinde Anlaşmazlık

Terörizm nedir?
Terörist kimdir?

Günümüzde düşmanı yenmek ve savaşta zafer elde etmek, geleneksel savaş stratejilerinin ötesine geçen çok boyutlu bir yaklaşım gerektirmektedir. Askeri güçlerin doğrudan çatışmaları önemli olmakla birlikte, esas başarı, sivil halkın desteğini kazanmak ve onların gönlünü ve aklını fethetmeye yönelik stratejik adımlarda yatmaktadır. Robert Leonhard ve Jerome Conley, devlet güçleri ile muhalifler arasındaki mücadelenin, esasen halkın desteğini kazanma yarışı olduğunu vurgulamaktadır (Leonhard, & Conley, 2013, s. 3.). Bu bağlamda, etkili bir anlatı inşa etmek, düşmanı karakterize etmek ve ikna edici bir söylem geliştirmek, savaşın sonucunu belirlemede kritik bir rol oynar. Thomas Johnson, söylem ve anlatının savaşta belirleyici önemine işaret ederek, Taliban'ın Afgan devleti ve ABD karşısındaki başarısını, güçlü ve mantıklı söylemlerine dayandırır. Taliban'ın başarısının temelinde, "Afgan halkının zihninde derin bir etki bırakan ve kalıcı bir anlatı" oluşturma becerisi yatmaktadır (Johnson, 2018, s. 278). Savaş öncesinde ve sırasında bu tür anlatılar, devlet kurumları, akademik çevreler, düşünce kuruluşları ve medya gibi çeşitli oluşumlar tarafından titizlikle düzenlenir. Nitekim, Richard Jackson, "teröre karşı savaş" söyleminin rastgele ve nesnel bir siyasi söylem olmadığını, aksine savaşı meşru, sorumlu ve doğası gereği haklı göstermek için özenle tasarlanmış, bilinçli bir kamu söylemi olduğunu savunur (Jackon, 2005, s. 147). Bu söylemler, insanların algılarını, eylemlerini ve düşüncelerini şekillendirir; doğru ile yanlışı ayırt etmelerini etkiler. Bu nedenle, stratejik planlama, derin analizler ve etkili iletişim yoluyla bu kurumlar, bir devletin savaş stratejisinin yönlendirilmesinde, kamuoyunun şekillendirilmesinde ve algıların

manipüle edilmesinde önemli bir rol oynar (Jackson, 2005, ss. 147-148). Sonuç olarak, bu ortak çabalar sayesinde savaşın geniş stratejisi ve anlatısı oluşturulur, toplumlara aktarılır ve nihayetinde çatışmaya katılan devletler ve halklar tarafından içselleştirilir.

Bu gerçeklik doğrultusunda, ABD yetkilileri 11 Eylül olaylarının ardından "teröre karşı savaş" kampanyası için teorik ve kavramsal bir çerçeve oluşturmuş ve bir anlatı hazırlamıştır (Jackson, 2005, s. 149). Bu kavramsal çerçeve, siyasi, askeri ve akademik stratejiler ve çalışmalarla birlikte gelişerek çeşitli tekrarlardan geçti. Bu bağlamda önemli bir çalışma, 2006 yılının başlarında ABD askeri departmanında başlatıldı. Bu çalışmanın sonucu olarak, ABD Ordusu'nun ortak yayını olan ve kontrgerilla operasyonlarına (Counter-Insurgency Doctrine) odaklanan Joint Publication 3-24 ile terörle mücadeleyi (Counter-Terrorism doctrine) ele alan Joint Publication 3-26 kabul edildi ve yayımlandı (Wijk, 2021, s. 110). Joint Publication 3-24, isyanla mücadele operasyonlarının planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi için bir yol haritası çizmeye ek olarak, isyanla mücadele kavramının, isyanların doğasının, amaçlarının ve stratejilerinin kapsamlı bir özetini sundu. Belge, isyanı "bir bölgenin siyasi kontrolünü ele geçirmek, geçersiz kılmak veya meydan okumak için örgütlü olarak başvurulan yıkıcı ve şiddet içeren eylemler" olarak tanımladı ve isyanı "iç savaşın bir biçimi" olarak nitelendirdi (Joint Chief of Staffs, 2018; Wijk, 2021, s. 110).

Joint Publication 3-24, ABD'nin kontrgerilla operasyonlarına katılımını iki şekilde gerekçelendirmiştir; birincisi "kontrol etme kapasitesine sahip olmadığı bir isyanla karşı karşıya kalan partner bir ülkenin talebi üzerine", ikincisi ise "ABD'nin tehdit altındaki bir ülkenin daimi hükümetini dağıttığı ve yeni bir hükümet ve güvenliği yeniden tesis etme rolünü üstlendiği büyük bir konvansiyonel çatışmadan sonra" (Joint Chief of Staffs, 2018). Joint Publication 3-26 terörizm ve terörle mücadelenin kavramsal çerçevesini revize ederken, terörle mücadelenin kapsamlı bir planını, icrasını ve operasyonlarını ana hatlarıyla ortaya koymuştur. Bu belge terörizmi "genellikle dini, siyasi veya diğer ideolojik inançlarla motive edilen, korku salmak ve genellikle siyasi olan hedefler doğrultusunda hükümetleri veya toplumları zorlamak için şiddetin veya şiddet tehdidinin yasadışı kullanımı" olarak tanımlamıştır (Homeland Security Digital Library, 2014).

Jonathan Gilmore'a göre bu çalışmalar ve girişimler, ABD ordusunun hem Irak hem de Afganistan'daki stratejileri ve operasyonları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuş ve ABD askeri söylem ve uygulamalarında dikkat gösterilmiştir (Gilmore, 2011, s. 21). Gerçekten de Amerikalı politikacıların söylemlerinde bir değişim yaşanmış; Şöyle ki, Taliban için “terörist” terimi yerine "isyancı" teriminin kullanılması başlamıştır (Spanta, 2017, s. 287). ABD

yetkililerinin "isyan" terimini benimsemesi ve resmi yazışmalarında, açıklamalarında ve belgelerinde Taliban'ı bu şekilde etiketlemesi Afgan liderler için şok edici ve beklenmedik bir gelişme oldu. Kuşkusuz Taliban'ın teröristlerden ziyade isyancılar olarak sınıflandırılması, ABD doktrin ve stratejisinde terörle mücadeleden isyanla mücadele politikasına doğru açık bir kayma anlamına geliyordu. Gerçi ABD'li yetkililer birkaç yıl boyunca özellikle Taliban'a atıfta bulunurken isyancı ve terörist terimlerini birbirlerinin yerine kullanmaya devam etmiştir.

Ancak bu stratejik ve kavramsal değişim, 2013 yılında belirginleşti ve iki partner arasında ciddi tartışmalara yol açtı. 2013'te ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Thomas Edward Donilon ile Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai, başta güvenlik ve Taliban'la mücadele olmak üzere çeşitli konularda bir toplantı yaptı. Donilon, Afgan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai'ye "bizim bakış açımıza göre Taliban artık terörist bir grup olarak sınıflandırılmıyor. Amacımız düşmanlarınızla mücadelede ordunuza yardımcı olmaktır" (Spanta, 2017, s. 498). Afganistan Devlet Başkanı, terörizmin tanımında ve terörist oluşumların etiketlenmesinde önemli bir değişiklik olduğunu kavradı ve müttefikiyle arasındaki algı farkını fark etti. Görüşme sırasında Başkan Karzai, varsayımsal bir senaryo sunarak Donilon'a "Sizce bir grup Taliban, Kabil'de bir okula saldırıp çocuklarımızı rehin alsa bu terörizm olarak kabul edilir mi?" sorusunu yöneltti. ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı cevaben "Hayır, onlarla nasıl başa çıkacağınıza siz karar verirsiniz" dedi. Afgan lider, "o zaman sizin bakış açınıza göre terörizmi ne oluşturuyor?" diye sordu. Donilon, "Büyükelçilik gibi Amerikan tesisleri ya da Amerikan vatandaşları saldırıya uğrarsa, bunu terörizm olarak algılarız ve böyle bir durumda savunma yapmayı görevimiz olarak kabul ederiz" diye açıkladı (Spanta, 2017, s. 499). Bu yanıt Afgan siyasi elitleri için şok edici, sinir bozucu, sorumsuz ve kabul edilemez oldu. Bir çocuğu öldürmek terör eylemi olarak görülmezken, bir Amerikan binasına saldırmanın bu şekilde kategorize edilmesi, iki stratejik ortağın bakış açılarındaki derin ve tartışmalı fikir ayrılığına işaret ediyordu.

Yukarıdaki ifadeler, ABD için çıkarlarını hedef alan, tesislerine saldıran ve vatandaşlarına zarar veren her türlü eylemin terör eylemi olarak kabul edildiği ve faillerinin de terörist olarak sınıflandırıldığı yönünde açık bir çıkarıma işaret etmektedir. Söylem ve tutumdaki bu kavramsal değişim sadece Afgan siyasi liderlerini dehşete düşürmekle kalmadı, aynı zamanda ABD'nin terörle mücadelede bir ortak olarak samimiyeti ve güvenilirliği konusunda da şüphe uyandırdı. Örneğin, ABD'ye gönülden güvenen, Afganistan-ABD stratejik ortaklığını savunan ve buna özel önem veren Afgan Dışişleri Bakanı Rangin Dadfar Spanta, ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'den terörizm ve terörist konusunda çelişkili bir bakış açısı ve tanım duyduğunda hayal kırıklığını ve hüsranını gizleyemedi. Pakistan'da yerleşik bazı devlet

dışı silahlı gruplarla ilgili ABD'nin tutumunu öğrenmek istediği bir görüşmede, ABD Dışişleri Bakanı kendisine Amerikan tesislerine ve vatandaşlarına doğrudan saldıran herkesin ABD tarafından terörist olarak kabul edileceğini söyledi (Spanta, 2017, s. 541).

Görünüşe göre, terörizmin tanımı ve belirli oluşumların terörist olarak tanımlanması konusundaki anlaşmazlık, iki ülke arasında önemli bir gerilim yaratmıştır. Bu anlaşmazlığın iki önemli sonucu oldu. Birincisi, Afgan yönetici sınıf arasında, ABD'nin niyet ve taahhütlerine yönelik güvensizlik ve şüpheyi uyandırdı. İkincisi, isyancı örgütleri yenmek için ortak, uygun ve etkili stratejilerin benimsenmesini ve uygulanmasını zorlaştırdı. Detaylandırmak gerekirse, belirli grupların bir tarafça terörist olarak sınıflandırılırken diğer tarafça isyancı olarak görülmesi, çatışmanın doğasına ilişkin farklı yorum ve algılara yol açtı. Bu farklı yorum ve algılar da farklı siyasi ve askeri stratejilerin izlenmesine yol açmıştır. İlerleyen yıllarda algı ve yorumlamadaki bu değişim ABD'yi Taliban ile uzlaşma arayışına yöneltmiştir. Dolayısıyla, Afganistan ve ABD arasında terörizmin tanımı ve terörist oluşumların belirlenmesi konusunda süregelen anlaşmazlık ve ayrışma, stratejik ortaklıklarının temelini zayıflatmış ve iki taraf arasında ağız dalaşına yol açmıştır. Bu durum, yukarıda bahsedilen Hamid Karzai ile ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Thomas Edward Donilon, ve Afgan Dışişleri Bakanı Rangin Dadfar Spanta ile ABD Dışişleri Bakanı John Kerry arasındaki örneklerde olduğu gibi somut biçimde görülmüştür.

Bir sonraki bölüme geçmeden önce, ABD'nin bu söylemsel değişikliğinin rasyonalitesini incelemek yerinde olacaktır. ABD'nin, Taliban'ı terörist bir yapı olarak değil de isyancı bir grup olarak nitelendirmeye öncelik vermesinin birkaç rasyonel nedeni öne sürülebilir. Öncelikle, dikkat edilmesi gereken bir gerçek şudur: ABD, hiçbir zaman Taliban'ı resmi olarak terör örgütü listesine almamıştır. Bunun yerine, ABD'nin terör listesinde Taliban ile bağlantılı liderler ve üyeler yer almıştır. Eski bir CIA ajanı, "ABD neden Taliban'ı terör listesine almadı?" sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir: ABD, Taliban'ı siyasi bir örgüt olarak görüyordu ve yetkililer, bu grupla olası bir barış müzakeresi yapma umudunu taşıyorlardı. Ayrıca, Taliban'ın terör örgütü listesine alınmasına, bazı Amerikalı yetkililer tarafından karşı çıkılmıştır. Taliban'ı bu listeye almak, olası diplomatik ve barış müzakerelerin gerçekleşmesini zorlaştırabilirdi (Amu TV, 2024). ABD'nin, Taliban'ı terör örgütü olarak tanımlamaktan kaçınmasının, diplomatik manevra alanını geniş tutmak ve olası müzakerelere kapı aralamak gibi stratejik nedenleri vardı. Bu nedenle, ABD'nin söylemsel değişimini yalnızca askeri ve güvenlik politikalarının değil, aynı zamanda diplomatik ve siyasi hedeflerinin bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür.

Buna ek olarak, Taliban'ın operasyonları, gerçekleştirdiği saldırılar, grubun kurumsal yapısı, Afgan nüfusunun belirli kesimlerinden destek alması, kuruluşlarından bu yana yabancı ülkelerde eylem gerçekleştirmemeleri ve açık siyasi hedeflere sahip olmaları gibi unsurlar, Taliban'ı terörist örgütlerden ayırıp gerilla (guerilla) ve isyancı (Insurgency) kategorisine yerleştiriyordu.[45] Nitekim, Güvenlik, Terörle Mücadele ve İsyancılara Karşı Mücadele alanında çalışan uzmanlar ve yazarlar, Taliban'ı isyancı kategorisinde değerlendirmişlerdir. Örneğin, Rob, terörist ve isyancı ayrımı yapmak için Taliban'ı analiz ederek şu sonuca varıyor: Taliban hareketinin Afganistan'daki şiddet kampanyası açıkça bir isyandır. Bu hareket, daha geniş bir Peştun hareketinin parçası olup, nüfusun önemli bir kesiminde derin köklere sahiptir. Mücadelesi politik olarak motive edilmiş ve stratejik hedefleri net bir şekilde belirlenmiştir: yasadışı işgalci güçleri Afganistan'dan uzaklaştırmak ve gayri meşru olarak gördükleri hükümeti devirmek (Wijk, 2021, s. 112). ABD yönetici sınıfı ve güvenlik uzmanları bu ayrımın farkındaydılar; ancak bunu açıkça dile getirmekten kaçınmıştır. Fakat, savaşın askeri açıdan bir çıkmaza girmesi ve iç ve dış faktörlerin etkisiyle (bu faktörler ilerleyen paragraflarda ele alınacaktır), bu ayrımı açık bir şekilde dile getirmekten geri durmamıştır. Nitekim, ABD Başkanı Barack Obama, 2013 yılında Afgan Cumhurbaşkanı ile yaptığı bir resmi görüşmede şu ifadeleri kullanmıştır: "2014'ten sonra güvenlik güçlerinize büyük sorumluluk düşüyor. Biz, topraklarınızdan saldırıya uğramak istemiyoruz; ancak Taliban'la savaşmak da istemiyoruz. Afganlar arası çatışmaya müdahil olmak niyetinde değiliz" (Spanta, 2017, s. 506). Afgan Dışişleri Bakanı Rangin Dadfar Spanta, bu ifadelerin ardından yaşadığı hayal kırıklığını şu sözlerle dile getirmiştir: "ABD'nin en üst düzey yetkilisinden, Taliban'la yapılan savaşın bir Afgan iç savaşı olarak adlandırıldığını ilk kez duyuyorduk. Ülkemizdeki Amerikan askeri varlığının hukuki meşruiyeti yalnızca terörle mücadele edilmesi gerektiği üzerine kurulmuştu. ABD'nin ülkemizdeki politikasındaki bu çelişki beni derinden şaşırttı" (Spanta, 2017, s. 506). Sharifullah Dorani (2019) de bu söylem değişikliğine dikkat çekerek, ABD'nin bu savaşı "sonsuz" (Endless War) bir "iç savaş" (Civil War) olarak adlandırmasının, savaşın artık gerekli olmadığına ve kazanılamayacağına işaret ettiğini belirtmiştir, zira "sonsuz bir savaş kazanılamaz" (s. 147).

[45] Mujahid, G. "Questioning the Counter-insurgency Doctrine in Afghanistan," Strategic Studies 36/1, (2016): 46-58; Eikenberry, K. W. "The Limits of Counterinsurgency Doctrine in Afghanistan: The Other Side of the COIN," Foreign Affairs 92/5, (2013): 59-74; Qazi, S. "The 'Neo-Taliban' and Counterinsurgency in Afghanistan," Third World Quarterly 31/3, (2010): 485-499; Thomas Johnson, T., & Mason, C. "Understanding the Taliban and Insurgency in Afghanistan," Orbis 51/1, (2007): 71-89; Ucko, D. "Counterinsurgency after Afghanistan: A Concept in Crisis," PRISM 3/1 (2011): 3-20.

Bu bağlamda ABD, çatışmayı bir iç savaş olarak tanımlayarak ve Taliban'ı isyancı bir örgüt olarak nitelendirerek, devam eden savaşın sadece militarist bir stratejiye değil, kapsamlı bir stratejiye ihtiyacı olduğunu ima etmek istemiştir. Bu yaklaşım, devam eden savaşın yalnızca askeri güçle değil diyalog, uzlaşma ve siyasi çözüm yoluyla çözülebileceğini ima ediyordu. Bunun en bariz delili Taliban'ı hiçbir zaman resmi olarak terör örgütü listesine alınmamasıydı. Buna ilaveten, özellikle Soğuk Savaş dönemden sonra, çok sayıda iç savaş ve isyanın askeri zaferlerden ziyade siyasi yollarla çözüme kavuşturulması nedeniyle tarihsel kanıtlar bu bakış açısını desteklemektedir (Toft, 2010, s. 14). Bu bakış açısına göre, isyancı terimi siyasi muhalefet ve isyan çağrışımları taşır, şikayetler müzakere ve uzlaşma yoluyla ele alınabilir, isyancı gruplarla diyalog ve uzlaşma çabalarının anlaşılabilir, makul ve ikna edilebilir olmasını sağlar. Buna karşılık, terörizm ve terörist kavramları ayrım gözetmeyen şiddet ve aşırıcılık imajlarını çağrıştırarak diyalog ve uzlaşmayı makul olmaktan çıkarmaktadır (Rineheart, 2010, ss. 31-47). Bu nedenle ABD, isyan kavramını kullanarak siyasi çözümlere olanak tanıyacak ve çatışmanın şiddet içermeyen yollarla sona erdirilmesine giden yolu kolaylaştıracak bir çerçeve ve ortam yaratmaya çalışmıştır. Kısacası, isyan terimini kullanma kararı, ABD'nin Taliban ile siyasi bir çözüm arayışına girme ve savaştaki askeri müdahalesini potansiyel olarak sona erdirme konusundaki istekliliğine işaret eden stratejik ve hesaplı bir hamleydi.

2.2. Terörizmin Menşe ve Kaynağı Üzerinde Anlaşmazlık

Teröristler nereden geliyor?
Terörizmin kökeni nerede?
Hangi bölge teröristler için güvenli bir sığınaktır?

Terörle mücadele misyonun kapsamında ABD ve Afganistan arasındaki ikinci anlaşmazlık alanı, terörizmin kaynağının ve merkezinin belirlenmesi konusunda ortaya çıkmıştır. Her iki stratejik ortak, zamanla teröristlerin kaynağı ve güvenli sığınakları konusunda farklı bakış açılarına sahip olmaya başladı. İki müttefik arasında bu konu üzerinde anlaşmazlığın çıkması ve büyümesi güvenlik koşullarının kötüleşmesiyle paralel devam etmiştir. Taliban, 2003-2005 yılları arasında güçlerini yeniden toparlayarak Afgan Cumhuriyeti'ne karşı silahlı eylemlerini başlamıştır. Özellikle 2005'ten itibaren Taliban, şiddet eylemlerini kentsel alanlara yaymış ve bomba yüklü araçlarla hükümetin kilit noktalarını hedef alarak suikast girişimlerini yoğunlaştırmıştır. Bu dönemden sonra, intihar saldırıları ve bomba yüklü araçlarla gerçekleştirilen saldırılar, Taliban'ın savaş stratejisinin merkezine oturmuş ve askeri stratejisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonu (United Nations Assistance Mission to Afghanistan, UNAMA) raporuna göre, Afganistan'da ilk intihar saldırısı, 9 Eylül 2001'de El Kaide üyelerinin gazeteci kılığına girerek Ahmed Şah Mesud'a düzenlediği suikasttır. Ancak intihar saldırıları, 2005 ortalarına kadar Afganistan'da yaygın bir yöntem olarak kullanılmamıştır (United Nations Assistance Mission to Afghanistan, UNAMA, 2007, ss. 9-10). Bu raporun bulgularına göre, 2001-2005 yılları arasında yalnızca beş intihar saldırısı gerçekleşmişken, 2005'te bu sayı aniden 17'ye yükselmiştir. 2006 yılında toplam 123 intihar saldırısı gerçekleşmiş, 2007 yılının ilk yarısında ise 77 saldırı kaydedilmiştir (UNAMA, 2007, s. 10). Rapor, intihar saldırılarının %76'sı uluslararası ve Afgan askeri unsurlarını hedef almasına rağmen, en büyük zararı sivil halk gördüğünü ve 2007 yılının ilk yarısında gerçekleştirilen intihar saldırılarında 183 Afgan hayatını kaybetmiş, bunların 121'i sivil olduğunu eklemiştir. Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları (UNHRW) kurumun verilerine göre, 2007'de Taliban güçleri Uruzgan ilinin Chora ilçesinde Afgan cumhuriyetinin güçlerine saldırı başlattı ve bu çatışmada çok sayıda sivilin öldüğü bildirildi (United Nations Human Rights Watch, UNHRW, 2008, s. 26). Yalnız devlet idareleri değil, eğitim merkezleri de askeri hedef haline geldi. UNESCO raporuna göre, Ocak 2006 ile Aralık 2008 arasında eğitim merkezlerine yönelik 1.153 saldırı gerçeklemiştir (*United Nations* Educational, Scientific and Cultural Organisation, UNESCO, 2010). Dolaysıyla, şiddet olayların ve güvensizliğin artması, hükümetin hesap verebilirliği ve meşruiyeti açısından ciddi bir sorun teşkil etmiştir. Meşru bir siyasi varlık olarak Afgan hükümeti, güvenliği sağlamak ve vatandaşlarını korumak zorundaydı.

Afgan hükümeti, güvenlik koşullarının kötüleşmesinden ve Taliban'ın etkisinin ve askeri şiddetinin giderek artmasından, Pakistan'ı sorumlu tuttu. Afgan hükümeti Pakistan'ı Taliban'a barınak, askeri ve istihbarat desteği sağlamakla suçladı (Laruelle, & Peyrouse, 2013, s. 201). Afgan siyasi elit sınıfı, Pakistan'ı terörizmin merkez üssü olarak görüyor ve Taliban'ın yeniden dirilişinde bu ülkenin desteğinin büyük rol oynadığını düşünüyorlardı (RFE/RL, 2018). Bu bakış açısına göre, terörizmin, isyanın ve aşırıcılığın kaynağı Afgan toprakları değil, Pakistan'dı. Bunlar sınır ötesinden ihraç ediliyordu ve "Made in Pakistan" idi (Eikenberry, 2013, s. 68). Bu bağlamda Afgan cumhuriyetin vurgusu, Afganistan'da düzen, istikrar ve güvenliğin tesis edilmesinin terörizmin doğduğu ve güvenli sığınağı olan Pakistan'ın yok edilmesine bağlı olduğuydu (Kuma, 2021, s. 151).

Ancak Afgan cumhuriyetin terörle mücadele misyonun stratejik ortağı olan ABD, durumu farklı bakıyor ve yorumluyordu. ABD, Afganistan'daki isyanı ülkenin gerçekliğine

içkin bir olgu olarak değerlendiriyordu. ABD'nin Kabul Büyükelçisi Karl Winfrid Eikenberry (2009-2011), ABD'li askeri komutanlar özellikle Afganistan'ın güney kırsalını isyanla mücadele kampanyasının "sıfır noktası" olarak tanımladıklarını aktarmaktadır (Eikenberry, 2013, s. 69). Bu, terörizm ve isyanın doğum yeri ve güvenli sığınağının Afganistan'ın kırsal bölgeleri, özellikle de güney bölgesi olduğu anlamına geliyordu. Dolayısıyla ABD'li askeri yetkililer bu kırsal bölgelerde yoğunlaştırılmış kontrgerilla operasyonlarının terör örgütlerini kararlı bir şekilde yenilgiye uğratmak ve dağıtmak için elzem olduğuna inanıyordu. Bunun dışında Amerikalılar, Afganistan'daki yaygın idari yolsuzluğun Taliban'ın yeniden dirilmesine ve genişlemesine zemin hazırladığını ve nüfuzlarını ülke geneline yaymalarına olanak sağladığını ileri sürmüşlerdir (Spanta, 2017, s. 294).

Dolayısıyla, iki stratejik ortağın bakış ve yaklaşımları, terörizmin kaynağı ve güvenli sığınağı konusunda, ortak perspektiften zıt bakış açılarına doğru evrildi. Afganistan, ABD'yi sadece Afganistan'a odaklanmak yerine Pakistan'daki terör sığınaklarının ortadan kaldırılmasına öncelik vermeye çağırdı. Afganistan Cumhurbaşkanı, teröristlerin Afganistan'da üsleri olmadığını, veya Afgan topraklarının terörün kaynağı olmadığını, terörün Afganistan sınırının ötesinde olduğunu (Eikenberry, 2013, s. 69); dolayısıyla terörle mücadelenin Afgan topraklarında ve köylerinde değil orada yoğunlaşması gerektiğini sürekli dile getiriyordu(Gall, 2014, s. 80). Afgan yetkililer stratejik ortaklarına, herhangi bir terörle mücadele stratejisinin Pakistan sınırı ötesindeki terörist ağları ve güvenli sığınakları dağıtma çabalarını da içermesi gerektiğini vurguladı. Afganistan Devlet Başkanı, ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden'a şu hususa dikkat çekti:

> "Terörle mücadele için doğru stratejiye sahip olmazsak kazanamayız. Terörizm Afganistan kırsalında değil, terörizmin sığınakları ve eğitim merkezleri Afganistan sınırları dışında bulunuyor, bu yüzden kazanamayacağız. Politikadaki herhangi bir değişiklik, terörün kaynaklarını dikkate almalıdır" (Spanta, 2017, s. 264).

Afgan devletinin dikkatini ve kaynaklarını terörün Afganistan sınırları ötesindeki odaklara yöneltmesi bir zorunluluktu. Afgan siyasi elitlerinin stratejik ortaklarına önerisi, terörün sadece Afgan sınırları içindeki tezahürlerine tepki vermek yerine, terörün kaynaklarını hedef alabilecek proaktif bir yaklaşımın benimsenmesiydi.

ABD, stratejik ortağıyla aynı perspektifi paylaşmadığı için Pakistan hükümetine karşı somut bir adım atmadı; aksine Afganistan kırsalında terörle mücadele askeri operasyonlarını yoğunlaştırdı. Bu da ABD'nin terörle mücadeledeki kararlılığı ve samimiyeti konusunda ciddi şüpheler uyandırdı. Afgan cumhuriyetinin yönetici sınıfı, bu açık çelişki karşısında şaşkına

döndüler: Terörle mücadele çabalarında uzun süredir stratejik ortakları olan ABD, El Kaide lideri Pakistan topraklarında öldürülmesine rağmen nasıl olur da terörün kaynağına karşı kararlı adımlar atmaz ve bunun yerine destekçisi Pakistan ile ilişki ve iş birliğini sürdürür? (Spanta, 2017, s. 521). Bu çelişkili yaklaşım bir yandan Afgan liderlerin ABD'nin terörle mücadele politikalarının tutarlılığını ve etkinliğini sorgulamasına neden oldu. Öte yandan, ABD'nin bölgedeki birincil askeri varlığının teröristlerin kalelerini ve kökenlerini "bozmak, dağıtmak ve yenilgiye uğratmak" olduğu gerçeğinden hareketle, Afgan hükümetinin ABD'nin terörle mücadeledeki niyeti ve kararlılığı konusunda derin şüpheler duymasına yol açtı (Inc. IBP, 2017, 117). Bu bağlamda Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai, "Teröristlerle, neden geldikleri yerlerde mücadele edilmediğini, bunun yerine her gün Afgan köylerinin bombalandığını bilmiyorum" diyerek hayal kırıklığını ve kafa karışıklığını ortaya koydu (Spanta, 2017, s. 379). Karzai bir röportajında "eğer teröre karşı bir savaş varsa, bunun teröristlerin eğitildikleri ve beslendikleri sığınaklara götürülmesi gerektiği" yönündeki görüşünü tekrarladı (Bobin, 2013).

Afgan Dışişleri Bakanı Spanta'ya göre, ABD'nin terörizmin kökenine ve Pakistan hükümetine yönelik somut adımlar atmaması, Afgan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai'yi, ABD'nin "terörle savaş" adı altındaki varlığının sadece bir bahane olduğu sonucuna götürdü. Karzai, ABD'nin Afganistan'daki gerçek amacının, küresel alanda hakimiyetini korumak ve Çin'in yükselişini engellemek olduğuna inanmaya başladı (Spanta, 2017, s. 339). ABD'nin Afganistan'daki askeri varlığı ve terörle mücadele çabaları, Afgan hükümet yetkilileri tarafından, Amerikan nüfuzunu ve hegemonyasını küresel ölçekte korumayı amaçlayan daha geniş bir jeopolitik stratejinin parçası olarak algılanmıştır. Afgan devlet başkanın tutumu, ABD'nin, bölgedeki askeri varlığını Çin'in küresel bir süper güç olarak yükselişini dengelemek ve kontrol altına almak için kullandığına dair yaygın bir kanaat oluştuğuna işaret etmektedir. Bu nedenle, ABD'nin bölgedeki varlığının Afgan devletinin ulusal çıkarlarını değil, kendi jeopolitik çıkarlarını korumaya hizmet ettiği düşünülmüştür. Bu yorum, iki stratejik ortak arasındaki ortak anlayıştan çatışan bakış açısına geçişin altını çizmektedir. Neoklasik realizmin, iç ve dış faktörler arasındaki etkileşimi öne çıkaran yaklaşımı, bu çatışmanın arka planını anlamada önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır. Görüldüğü üzere, Afgan devlet başkanı, ABD'nin tutum ve davranışlarını küresel gelişmeler bağlamında algılayıp yorumlamıştır. Çin'in yükselişi hem Afgan devletinin hem de ABD'nin algı ve hesaplamaları üzerinde derin bir etki bırakmış olup, bu etkinin detayları bölümün sonraki paragraflarında ele alınacaktır.

Afgan liderler, ABD'nin bu çelişkili ve tutarsız yaklaşımını gün ışığına çıkararak, terörle mücadeledeki gerçek niyet ve kararlılığına ilişkin endişe ve şüphelerini bıkmadan usanmadan

dile getirdiler. Afgan hükümeti sürekli olarak "Amerikalılar Afganistan'a Taliban ile savaş adı altında geldiler. Ancak hiçbir zaman eğitim ve öğretim alacakları yere gitmediler. Aksine Amerikalılar Afganların evlerine saldırdı ve üzerlerine bomba yağdırdı" (Sajadi, 2020, s. 304). Afgan hükümeti, ABD'nin terör örgütlerine destek ve sığınak sağlayanlardan hesap sorulması için somut adımlar atması ve samimi çabalar göstermesi gerektiğini sürekli olarak vurguladı. Afgan liderlerin tekrarlanan çağrılarına rağmen, ABD'nin terörist grupları desteklemekle suçlanan Pakistan'a karşı kararlı adımlar atmaması, Afgan cumhuriyetin şüphe ve kuşkularını daha da derinleştirdi. Bu hayal kırıklığı ve ihanete uğramışlık hissi, Afganistan ve ABD arasındaki ilişkileri önemli ölçüde gererek terörle mücadeledeki iş birliğine gölge düşürdü ve iki ülke arasındaki ortaklık ve güvenilirlik üzerinde derin bir olumsuz izlenim bıraktı. Bu güven erozyonu, ortaklıklarının etkinliğini zayıflatmış ve bölgede istikrar ve güvenliğe yönelik ortak hedefler doğrultusunda birlikte çalışmayı giderek zorlaştırmıştır.

2.3. Terörle Mücadele Operasyonlarının Yürütülmesi Üzerinde Çekişme

2.3.1. ABD Askeri Operasyonlarının Taktikleri Üzerinde Görüş Ayrılığı

- Gece baskınları
- Keyfi Tutuklamalar ve Gözaltılar
- Sivil Alanların Ayrım Gözetmeksizin Bombalanması

Afgan hükümeti ile ABD arasındaki en ihtilaflı konulardan biri terörle mücadele misyonunun yürütülmesine ilişkin kara stratejisiydi. ABD'nin terörle mücadele operasyonları çerçevesinde uyguladığı askeri strateji, hararetli tartışmalara yol açmış ve iki taraf arasındaki gerilimi arttırmıştır. Afgan hükümetinin bakış açısına göre, ABD askeri güçlerinin terörle savaş bayrağı altında yürüttüğü operasyonlar orantısız, son derece yıkıcı, aşağılayıcı ve doğası gereği provokatifti (Brands, 2023, s. 929). Bu doğrultuda Afgan hükümeti, ABD ile operasyonel yaklaşımının dört temel yönü üzerinde sürekli olarak şiddetli tartışmalara girmiştir: Gece Baskınları (Night Raids), Keyfi Tutuklamalar ve Gözaltılar (Arbitrary Capture & Detentions) ve Sivil Alanların Ayrım Gözetmeksizin Bombalanması (Indiscriminate Bombing of Civilian Areas).

Gece Baskınları: Şüpheli isyancıları yakalamak ya da etkisiz hale getirmek amacıyla ABD Özel Harekât Kuvvetleri (US Special Operation Forces) tarafından gerçekleştirilen gece baskınları iki taraf arasında ciddi bir anlaşmazlık kaynağı olmuştur (Center For Civilians Conflict, 2012). Gece baskınları, sivil kayıplara yol açtığı ve Afgan halkının değerlerini

derinden yaraladığı için, Afgan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, ABD'ye karşı sert tepki göstermiş ve iki taraf arasında yoğun tartışmalar ve itirazlar yaşanmıştır. Karzai, Amerikan büyükelçisiyle yaptığı bir görüşmede şu ifadeleri kullanmıştır: "Ben ne Suudi şeyhiyim ne de Latin Amerika mafyasıyım ki tehditlerinizden korkayım. Ne milyonlarca dolarım var, ne de sahil kenarında evim ya da Batı bankalarında hesabım. Ülkemizdeki ev aramalarına son vermelisiniz ve sivil halkın yaşamına saygı duymalısınız" (Spanta, 2017, s. 409). Bir seferinde 88 Afgan askerinin Taliban'a katılması üzerine Karzai, ABD'li siyasi ve askeri yetkililere şu şekilde hitap etmiştir:

> "Bu insanlar sizin gece operasyonlarınız ve keyfi tutuklamalarınız yüzünden Taliban'a katıldılar. Biz, sizinle stratejik bir anlaşma imzalayacağız, ancak Amerika, yasalarımıza ve ulusal egemenliğimize saygı duymalı. Bugün Afgan halkı, sizi, Afgan hükümetini ve Taliban'ı sorumlu tutuyor. General McNeil döneminden bu yana sivil kayıplarını tartışıyoruz, ancak bir sonuca varamıyoruz. General Petraeus'un dönemi biz Afganlar için çok kötü bir dönemdi. Taliban'ı gece operasyonlarıyla yenemezsiniz. Gece operasyonlarıyla insanları öldürmek cinayettir, bu operasyonları durdurun" (Spanta, 2017, s. 476).

ABD büyükelçisi ise bu sözlere cevaben şunları dile getirdi: "Sayın Başkan, biz halkınızı savunuyoruz, fedakârlık yapıyoruz. Her gün milyarlarca dolar harcıyoruz ve kötü bir niyetimiz yok" (Spanta, 2017, s. 476). Bu cevaba öfkelenen Karzai, sert bir tepki göstererek şunları söylemiştir:

> "Bana darbe yapabilirsiniz. Beni ve ailemi öldürün, ama bu sözlerle yetinemem. Hükümetimde sizi ve eylemlerinizi destekleyen insanlar olduğunu biliyorum; ancak Amerikan askerlerinin ülkemizin anayasasını ihlal etme hakkını asla kabul etmeyeceğim" (Spanta, 2017, s. 477).

Bu tartışmalara tanık olan Afgan Dışişleri Bakanı Spanta'ya göre, bu tür gerilimler, günlük hayatımızın bir parçası haline gelmişti. Bu tartışmalar meclislerde, kabinede, Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında, cumhurbaşkanıyla yapılan görüşmelerde ve yemek masalarında sürekli gündemdeydi (Spanta, 2017, s. 478). Gece baskınları ABD'nin başlıca askeri stratejilerinden biriydi ve çoğunlukla CIA destekli güçler tarafından hava saldırıları, dron saldırıları ve evlerin aranması yoluyla yürütülüyordu. Ancak bu operasyonlar, önemli sivil kayıplara yol açmış, insan hakları ihlalleri konusunda ciddi endişelere yol açmış ve Afgan hükümetinin meşruiyetini ve egemenliğini zayıflatmıştır. Uluslararası ve ulusal kuruluşlar tarafından hazırlanan çok sayıda rapor, ABD öncülüğündeki bu gece baskınlarının hem sivil kayıplarını hem de ideolojik zararlarını belgelemiştir. Gece operasyonlarının ve baskınlarının

Afgan halkı üzerindeki etkilerini saha araştırması yapan ve bundan dolayı Michael Kelly Award ödülünü kazanan Lynz Billing,[46] gece operasyonlarıyla ile ilgili şöyle demiştir: "Birçok Afgan için terör, gece çöktüğünde geldi. Yıllar boyunca, CIA destekli operasyonlar sayısız sivilin ölümüne yol açtı. ABD ise hesap vermeden ayrıldı" (2022). İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (Human Rights Watch) araştırmasına göre, "Aralık 2010 ile Şubat 2011 arasında ABD Özel Kuvvetleri her gece, ortalama 19 baskını gerçekleştirmiştir" (UNHRW, 2019, s. 10). Afganistan'da yıllarca kalan ve bölgede kapsamlı araştırma yapan Vasaja Badaliç'in bulgularına göre, 2009'un başlarında ABD ordusu, ayda yaklaşık 20 gece baskını düzenlerken, Obama'nın General Stanley McChrystal'ı Haziran 2009'da komutan olarak atamasının ardından baskınların sayısı hızla arttı. Kasım 2009'da ayda yaklaşık 90 baskına çıkan bu sayı, 2010 baharında ayda 250'ye, yaz aylarında ise 600'e ulaştı. 2011'in başlarına kadar baskınların sıklığı bu seviyede devam etti (Badaliç, 2019, ss. 47-48). Watson Enstitüsü'nün araştırması, Afganistan'da ABD öncülüğündeki hava saldırılarında öldürülen sivillerin sayısının 2016 ile 2019 yılları arasında yüzde 330 oranında arttığını göstermektedir (Crawford, 2020).

Keyfi Tutuklamalar ve Gözaltılar: Gece baskınlarına paralel olarak, ABD güçleri ve CIA destekli ajanlar tarafından sivillere yönelik keyfi tutuklamalar ve yasadışı gözaltılar, Afganistan ile ABD arasındaki ilişkilerin daha da kötüleşmesine katkıda bulunmuştur. Afganistan'da ABD askerleri tarafından keyfi tutuklamalar giderek artmış, sistematik hale gelmiş ve terörle mücadele operasyonlarının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Nitekim İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2004 yılında "ABD'nin, Afganistan'da uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukuku ihlal eden tutuklama ve gözaltı sistemini devam ettirdiğini" vurgulamıştır (UNHRW, 2004, s. 1). Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA) ise, 2009 yılında bu keyfi tutuklamaların düzenli ve sistematik bir şekilde arttığını ve durumun endişe verici olduğunu rapor etmiştir (UNAMA, 2009, s. 10). İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporu, tutuklamalar sırasında aşırı güç kullanımı, keyfi ve süresiz gözaltı ve tutuklulara kötü muamele vakaları da dahil olmak üzere ABD güçleri ve personeli tarafından işlenen çok sayıda ihlali belgelemiştir (Gossman, 2019). İnsan Hakları İzleme Örgütü şunları rapor etmiştir:

[46] "Lynzy Billing Wins Michael Kelly Award for "The Night Raids," Pro-Publica, Temmuz 13, 2023. https://www.propublica.org/atpropublica/lynzy-billing-wins-michael-kelly-award-for-the-night-raids (10.09.2024). Lynzy Billing hazırladığı projeyi izlemek için tklyn: "The Night Doctrine: The Truth About Afghanistan's Zero Unit Night Raids," ProPublica, Nov 3, 2023. https://www.youtube.com/watch?v=W4UPsLYhARU&ab_channel=ProPublica (10.09.2024).

"ABD güçleri tarafından tutuklananların birçoğu ABD askeri üslerinde ve ileri karakollarında belirsiz sürelerle alıkonuldu. Gözaltına alınanlar yasal süreçten mahrum bırakıldılar, tutuklanma nedenlerini öğrenme fırsatları olmadı. Avukata erişimleri yoktu ve serbest bırakılmaları tamamen ABD askeri komutanlığının kararlarına bağlıydı, öyle ki ABD tutukluların yasal olarak yargılanması için hiçbir zaman herhangi bir mahkeme veya diğer yasal mekanizmalar kurmadı" (UNHRW, 2011).

ABD'nin Afganistan'daki ana gözaltı tesisi Bagram Hava Üssü'ndeydi; ancak ülkede sayısı bilinmeyen birçok ek ABD gözaltı tesisi ve CIA'in elinde yine sayısı bilinmeyen tutuklular bulunmaktaydı (UNHRW, 2004, SS. 2-3). Afgan devleti, gece operasyonlarına olduğu gibi, ABD'nin terörle mücadele adı altında yürüttüğü keyfi tutuklamalar ile bu tutuklular için kurulan üs ve hapishanelere de sert bir şekilde karşı çıkmıştır (Clark, 2014). Keyfi tutuklamalar, bir yandan devletin meşruiyetine zarar verirken, diğer yandan devlet karşıtlarının sayısını artırıyordu. Afgan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, ABD'nin kurduğu bu üs ve hapishaneleri "Taliban üretim fabrikası" olarak tanımlamıştı. Çünkü bu tesislerde masum ve suçsuz insanlar, terörle mücadele bahanesiyle tutuklanıyor ve işkenceye maruz kalıyordu. Serbest bırakılanlar, intikam almak amacıyla Taliban'a katılırken, serbest kalmayanların veya bu hapishanelerde hayatını kaybedenlerin akrabaları da intikam almak için devlet karşıtlarının safına geçiyordu.

Sivil Alanların Ayrım Gözetmeksizin Bombalanması: ABD güçlerinin ayrım gözetmeksizin köyleri ve sivillerin evlerini bombalaması, Afganistan ile ABD arasındaki gerilimi tırmandıran hassas bir başka konuydu. Bu tür bombalamalardan kaynaklanan sivil kayıplar hem Afgan hükümetinin hem de halkın öfkesine ve kınamasına yol açtı. Bu olaylar, sadece masum can kayıplarına yol açmakla kalmadı, aynı zamanda altyapı ve geçim kaynaklarına da zarar vererek yabancı askeri varlığa ve operasyonlara karşı kızgınlık ve düşmanlığı derinleştirdi. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporu, birçok sivilin hava saldırısının evlerine verdiği zararın yanı sıra yeni saldırılardan korktukları için köylerini terk ettiklerini ortaya koymuştur (UNHRW, 2008, ss. 2-3). 2001-2015 yılları arasında ABD tarafından gerçekleştirilen en ölümcül hava saldırıları şunlardır: Uruzgan vilayetinde 1 Temmuz 2002'de düğün törenlerine düzenlenen hava saldırısı (48 sivil öldü, 117 sivil yaralandı) ve Nangarhar vilayetinde 6 Temmuz 2008'de düzenlenen hava saldırısı (47 sivil öldü, 11 sivil yaralandı); Herat vilayetinde 22 Ağustos 2008'de düzenlenen hava saldırısı (78 ila 92 sivil öldü); Kunduz vilayetinde 4 Eylül 2009'da düzenlenen hava saldırısı (74 sivil öldü); 3 Ekim 2015'te Kunduz vilayetinde Sınır Tanımayan Doktorlar'a ait hastanenin ABD Hava Kuvvetleri tarafından bombalanması (42 ölü ve 43 yaralı) ve bunlara benzer onlarca saldırılar (The

Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2022). UNAMA'ya göre sadece 2019'un ilk altı ayında, 89'u çocuk olmak üzere 363 sivil ABD savaş uçakları tarafından öldürüldü (BBC, 2019).

Yine de sivil kayıpların tam oranı kapsamlı bir şekilde araştırılmış ve Afgan kamuoyuyla paylaşılmış değildir. Ancak ABD güçleri tarafından verilen sivil kayıpların rapor edilenden çok daha fazla olduğu aşikârdır. The New York Times'ın yüzlerce gizli Pentagon dosyasına dayanan çığır açıcı araştırması The Civilian Casualty Files, ABD ordusunun hava saldırılarının kasıtlı olarak sivil bölgeleri hedef aldığını ve 2014-2017 yılları arasında, Orta Doğu'da aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu binlerce sivilin ölümüne yol açtığını ortaya koymuştur (Khan, vd., 2021). Sadece erişilebilir belgelere dayanarak, 3 yıl içinde ABD ordusunun hava saldırıları sonucu binlerce sivilin öldüğü düşünülürse, ABD 20 yıllık bir zaman dilimi içinde ne kadar can kaybına neden olmuş olabilir sorusu kaçınılmaz olarak akıllara gelmektedir.

2.3.2. İhtilafların Afgan-Amerikan Stratejik Ortaklığı Üzerinde Etkisi

Afgan hükümeti, yanlış savaş taktikleri ve bunların sonuçlarına ilişkin memnuniyetsizliğini, hayal kırıklıklarını ve endişelerini stratejik ortağına sürekli olarak ifade etmiştir. Özellikle Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai, terörle mücadele operasyonlarının ilk yıllarında bu konuyu ortağıyla görüşme masasına getirmiştir. Bu kışkırtıcı ve yıkıcı askeri eylemleri yüz yüze görüşmelerde tartışıp eleştirmiştir. Ancak memnuniyetsizliğini kamuoyu önünde dile getirmekten kaçınmıştır. Nitekim Devlet Başkanı Hamid Karzai bu hususa dair şöyle konuştu: “ABD ile aramızdaki gerilimin ana kaynağı, Afgan sivil kayıpları konusudur” (Bobin 2013). Ancak ABD’nin bu konudaki umursamazlıkları Afgan cumhuriyeti yönetici sınıfını zor durumda bırakmıştır. Hamid Karzai, bir röportajında hayal kırıklığını şöyle dile getirdi: "Stratejik ortaklık anlaşmasını [2012 Kalıcı Stratejik Ortaklık] imzaladığımızda, bunu ABD'nin Afganistan'daki faaliyetlerinin doğasının değişeceği beklentisi ve umuduyla yaptık. Ancak Amerika'nın tavrı değişmedi" (Bobin, 2013).

Ancak güvenlik koşullarının kötüleşmesi, kamuoyunun tepkisinin artması ve Taliban'ın yeniden örgütlenmesiyle birlikte Afgan hükümetinin bu ihlallere karşı muhalefeti 2007'den itibaren giderek daha yüksek sesle dile getirilmeye başlandı. Afganistan Dışişleri Bakanı Ranging Spanta'ya göre Afgan hükümeti Amerikalı yetkililerle yaptığı neredeyse her ikili görüşmede sivil kayıplar, teröristlerin saklandıkları yerlere yeterince dikkat edilmemesi ve Afgan güvenlik güçlerinin güçlendirilmesi gerektiği konularındaki endişelerini dile getirdi

(Spanta, 2017, s. 384). Afganistan'daki Amerikan askeri komutanlarının eski danışmanlarından Carter Malkasian, sivil kayıplar ve gece baskınlarının Kabil ile Washington arasındaki temel anlaşmazlık noktaları olduğunu vurguladı. Malkasian, ABD'nin Kabil'in endişelerine kayıtsız kalmasının Afganistan Cumhurbaşkanı'nın ABD'ye olan güveninin sarsılmasına yol açtığını kaydetti (Malkasian, 2021, s. 225). ABD ve müttefiklerinin eylemleri ve politikaları nedeniyle canı sıkılan Afganistan Cumhurbaşkanı, ortak bir toplantıda bu yaklaşımları şiddetle protesto etti ve hayal kırıklığını dile getirdi:

> "Beyler, terörizmle mücadelede iş birliği, her söylediğinizi kabul ettiğimiz anlamına gelmez. Afganistan için sivillerin hayatı ve ulusal egemenliğimize saygı hayati önem taşımaktadır. Sivil kayıplara bir son verilmelidir... Sivillerin öldürülmeye devam edilmesi, başarısız olmamıza neden olacaktır" (Spanta, 2017, s. 379).

Afganistan'ın değişim arzusuna rağmen, arzu edilen değişiklikler pratikte gerçekleşmedi. Her geçen gün aynı koşulların devam etmesi sadece daha fazla sosyal güvensizliğin, siyasi istikrarsızlığın, halkın hükümete ve yabancı güçlere karşı tepkisinin artmasına ve Taliban'ın siyasi ve bölgesel olarak yeniden dirilmesine hizmet etti. Afgan hükümetine göre bu durumun nedeni ABD ve müttefiklerinin orantısız ve kışkırtıcı askeri operasyonlarıydı. İngiliz gazeteci Jonathan Steele'e göre, ABD'nin askeri operasyonları Afganistan Devlet Başkanı'nı "ABD'nin Afganistan'daki tüm askeri operasyonlarının bilgeliğinden şüphe etmeye" itti. Açıkça karşı ayaklanma stratejisinin değerini sorguladı ve ABD'nin Afgan kırsalında operasyon yapmayı bırakıp Pakistan'a odaklanması gerektiğini savundu (Steele, 2012, s. 230).

ABD'nin kayıtsız ve umursamaz askeri operasyonlarını sürdürmesi, yalnızca çatışma döngüsünü tetikleyip beslemekle kalmadı, aynı zamanda Afgan hükümetiyle olan stratejik ortaklığının güvenilirliğini, kalıcılığını ve sürdürülebilirliğini de riske attı. Bu tür hukuk dışı ve insanlık dışı eylemler, Afgan halkı arasında Amerikan karşıtı duyguların büyümesine, derinleşmesine neden oldu. Afgan halkı, yabancı güçlerin işgal ve politikalarına dair tarihsel olarak acı dolu deneyimlere sahipti. ABD'nin bu umursamaz, hukuk ve ahlak dışı operasyonları, halkın zihninde 1980'lerde Afgan Komünist rejimin ve Sovyet Rusya'nın gerçekleştirdiği işgal, zulüm, işkence, katliam ve baskıcı politikaları yeniden canlandırdı. Afgan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, ABD'nin bu politikalarının Sovyet Rusya'nın eylemlerine benzediğini ve aynı kaderi paylaşabileceğini dile getirmişti. Afgan Devlet Başkanı, ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden ile yaptığı görüşmede, Sovyetlerin Afganistan'daki yenilgisinin temel nedenlerinden birinin Afgan halkının haklarına saygı göstermemesi olduğunu vurguladı. Sovyet destekli komünist rejimin birçok Afgan vatandaşını sebepsiz yere tutuklayıp hapse attığını ve insan

haklarını hiçe saydığını belirten Devlet Başkanı, Afganistan'da benzer hataların tekrarlanmaması gerektiğine dikkat çekti (Spanta, 2017, s. 369).

Bu çalışmanın teorik çerçevesi, bu durumu stratejik kültür kavramı ile açıklamaya çalışmıştır. Halkın tarihsel deneyimleri ve kolektif beklentileri, devletin tehdit algısını, müttefik seçimini, dış politika tercihlerini ve ikili ilişkilerin şekillenmesi ve dönüşümünde kritik bir rol oynamaktadır. Nitekim, ABD'nin hukuk ve ahlak dışı askeri operasyonları, Afganistan'ın stratejik kültürünün dirençli unsurlarını harekete geçirerek, işkence ve zulme maruz kalan halkın işgale karşı direnişini güçlendirmiştir. Bu durumun farkında olan Cumhurbaşkanı Karzai, stratejik ortağı ABD'ye bu tür eylemlerin durdurulması gerektiğini, aksi takdirde terörle mücadele misyonunun başarısızlıkla sonuçlanacağının kaçınılmaz olduğunu ifade etmişti (Sajadi, 2020, ss. 309-315).

ABD'nin Afgan devlet ve halkının uyarı ve hassasiyetlerine aldırış etmemesi, bir yandan Afgan devletinin güven ve itimadı ABD'ya karşı azaldı ve diğer yandan Taliban örgütü giderek güçlendi. Taliban'ın güçlenmesi, Afgan devleti için başı başına bir güvenlik ve varoluşsal tehditti. Afgan devlet başkanı bu durumun ortaya çıkması gelişmesinden ve güvensizliğin yükselişinden ABD'yi sorumlu tuttu (Abawi, 2012). Bu duruma tepki olarak Afgan cumhuriyeti, ABD'nin Taliban ile barış müzakerelerine yaklaşımından duyulan memnuniyetsizliğe paralel olarak, 2013 yılında ABD ile İkili Güvenlik Anlaşması'nı (İGA) imzalamaktan kaçındı (Ahrari, 2017, s. 171). NATO muharebe misyonunun 2014 yılında sona ermesinin ardından ABD askerlerinin varlığını uzatmayı ve operasyonları için yasal bir çerçeve sağlamayı amaçlayan İGA, ortaklığın yaşayabilirliği açısından önemli bir test olarak görülüyordu.

İGA'yı imzalamayı reddetmek sadece sembolik bir hareket değil, Afgan hükümetinin çıkarlarını korumak ve taleplerini ileri sürmek için kararlı bir şekilde harekete geçmeye hazır olduğunun açık bir göstergesiydi. Afganistan imzasını geri çekerek, her zamanki gibi iş yapmayı kabul etmeyeceğini ve ABD ile gelecekteki herhangi bir iş birliğinin, endişelerinin ve çıkarlarının kabul edilmesi ve uzlaşılması koşuluna bağlı olacağını etkili bir şekilde iletmiştir. Afganistan Devlet Başkanı Karzai, İGA'yı imzalamaktan neden kaçındığı sorulduğunda, "bu garantilerin var olduğuna ikna olana kadar İGA'yı imzalamayacağım. Çünkü İGA, ABD ve NATO'nun çıkarlarına hizmet ettiği kadar, Afgan halkının çıkarlarına da hizmet etmelidir" dedi (Bobin, 2013). Afganistan Cumhurbaşkanı stratejik ortağından İGA'nın Afgan halkına güvenlik, adalet ve barış sağlayacağına dair garanti vermesini talep etti. Amerikan güçlerinin Afganların evlerini ve köylerini bombalamasına son vereceğine dair bir güvence istedi (Weber,

2015). Afganistan Devlet Başkanı "güvenlik anlaşmasının imzalanmasından sonra Afganistan halkı için güvenlik istiyoruz, bombalama değil. Amerikalılar ayrılmak isterlerse ayrılabilirler" ifadelerini de kullandı (Tolo News, 2014).

Dahası, İGA'yı imzalamayı reddetmeleri, iki ortak arasındaki derin güvensizlik ilişkisinin, bakış açıları ve önceliklerdeki keskin farklılığın ve yaygın güvensizlik ve şüphenin açık bir tezahürü olmuştur. *Daha da önemlisi,* stratejik ortaklık bağlarında ciddi ve genişleyen bir çatlağın varlığının altını çizdi. Afganistan Başkanlık Sarayı sözcüsü Aimal Faizi, İGA'nın imzalanmasını engelleyen "güven eksikliğinin sorunun özü olduğunu" belirtti (Harrison, 2013). Bu görüş Amerika Birleşik Devletleri'nin eski Afganistan Büyükelçisi Ronald E. Neumann (2005-2007) tarafından da yinelenmiştir. O, 2010-2014 yılları arasında "Amerikalılar ve Afganlar arasındaki güven ve iletişimin neredeyse tamamen bozulduğunu" belirtmiştir (Neumann, 2017, s. 67). Neumann, derin güvensizlik ve şüphenin artmasını ve ikili işbirliği ve ortaklığın erozyona uğramasını, ABD'nin Afganların, özellikle de Afgan Devlet Başkanı'nın sesine ve endişelerine kulak vermemesine bağladı (Neumann, 2017, s. 60). "Savaşın son beş yılında, ABD politikalarının Afganlara nasıl göründüğü konusunda Amerikalı politika yapıcılar arasında giderek artan bir körlük ve Afganların endişelerine karşı sağırlık gördüm" diye ekledi *(Neumann, 2017, s. 65)*. Anlaşıldığı gibi, ABD'nin askeri eylemleri ve politikacıların açıklamalarından kaynaklanan birikmiş düşmanlık ve uzun süreli anlaşmazlıklar, ilişkileri daha da kötüleştirerek güvensizliğin, şüphenin ve nihayetinde iki taraf arasında bir çatlağın artmasına yol açtı (Karl, 2013). Dolayısıyla 2014 yılına gelindiğinde Afganistan ve ABD arasındaki stratejik ortaklık, siyasi gerilimin tırmanması ve karşılıklı anlayışın bozulmasıyla birlikte kritik bir noktaya ulaştı. İki ülke arasında uzun süredir devam eden anlaşmazlıklar ve güvensizlik, ilişkilere gölge düşürmüş, yıllarca süren kapsamlı çabaları ve ortak hedefleri baltalamakla tehdit etmiştir.

Stratejik ortaklığın çöküşün eşiğine geldiği bu istikrarsız durumun ortasında, Eşref Gani'nin 2014 başkanlık seçimlerini kazanması durumu önledi ve ikili ilişkilerde mütevazı bir iyileşmeye yol açtı. Gani yönetiminin ilk önemli adımı, Eylül 2014'te ABD ile iki ülke arasındaki gerginliği azaltan ve bir rahatlama ve iyimserlik duygusu getiren İkili Güvenlik Anlaşması'nın imzalanması oldu (Lebovic, 2019, s. 166). ABD Başkanı Barack Obama, İGA'nın imzalanmasına ilişkin duygularını "ABD-Afgan ortaklığında, ortak çıkarlarımızı ve Afganistan'ın uzun vadeli güvenliğini ilerletmeye yardımcı olacak tarihi bir gün" sözleriyle ifade ederken, Afganistan Cumhurbaşkanı Eşref Gani de anlaşmayı "ülke için iyi" olarak nitelendirdi ve "bu anlaşma barışın önünü açacak, barışa engel olmayacak" dedi (Kerrigan, &

CQ Press, 2015, s. 646). Bir dizi üst düzey toplantı, müzakere ve diplomatik girişim yoluyla Başkan Eşref Gani Amerikalı muhataplarıyla güveni yeniden inşa etmeye çalıştı. Her iki taraf da Afganistan'da ve daha geniş bir bölgede istikrar ve güvenliğin sağlanmasında ortak çıkarların, karşılıklı saygının ve ortak çabaların önemini vurguladı. Bu ortak çabaların bir sonucu olarak, isyanla mücadele bağlamında ikili iş birliği ve ortaklık yeniden rayına oturtuldu.

Her iki ortak da stratejik ortaklığın sürdürülmesinin hayati önemini yinelemesine rağmen, iç politika, güvenlik, yönetişim, şeffaflık ve yolsuzluk gibi çeşitli konularda önemli anlaşmazlıklar devam etti. Ancak iki kritik konuda, terörle mücadele stratejisi ve barış müzakereleri politikasında, her iki taraf da 2018 yılına kadar neredeyse ortak bir anlayış ve bakış açısını paylaşıyordu. 2018'de ortaya çıkan ve devam eden anlaşmazlıklara geçmeden önce, Eşref Gani'nin neden iş birliğine öncelik verdiğini ve ABD'yi kamuoyu önünde eleştirmekten kaçındığını anlamak önemlidir.

İlk olarak, Eşref Gani hükümeti ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'nin arabuluculuğuyla seçim rakibi Abdullah Abdullah arasında kurulmuş bir koalisyon hükümetiydi (Jalali, 2015, s. 1). Bu hükümetin resmi adı Ulusal Birlik Hükümetiydi (*National Unity Government)*. Gani'nin siyasi bekasını sürdürmek ve rakibine, Abdullah Abdullah, Afganistan'ın en büyük donör devleti ve stratejik ortağı olan ABD'yi arkasına almış güçlü bir lider olduğunu göstermek için ABD'nin desteğine ihtiyacı vardı. Dolayısıyla bu desteği her ne pahasına olursa olsun korumaya ve sürdürmeye çalıştı. İkinci olarak, selefinin aksine Gani'nin ABD'deki eğitim geçmişi ve Amerikalı siyasetçilerle olan dostane ilişkileri, Afganistan ile ABD arasında iş birliği için güçlü bir temel oluşturdu. Ayrıca hem kendisinin hem de eşinin ABD vatandaşı olması, ABD ile olan yasal, duygusal ve ideolojik bağlarını daha da güçlendirdi. Bu bağlamda Eşref Gani, dış politikasında ve ilişkilerinde ABD ve diğer batılı güçlere özel bir önem atfetti. Afganistan'ın refahı ve kalkınması için ABD ve diğer Batılı devletlerin siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel yardımına ihtiyacı olduğuna inanıyordu. Bu doğrultuda Gani, ABD'yi eleştirerek ya da ABD ile karşı karşıya gelerek stratejik ortaklığı tehlikeye atmama konusunda temkinli davranmış, bu tür eylemlerin Afganistan'ın ulusal çıkarlarına zarar verecek ciddi yansımaları ve sonuçları olabileceğini algılamış ve göz önünde bulundurmuştur. Bu değerlendirmeler ışığında Başkan Gani, ABD tarafından güvenilir bir ortak ve selefinden daha işbirlikçi olarak görülmüştür (Abenante, 2015). Eşref Gani cumhurbaşkanı sıfatıyla ilk resmi ziyaretini ABD'ye Mart 2015'te gerçekleştirdi ve bu ziyaretinde, ABD ile göreceli bir güven ve verimli bir ilişkiyi yeniden canlandırmayı başarırken aynı zamanda terörle mücadele çabalarının uygulanmasında, Taliban'la siyasi ve askeri alanda mücadelede ortak bir anlayış geliştirdi (The White House,

2015). Eşref Gani, selefi Hamid Karzai'nin karşı çıktığı ve kısıtlamalar getirdiği gece operasyonlarına yönelik sınırlamaları kaldırarak, bu operasyonların yeniden artmasına izin verdi (Ernst, 2014). Bunun sonucunda, Afganistan'da sivil kayıplarında yeniden bir artış yaşandı. Bu operasyonlar, sivil halk üzerindeki olumsuz etkileri artırdı ve Afgan toplumunda ciddi eleştirilere, memnuniyetsizliğe ve devlet ve ABD'ye karşı nefretin yükselişine yol açtı (Saif, 2019).

2.3. ABD'nin Teröre Karşı Savaştan Fiili Olarak Geri Çekilme Stratejisi Konusunda Görüş Ayrılığı

2014'teki imzalanan güvenlik anlaşmasının, Taliban'ı bastırarak ve toprak genişlemesini engelleyerek savaş alanında somut bir değişim getirmesi bekleniyordu. Eşref Gani yönetimi, bu hedefe ulaşmak amacıyla, Hamid Karzai döneminde ABD güçlerine uygulanan gece baskınları kısıtlamalarını kaldırdı. Bu karar, terörle mücadele operasyonlarının etkinliğini artırmak ve Taliban'ın sahadaki etki ve kabiliyetlerini zayıflatmak için gerekli görüldü (Waltz, 2014). Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, gece baskınları birçok hukuk dışı eylemin gerçekleşmesine, Afgan milletinin değer ve normlarının çiğnenmesine, ve terörle mücadele adı altında yüzlerce masum insanın hayatını kaybetmesine yol açtı. Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonu (BMAYM) verilerine göre, 2018 yılında, ülkede toplamda 10.993 sivil kayıp yaşanmış, bunların 1.152'si kadın, 3.062'si ise çocuktur (UNAMA, 2019). 2019 yılının ilk 6 ayında (1 Ocak-30 Haziran arası) hava operasyonları, 519 sivil kayba (363 ölü ve 156 yaralı) neden olmuştur. Bu kayıplardan 150'si çocuktu. Bu, 2018'in ilk yarısına kıyasla ABD'nin hava operasyonların yüzünden sivil kayıplarda %39'luk bir artışı temsil etmektedir (UNAMA, 2019). UNAMA'nın aşağıdaki tablosu, Eşref Gani yönetimi döneminde sivil kayıpların giderek arttığını gözler önünde sermektedir.

Gani yönetimi, ABD ve müttefiklerinin işlediği savaş suçlarını görmezden gelerek bu konudaki eleştirileri göz ardı etme noktasına kadar gitmiştir. Bu kayıtsızlığa rağmen, Taliban'ın giderek daha fazla toprak kazanmasıyla birlikte Afgan savunma ve güvenlik güçlerinin kayıpları artmış, güvenlik koşulları ise daha da kötüleşmiştir. Eşref Gani, Ocak 2019'da göreve başladığı günden itibaren 45 bin Afgan güvenlik personelinin hayatını kaybettiğini

açıklamıştır.[47] Savaşın şiddetinin artması, doğal olarak insani ve mali kayıpların da giderek artmasına yol açmıştır.

Şekil 1. Sivil Kayıpları: 2009-2018.

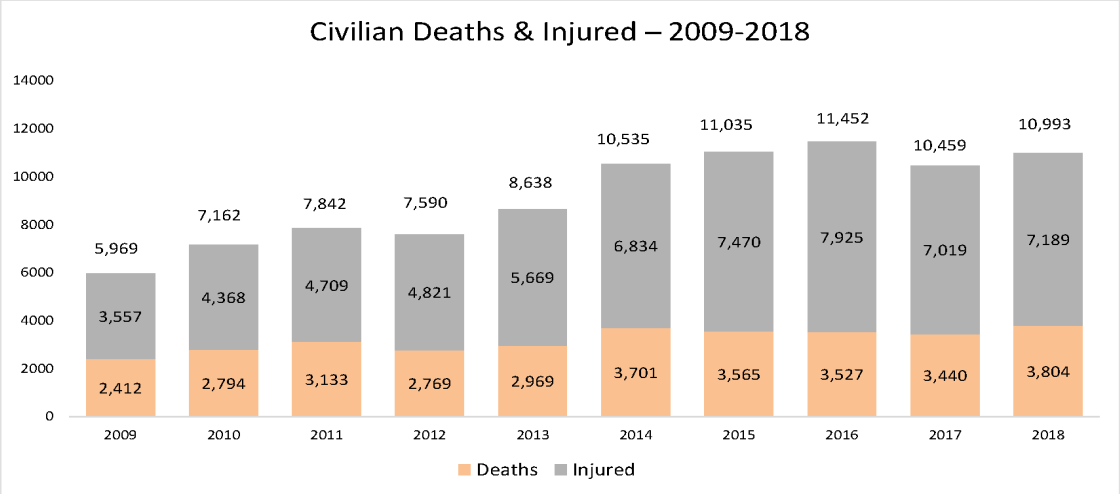

Kaynak: UNAMA, 2019.

Devam eden savaşın insani ve mali kayıpları, Afgan devleti kadar ABD yönetimine de ağır bir yük getirdi. Zira savaşın mali ve finansal yükünün çoğunu ABD karşılıyordu (Reality Check Team, 2021). Bu nedenle, 2010 sonrası dönemde ABD siyasi elitleri arasında Afganistan'daki savaşın sona erdirilmesi, terörle mücadele misyonundan askeri olarak tamamen çekilme gibi konular sürekli gündemdeydi. Barack Obama, geri çekilme sürecini 2011'de başlatıp 2015 yılın başında tamamlamayı planladığını duyurmuştu (Garamone, 2011). Bu nedenle ABD, 2011-2013 yılları arasında Taliban ile görüşmelere başlamıştı. Ancak Afgan Cumhuriyeti, ABD'nin süreci başlatma ve yürütme stratejisinden memnun olmadığından, bu süreç belirsiz bir süre için askıya alındı. Aşağıdaki paragraflarda bu barış süreci daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

ABD kamuoyunda, Afganistan'daki terörle mücadele misyonundan koşulsuz ve şartsız olarak çekilme fikrini savunanlar arasında Donald Trump vardı. Trump, başkanlık kampanyası sırasında Orta Doğu'daki savaşları "sonsuza dek sürecek savaşlar" olarak nitelendirmiş ve bu savaşların gereksiz olduğuna inanmıştı. Başkanlık koltuğuna oturduğunda, bu savaşları sona

[47] Amin Saikal, How to Lose a War: The Story of America's Intervention in Afghanistan, (New Haven: Yale University Press, 2024), 207.

erdireceğine dair vaatlerde bulundu. Ancak beklenmedik bir şekilde, Trump Eylül 2017'de göreve başladıktan sonra Afganistan'a 3000 asker göndererek ABD'nin asker sayısını artırdı ve Taliban'a karşı savaşın şiddetini artırdı (BBC, 2017). ABD Hava Kuvvetleri Merkez Komutanlığı'nın (AFCENT) 2019 yılında yayımladığı rapora göre, ABD 2015 yılında Afganistan'da 947, 2016 yılında ise 1337 bomba atmıştı. Bu sayı 2017'de 4361'e, 2018'de 7362'ye, 2019'da ise 7423'e yükselerek son 10 yılın en yüksek seviyesine ulaştı (US Air Forces Central Command, 2019). Ayrıca, tarihte ilk kez Trump döneminde "Mother of All Bombs" Afganistan'da kullanıldı (Kerrigan, 2018, s. 235). Bu bomba, birçok tarım arazilerine büyük zarar verdi ve sivillere farklı tür hastalık bulaştırdı (Omeri, 2019). Bu durum, Donald Trump'ın seleflerinden daha katı bir militarist yaklaşım izlediğini göstermektedir.

Şekil 2. ABD'nin Afganistan'da Attığı Bomba Sayısı.

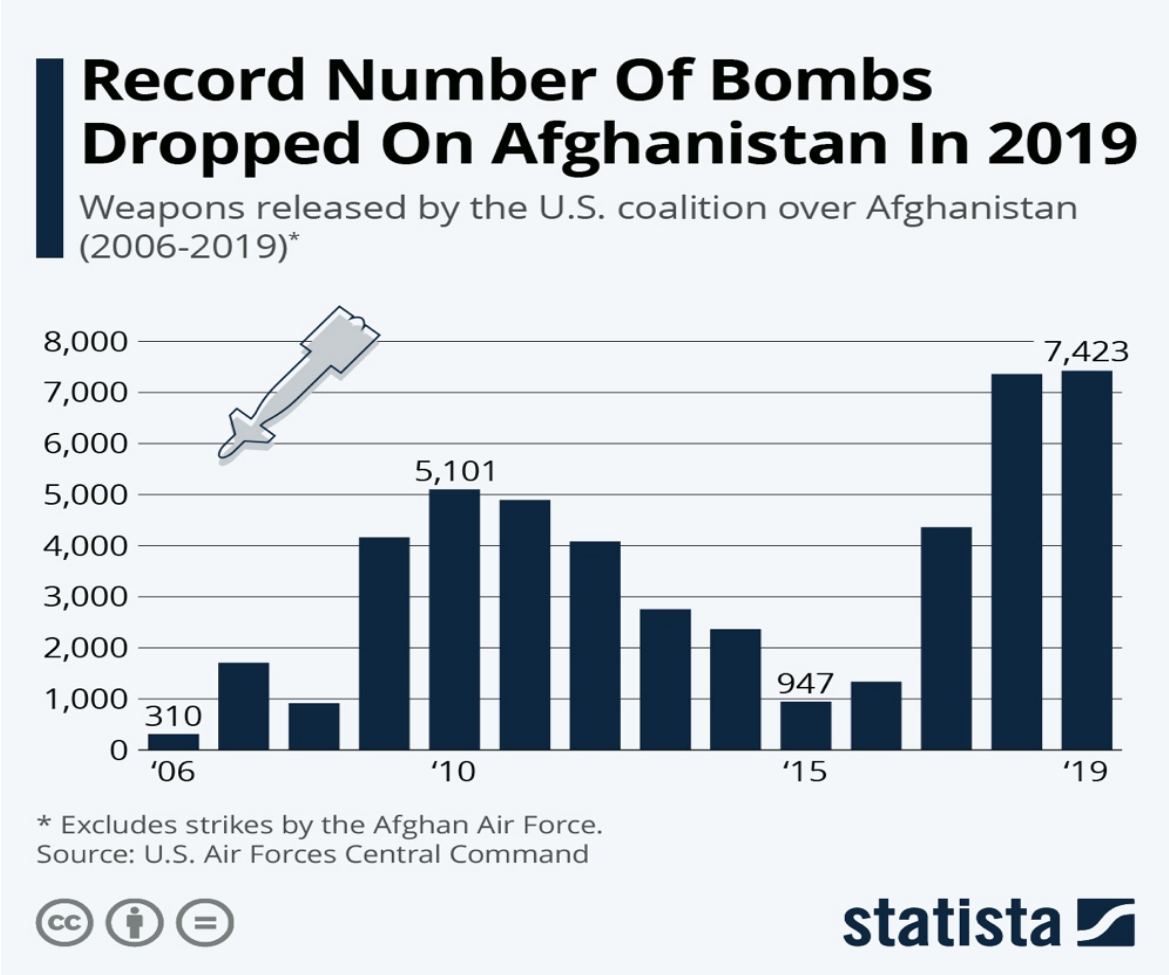

Kaynak: Statista, 2020

Donald Trump yönetiminin izlediği yoğun militarist çabalarla paralel olarak, sivil kayıplar artmış ve Taliban'ın kontrol ve nüfuz alanları ülke genelinde giderek genişlemiştir. BBC'nin 2017'de saha araştırması, Taliban'ın 14 ilçede (ülkenin %4'ü) tam kontrole sahip olduğu ve 263 ilçede (%66) aktif ve açık bir fiziksel varlığa sahip olduğunu ve Afgan cumhuriyetinin ülkenin %30'a tam kontrole sahip olduğunu göstermiştir (Sharifi, & Adamou, 2018). Rapora göre, bu oran, Taliban'ın gücüne ilişkin önceki tahminlerden önemli ölçüde daha yüksek bir durumu yansıtmaktadır (Sharifi, & Adamou, 2018).

2018'in ortalarına gelindiğinde, Başkan Trump da selefleri gibi Afganistan'daki çatışmaya askeri bir çözüm bulmanın zor olduğunu fark etti. Bu bağlamda, Afganistan'daki umut verici olmayan durumun yanı sıra dünya genelindeki siyasi ve askeri çatışmaların zorlukları ve karmaşıklığı, ABD'yi stratejik çıkarlarına ve hegemonik konumuna tehdit oluşturan bölgelere ve güçlere odaklanma ve kaynaklarını bu alanlara yönlendirme yolunda teşvik etti. Bu yaklaşım, Neoklasik Realizm çerçevesinde, uluslararası sistemdeki güç dengeleri ve devletlerin iç dinamiklerinin, dış politika kararlarını nasıl şekillendirdiğine işaret etmektedir. Bu stratejik değerlendirme, önceliklerin yeniden değerlendirilmesine ve dış politika hedeflerinde bir kaymaya yol açmış, Afganistan artık ABD'nin stratejik çıkarlarının merkezinde yer almamıştır. Mali ve insani maliyetlerden kaçınmak için makul ve faydalı yol, kara operasyonlarından geri çekilmek ve doğrudan askeri operasyonlardan uzaklaşmaktı. Bu bağlamda ABD Başkanı, ilgili tüm birimlere askerlerin geri çekilmesine yönelik planlamaların başlatılması ve ABD'nin en uzun süreli doğrudan askeri müdahalesine son verilmesi talimatını verdi (Al Jazeera, 2018).

Trump Yönetimi Afganistan'daki savaşı sona erdirme konusunda güçlü bir kararlılık sergiledi, ancak en önemli soru kuvvetlerin sıfır noktasına çekilmesine ilişkin strateji ve zaman çizelgesi etrafında dönüyordu. Güçlerin geri çekilmesi Taliban ile siyasi bir çözüme ulaşılmasıyla aynı zamana denk gelmeli mi gelmemeli mi sorusu merkezde yer alıyordu. Hem Eşref Gani hem de Trump yönetimleri bu konuda farklı ve çelişkili bakış açılarına ve politikalara sahipti. ABD için ihtiyatlı strateji Taliban'la uzlaşmak ve onları stratejik ortağı Afgan hükümetiyle siyasi çözüm konusunda bir anlaşmaya varmaya zorlamaktı. Bu hesaptan hareketle ABD, Eylül 2018'de Taliban ile doğrudan müzakerelere başladı ve 2019'da askerlerini geri çekmeye başladı. ABD, Taliban ile bir anlaşmaya varmadan ve imzalamadan önce Ekim 2019'a kadar kuvvetlerini 15 binden 13 bine indirdi (Top War, 2019). 29 Şubat 2020'da ABD ve Taliban arasında Doha Anlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte geri çekilme süreci hızlanmış, öyle ki Doha Anlaşması ABD askerlerinin Afganistan'dan çekilmesi için kesin bir zaman çizelgesi oluşturmuş ve böylece geri çekilme sürecini resmileştirmiştir. Ayrıca anlaşma,

ABD'nin askeri stratejisinde önemli bir değişime işaret ederek saldırgan bir yaklaşımdan savunmacı bir yaklaşıma geçişi sağladı. Bu değişiklik, doğrudan askeri müdahaleyi azaltma ve çatışmaya daha siyasi ve müzakere edilmiş bir çözüm getirme yönündeki daha geniş hedefi yansıtıyordu.

ABD'nin Afganistan'a yönelik daha geniş kapsamlı askeri, siyasi, mali ve ekonomik yardımlarından ziyade bu ülkedeki doğrudan askeri müdahalesini sonlandırmayı hedeflediğini belirtmek önemlidir. ABD, askerlerinin doğrudan varlığından kaynaklanan savaşın ağır yükü nedeniyle 1989 yılında Afganistan'dan çekilen Sovyetler Birliği örneğinden ilham alındığı söylenebilir. Bilindiği üzere, Sovyet Rusya 1989'da Afganistan'dan askeri olarak çekildi, ancak stratejik ortağı olan Afgan komünist rejimine askeri, siyasi, lojistik ve diğer şekillerde yardım sağlamaya devam etti (Rondinelli, 2004, s. 175). Benzer bir şekilde ABD, stratejik ortağı Afganistan İslam Cumhuriyeti'ne kapsamlı askeri, siyasi, lojistik ve diğer şekillerde yardım sağlamaya devam ederken askerlerini geri çekmeyi planladı. Örneğin, ABD'nin Afganistan Güvenlik Güçleri Fonu (ASFF) için tahsis ettiği miktar 2020 yılı için 3,09 milyar dolar, 2021 yılı için ise 3,04 milyar dolardı (The Secretary of Defense, 2022, s. 5). ABD güçlerinin Afganistan'dan çekilmesinden sonraki ilk yıl olacak olan 2022 için ise ABD Başkanı Kongre'den 3,3 milyar dolar talep etmiştir (Naumann, Roy, & Ostermeyer, 2021, s. 2). Bu ödeneğin 1 milyar dolarının devam eden muharebe operasyonlarını desteklemek üzere Afgan Hava Kuvvetleri'ne ayrılması planlanırken, 1 milyar dolar Afgan güçleri için gerekli malzemelerin satın alınması ve dağıtımı için, 700 milyon dolar ise Afgan askerlerinin maaşlarının ödenmeye devam etmesini sağlamak için ayrıldı (The White House, 2021). Bu güvenlik yardımının amacı "dirençli bir isyana karşı yüksek tempolu muharebe operasyonlarını sürdürmek ve Afgan hükümetinin uzlaşmaz bir Taliban ile müzakereleri sürdürürken ABD ile güvenilir bir terörle mücadele ortağı olmasını sağlamaktı" (The Secretary of Defense, 2022, s. 7). Ayrıca, Afganistan'ın askeri ihtiyaçlarının ötesinde istikrar ve kalkınmasını desteklemeyi amaçlayan kalkınma ve diğer insani olmayan yardım programları için 364 milyon dolar daha talep edilmiştir. Dolayısıyla bu strateji, odağı doğrudan askeri angajmandan daha sürdürülebilir ve destekleyici bir role kaydırarak Afganistan'ın güvenlik sorunlarını farklı bir kapasitede de olsa ABD desteğiyle ele almaya devam etmesini sağlamayı amaçlıyordu.

ABD'nin geri çekilme politikası ve Taliban'la yakınlaşma tutumu, Afgan hükümeti için bir şok ve hayal kırıklığı kaynağı olmuş, Afgan hükümeti içinde bir dizi ciddi tepki ve endişeyi tetiklemiştir. Detaylandırmak gerekirse, İGA 2024 yılına kadar askeri desteğin ve varlığın devamını öngörüyordu, ancak güçlerin sıfıra indirilmesi kararı bu anlaşmayla çelişiyordu ve

ABD tarafından verilen taahhütlerin açık bir ihlaliydi. Dahası, stratejik ortaklık esasen teröristlere karşı mücadele etme ve onları yenme taahhüdüne dayanırken, ABD askerlerin çekilmesi, Afgan güçlerini terörle mücadele alanında yalnız bırakmak anlamına geliyordu. Dolayısıyla Afgan hükümeti, devam eden savaş, ABD için terörle mücadele olmaktan çıktıysa Afganların neden savaşmaya devam etmesi gerektiği sorgulandı. Bir Afgan askeri olan Naimatullah hayal kırıklığını şöyle dile getirdi: “Bir gecede, bu şekilde ayrılarak 20 yıllık tüm iyi niyetlerini kaybetti” (SIGAR, 2023, s. 7). Dolayısıyla, savaştan çekilme kararı sadece güveni sarsmakla kalmadı, aynı zamanda Taliban'ı yenme çabalarını da zayıflattı.

Afganistan Devlet Başkanı ABD'nin politikasından dolayı mutsuz ve hayal kırıklığına uğramış olsa da, ABD Başkanını konuyu yeniden gözden geçirmeye ikna etmenin yollarını aradı. Bu bağlamda ABD Başkanı Donald Trump'a gizli bir mektup göndererek Amerikan askerlerinin Afganistan'dan çekilmesini yavaşlatması çağrısında bulundu (CBS News, 2019). Afganistan Devlet Başkanı, mümkün olan yerlerde ABD için maliyetleri azaltacak önlemler önerdi. Yetkililerin, Amerikan askerlerinin seviyesini 3.000'e kadar düşürmeyi de içeren bu önlemleri uygulayarak ABD'ye yılda 2 milyar dolar tasarruf sağlayabileceği bildirildi (Ariana News, 2019). Afgan hükümeti askerlerin tamamen çekilmesinden yana değildi ve böyle bir hareketin sonuçları hakkında ciddi endişelerini dile getirdi. Ancak ABD Başkanı, iki gün sonra attığı tweet'te de belirttiği üzere, kararında ısrarlıydı:

> "Suriye ve Afganistan'da tam bir karmaşa, sınırsız harcama ve ölümle dolu 'Bitmeyen Savaşlar' devraldım. Kampanyam sırasında çok güçlü bir şekilde bu savaşların nihayet sona ermesi gerektiğini söyledim. Afganistan'da yılda 50 milyar dolar harcıyoruz" (CBS News, 2019).

Afganistan Devlet Başkanı, askerlerin tamamen geri çekilmesini ABD’nin derin devletin kararından ziyade, ABD Başkanının kişisel bir kararı olarak algıladı ve yorumladı. Sonuç olarak, daha önce Obama yönetiminde Başkan Yardımcısı olarak görev yapmış olan Joe Biden'ın zaferini dörtle gözle ve endişeyle bekledi. Neredeyse tüm Afgan siyasi liderleri arasında hâkim olan inanç, Joe Biden yönetiminin, Biden'ın Başkan Yardımcısı olarak görev yaptığı dönemde hazırlanan ve imzalanan İGA uyarınca doğrudan ABD askeri angajmanının devam etmesini savunacağı yönündeydi. Ancak, pek çok kişiyi şaşırtacak şekilde, Başkan Biden selefinin yolunu seçti, tamamen çekilmeyi savundu ve Doha Anlaşmasına bağlılık sözü verdi (The White House, 2023). 14 Nisan 2021'de, "müttefiklerimiz ve ortaklarımızla yakından istişare ettikten sonra, Amerika'nın en uzun savaşını sona erdirme zamanının geldiği sonucuna vardım. Amerikan askerlerinin eve dönme zamanı geldi." İfadelerini kullandı (The White

House, 2021). Bu konudaki kararlılığını ″Farklı bir sonuç elde etmek için makul bir beklenti olmadan Afganistan'daki savaşa bir nesil daha Amerikalı göndermeyeceğim" *diyerek* vurguladı (Wood, & Jones, 2023, s. 39). Yaptığı tek önemli değişiklik, tam çekilme süresinin Mayıs ayından Eylül ayına uzatılması oldu.

Bu beklenmedik karar, Biden yönetiminden farklı beklenti ve öngörüleri olan Afgan liderlerin umutlarını kırdı. ABD Başkanı'nın kesin taahhüdü, özellikle Afganistan Cumhurbaşkanı ve üst düzey yönetici sınıfı için derin bir hayal kırıklığı oldu. Yıkılmış ve öfkeli Afgan yönetici sınıfı, ABD yetkililerinin güçlerin tamamen geri çekilmesi konusundaki ciddiyetine inanmadı. Afgan liderler bunu 2010 yılından beri ABD'li yetkililer tarafından dile getirilen bir blöf olarak değerlendirdi. Yukarıda Başkan Gani'nin ABD'li üst düzey politika yapıcılar ve karar alıcılarla samimi bağları olduğuna değinmiştik ve ABD'nin kalacağı ve hükümetini destekleyeceği konusunda kendisine güvence verdikleri bildirilmişti (Wunische, 2024, s. 70).[48] Bu nedenle Afganistan Devlet Başkanı Biden'ın tutumu karşısında derinden sarsıldı ve kafası karıştı. Afgan yönetici sınıfı son bir gayretle 25 Haziran 2022 Beyaz Saray'a giderek Başkan Biden'ı bazı özel askeri yardım ve mevcudiyetin sağlanması ve sürdürülmesi konusunda ikna etmeye çalıştı. Afgan siyasi sınıfı şu soruları sordu: "ABD daha fazla helikopter sağlayabilir mi? ve Amerikan müteahhitleri Afgan ordusuna lojistik destek vermeye devam edecek mi?" (Coll, & Entous, 2021). Başkan Biden Afgan liderlere ne ABD güçlerinin süresinin uzatılacağı konusunda güvence sundu ne de doğrudan askeri angajmanın devam edeceği sinyalini verdi. Bunun yerine, sert bir tonda çekilme konusundaki kararlılığını vurguladı. Bununla birlikte, Afganistan'a siyasi, mali, insani ve kalkınma alanında yardım sağlama sözü verdi.

Başkan Biden'ın net, kararlı ve sağlam duruşu Afganistan'daki yönetici sınıf, Afgan savunma ve güvenlik güçleri ve Taliban da dahil olmak üzere çeşitli paydaşlar üzerinde derin bir etki yarattı. Afgan güçlerinin morali, çatışmanın dinamiklerinde önemli bir değişime işaret eden Doha Anlaşması ile zaten sarsılmıştı. Ancak Başkan Biden'ın sert yorumları morallerini yerle bir etti (SIGAR, 2023, s. 7, & 47). Savaşı başlatan ve başlıca askeri müttefikleri olan

[48] *Savunma Bakanı Vekili Christopher Charles Miller bir konuşmasında Başkan Donald Trump'ın üst düzey ulusal güvenlik yetkililerinin hiçbir zaman ABD askerlerinin tamamını Afganistan'dan çekme niyetinde olmadığını ve Başkan'ın 1 Mayıs'a kadar ABD güçlerini geri çekmeyi tamamlayacağına dair kamuoyuna verdiği sözün aslında Trump yönetiminin gerçek niyetini maskeleyen bir "oyun" olduğunu iddia etti. Ona göre asıl niyet Afganistan Devlet Başkanı Eşref Gani'yi görevi bırakmaya ya da Taliban ile acı bir iktidar paylaşımı anlaşmasını kabul etmeye ikna etmek ve terörle mücadele misyonları için bazı ABD askerlerini Afganistan'da tutmaktı. Patrick Tucker, "Trump's Pledge to Exit Afghanistan Was a Ruse, His Final SecDef Says," The Defense One, 18 Ağustos 2021. https://www.*defenseone.com/policy/2021/08/trumps-pledge-exit-afghanistan-was-ruse-his-final-secdef-says/184660/ *(25.04.2024).*

ABD'nin geri çekilerek onları savaş alanında yalnız bıraktığının farkına varmaları, terk edilmişlik ve ortakları tarafından ihanete uğramışlık duygularını yoğunlaştırdı. ABD'nin çekilmesi sürerken, Afgan savunma ve güvenlik güçleri kendilerini kimin ve neyin uğruna savaştıkları sorusuyla boğuşurken buldu. ABD için olduğu gibi Afgan güçleri için de savaşı sürdürme gerekçesi azaldıkça mücadeleye devam etmenin anlamsızlığı giderek daha belirgin hale geldi.

Buna ek olarak, Başkan Biden'ın konuşması ve çekilme sürecinin devam etmesi Taliban'a bu kez ABD'nin çekilme kararını yerine getirmekte kararlı olduğu konusunda güvence verdi. Dolayısıyla Taliban zamanın kendi lehine işlediğine giderek daha fazla inanmaya başladı ve Afgan kuvvetlerine karşı büyük bir saldırı başlatma kararı aldı. Bu doğrultuda Mayıs ayında büyük bir askeri saldırı başlattılar ve bu saldırı Haziran ve Temmuz ayları boyunca önemli ölçüde tırmandı (Reuters, 2021). Ağustos ayına gelindiğinde, Taliban'ın saldırılarını Afganistan genelindeki şehir merkezlerine yaymasıyla birlikte saldırıların yoğunluğu zirveye ulaştı (The Washington Post, 2021). Taliban'ın saldırılarını arttırması, ABD güçlerinin çekilmesiyle ortaya çıkan boşluktan yararlanma konusundaki özgüvenini ve Afganistan'daki kilit bölgelerin kontrolünü ele geçirme kararlılığını yansıtıyordu. Sonuç olarak, Başkan Biden'ın konuşması ve çekilme sürecinin devam etmesi Taliban'ı motive ve teşvik etti. Ancak aynı zamanda, ABD tarafından finanse edilen ve eğitilen ortağı Afgan ordusu üzerinde de moral bozucu bir etki yarattı.

Artan güvenlik sorunlarının ortasında Afgan hükümeti, kötüleşen durumu çekilme stratejisine bağlayarak doğrudan ABD'yi işaret etti. Parlamento önünde güvenlik planını sunan Afganistan Devlet Başkanı Eşref Gani, "Mevcut durumumuzun nedeni kararın aniden alınmış olmasıdır" dedi (Dunleavy, & Hasson, 2023, s. 20). Ona göre, kararın aniden alınması mevcut kargaşa ve kaos durumunu hızlandırmıştır. Bu iddia, ABD'nin eylemlerinin yansımalarıyla boğuşan Afgan hükümetinin yaşadığı hayal kırıklığı ve ihanete uğramışlık duygusunun altını çiziyordu. Açıklama aynı zamanda 2013 yılında dönemin Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai tarafından yapılan benzer suçlamaları da yineliyordu. Karzai, ülkedeki güvensizlik ve huzursuzluğun artmasında oynadığı rol nedeniyle ABD'yi açıkça eleştirmişti. Mevcut durum ile 2013 yılındaki olaylar arasındaki paralellikler, birçok Afgan yetkili için bir déjà vu hissini ortaya çıkardı; zira kendilerini bir kez daha ortaklarının belirlediği stratejilerin sonuçlarıyla mücadele ederken buldular.

Her bir stratejik partnerin farklı bakış açılarına sahip olması ve farklı çıkarlar ve stratejiler izlemesi nedeniyle, devam eden mücadele ve barış süreçlerinde uzlaşmak ve ortak bir zemin bulmak giderek zorlaştı. Yaklaşımlardaki farklılık sadece etkili iş birliğini engellemekle kalmadı, aynı zamanda mevcut gerilimleri daha da şiddetlendirerek durumun karmaşıklığını aşmayı ve ortak hedefler doğrultusunda çalışmayı zorlaştırdı. Güven yerini şüpheye, iş birliği duygusu da yerini ayrışmaya bıraktı. Bu değişim, iki taraf arasındaki ilişkide, artan şüphecilik ve hedef ve stratejilerinde uyum eksikliği ile karakterize edilen temel bir çöküşü yansıtıyordu. Koordinasyon ve anlayış eksikliğiyle birleşen güven eksikliği, iletişimde de bir kopuşa yol açtı. Örnek vermek gerekirse, 2 Temmuz'da ABD kuvvetleri, ABD'nin en büyük askeri üssü ve ülkedeki tüm operasyonların hava desteği için kilit bir merkez olan Bagram Hava Üssü'nün tatil edildiğini duyurdu (Al Jazeera, 2021). ABD güçleri gecenin köründe üsten ayrılırken üssün elektriğini kapattı; ancak stratejik ortağını önceden bilgilendirmeden tatili gerçekleştirdi (Ward, 2024, s. 128). Afgan yetkililer tahliyeden ancak ertesi sabah haberdar oldu. Bagram'ın yeni komutanı General Mir Asadullah Kohistani Associated Press'e verdiği demeçte "Amerikalıların Bagram'dan ayrıldıklarına dair bazı söylentiler duyduk... ve nihayet sabah saat 7:00'de Bagram'dan ayrıldıklarının doğrulandığını anladık" dedi (Gannon, 2021). Bir Afgan askeri hayal kırıklığını dile getirdi: "Bir gecede, Afgan askerlerine haber vermeden ayrıldıkları için 20 yılın tüm iyi niyetini kaybettiler" (Marlow, 2023, s. 87). Benzer şekilde 15 Ağustos'ta Afganistan Devlet Başkanı da bir zamanlar en güvendiği stratejik ortağına haber vermeden ülkeden kaçtı (Thomas, 2022, s. 30). Bu durum iletişim, koordinasyon, güvenilirlik ve güven konularında yaşanan derin eksikliğe işaret ediyordu ve sonuçta stratejik ortaklığı baltaladı.

3. Taliban'la Barış Süreci Üzerinde Anlaşmazlık

Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının dağılmasına katkıda bulunan en kritik unsurlardan biri, Taliban ile yürütülen barış görüşmeleriydi. 2001-2018 yılları arasında, 2013 yılındaki anlaşmazlık hariç tutulduğunda, Afganistan ve ABD arasında barış süreci ve devlet karşıtı unsurların yeniden entegrasyonu konusunda genel bir uzlaşı ve ortak yaklaşım vardı. Ancak, iç ve dış dinamiklerin gelişimi ve değişimi, iki stratejik ortağın Taliban'a karşı tutumlarında farklılaşmalara yol açtı ve iki taraf arasında ciddi ve derin anlaşmazlıklar doğdu. Tıpkı terörle mücadele misyonunda olduğu gibi, bu meselede de iki stratejik ortak, farklı ve zaman zaman çatışan politika ve öncelikler izlediler. Hem iç hem de dış baskılar, her iki tarafın da kendi tutumlarından taviz vermemesine ve sonuç olarak stratejik ortaklığın zayıflamasına neden oldu.

Aşağıdaki paragraflarda, Afgan Cumhuriyeti ve ABD'nin Taliban ile yürüttükleri barış süreci politikalarının ortak yaklaşımdan zıt yaklaşımlara nasıl evrildiği, bu sürecin stratejik ortaklığın dağılmasına nasıl katkı sağladığı incelenecektir. Afganistan ve ABD'nin Taliban'a yönelik barış politikaları dört aşamada değerlendirilebilir: İntikamcı Politika (2001-2005), Kısıtlı Yeniden Entegrasyon Politika (2005-2010), Daha Geniş Yeniden Entegrasyon Politika (2010-2018) ve Karmaşık ve Çatışan Politikalar (2018-2021).

3.1. İntikamcı Politika: 2001-2005

Taliban rejiminin devrilmesinin ardından, Taliban karşıtı gruplar, Bonn Konferansı'nda Afgan Cumhuriyeti'nin temellerini attılar. ABD ve diğer uluslararası aktörlerin desteğiyle kurulan bu yeni düzen içinde Taliban'ın bir rolü yoktu, çünkü konferansa davet edilmemişlerdi ve davet edilmeleri de beklenmiyordu. Bu dışlanma, ABD'nin Taliban'a yalnızca iki seçenek sunduğu bir politikaya dayanıyordu: teslim olmak ya da yok edilmek (Wadle, 2018, s. 85). 2001-2005 yılları arasında Afgan yönetici sınıfı ile ABD siyasi elitleri arasında Taliban'la barış görüşmelerine dair ne bir program ne de bir istek bulunuyordu. Steve Brooking'in de belirttiği gibi, bu dönemde Taliban'la müzakere fikri savunulmuyordu, aksine tam bir askeri zafer hedefleniyordu (Brooking, 2022, s. 6). Bu dönemin politikaları, askeri zafer ve intikam duygularıyla şekillenmişti. ABD, Taliban'ı 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenleri barındırdığı için cezalandırmak istiyordu. Benzer şekilde, Afgan yönetici sınıfı, 1994'ten beri Taliban'la süren çatışmalarda liderlerini ve askerlerini kaybetmiş olmanın öfkesiyle hareket ediyordu. Hatta, ABD ve Afgan devletinde bazı liderler, özellikle Kuzey İttifakı liderleri, Taliban'ın üst düzey üyelerine teslim olmanın ötesinde, yaşama hakkı dahi tanımıyorlardı. Bu tutum, savaşın intikam duygusuyla şekillendiği dönemin önemli bir yansımasıdır. Bazı raporlar, 2001ve 2002 yılları arasında, Taliban'ın kurucu lideri Mullah Muhammad Ömar dahil, "izzetli bir yaşam" garantisi karşılığında teslim olmayı ve silahlı mücadeleden çekilmeyi teklif ettiğini belirtmektedir (Dobbins, & Malkasian, 2015, s. 54). Ancak, ABD yönetimi bu teklifi reddetmişti (Fairweather, 2014, s. 176; Knowlton, 2001). Bush yönetimi ve Afgan yönetici elitlerinin bakış açısına göre, Taliban içinde "iyi" olarak nitelendirilebilecek unsurlar neredeyse yoktu (Gopal, 2014, s. 175), ve bu nedenle örgütün tüm üyelerinin ortadan kaldırılması gerektiği düşünülmekteydi (Grim, 2017). Bu bağlamda, bu dönemde her iki stratejik ortak, Taliban'ın şartsız teslim olmasını talep etmekteydi, barış görüşmeleri ise gündemde değildi.

3.2. Kısıtlı Yeniden İntegrasyon Politikası: 2005-2010

Taliban'ın 2003 yılının ortalarında yeniden ortaya çıkışı ve 2005 sonrasında yerli ve yabancı güçlere yönelik küçük ve büyük çaplı askeri operasyonlar düzenleme kapasitesine ulaşması, hem Afgan Cumhuriyeti'ni hem de ABD'yi isyancılarla ilişki kurma konusunda algı ve yaklaşımlarını yeniden değerlendirmeye zorlamıştır. Bu değişim, 2005 yılında hayata geçirilen Barış Programı Güçlendirme Projesi (*Strengthening Peace Program*) ile somutlaşmıştır (Derksen, 2014, s. 2). Bu proje, Taliban'a yönelik ilk yeniden entegrasyon programı olup, isyancılara tutuklanmadan Afgan toplumunda yaşam hakkı tanımayı ve silahlı mücadeleyi bırakarak cumhuriyetin otoritesi altında normal bir hayat sürdürmelerini teşvik etmeyi amaçlamıştır (SIGAR, 2019, ss. 29-30).

Ancak, bu politika Taliban'a herhangi bir siyasi hak tanımamış ve bu yönüyle oldukça sınırlı kalmıştır. Bu nedenle, bu strateji "Kısıtlı Yeniden Entegrasyon Politikası" olarak nitelendirilebilir. Bu politikanın temel amacı, Taliban üyelerinin silahlarını bırakmaları ve Afgan Cumhuriyeti anayasasını kabul etmeleri karşılığında, af çıkarılması, terör listelerinden çıkarılmaları ve normal sivil yaşamlarına devam etme hakkı tanınmasıydı. Bu çerçevede, politika bir nevi "Afgan Cumhuriyeti'nin af ve lütuf politikası" olarak da değerlendirilebilir. Taliban, bu politikaları reddetmiş ve silahlı mücadeleye devam etmiştir. Taliban liderliği, ABD ve diğer yabancı güçlerin ülkeden çekilmesi durumunda müzakere ve uzlaşmaya açık olacaklarını belirtmiştir (Dobbins, & Malkasian, 2015, ss. 60-61). Bu nedenle, her iki tarafın da taviz vermemesi sonucunda, bu program somut bir başarı elde edememiştir.

3.3. Daha Geniş Yeniden İntegrasyon Politikası: 2010-2018

Barışı Güçlendirme Programı'nın uygulanmasından beş yıl geçmesine rağmen, Taliban, Afganistan'da kontrol ve nüfuz alanlarını genişleterek, hem Afgan Cumhuriyeti'ne hem de ABD güçlerine ciddi tehdit oluşturmaya ve kayıp verdirmeye devam etmiştir. Taliban'ın bu artan etkisi, Afgan Cumhuriyeti ve ABD'nin barış süreci konusundaki yaklaşımlarında köklü değişikliklere yol açmıştır. Neoklasik Realizm çerçevesinde, devlet dışı silahlı örgütlerin, devlete büyük tehdit oluşturma kapasitesine sahip olmaları durumunda, devletin iç ve dış politika tercihleri üzerinde önemli bir etki yaratabileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, Afganistan ve ABD yetkilileri, Taliban'la müzakere etmenin ve onları daha geniş ve kapsamlı bir ulusal uzlaşma sürecinin parçası olarak Afgan sivil hayatına entegre etmenin gerekliliği konusunda ortak bir anlayış geliştirmiştir.

2010 yılında, bu anlayış doğrultusunda, Afgan devleti, Danışma Barış Jirgası'nın (*Consultative Peace Jirga*) önerisiyle Afganistan Barış ve Yeniden Entegrasyon Programı'nı (*The Afghanistan Peace and Reintegration Program*) hayata geçirmiştir (Hanasz, 2011, ss. 44-45). Bu program, Taliban ve diğer muhalif grupların barışçıl yollarla topluma kazandırılmasını amaçlayan daha geniş kapsamlı bir girişimdir. Programın iki önemli alt kurumu oluşturulmuştur: Afganistan Yüksek Barış Konseyi (Afghanistan High Peace Council) ve Ortak Sekreterya (Joint Secretariat). Afganistan Yüksek Barış Konseyi'nin temel amacı, Taliban'la müzakereler ve uzlaşmaya yönelik siyasi çabalara liderlik etmekti. Ortak Sekreterya ise, barış ve yeniden entegrasyon girişimlerinin uygulanmasını, ulusal ve uluslararası aktörler arasında koordine eden bir yürütme organı olarak işlev görmekti United Nations Development Programme, UNDP, 2017, s. 8). Bu iki kurumun Afganistan'ın tüm illerinde İl Ortak Sekreterya Ekipleri (Provincial Joint Secretariat Teams) ve İl Barış Komiteleri (Provincial Peace Committees) vardı ve bu alt kurumlar aracılığıyla yerel düzeyde de faaliyet göstermekteydi (UNDP, 2017, s. 8).

Bu programın hedefi, Taliban üyelerinin sadece silahlı mücadeleyi bırakmalarını değil, aynı zamanda siyasi hayata katılmalarını da sağlamaktı (UNDP, 2017, ss. 8-9). Bu geniş kapsamlı entegrasyon politikası, önceki dönemin kısıtlı yaklaşımından farklı olarak, Taliban'ı daha kalıcı bir çözümün parçası haline getirme çabalarını içermiştir. Bu girişim, Afgan Cumhuriyeti ve ABD'nin Taliban'la ciddi ve kapsamlı bir barış süreci başlatma ve yürütme politikalarına işaret ediyordu (Dobbins, & Malkasian, 2015, s. 53). Ancak bu sürecin temelinde belirli ön koşullar yer alıyordu: Barış görüşmelerinin Afgan Cumhuriyeti'nin liderliğinde yürütülmesi, Taliban'ın silahlı isyana son vermesi, El Kaide ile tüm bağlarını kesmesi ve 2004 Afgan Anayasası'nı kabul etmesi (Brooking, 2022, s.8). Bu koşullar, barış sürecinin Afgan Cumhuriyeti'nin egemenliğini koruma ve uluslararası terörle mücadelenin bir parçası olma hedefini içeriyordu.

Ancak, Taliban açısından bu koşulların kabul edilmesi oldukça zordu. Taliban, Afgan Cumhuriyeti'ni ABD'nin bir "kukla devleti" (Puppet State) olarak görmekte ve Afganistan'ın ABD tarafından işgal edildiğini savunmaktaydı (Daudzai, 2021, s. 137). Bu sebeple, barış görüşmelerinde Afgan Cumhuriyeti'ni muhatap almak yerine, ABD ile doğrudan müzakereler yapılmasını talep ediyordu. Taliban, barış görüşmelerinin ancak ABD'nin askeri varlığını sona erdirme sözü vermesi ve Afganistan'dan tamamen çekilmesi şartıyla başlayabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle, her iki tarafın koşullarında ciddi uyuşmazlıklar olduğu için barış süreci somut bir ilerleme kaydedememiştir.

Taliban'ın barış sürecine yönelik olumsuz tutumuna karşılık olarak, ABD 2010-2012 yılları arasında Taliban'ı savaş alanında kesin bir yenilgiye uğratmak ve göreceli bir askeri zafer elde etmek amacıyla askeri operasyonlarını önemli ölçüde artırdı. Bu dönemde ABD, asker sayısını 60.000'den 90.000'e yükseltti (IBP, 2013, s. 32). Şekil 1 ve 2'de de görüldüğü üzere, artan askeri operasyonlarla birlikte sivil kayıplar ve ABD'nin havadan düzenlediği bombalama operasyonlarının sayısında kayda değer bir artış yaşanmıştır. Ancak tüm bu askeri ve insan gücü artışlarına rağmen, savaş alanında istenilen kazanımlar elde edilemedi. Askeri operasyonların artmasıyla birlikte, ABD'nin mali ve insani maliyetlerinde de ciddi bir yükselme oldu. Dahası, Taliban gücünü korumayı başardı ve toprak kazanımlarıyla askeri baskıya karşı dayanıklılığını gösterdi.

Bu gelişmeler, Afganistan'daki çatışmanın tamamen askeri yollarla çözülebileceği düşünce ve stratejinin sınırlarını ve kısıtlığını ortaya koymuştur. ABD'nin artan askeri müdahalesi, hem Taliban'ın direncini kıramamış hem de çatışmanın şiddet döngüsünü daha da derinleştirerek, Afgan halkının yaşadığı insani krizleri ve ABD'nin mali ve insani kayıplarını uzatmıştır. Bu durum, Taliban'ın yalnızca askeri yöntemlerle mağlup edilemeyeceğini ve daha kapsamlı bir stratejiye ihtiyaç olduğunu gösteren önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. ABD, salt askeri bir yaklaşımın devam eden Afganistan çatışmasına çözüm getiremeyeceğini idrak etti. "Askeri bir çözümün mümkün olmadığının" kabul edilmesiyle birlikte, stratejik değerlendirmelerde köklü bir değişim gerçekleşti ve ABD, çatışmayı sona erdirmek için diplomatik yolların araştırılmasına yöneldi. Bu süreçte, ABD ve Afgan Cumhuriyeti, önceki katı ön koşullardan kısmen tavizler vererek siyasi pozisyonlarını yumuşatma konusunda mutabakata vardılar. Bu yeni strateji, teslimiyetçi politikalarından farklı olarak, Taliban'ı siyasi bir aktör olarak tanıma ve diplomatik bir çözüm arayışı içeriyordu. Bu çerçevede, Afgan devleti ve ABD, Taliban'a Doha'da bir siyasi ofis açma izni vererek, barış görüşmelerinin resmî bir diplomatik platformda yürütülmesinin önünü açmayı hedeflediler.

Ancak Taliban'ın 2013 yılında ofis açma şekli Afgan hükümeti içinde öfke ve hayal kırıklığı yarattı (Barry, 2020, s. 479). Ofisin açıldığı gün Taliban kendi beyaz bayraklarını göndere çekti ve ofise "Afganistan İslam Emirliği" unvanını verdi (Whitlock, 2021, s. 270). Bu hamle Afgan hükümeti tarafından paralel bir konsolosluk kurmak ve Taliban'a bir düzeyde meşruiyet ve tanınma sağlamakla eşdeğer olarak algılandı (Whitlock, 2021, s. 270). ABD ve Afgan hükümeti arasında varılan anlaşma, ofisin adının "Afgan Talibanı Siyasi Ofisi" olması (Rubin, 2020, s. 284), ve kendisini Afgan Büyükelçiliği'ne paralel bir kurum gibi göstermemesi yönündeydi (Rising, & Shah, 2013). Amerika Birleşik Devletleri'nin bu eylemlere göz yumması

ve hoşgörü göstermesi siyasi gerilimin ortaya çıkmasına neden oldu ve Afgan hükümeti içinde Amerika'nın niyetleri ve taahhütlerine ilişkin şüpheleri körükledi. Afganistan Cumhurbaşkanlık Ofisi, konuya dair kısa bir duyuru yayınlayarak şu ifadelere yer verdi "Amerika Birleşik Devletleri tarafından Barış Süreci ile ilgili olarak yapılan açıklamalar ile eylemler arasındaki çelişkiyi göz önünde bulunduran Afgan hükümeti müzakereleri askıya almıştır" (Kerrigan, & CQ Press, 2014, s. 646). Afgan hükümetinin bu gelişmelere tepkisi hızlı ve sert oldu. Şöyle ki, Afgan Cumhuriyeti hem Taliban'la görüşmeleri hem de ABD ile 2012'den beri görüşmeleri devam eden İkili Güvenlik Anlaşmasının görüşmeleri askıya aldı. Bu hareket Kabil ile Washington arasındaki uçurumun ciddiyetine işaret ediyor ve Afgan hükümetinin eski müttefikine yönelik hayal kırıklığı ve güvensizliğinin derinliğinin altını çiziyordu. Taliban'ın Katar'da ofis açmasıyla ilgili bu gerilim, daha önce de ele alındığı üzere Afganistan ile ABD arasında terörle mücadele politikaları konusunda yaşanan daha geniş çaplı anlaşmazlıkla eş zamanlı olarak ortaya çıktı.

Afganistan'la ortaklığını korumanın ve Afgan hükümetinin kaygılarına yanıt vermenin önemini kabul eden ABD, ortağına Taliban'ın Katar'daki siyasi ofisini kapatması ve Taliban'la görüşmeleri durdurması konusunda güvence verdi (Rubin, 2020, s. 284). Bu hamle hem Taliban'a hem de Afgan hükümetine net bir mesaj vermeyi amaçlıyordu: ABD, Afgan cumhuriyeti ile stratejik ortaklığını kararlılıkla destekliyor ve sürdürüyor. Taliban ofisinin kapatılması, ABD ile Afganistan arasındaki gerilimi geçici olarak azalttı, ancak egemenlik, meşruiyet ve ortaklık ilkelerini korurken dirençli bir isyancı grupla barış müzakerelerinin karmaşıklıklarını ve zorluklarını gösterdi. Dahası, Afganistan ve ABD arasındaki köklü şüpheleri ve rekabet halindeki çıkarları gözler önüne serdi ve çatışmaya çözüm getirme çabalarının temelini oluşturan ortaklıkların kırılganlığını vurguladı.

3.4. Karmaşık ve Zıt Politikalar: 2018-2021

Donald Trump, başkanlık görevine geldiğinde, selefleri gibi terörle mücadele misyonunda katı bir militarist tutum benimsemiş ve Taliban'la barış görüşmelerinde Afgan Cumhuriyeti liderliğini esas alan bir stratejiyi sürdürmüştü. Ancak, bu yaklaşımı uzun süre devam etmedi. Eylül 2018'de, Trump yönetimi Taliban'la doğrudan müzakerelere başlamayı tercih etti ve bu karar, hem ABD-Taliban ilişkileri hem de Afgan-Amerikan stratejik ortaklığı açısından kritik bir dönüm noktasını temsil etti. Trump'ın Taliban'la müzakere kararı, ABD ile Taliban arasında diplomatik bir yakınlaşma sağlarken, Afgan Cumhuriyeti ile ABD arasındaki ilişkileri derin bir gerilim içerisine soktu. Bu süreç boyunca, iki stratejik ortak arasında

müzakere formatı, gündeme alınacak konular ve yeni bir siyasi düzene geçişin prosedürleri üzerine aşamalı olarak sert ve ciddi anlaşmazlıklar yaşandı. Bu farklılıklar, hem ABD'nin Taliban'la uzlaşmaya yönelik çabaları hem de Afgan Cumhuriyetinin bu süreçten dışlanma endişeleri etrafında şekillendi ve stratejik ortaklıkta önemli ve onarılamaz kırılmalara yol açtı.

3.4.1. Müzakere Formatı

Ekim 2018'de ABD, Taliban ile siyasi bir uzlaşıya varmak amacıyla Doha'da Taliban delegeleriyle resmi müzakerelere başladı. Bu süreçte ABD'nin stratejik ortağı olan Afgan Cumhuriyeti, barış görüşmelerinin daha kapsamlı bir şekilde yürütülmesi için Afgan devleti, ABD ve Taliban temsilcilerinin katılımıyla üçlü bir müzakere formatı önerdi (Gul, 2019). ABD, Afgan hükümetinin bu önerisine olumlu yaklaştı ve Afgan hükümeti delegelerinin müzakere sürecine dahil edilmesini kuvvetle destekledi (Gul, 2019). Bu üçlü müzakere yaklaşımını kolaylaştırmak amacıyla, ABD yönetimi Afgan hükümeti delegelerini Taliban temsilcileriyle görüşmek üzere Abu Dabi'de bir araya getirmek için girişimde bulundu (Rubin, 2020, s. 290). Ancak Taliban, Afgan hükümeti temsilcileriyle doğrudan görüşmeyi kesin bir şekilde reddetti (Al Jazeera, 2018). Bu tutum, Taliban'ın Afgan hükümetini meşru bir taraf olarak tanımama konusundaki kararlılığını bir kez daha ortaya koydu. Bu durum, Taliban'ın ABD ile müzakereleri doğrudan yürütme isteğinin bir yansımasıydı (Rosenberger, 2023, s. 298). ABD, bu süreçte karmaşık bir ikilemle karşı karşıya kaldı: ya stratejik ortağı Afgan Cumhuriyeti'nin yanında durarak Taliban'la müzakereleri sonlandıracak ve çatışmanın devam etmesine yol açacaktı ya da Taliban'la doğrudan müzakerelere girip Afgan Cumhuriyeti'ni saf dışı bırakacak, böylece ortağının meşruiyetini ve saygınlığını zayıflatacaktı. ABD, sonunda ikinci seçeneği tercih etti ve Taliban ile ikili görüşmelere devam ederek Afgan hükümetini müzakere sürecinin dışında bıraktı.

ABD'nin Taliban ile ikili müzakerelere devam etme kararı, Afgan Cumhuriyeti açısından hem diplomatik hem de stratejik olarak derin bir sarsıntıya yol açtı. Afgan hükümetinin bu kritik barış sürecinden dışlanması, Afganistan ve ABD arasındaki stratejik ortaklığın zayıflamasına neden olan ilk büyük gerilim noktası olarak belirdi. Bu dışlanma, Afgan hükümetinde ABD'ye duyulan güveni önemli ölçüde zedeledi ve barış görüşmelerinin başarı şansına dair derin kuşkular doğurdu. ABD'nin bu adımı, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının temel dayanağı olan karşılıklı güven ve işbirliği ilkelerini sarsarken, iki ülke arasındaki ilişkilerin geleceği konusunda da ciddi belirsizlikler yarattı. Afgan yönetimi, barış sürecinin kendi kontrolü ve liderliği dışında ilerlemesiyle, ulusal egemenliğinin ve uluslararası meşruiyetinin tehdit altında

olduğunu düşündü. Dolayısıyla, bu gelişme, Afganistan'ın kendi barış sürecindeki rolüne dair beklentilerinde önemli bir kırılmaya neden oldu ve uzun vadeli stratejik işbirliğinin sağlamlığına gölge düşürdü.

Neoklasik Realizm perspektifinden bakıldığında, ABD'nin Taliban ile doğrudan müzakerelere devam etme kararı, hem içsel hem de dışsal faktörlerin devlet davranışını şekillendirmede nasıl rol oynadığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. İlk olarak, ABD'nin stratejik ortağı Afgan hükümetinin muhalefetine ve öfkesine rağmen Taliban'la müzakere etmeyi tercih etmesi, ABD'nin içsel önceliklerinin, özellikle askeri maliyetler ve iç politik baskılar çerçevesinde belirlenen güç geri çekme stratejisinin ön plana çıkmış olduğuna işaret eder. Bu durum, ABD'nin içsel dinamiklerinin dış politikadaki karar alma sürecine etkisini vurgulayan NKR'nin temel ilkeleriyle uyumludur. ABD, 2018'de Taliban ile görüşmelere başlamış ve bu yolla askerlerini Afganistan'dan geri çekmenin yolunu açacak müzakere edilmiş bir çözüm arayışına girmiştir. Bu, savaşın askeri yöntemlerle sona erdirilemeyeceğini kabul eden bir yaklaşımı ve diplomatik çözüm arayışını yansıtmaktadır. İkinci olarak, bu karar, ABD'nin Afganistan'a yönelik dış politika önceliklerinde önemli bir değişimi de işaret eder. 2001'den itibaren terörle mücadele bağlamında ABD dış politikasının odak noktası olan Afganistan, jeopolitik önemini kaybetmeye başlamış ve ABD'nin küresel stratejik önceliklerinde geri planda kalmıştır. Afgan hükümetinin itirazlarına rağmen Taliban ile doğrudan müzakerelere devam edilmesi, ABD'nin Afganistan'daki çıkarlarını yeniden değerlendirdiğini ve dış politikasını değişen küresel dinamiklere uyarlamaya çalıştığını gösterir. NKR'nin devletlerin dış politikalarını hem ulusal çıkarlar hem de uluslararası güç dinamikleri çerçevesinde belirlediği savı bu bağlamda da geçerlidir. ABD'nin bu pozisyonundaki değişim hem içsel kaygıların hem de değişen küresel stratejik koşulların bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

3.4.2. Ateşkes Güvencesi

ABD ile Taliban arasındaki müzakere sürecinde Afgan Cumhuriyeti'nin dışlanması, Afgan hükümeti için ciddi bir endişe kaynağı oldu. Afgan yetkililer, ABD ile Taliban arasında yapılacak olası bir anlaşmanın sağlam temellere oturması ve özellikle kapsamlı bir ateşkesin sağlanması gerektiğini belirtti (Nikzad, 2020). Bu talep, Afgan Cumhuriyeti'nin müzakerelerin nihai sonucuna güven duymasını sağlamak ve kendi güvenliğini garanti altına almak amacıyla öne sürülmüştü (Tolo News, 2020). ABD, bu talebe olumlu yanıt vererek Afgan hükümetine güvence verdi ve ateşkesin önemli bir koşul olacağını vurguladı (Hussainkhail, 2019; Ansar,

Tolo News, 2019). ABD'nin özel temsilcisi Zalmay Halilzad'ın o dönemde sıklıkla dile getirdiği "her şey üzerinde anlaşmaya varılana kadar hiçbir şey üzerinde anlaşmaya varılmaz" (*Nothing Is Agreed Until Everything Is Agreed*) söylemi, müzakere sürecinin temel yaklaşımını özetliyordu (Rutting, 2019). Bu ifade, ABD ve Taliban'ın yalnızca tüm kritik meselelerde anlaşmaya varmaları halinde bir anlaşmanın mümkün olacağı anlamına geliyordu. Bu kritik meseleler arasında Taliban'ın Afgan topraklarını ABD'ye yönelik tehditler için kullanan grupları engellemesi, yabancı askerlerin Afganistan'dan çekilmesi, Afganlar arası müzakerelerin başlaması ve nihai olarak kapsamlı bir ateşkesin sağlanması yer alıyordu (Tolo News, 2020).

ABD ve ortağının planı istedikleri ve bekledikleri gibi gelişmedi. Taliban'ın barış sürecini yürütmek için farklı bir vizyonu ve stratejisi vardı. Taliban için müzakerelerin ana konusu yabancı askerlerin Afganistan'dan çekilmesi ve onlarla ateşkes sağlanmasıydı. Taliban'ın bakış açısına göre Afganistan ABD ve müttefikleri tarafından işgal edilmişti, dolayısıyla barışa giden ilk adım işgalcilerle bir anlaşmaya varmaktı. ABD askerlerinin çekilmesi ve onlarla ateşkes konusunda bir anlaşmaya varıldıktan sonra Taliban, Afganistan içi müzakerelerin bir parçası olarak Afgan hükümetiyle ateşkes konusunu görüşecekti. Taliban Sözcüsü Suhail Şahin muhabirlerin ateşkes ile ilgili sorularına şöyle yanıt vermişti: barış görüşmelerin başından beri ateşkes konusunda bir görüşme yapılmamıştır (Nikzad, 2020).

Taliban ile müzakereler ilerledikçe ABD, Taliban'ı kapsamlı bir ateşkesi kabul etmeye ikna etmenin zorluklarının farkına varmaya başladı. ABD nihayetinde Taliban'ın şartlarını kabul etti ve kapsamlı bir ateşkes talebine karışmak yerine stratejik çıkarlarına öncelik vermeyi tercih etti. Nitekim ABD-Taliban anlaşmasında kalıcı ve kapsamlı bir ateşkesten bahsedilmiş ancak bağlayıcı bir madde olarak yer almamıştır. Anlaşmaya göre:

> "Kalıcı ve kapsamlı bir ateşkes, Afganlar arası diyalog ve müzakerelerin gündem maddelerinden biri olacaktır. Afganlar arası müzakerelerin katılımcıları, kalıcı ve kapsamlı bir ateşkesin tarihini ve yöntemlerini tartışacaklardır" (US Department of State, 2020).

Bunu yaparken ABD, Taliban ile yapılacak herhangi bir anlaşmanın bağlayıcı bir unsuru olarak ateşkesin dahil edilmesinde ısrar eden stratejik ortağının talebini bir kez daha görmezden geldi. Bu durum Afganistan'da korku ve endişelerin artmasına yol açtı. Daha önce "ortağımız ABD'nin niyetinden şüphe duymamalıyız" diye seslenen Afganistan Devlet Başkanı Eşref Gani, şimdi kendisini tam da bu ortağa karşı şüpheyle dolu buldu. Taliban'la müzakere süreci boyunca talepleri, önerileri ve endişeleri ortağı tarafından defalarca göz ardı edilen Afgan Cumhuriyeti'nin şüpheciliği daha da arttı. Öyle ki, Eşref Gani, ABD-Taliban Doha

Antlaşmasını Truva Atına benzetti. Başkan Gani: “Afganistan halkının, savaştan barışa geçtiğimize inanması gerekiyor; anlaşmanın bir Truva atı ya da çok daha kötü bir çatışma döneminin başlangıcı olacağına değil” dedi (RFE/RL’s Radio Azadi, 2020). Bu anlatılara dayanarak, Afgan Cumhuriyeti, ABD'nin Afganistan'ın ulusal güvenliği ve siyasi istikrarı pahasına Taliban'a aşırı tavizler verme eğiliminde olduğu sonucuna vardı. Sonuç olarak Afgan liderler barış sürecinin gidişatını ve müttefikleri ABD'nin gerçek niyetini giderek daha fazla sorgulamaya başladılar. Bu artan şüphe duygusu Afgan hükümeti ile ortağı arasındaki uçurumun derinleşmesine katkıda bulundu.

3.4.3. Yeni Siyasi Düzene Geçiş Sürecine İlişkin Anlaşmazlık

ABD stratejisinden hayal kırıklığına uğrayan ve sürece şüpheyle yaklaşan Afgan yönetici sınıfı, ABD-Taliban müzakeresini bozmak için yoğun çaba sarf etti. Çünkü ABD ve Taliban'ın bir anlaşmaya varması, yönetici sınıfın gücünü etkili ve derin bir şekilde zayıflatacak ve nihayetinde otoritenin kaybedilmesine neden olacaktı (*Wunische, 2024, s. 69)*. Afgan egemen sınıfı için talihsiz olan ABD-Taliban anlaşması, 18 ay süren zorlu ve yoğun müzakerelerin ardından nihayet 29 Şubat 2020'de Doha'da imzalandı (Noori, & Coburn, 2023, s. XII). Doha Anlaşması, kalıcı ve kapsamlı bir ateşkesin belirlenmesini ve uygulanmasını, Afganistan içi diyalog ve müzakereler yoluyla yeni bir siyasi düzen üzerinde anlaşmaya varılmasını öngörüyordu (US Department of State, 2020).

Afgan hükümeti bu sürece temelden karşı olduğu için anlaşmanın hükümlerinin uygulanmasını ertelemeye çalıştı. Örneğin anlaşma, Afganlar arası barış görüşmelerin Doha Anlaşması'nın imzalanmasından sadece 10 gün sonra, 10 Mart'ta başlamasını öngörüyordu. Ancak Afganlar arası barış görüşmelerin başlamasından önce 5,000 Taliban mahkûmunun serbest bırakılmasını şart koşuyordu. Afganistan Devlet Başkanı Eşref Gani 1 Mart'ta yaptığı açıklamada bunu reddetti: "Afganistan hükümeti 5,000 Taliban mahkûmunun serbest bırakılması konusunda hiçbir taahhütte bulunmamıştır." Gani ayrıca "mahkumların serbest bırakılmasının ABD'nin yetkisinde değil, Afganistan hükümetinin yetkisinde olduğunu" vurguladı (Johnson, 2023, s. 219). Gerçekten de 5,000 Taliban mahkûmunun serbest bırakılması ve isim listeleri anlaşmanın imzalanmasından aylar önce Afgan hükümetine sunulmuştu. İlginçtir ki, anlaşma imzalanana kadar Afgan yönetici sınıfından bu konuda hiçbir tepki gelmemiştir. Bu da yönetici sınıfın aktif bir şekilde süreci ertelemeye çalıştığını açıkça gösteriyordu. Bu girişimin arkasındaki temel motivasyonlardan biri, Afgan yönetici sınıfının Joe Biden'ın gelişiyle birlikte ABD'nin barış süreci stratejisinin ve askerlerin çekilmesine ilişkin

politikasının kayda değer değişikliklere uğrayacağına olan inancıydı. Frud Bezhan, o dönemin atmosferini şöyle aktarmaktadır: "Afgan yetkilileri, ABD Başkanı Donald Trump'ın kapsamlı bir barış anlaşması olmadan Afganistan'dan aceleci bir şekilde askeri çekilme planını zorlaması olarak gördükleri durumdan dolayı öfkelenmiş ve dışlanmış hissediyorlar. Kabil'de birçok kişi, 3 Kasım'daki başkanlık seçimlerini Joe Biden'ın kazanması ve Doha'daki Taliban'la yapılan tartışmalı müzakerelerde Afgan hükümetine daha fazla esneklik sağlaması konusunda umutlarını Demokrat rakibine bağlamış durumda" (Bezhan, 2020).

Afgan yönetici sınıfının iç ve küresel siyasi değişimleri ve dinamikleri yanlış yorumlaması, gelişen durumlara uygun ihtiyatlı bir strateji geliştirememesine yol açtı. Bu yanlış hesaplamanın, hükümetin Taliban'a daha fazla toprak ve Afgan halkı nezdinde güvenilirlik kaybetmesi gibi önemli maliyetleri oldu. Daha da önemlisi, Joe Biden yönetiminin 14 Nisan'da yaptığı açıklama ve ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken'in 7 Mart tarihli mektubu[49] Afgan yönetici sınıfının yarasına tuz bastı. Blinken'in doğrudan Afganistan Devlet Başkanına gönderdiği mektupta vurguladığı gibi:

> "Bugün size geldiğimiz nokta, önümüzdeki acil yol ve Başkan Biden ile benim önümüzdeki haftalarda sizden istediğimiz acil liderlik konusunda bir güncelleme sunmak üzere yazıyorum. Ortak çıkarlarımızı ilerletmenin en iyi yolunun barış görüşmelerini hızlandırmak için elimizden geleni yapmak olduğu sonucuna vardık" (Tolo News, 2021).

Afganlar arası barış müzakerelerinin ilerletilmesi acil ve ABD çıkarları için en iyi yol olarak görülüyordu. Bakan Blinken'in mektubunda özetlenen önemli bir teklif, İstanbul'da BM gözetiminde bölge ülkelerinin dışişleri bakanlarının katılımıyla uluslararası bir konferans düzenlenmesi önerisiydi. Bu konferansın amacı "Afganistan'da barışı desteklemek için birleşik bir yaklaşımı tartışmak" (Tolo News, 2021) ve yeni bir siyasi çözüme ve kalıcı ve kapsamlı bir ateşkese ulaşma sürecini hızlandırmak olacaktı. Bu öneriye ek olarak ABD, Afgan yönetici sınıfı ile bir taslak da paylaştı.[50] Taslak, cumhuriyetten geçiş hükümetine ve oradan da yeni bir kalıcı Afgan hükümetine nasıl geçileceğine dair prosedür ve mekanizmanın ana hatlarını çizdiği için ABD'li karar alıcıların barış sürecine ilişkin perspektif ve stratejisini kapsamlı bir şekilde yansıtıyordu (Tolo News, 2021). ABD'nin geçiş hükümeti önerisi, 2001 yılında Bonn'da kurulan ve Afganistan'da Taliban sonrası siyasi düzenin temelini atan modeli yansıtıyordu. Benzer bir yaklaşımı savunarak ABD, Afganistan'da daha kapsayıcı ve temsili bir hükümete

[49] İlgili belgeye ulaşmak için: https://tolonews.com/pdf/02.pdf (08.04.2024).
[50] İlgili taslağı okumak için: https://tolonews.com/pdf/pdf.pdf (08.04.2024).

geçişi kolaylaştırmak için uluslararası destek ve diplomatik mekanizmalardan yararlanmaya çalıştı.

ABD'nin taslağı ve geçici hükümet önerisi sert tepkilere yol açtı ve Afgan hükümeti içinde endişelere neden oldu. Afgan siyasi liderler taslağı içişlerine açık bir müdahale ve Afganistan'ın egemenliğinin ihlali olarak değerlendirdi. Afgan yönetici eliti taslağı kâğıt üzerinde bir fantezi olarak nitelendirdi ve "diktatörce bir barış" olarak eleştirdi. Devlet Başkanı Eşref Gani, "herhangi bir kurum bir kâğıt parçasına bir fantezi yazabilir ve Afganistan için bir çözüm önerebilir. Bu kağıtlar geçmişte yazıldı ve gelecekte de yazılacak. Bizim güvencemiz anayasamızdır" dedi (Al Jazeera, 2021). Benzer şekilde Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı Amrullah Saleh de Cumhurbaşkanı Gani'nin görüşlerini yineleyerek Afganistan'ın demokratik ilkelerini ve hukuk sistemini zayıflatacak herhangi bir barış anlaşmasına şiddetle karşı olduğunu ifade etti. Salih, hükümetin diktatörce bir barışı ve 20 kişinin bulunduğu bir odada, sistemin ve hukukun feshedilmesi için reçete yazan ve halkın oy kullanma hakkını elinden alan bir anlaşmayı asla kabul etmeyeceğini ifade etti (Euro News, 2021).

Afganistan Cumhurbaşkanı'na göre iktidarı devretmek ancak özgür ve adil seçimlerin yapılmasıyla mümkün olabilirdi. Afganistan Cumhurbaşkanı demokratik bir erken seçimin görüşülmesine ve yapılmasına hazır olduğunu açıkladı. "Bizim için iktidarın seçimler yoluyla devredilmesi tartışılmaz bir ilkedir. Uluslararası toplumun gözetimi altında özgür, adil ve ülke çapında bir seçimi tartışmaya ve gerçekleştirmeye hazırız. Seçimlerin tarihi konusunda da konuşup anlaşabiliriz" (Sirat, 2021). Her iki kalıcı stratejik ortak da yeni bir siyasi düzene geçiş prosedürü konusunda farklı stratejilere sahipti. ABD bir geçiş hükümeti kurulmasını önerirken Afgan hükümeti bu fikri reddetti. Bunun yerine, yeni bir siyasi düzene geçiş için tercih ettiği yöntem olarak bir genel seçim yapılmasını savundu.

Zaman daralırken Afgan hükümeti barış sürecinin ilerletilmesi için üç aşamalı kendi yol haritasını zorunlu olarak açıkladı. Afgan hükümetinin barış yol haritası, ilk aşamada siyasi bir anlaşma üzerinde uzlaşmaya varılmasını ve uluslararası örgütlerin gözetiminde bir ateşkes sağlanmasını öngörüyordu. İkinci aşama, başkanlık seçimlerinin yapılmasını ve Taliban üyelerinin de katılımıyla "Barış Hükümeti"nin kurulmasını içeriyordu. Son olarak, Afgan hükümetinin barış yol haritasının üçüncü aşaması Afgan Anayasasının revize edilmesini içeriyordu (Radio Farda, 2021). Devlet Başkanı Eşref Gani, Foreign Affairs'de yayınlanan makalesinde bir geçiş hükümeti kurulmasına hazır olduğunu açıkladı. Eşref Gani, ilk müzakere konusunun kapsamlı bir ateşkesin tesis edilmesi olması gerektiğini vurguladı. Bu önemli adımın ardından, bir yandan başkanlık, parlamento ve yerel seçimleri planlarken diğer yandan

da düzenin korunmasına ve sistemin devamlılığına öncelik vermesi gereken bir barış hükümetinin kurulması için görüşmelere başlanabilir ifadesini kullandı (Ghani, 2021). Anlaşılacağı üzere, Afganistan Cumhurbaşkanı esneklik işaretleri göstermiş ve siyasi çözüm arayışında uzlaşma ve diyalog ihtiyacını kabul ederek ve ilgili tüm paydaşlarla yapıcı tartışma ve müzakerelere girerek geçici bir hükümetin kurulmasına yönelik daha önceki sert tutumunu yumuşatmıştır.

Afganistan Devlet Başkanı tarafından önerilen ve savunulan barış yol haritası teoride cazip görünüyordu. Ancak stratejik ortakları ve sürecin diğer kilit oyuncuları için mevcut koşullar altında mümkün görünmüyordu (Semple, Raphel, & Rasikh, 2021, ss. 29-33). Her şeyden önce Afgan hükümetinin bir dizi siyasi ve hukuki meseleyi müzakere etmeden önce ülke çapında bir ateşkes anlaşması ve uygulamasına öncelik vermesi temel anlaşmazlık noktasıydı. Buna ek olarak, Afgan yönetici elitleri başkanlık, parlamento ve yerel seçimlerin yapılması gibi demokratik kurum ve mekanizmaların sürdürülmesi konusunda önceden mutabık kalınmasını istiyordu (Langari, 2021). Buna karşılık ABD, öncelikle yeni bir siyasi düzene geçiş prosedürü, yapıları ve hükümleri üzerinde siyasi bir uzlaşmaya varmayı tercih etti. Önceliklerin sıralanmasına yönelik bu çelişkili yaklaşım önemli zorluklar yarattı ve barış sürecinde ilerleme kaydedilmesini engelledi. Bu zorlu dönemde Başkan Eşref Gani, Afgan-ABD stratejik ortaklığının kapsamını ve kaderini görüşmek ve belirlemek üzere 25 Haziran 2021'de Başkan Biden ile yüz yüze görüştü. Bu görüşme sırasında Başkan Biden, yönetiminin Amerikan güçlerini o yılın Eylül ayına kadar eve getirme taahhüdünü yineledi. Şunları ifade etti:

> "Afganistan ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ortaklık sona ermiyor. Bu ortaklık sürdürülecek. Biliyorsunuz, askerlerimiz ayrılabilir, ancak Afganistan'a verilen askeri desteğin yanı sıra ekonomik ve siyasi destek sona ermeyecek" (The White House, 2021).

Başkan Biden, Afgan liderlere askeri, siyasi, mali, ekonomik, sosyal, kalkınma ve insani yardım dahil olmak üzere çeşitli alanlarda desteğin devam edeceği konusunda güvence verdi (The White House, 2021). Başkan Gani, Biden'ı Taliban isyanıyla mücadele için ABD güçlerinin varlığını uzatmaya ve barış süreci konusunda ortak bir zemin bulmaya ikna etmeyi umuyordu. Ancak Biden, Amerikan askerlerini ülkeden çekme kararında ısrarcı oldu. Afganistan içi müzakereleri destekleme taahhüdünü yineledi ve Afgan yönetici liderlerini Taliban ile bir an evvel uzlaşma yolu bulmaya çağırdı. ABD tarafından önerilen yol ve strateji Afgan yönetici sınıfı tarafından kabul edilemez bulundu (Dawn, 2021). Onların bakış açısına göre bu yol gerçekçi değildi, Afgan ulusal çıkarlarına aykırıydı, aceleciydi ve naif bir zihniyete

dayanıyordu (Khosa, 2021). Aslında, tüm süreci belirsizlik ve şüphelerle dolu olarak değerlendirdiler ve sonuçta ortaklığı sürdüren güveni baltaladılar. Afganistan Cumhurbaşkanı tarafından 2 Ağustos 2021'de yapılan müteakip açıklama, Afgan hükümetinin bakış açısına ışık tutarak durumun ve kalıcı stratejik ortaklığın neden varoluşsal zorluklarla karşılaştığına ışık tutuyor.

> "Ne yazık ki sorun, milli ve gerçekçi bir sürecin yerini aceleci ve ithal bir sürecin almasından kaynaklandı. Kaba varsayımlara, cumhuriyet üzerinde baskıya ve demokrasinin yok edilmesine dayanan bir süreç. Bu süreç barışa yol açmadığı gibi, cumhuriyetin birleşik cephesini itibarsızlaştırmaya çalışırken saldırgan ve kötü bir grubu meşrulaştırmaya çalıştı. Bu süreç şüpheleri arttırdı. Belirsizlik yarattı ve sonuçta gördüğünüz durum ortaya çıktı" (Press Office of Professor Sarwar Danesh, (Facebook), 2021).

Bu açıklamadan dört gün sonra Taliban ilk kez Nimruz vilayetinin merkezini ele geçirdi. Bu olay, Afgan cumhuriyetinin hızla çöküşünün başlangıcı oldu ve sadece dokuz gün içinde tüm vilayetler Taliban'ın eline geçti. ABD'ye güveni kalmayan ve ABD'nin artık kendisi için güvenilmez bir ortak olduğu Afganistan Devlet Başkanı, 15 Ağustos 2021'de hiçbir bilgilendirme ve koordinasyon yapmadan ülkeden kaçmayı tercih etti (Weigand, 2022, s. 88). Özetle, Afganistan ve ABD arasında başlangıçta ortak siyasi-askeri çıkarlar, ortak hedefler, karşılıklı güven, örtüşen stratejiler ve çeşitli yerel ve küresel politikalar üzerinde fikir birliği temelinde kurulan stratejik ortaklık, köklü güvensizlik, çatışan bakış açıları ve rekabet eden öncelikler nedeniyle önemli engellerle karşılaştı. Bu zorluklar özellikle isyanla mücadele operasyonları ve barış süreci için yol haritası gibi temel alanlarda kendini göstermiştir (Ibrahimi, 2023, s. 295). Ahmad Shuja ve William Maley'in bakış açısına göre, ABD'nin izlediği strateji ve politikalar, “yakın bir müttefike, savunmasız bir devlete ve halkına ve nihayetinde kendi değerlerine" bir ihanetti (Jamal, & Maley, 2023, s. 83).

4. ABD'nin Stratejik Ortaklığına Yönelik Algı ve Yaklaşım Değişimi

Bu bölümde, ABD'yi Afganistan'daki askeri varlığını sona erdirmeye, "terörle mücadele" operasyonlarından çekilmeye ve stratejik ortağı olan Afgan Cumhuriyetini terörle savaş alanında terk etmeye iten temel faktörleri incelemeye çalışacağım. ABD'nin planı, Afgan cumhuriyetiyle devam ettirdiği stratejik ortaklığı tamamen ilga etmek ve sona erdirmek değil, daha ziyade biçimini ve kapsamını yeniden değerlendirip değiştirmekti. Ancak geri çekilme ve Taliban ile görüşme stratejisi, yukarıda ayrıntılı olarak ele alındığı üzere, istenmeyen sonuçlara yol açtı. Bu bağlamda, bu çalışma aşağıdaki soruları ele almadan eksik kalacaktır: ABD'yi yirmi yıl aradan sonra Afganistan ile stratejik ortaklığının kapsamını ve doğasını yeniden değerlendirmeye iten temel etkenler neydi? ABD neden nihayetinde bir zamanlar yaşama hakkı bile tanımayan Taliban ile müzakerelere girişti ve tüm askeri güçlerini "teröre karşı savaş" alanından geri çekmeyi tercih etti?

Bu çalışma, ABD'nin Afganistan'daki stratejik angajmanını yeniden değerlendirme sürecinin hem uluslararası sistemdeki değişimlerden hem de içsel faktörlerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. İç dinamikler açısından, Afganistan'da yolsuzluğun yaygınlığı ve Taliban'a karşı devam eden savaşın askeri çıkmaza girmesi, ABD'li karar alıcıların Afganistan'daki çıkarlarını gözden geçirmelerine neden olan en temel faktörler arasındaydı. Küresel düzeyde ise, uluslararası sistemde güç ve kaynak paylarının değişimi, büyük güç rekabetinin yeniden ortaya çıkması ve Rusya ile Çin gibi güçlerin yükselişi, ABD'nin stratejik önceliklerini Afganistan'dan uzaklaştırarak bu güçlerle rekabete odaklanmasına yol açmıştır. Bu iki boyutun birleşimi, ABD'nin Afganistan stratejisindeki değişimi açıklamak için elzemdir.

Neoklasik Realizm perspektifinden bakıldığında, ABD'nin Afganistan politikasındaki bu yeniden değerlendirme, hem uluslararası sistemin baskılarına hem de içsel siyasi dinamiklere bağlı olarak şekillenmiştir. Uluslararası düzeyde, ABD, sistemik tehditler ve fırsatları göz önünde bulundurarak, küresel güç dengesindeki değişimlerin etkisi altında stratejik önceliklerini yeniden tanımlamıştır. Aynı zamanda, yolsuzluğun yaygın ve yapısal bir nitelik kazanması, devam eden savaşta askeri zafer elde etme olasılığının son derece düşük olması ve bunun sonucunda artan mali ve insani kayıplar, ABD'li karar alıcıların Afganistan'daki "terörle mücadele" misyonu ile Afgan Cumhuriyeti ile imzalanan kapsamlı ve kalıcı stratejik ortaklığı yeniden değerlendirmelerine yol açmıştır. Bu bağlamda, Neoklasik Realizm perspektifi, içsel ve dışsal dinamiklerin bu etkileşimi, ABD'nin Afganistan'dan çekilme kararının ardındaki karmaşık süreci anlamak için kritik bir açıklama sunmaktadır.

4.1. Yolsuzluğun Yaygınlığı

Önceki paragraflarda, ABD'li politika yapıcıların “terörle mücadele” misyonu ve Taliban ile uzlaşma konusundaki yaklaşım ve stratejilerinin ikili stratejik ortaklık üzerinde önemli olumsuz sonuçları olduğu ortaya çıkmıştır. Öyle ki Afgan Cumhuriyeti stratejik bir ortak olarak ABD'li yetkililere olan güvenini giderek kaybetmiş, birbirinden farklı ve zıt stratejiler izlemiştir. Ancak bu güven erozyonunun ve algı değişiminin tek taraflı olmadığını, aksine karşılıklı olduğunu belirtmek gerekir. ABD'nin Afgan devletine ve halkına yönelik algısını büyük ölçüde etkileyen ve şekillendiren en önemli unsurlardan biri, yolsuzluğun devlet ve kamu kurumlarında çok kapsamlı kök salması ve yaygınlaşmasıydı.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü yolsuzluğu "emanet edilen gücün özel çıkarlar için kötüye kullanılması" olarak tanımlamaktadır (Holmes, 2015, s. 4). Yolsuzluk; rüşvet, kayırmacılık, gizli anlaşma, kolaylaştırma ödemesi, dolandırıcılık, zimmete para geçirme, büyük yolsuzluk, adam kayırma, patronaj, küçük yolsuzluk, devleti ele geçirme ve benzeri çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir (SIGAR, 2016, s. 3). Yolsuzluk, kurumların ve süreçlerin bütünlüğüne, şeffaflığına ve adilliğine zarar verir ve ekonomik kalkınma, sosyal uyum ve siyasi istikrar üzerinde zararlı etkileri olabilir (Holmes, 2015, s. 17-25). Tartışmasız olan nokta, yolsuzluğun evrensel bir gerçeklik olduğu ve dünyadaki her devletin bir şekilde yolsuzluk batağına saplandığıdır.

Afganistan örneğinde, ABD'nin Afganistan'ı işgalinin ardından ABD'li yetkililer arasında ülkede demokratik, adil, şeffaf, hesap verebilir, kendi ayakları üzerinde durabilen ve müreffeh bir devlet kurma konusunda büyük bir iyimserlik ve güven vardı. Bu hedefleri gerçekleştirmek için ABD, hem hükümet hem de hükümet dışı kanallar ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla Afganistan'a önemli miktarda mali kaynak tahsis etti. Bu doğrultuda milyarlarca dolar Afganistan'da iyi yönetişim, ekonomik kalkınma, altyapı, eğitim, sağlık ve güvenliği teşvik etmeyi amaçlayan çeşitli kalkınma projeleri ve eğitim programlarına aktarıldı.

Ancak Afganistan'da “terörle mücadele”, devlet inşası ve yeniden yapılanma çabalarının ilk aşamalarında ABD ve müttefikleri hem kamu hem de özel kurumlarda kök salan ve giderek büyüyen yolsuzluk sorununu yeterince ele almadı (SIGAR, 2016, s. 15). İlerleyen yıllarda bazı ABD'li yetkililer yolsuzluğun Afganistan'daki uzun vadeli misyon için oluşturduğu potansiyel tehditle ilgili endişelerini dile getirmeye başladı. Örneğin, 2005 gibi erken bir tarihte ABD Kabil Büyükelçiliği, yolsuzluğun Afganistan'ın istikrarı ve güvenliği için "büyük bir tehdit" olduğunu bildirdi ve yolsuzlukla mücadelenin "ABD'nin Afganistan'daki politikasının başarısı için temel önemde" olduğunu vurguladı (SIGAR, 2016, s. 15). Benzer şekilde 2006 yılında

Savunma Bakanlığı bünyesinde verilen üst düzey bir brifingde, yolsuzluğun "yönetişim krizini" beslediği ve isyancıların bu fırsattan yararlanarak yeni kurulan siyasi düzeni baltaladığı vurgulanmıştır (SIGAR, 2016, s. 22). Dünya Bankası ve Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün verilerine göre Afganistan 2002-2015 yılları arasında her zaman dünyanın en çok yolsuzluk yapılan 5 ülkesinden biri olmuştur (SIGAR, 2016, s. 5). Ancak bu erken uyarılara rağmen ABD yolsuzlukla mücadele konusunda önemli adımlar atmadı ve yolsuzluğun uzun süredir devam eden yıkıcı etkilerini hafife aldı. Bu ilk yıllarda ABD'li politika yapıcılar ve uygulayıcılar için öncelikli odak noktası, yolsuzlukla mücadele çabalarına öncelik vermek yerine "terörle mücadele" misyonu olmuştur (SIGAR, 2016, s. 15).

Taliban'ı yenmeye odaklanan Afgan cumhuriyeti ve ABD, kendilerini daha büyük ve ciddi bir tehdit gözler önünde kök salmış ve giderek derinleşmekteydi. 2007 yılı verilerine göre, Afgan halkının kurumlara yönelik yolsuzluk algısı, özellikle kamu sektörü için oldukça yüksekti. Halkın %77'si kamu sektörünü en fazla yolsuzluk yapılan alan olarak görürken, özel sektörde bu oran %5, sivil toplum kuruluşları ve STK'lar için %14 olarak belirlendi. Diğer alanlar ise %4 oranında yolsuzluk algısına sahipti (Integrity Watch Afghanistan, IWA, 2007, s. 17). Kurum bazında incelendiğinde, yolsuzluğun en fazla hissedildiği sektörler adalet sektörü (%41), güvenlik sektörü (%20), gümrükler (%15) ve belediyeler (%13) olarak öne çıkmaktaydı. Ayrıca eğitim (%5), sağlık (%3) ve ilçe valilik hizmetleri (%3) gibi hizmet sunumu alanlarında da yolsuzluk yaygın bir sorun olarak algılanmaktaydı (IWA, 2007, s. 18). Bu durum, Afganistan'da kamu kurumlarına olan güvenin zayıfladığını ve yolsuzluğun kamu hizmetlerinin etkinliğini ciddi şekilde baltaladığını göstermektedir. Buna ek olarak, yolsuzluğun kamu ve özel kurumlarda bu denli yaygınlaşması, devlet inşa sürecini, demokrasinin kurumsallaşmasını, ekonomik refahın gelişmesini, hesap verebilirlik ve şeffaflığın artmasını, siyasi ve güvenlik istikrarının sağlanmasını, aktarılan milyarlarca doların doğru ve etkili bir şekilde harcanmasını ve devlet dışı silahlı grupları dize getirme misyonlarının başarısını ciddi şekilde engel teşkil edeceğine işaret etmekteydi.

Yolsuzluğun büyümesinin farkında varan Afgan cumhuriyeti ve ABD, ilk somut adımları 2008 yılında attılar. Afgan devleti yolsuzluğa mücadele ve engellemek için Haziran 2008'da Yüksek Gözetim ve Yolsuzlukla Mücadele Ofisi (*High Office of Oversight and Anti-corruption*, HOOAC) ve ABD de aynı yıl içinde Afgan Tehdit Finans Hücresi (Afghan Threat Finance Cell: ATFC) ve Afganistan'ın Yeniden İnşası Özel Genel Müfettişi'ni (Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction: SIGAR) kurdu. HOOAC'in misyonu, Afgan devlet kurumunda ulusal ve yerel düzeyde yolsuzlukla mücadeleydi (SIGAR, 2009, s. 1).

ATFC'nin misyonu, Afganistan'da faaliyet gösteren isyancı ve terörist grupları destekleyen finansman kaynaklarını tespit etmek ve engellemekti (Department of Defense, 2010, s. 87). SIGAR'ın misyonu ise denetimler ve soruşturmalar yürütmek, verimlilik için tavsiyelerde bulunmak, yeniden yapılanmanın ilerleyişi ve zorlukları hakkında kilit hükümet yetkilileriyle iletişim kurmak ve yolsuzluk faaliyetlerini tespit etmek ve önlemekti (SIGAR, 2008, s. 6).

Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (United States Agency for International Development, USAID), 2009 yolsuzluk raporu değerlendirmesinde, yolsuzluğun Afganistan genelinde güvenliği, kalkınmayı ve devlet ve demokrasi inşa etme hedeflerini baltalayan önemli ve büyüyen bir sorun olduğunu ve bu sorun giderek "yaygın, kökleşmiş ve sistemsel" bir form aldığını ve ülke tarihinde benzeri görülmemiş bir boyutta ulaştığına işaret etmiştir (United States Agency for International Development, USAID, 2009, s. 1). Yine aynı yıl, 2009, ATFC, Afgan devlet memur ve üst düzey kamu görevlilerin, suç örgütleri, uyuşturucu kaçakçıları ve isyancı gruplar arasında bir bağlantı ağı ve iş birliği olduğunu ortaya koymuştur (SIGAR, 2016, s. II). Bu ifşaat, yolsuzluğun Afganistan'daki isyan ve istikrarsızlık sorunlarıyla ne denli iç içe geçtiğinin altını çizdiği için ABD'li siyasi ve askeri karar alıcıları derinden endişelendirdi (SIGAR, 2016, s. 31). Ayrıca ABD'li yetkililer, terörle mücadele misyonu ve devlet inşası sürecinde kendi stratejik ortakları olan Afgan siyasi elitlerinden de şüphelenmeye başladı. Çünkü rapora göre Afgan yetkililer, kalkınma yardımları ve güvenlik çabaları için tahsis edilen kaynakları kurutmak ve sömürmekle aktif olarak meşguldü. 2009'da ISAF Komutanı General McChrystal da bir raporunda şöyle yazmıştı: "İsyancı gruplar, suç örgütleri ve yolsuzluğa bulaşmış hükümet yetkilileri arasında net sınırlar yoktur. Hükümet içindeki zararlı unsurlar, isyancı gruplara doğrudan destek sağlamakta, isyancılarla bağlantılı suç örgütlerini desteklemekte ve isyanı besleyen yolsuzluğu teşvik etmektedir" (SIGAR, 2016, s. 35).

Afgan Cumhuriyeti döneminde yüzlerce yolsuzluk olayı yaşanmıştır; bu çalışma, bir örnek olarak bu dönemin en büyük yolsuzluk olaylarından birini zikretmekle yetinir. 2004 yılında Afganistan'ın ilk özel banka olarak kurulan Kabil Bankası, 2010 yılında bankanın yaklaşık 1 milyar doları kaybolduğuna dair raporlar ortaya çıktı (Barfield, 2022, s. 340). Banka hissedarlarının bankanın yaklaşık 1 milyar dolarını kendi özel hayatları için harcadıkları, ailelerine ve arkadaşlarına kredi verdikleri ortaya çıktı (Sharan, 2023, s. 248). Banka, Afgan polisi, silahlı kuvvetleri, binlerce hükümet çalışanı ve devlet memurları için bordro aracı olarak hizmet vermekteydi (Whitlock, 2021, s. 183). Birçok devlet ve özel sektörde çalışanlar, maaşlarını bu bankadan alıyorlardı. ABD için şok edici olan nokta, Cumhurbaşkanı Karzai'nin

kardeşi Mahmud Karzai ve Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı Muhammed Fahim'in kardeşi gibi üst düzey devlet yetkililerinin bu skandalda parmağının olmasıydı (Johnson, 2016, s. 188). ABD'nin Kabil Büyükelçiliği, Afgan elitlerinin bankadan kredi çekerek kendi kişisel yatırımları için kullandıklarını ve bankaya geri ödeme yapmaktan kaçındıklarını iddia etti (Malkasian, 2021, s. 302). Uluslararası denetim şirketi Kroll Advisory Solutions, onlarca parlamento temsilcisinin, Merkez Bankası yetkililerinin ve birçok diğer kişinin skandala karıştığını ortaya çıkardı (Sharan, 2023, s. 248). Kroll Advisory Solutions, Kabil Bankası vakasını "iyi gizlenmiş bir Ponzi Oyunu" olarak nitelendirdi (Sharan, 2023, s. 247).

Yolsuzlukla mücadele çabaları, bu dönemden sonra ABD'nin temel misyon ve hedeflerini gerçekleştirmek için büyük önem kazanmıştır. Bu bağlamda ABD, yolsuzlukla mücadele kapsamında mevcut kurumların (ATFC, SIGAR, USAID) işleyişini ve kapasitelerini artırma, bu amaçla geçici yeni kurumlar (ad hoc organization) ve stratejiler geliştirme, Afgan devletinin yolsuzlukla mücadele kurumu (HOOAC) ile iş birliği yaparak bu kurumu güçlendirme ve yolsuzlukla mücadele alanında stratejik politika ve misyonlar oluşturma gibi somut adımlar atmıştır. Bu maksatla kurulmuş kurumlar arasında ISAF Yolsuzlukla Mücadele Görev Gücü (Anticorruption Task Force), Birleşik Ortak Kurumlararası Görev Gücü Bağlantısı (Combined Joint Interagency Task Force Nexus), Görev Gücü 2010 (Task Force 2010, TF-2010), Görev Gücü Spot Işığı (Task Force Spotlight), ABD Merkez Komutanlığı Satıcı Denetleme Birimi (U.S. Central Command Vendor Vetting Cell) USAID Satıcı Destek Birimi (USAID- Vendor Vetting Cell), CJIATF-Shafafiyat (Shafafiyat) ve Hukukun Üstünlüğü ve Kolluk Kuvvetleri Koordinasyon Müdürü (the Coordinating Director for Rule of Law and Law Enforcement Office) yer almaktadır (SIGAR, 2016, s. 40).

ABD, diğer uluslararası aktörlerle birlikte, Afgan devletinin yolsuzlukla mücadele kurumu (HOOAC) için kurumsal kapasitesini güçlendirmek amacıyla 2009-2010 yılları arasında 10 milyon dolardan fazla yardımda bulunmuştur (SIGAR, 2018, s. 2). SIGAR'ın raporuna göre, yalnızca USAID, 2010-2013 yılları arasında HOOAC'a teknik yardım ve eğitim sağlamak amacıyla 27 milyon dolar tahsis etmiştir (SIGAR, 2009, SS. 1-5). Bu gelişmeler çerçevesinde, 2012'de Afganistan ve ABD arasında imzalanan Kalıcı Stratejik Ortaklık Antlaşması'nın beşinci maddesinin üçüncü bendi, yolsuzlukla mücadeleye yönelik karşılıklı taahhütler içermektedir. Bu taahhütler şu şekildedir: Taraflar, her türlü yolsuzluğa karşı kararlı bir şekilde mücadele edeceklerdir; Taraflar, yardımların etkinliğini artırmak ve yolsuzluktan kaçınmak amacıyla daha iyi ihale uygulamaları, şeffaflık ve hesap verebilirlik yoluyla mekanizmalar geliştireceklerdir; Afganistan, yolsuzlukla mücadele kurumlarını güçlendirecek,

ulusal ve uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak yasalarını gerektiğinde gözden geçirip uygulamaya koyacaktır; Afganistan, kara para aklama ve terörizmin finansmanıyla mücadele konusunda Mali Eylem Görev Gücü Asya-Pasifik Grubu'nun (Financial Action Task Force Asia Pacific Group) tavsiyelerini uygulayarak Afgan finansal sistemini koruyacak ve güçlendirecektir (Office of Federal Register, OFR, 2016, ss. 563-564).

Ancak, bu çabalara ve yapılan yatırımlara rağmen somut bir sonuç elde edilememiş, aksine yolsuzluk giderek artmıştır. 2010 yılında Afgan halkının %55'i yolsuzluğu en büyük sorun olarak görürken, bu oran 2014 yılında %64'e yükselmiştir (Goodman, & Sutton, 2015). Dahası, kanunsuzluk ve adaletsizliğe karşı mücadele etmekle yükümlü olan mahkemeler ve güvenlik kurumları ile yolsuzlukla mücadele amacıyla özel olarak kurulan HOOAC gibi kurumlar, bizzat yolsuzluk dosyalarında yer almıştır (SIGAR, 2016, s. 56). Yani, yolsuzlukla mücadele etmekle görevlendirilen bu kurumlar, yolsuzluk yapan yapılar haline gelmiştir. Bu durum, ABD'yi derin bir hayal kırıklığına uğratmış (SIGAR, 2016, s. 56), karşılıklı güveni temelden sarsmış ve Afganistan ile ABD arasında ciddi ve tartışmalı bir konuya dönüşmüştür (Neumann, 2015, ss. 6-12). Amerikalı politika yapıcıların bakış açısına göre, isyancı grupların yayılması ve yeniden canlanmasının yanı sıra siyasi, askeri, ekonomik, mali ve sosyal sorunların etkili bir şekilde ele alınamaması, Afgan hükümetinin her kademesinde mevcut olan yaygın yolsuzlukla yakından ilişkiliydi (SIGAR, 2016, ss. 34-35). ABD Kabil Büyükelçiliği, artan güvenlik sorunları "isyan, gelişen bir narkotik endüstrisi, yasadışı finans, hükümetin her kademesindeki yolsuzluk ve diğer çeşitli suç girişimleri" tarafından beslendiğini ileri sürdü (SIGAR, 2016, s. 36). Başka bir deyişle ABD, stratejik ortağı Afgan hükümetini yolsuzluk ve güvensizlikle suç ortaklığı yapmakla itham ediyordu.

Afgan hükümeti, yolsuzluğun yaygınlığını kabul etmekle birlikte, bunu güvensizlik ve şiddetin birincil kaynağı ve itici gücü olarak görmemiştir. Afgan hükümetinin bakış açısına göre yolsuzluk ve güvensizliğin kaynağı yabancıların kendisiydi (Spanta, 2017, s. 357). Afganistan Cumhurbaşkanı, "hükümetimiz diğer hükümetlere kıyasla zayıf ve etkisiz. Ancak büyük yolsuzluk, yüz milyonlarca dolarlık yolsuzluk, Afganlara ait değildi. Yabancılar yaptı" (Hakim, 2013). Afgan hükümetine göre, daha büyük yolsuzluk, ABD'nin yüklenici firmalarla yaptığı sözleşmelerdeki yolsuzluktu; çünkü bu sözleşmeler, Afgan hükümeti tarafından düzenlenmemişti. Başta ABD olmak üzere uluslararası toplum tarafından düzenlenmişti (Abawi, 2012). Bir röportajında Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai, yolsuzluğun ABD'nin müteahhitlerle yaptığı sözleşmeler aracıyla yaygınlaştığını ve en büyük yolsuzluk olaylar bu süreçte meydana geldiğini ifade etmiştir (Abawi, 2012). *Afgan cumhurbaşkanın bu*

açıklamaları, ABD'nin Afganistan'daki yolsuzluk sorununa katkıda bulunduğunu işaret etmektedir. Görünen o ki, her iki stratejik ortak da, "terörle mücadele" ve barış süreci stratejisindeki başarısızlıklarına benzer şekilde, yolsuzluğun kaynağı konusunda ortak bir anlayışa varmayı ve etkili bir yolsuzlukla mücadele politikası geliştirmeyi başaramadı.

Şekil: 1. Devlet Kurumlarda Rüşvet Yaygınlığı; 2009 ve 2012 yılları.

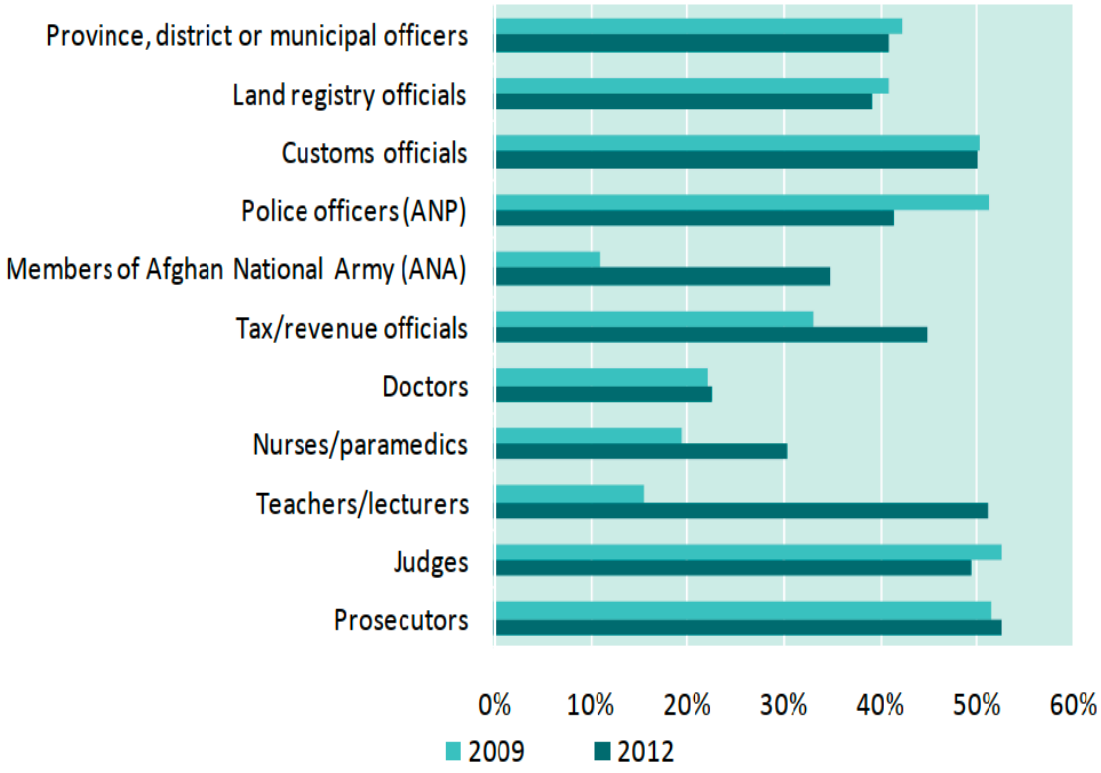

Source: General population survey 2009 and general population survey 2012

Kaynak: United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2012.

Burada bir noktayı netleştirmek yerinde olacaktır; neden yolsuzlukla mücadele ABD için 2009'dan sonra önem kazanmıştır oysa, yukarıda da belirtildiği gibi, Asia Foundation, International Transparency ve Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (BMUSO) gibi birçok uluslararası kurumun raporları, 2009 yılından önce de Afgan kamu kurumlarında, özellikle de mahkemeler, güvenlik sektörü, gümrük ve belediyelerde yolsuzluğun %20-40 oranında olduğunu göstermiş ve ABD yetkililerinin, yıllar boyunca bu yolsuzluk oranlarının

farkında olmamaları imkansızdı.[51] Naçizane görüşüme göre, Afgan devleti ve ABD'nin bu yüksek yolsuzluk oranlarını göz ardı etmelerinin veya müsamaha göstermelerinin ardında, muhtemelen bu yolsuzlukları ticari rüşvet, bahşiş, siyasi yolsuzluk, rüşvet, dolandırıcılık, kara para aklama, vergi kaçırma, akraba kayırmacılığı, yetki suistimali ve zimmete para geçirme gibi her devlette var olan genel yolsuzluk çeşitleri olarak değerlendirmeleri yatmaktaydı. Ancak ATFC ve USAID gibi kurumların raporları, Afgan devletinin üst düzey yetkililerinin, ABD'nin terörle mücadele ve devlet inşası için gönderdiği milyarlarca doların bir kısmını Taliban'a aktardığını ve bu grupların finansmanını sağladığını ortaya koymuştur (SIGAR, 2016, s. 34). Yani, ABD'nin stratejik ortak olarak gördüğü ve güvendiği bu kişiler, kendi kişisel çıkarları doğrultusunda Taliban ile iş birliği içindeydi. Bu durum, ABD ve Afgan yetkilileri arasında karşılıklı güveni ve ortak mücadele misyonunun temellerini ciddi şekilde sorgulanır hale getirmiştir. Nitekim SIGAR'a göre, ABD, Afganistan'da yolsuzluğun sistematik, kökleşmiş ve derin yapısının Afganistan'daki temel hedefleri için ciddi bir tehdit olduğunu anlamakta ve keşfetmekte geç kalmıştır. ATFC ve diğer kurumların raporları, bu tehdidin boyutunu ve derinliğini ortaya koymuş ve acil, kapsamlı bir mücadele gerektirdiğini vurgulamıştır (SIGAR, 2016, s. 76). 2010 yılından itibaren ABD, yolsuzluğu Afganistan'daki temel misyonu ve hedefleri için ciddi ve stratejik bir tehdit olarak görmeye başladı (SIGAR, 2016, s. 47).

Eşref Gani'nin iktidara gelmesiyle birlikte ABD, diğer konuların yanı sıra yolsuzlukla mücadele için de ortak bir strateji oluşturma umudu besledi. Bu iyimserlik, Eşref Gani'nin yolsuzluk ve isyanın yükselişi konusunda ABD ile uzun süredir ortak görüşleri paylaşmasından kaynaklanıyordu. Gani'nin bakış açısına göre terörizm ve güvensizliğin temelinde, idari yolsuzluk ve kötü yönetişim yatıyordu (Spanta, 2017, ss. 294, & 513). Bu görüş birliği, Gani'nin liderliği altında, Afganistan'da istikrar ve güvenliğin sağlanması için temel olarak görülen yolsuzluğun üzerine yeniden odaklanılacağı ve ortak çaba gösterileceği beklentilerine yol açtı.

Eşref Gani döneminde beklenmedik bir şekilde güvenlik daha da kötüleşti, ekonomik büyüme durdu, işsizlik arttı, siyasi kargaşa tırmandı ve mali ve idari yolsuzluk zirveye ulaştı. Eşref Gani yönetimi de selefi gibi Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün Yolsuzluk Algı Endeksi

[51] The Asia Foundation, *Afghanistan In 2006: A Survey of the Afghan People*, (Kabul: 2006); The Asia Foundation, *Afghanistan In 2007: A Survey of the Afghan People*, (Kabul: 2007); The Asia Foundation, *Afghanistan In 2008: A Survey of the Afghan People*, (Kabul: 2008); Maira Martini, *Overview Of Corruption And Anti-corruption In Afghanistan*, Transparency International (Ekim 2013); United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Fighting Corruption In Afghanistan A Roadmap For Strategy And Action*, (Vienna: 2007); United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Corruption In Afghanistan: Recent Patterns And Trends*, (Vienna: 2010); "Corruption in Afghanistan," *Afghanistan War News*, tarih yok. https://afghanwarnews.info/corruption.htm (16.09.2024).

listesinde en çok yolsuzluk yapan hükümetlerden biri olmaya devam etti. Afganistan 2015'te 166/168 (Transparency International, 2015), bu eğilim kademeli olarak artarak 2016'da 169/176 (Transparency International, 2016), 2017'de 177/180 (Transparency International, 2017), 2018'de 172/180 (Transparency International, 2018), 2019'da 173/180 (Transparency International, 2019), 2020'de hafif bir düşüşle 165/180 (Transparency International, 2020), ve 2021'de tekrar 174/180'e sıçradı (Transparency International, 2021).

Bu verilere ek olarak, SIGAR'ın 2020 raporu, yolsuzluğun ne kadar büyük boyutlara ulaştığına belgelerle ortaya koymuştur. Rapor, Ocak 2018 ile Aralık 2019 arasında yaklaşık 1,8 milyar doların "savurgan, hileli ve suistimal edici" uygulamalarla israf edildiğini ortaya koydu (SIGAR, 2020, s. 2). Raporda ayrıca 2009 ile 2019 yılları arasında yolsuzluk faaliyetleri nedeniyle kaybedilen toplam tutarın 19 milyar dolar olduğu açıklandı (SIGAR, 2020, s. 2). SIGAR, bu rakamın 2002'den bu yana Afganistan'ın yeniden inşası için tahsis edilen 134 milyar doların sadece %47'sini temsil ettiğini belirtti (SIGAR, 2020, s. 2). Bu durum, yolsuzluğun gerçek boyutunun muhtemelen çok daha büyük olduğunu ve SIGAR'ın keşfettiklerinin genel tablonun sadece bir kısmını oluşturduğunu göstermektedir.

Afganistan'daki yolsuzluğun boyutu, stratejik ortaklığın çeşitli yönlerini etkileyerek Afgan-ABD ilişkileri üzerinde kaçınılmaz olarak önemli sonuçlar doğurmuştur. Her şeyden önce, yolsuzluk nedeniyle kaybedilen bu kadar büyük meblağların ortaya çıkması, ABD'li karar vericilerin Afgan liderliğinin etkili bir şekilde yönetme ve uluslararası yardımı sorumlu bir şekilde yönlendirme becerisine olan güvenini zayıflattı (SIGAR, 2016, s. 56). Güven erozyonu güvenlik, yönetişim ve kalkınma gibi ortak hedefler doğrultusunda iş birliği ve yardım yapılmasını engelledi. İkinci olarak, ABD'li politika yapıcılar bölgedeki önceliklerini ve stratejilerini yeniden değerlendirmeye başladılar çünkü yolsuzluğun boyutu, yolsuzluk ve kötü yönetimle boğuşan bir ülkeye milyarlarca dolar yardım yapmanın etkinliği konusunda soru işaretleri doğurdu (SIGAR, 2016, s. 56). Fonların ve kaynakların yolsuzluk uygulamalarına yönlendirilmesi, isyanla mücadele, devletleşme ve kalkınma projelerini destekleme çabalarını baltaladı. Bu bağlamda, bu durum iki stratejik ortağı bir kez daha karşı karşıya getirerek karşılıklı suçlamalara ve ikili güvenin erimesine yol açtı. Örneğin Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Afganistan Devlet Başkanı Eşref Gani'yi "Amerikan yardımını boşa harcayan ve sadece iktidarda kalma arzusuna odaklanmış tam bir sahtekâr" olarak nitelendirdi (Pompeo, 2023, s. 365). Pompeo, Afganistan Devlet Başkanı Eşref Gani ve İcra Kurulu Başkanı Abdullah Abdullah'ın en üst düzeyde yolsuzluğa karıştıklarını ve milyonlarca Amerikan dolarını çaldıklarını iddia etti (2023, s. 350). Sonuç olarak ABD, yolsuzluğun Afgan hükümetinin

"sistemik" ve "endemik" bir sorunu olduğu ve "yolsuzluk ve suç ağlarına derinden bağlı olduğu" kanaatine vardı (SIGAR, 2016, s. 42).

Yolsuzluğun sürekliliğinin ABD'li politikacılar ve askeri komutanlar üzerindeki en kalıcı etkilerinden biri Afgan ulusuna ve kültürüne yönelik algıları olmuştur. Endemik yolsuzluğun varlığını Afgan sosyal normlarına bağladılar ve bunu "Afgan kültürünün bir parçası" olarak gördüler (Bateman, 2023, s. 29). Bu yaklaşım da Afgan ulusunun demokrasiye hazır olmadığı yönündeki ortak yanlış algıyı pekiştirdi (Bateman, 2023, s. 16). ABD'nin önde gelen eski Dışişleri Bakanlarından Henry Kissinger, ABD'nin "terörist üsleri" modern demokratik devletlere dönüştürmeye giriştiğinde Afganistan'daki stratejik odağını kaybettiğini ileri sürmüştür (Kissinger, 2021). Ona göre, Afganistan'da demokratik bir devlet kurma hedefi ulaşılamaz bir hedefti ve ABD bu hedefe ulaşmak için kendini yıprattı ve bu girişim "zaten yaygın olan yolsuzluğu" daha da arttırdı (Kissinger, 2021). Rüşvetin Afgan toplumunda kökleşmiş ve normalleşmiş yaygın bir olgu olduğunu ima etti. Amerikalıların algısına göre yolsuzluk Afganistan'ın kültürel ve sosyal dokusu içinde kabul görüyor, hoş görülüyor ve hatta bekleniyordu. Onların bakış açısına göre, toplumsal, siyasi ve kültürel faktörler Afganistan'da yolsuzluğun yaygınlaşmasına katkıda bulunmuş ve patronaj ağları, aşiret bağları ve gayri resmi yönetim yapıları gibi geleneksel uygulamaların yanı sıra uzun süren iç savaşlar, istikrarsızlık ve yoksulluk yolsuzluk uygulamalarını normalleştirmiş ve yerleşik hale getirmiştir.

Yolsuzluğun Afgan kültürünün bir parçası olarak görülmesinin pek çok anlamı vardı. İlk olarak, Afgan ulusunun ahlaki düşüklüğünü ve ABD'nin ahlaki üstünlüğünü ima ediyordu. Catherine Bateman'ın da belirttiği gibi, bu tür söylemler Afganları rencide ediyordu çünkü "Afganların Batılılardan daha düşük ahlaki standartlara sahip olduğunu öne sürüyordu" (Bateman, 2023, s. 16). Bu bakış açısı sadece yolsuzluk sorununu basite indirgemekle kalmıyor, aynı zamanda güven ve karşılıklı anlayışı baltalayan zararlı stereotipleri de sürdürüyordu. Buna ek olarak, ABD'nin Afgan ulusu, kültürel normları ve sosyo-politik yapıları ve dinamikleri hakkında uzun süredir devam eden önyargılı, yanlış algılama ve yanlış anlamalarını ima ediyordu. Daha önce de belirtildiği üzere, ABD'li politika yapıcılar için terörizm, isyan ve aşırıcılık Afgan toplumuna özgü olarak görülüyordu. Bu zihniyet ve yanlış algılama, Dışişleri Bakanlığı Uzak Doğu İşleri Şefi Wallace Malley'in Afganistan'ı dünyanın en "fanatik", "düşmanca" ve "istikrarsız" bölgesi olarak tasvir ettiği ve sunduğu 1920'lere kadar uzanmaktadır (Irwin, 2012, s. 83). Afganistan'a yönelik bu önyargılı bakış açısı, ABD Başkanı'nı bu ülkeyle resmi ve kalıcı diplomatik ilişkiler kurmaktan vazgeçirdi. Bir asır sonra

da ABD'li yetkililer Afganistan'ın ulusuna ve kültürüne yönelik benzer bir yanlış algı ve zihniyet sergilemiş ve benimsemişlerdir.

4.2. Askeri Çıkmaz

Her çatışmanın bir başlangıcı ve bitişi vardır. Tarihsel olarak hiçbir savaş sonsuza kadar sürmemiştir; hepsi değişen zaman dilimlerinde sona ermiştir. Güvenlik Çalışmaları alanındaki akademisyenler, iç savaşların ya askeri bir zafer kazanılması ya da savaşan taraflar arasında müzakere yoluyla uzlaşmaya varılması yoluyla sona erdiğini ileri sürmektedir (Toft, 2010, s. 23). Askeri zafer senaryosunda, savaşan gruplardan biri hasımlarına karşı kesin bir askeri zafer elde ederek karşı tarafın teslim olmasına veya dağılmasına yol açar. Bu sonuç genellikle yeni bir siyasi düzen ve toplumsal yapının kurulmasının önünü açar.

Eğer savaşan taraflardan birisi, hasmını kesin bir şekilde yenebileceğine dair sarsılmaz bir güvene sahipse ve bunun mali ve insani maliyetine dayanacak stratejik sabır ve kaynaklarla donanmışsa, askeri zafer o taraf için avantajlı hale gelir. Böyle bir durumda, kendine güvenen taraf için rasyonel ve avantajlı hareket tarzı, savaş alanında zafere ulaşma konusundaki kararlılığını sürdürmek ve hasmının taleplerini reddetmektir. Aksine, savaş askeri bir çıkmaza girdiğinde, her iki taraf da savaş alanında kesin bir askeri zafer elde edemediğinde, müzakere yoluyla çözüm savaşan taraflar için cazip hale gelir. Mason ve Fett'e göre, savaşan tarafları düşmanlıklarını sona erdirmek için müzakere masasına oturmaya iten üç değişken vardır: düşük zafer olasılığı, savaşın maliyeti ve sürenin uzunluğu (1996, ss. 549-552).

Bir iç savaşta, savaşan her iki taraf da kesin ve net bir askeri zafer elde etme ihtimalinin zayıf ve uzak olduğunu ve çatışmada ısrar etmenin yalnızca sürdürülemez ve dayanılmaz kayıplara yol açtığını fark ettiğinde, uzlaşma ve uzlaşma yoluyla barış arayışı her iki taraf için de daha pragmatik ve rasyonel bir hareket tarzı olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla, askeri zafere ulaşma şansı azaldıkça, müzakere eğilimi de artmaktadır. Buna ek olarak, savaş uzadıkça, her iki taraf da azalan kaynaklar, ekonomik zorlanma ve artan kayıplar yaşar, bu da halkın hoşnutsuzluğuna ve düşmanlıkların devam etmesi için desteğin erozyona uğramasına yol açar. Savaşın görünürde net bir sonu olmadığının anlaşılması üzerine, savaşan taraflar daha fazla kaybı azaltmak ve omuzlarındaki yükü hafifletmek için diplomatik çözümler ararlar. Yukarıda bahsedilen iki değişkene ek olarak, bir çatışma öngörülen süresinin ötesine uzadığında ve giderek daha belirsiz ve öngörülemez göründüğünde, savaşan taraflar için müzakere edilmiş bir çözüm arayışı daha uygulanabilir ve mantıklı hale gelir (Mason, & Fett, 1996, s. 552).

ABD'nin Afganistan stratejisi söz konusu olduğunda, ABD'nin Afganistan'daki askeri müdahalesinin yörüngesi bu teorik çerçeveyi yansıtmaktadır. Başlangıçta ABD, Taliban isyanına karşı kesin bir askeri zafer elde etmek ve Taliban'ın taleplerine boyun eğmeyerek müzakere masasına oturmak amacıyla yaklaşık yirmi yıl boyunca ağırlıklı olarak militarist bir strateji izlemiştir. Ancak Taliban güçlendikçe ve etki alanını genişlettikçe, ABD'li politika yapıcılar kesin bir askeri zafer elde etme şansının zayıf olduğunu ve giderek azaldığını fark etti. Savaşın hem mali kaynaklar hem de insan hayatı açısından maliyeti artmaya devam etti ve çatışmanın süresi ilk tahminlerin çok ötesine uzadı ve görünürde bir sonu yoktu.

Taliban'ın yükselişi ve ABD'nin başlattığı savaşı çıkmaza sokabilecek güce ulaşmaları ve Afgan Cumhuriyeti'ne varoluşsal bir tehdit oluşturacak kapasiteye erişmesi, bir dizi iç faktörle ilişkilidir. Bu unsurların her birini detaylı incelemek, bu tezin kapsamını aşsa da Taliban'ın dirilişine ve güç kazanmasına yol açan temel nedenler, Afgan devleti ve ABD'nin Taliban rejiminin devrilmesinden sonra yürüttüğü yanlış politikalar ve Afgan toplumunun kronikleşmiş sorunlarına kalıcı çözümler üretememeleriyle doğrudan bağlantılıdır. Taliban, 2001-2002 yıllarında Afgan devletiyle uzlaşma ve barış arayışı içerisinde olmasına rağmen (Dobbins, & Malkasian, 2015, s. 54), Afgan ve ABD yetkilileri Taliban'a karşı intikamcı bir politika izledi. Bu süreçte, teslim olan binlerce Taliban mensubu vahşi bir şekilde infaz edildi. Deşti Leyli Katliamı, bu intikamcı politikanın en bariz örneklerinden biridir (Cage International, 2021; Physicians For Human Rights, t.y.). Ayrıca, terörle mücadele adı altında on binlerce sivil, "terörist" ve "Taliban üyesi" etiketiyle yakalanarak, özel hapishanelere ve Guantanamo'ya gönderildi. Yine "terörle mücadele" adı altında gece baskınları düzenlemek, Afgan halkın izzet ve namusunu hiçe saymak, ayrım gözetmeksizin köy ve kasabaları bombalamak ve bunun neticesinde sivil kayıpların artması bu faktörler arasındaydı. Nitekim, bu gerçekler, yukarıda belgeler ışığında detaylı değinildi. Bu durum, sivillerin aile fertlerini, karşılaştıkları bu adaletsizlikler karşısında, Taliban saflarına itti. Afgan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, bu politikanın yanlış olduğunu ve Taliban'ın güçlenmesine neden olduğunu defalarca dile getirdi, ancak bu uyarılar dikkate alınmadı (Spanta, 2017, 476).

Ayrıca, Afgan devlet kurumlarındaki yaygın yolsuzluk, özellikle mahkemeler ve güvenlik kurumlarında, Taliban'ın yeniden yükselişini hızlandıran faktörlerdendi. İşsizlik, güvensizlik ve artan suç oranları, Afgan halkının devlete olan güvenini sarsan diğer önemli unsurlar arasında yer aldı. Asia Foundation'ın 2006-2020 yılları arasında gerçekleştirdiği anketlerde, Afgan halkının en çok şikâyet ettiği sorunlar güvensizlik, işsizlik ve yolsuzluk

olarak öne çıkmıştır.[52] Bu sorunlar arttıkça, Taliban'ın toplum içinde daha fazla destek bulduğu ve etki alanını genişlettiği gözlemlenmiştir. Tez boyunca sunulan tablo ve infografiklerde de bu paralellik açıkça görülebilir. Bu nedenle, Taliban'ın yeniden güçlenmesi ve toplumda karşılık bulması, ABD ve Afgan hükümetlerinin izlediği politikaların başarısızlığı, toplumsal sorunların çözümsüz kalması ve intikamcı yaklaşımlar gibi bir dizi faktörle doğrudan ilişkilidir.

Taliban giderek güç kazanmasıyla hem Afgan devletin hem de ABD'nin politikaları Taliban'a karşı ve bizzat savaşın doğasına yönelik değişti. Daha önce değinildiği gibi Afgan devleti 2010'dan sonra kısıtlı barış görüşme politikadan daha kapsamlı politikaya izlemeye başladı. Benzer şekilde 2010 yılından itibaren "askeri çözüm yok", "Taliban'ı yenemeyiz" ve "Taliban kaybetmez" gibi ifadeler ABD'li siyasi elitlerin, askeri komutanların, Güvenlik Çalışmaları akademisyenlerinin, dergi ve günlük gazete yazarlarının ağzından çıkmaya başladı (Haqqani, 2018). ABD'li üst düzey siyasi ve askeri liderler de aynı ifadeleri kamuoyu önünde dile getirmeye başladı (Committee of Foreign Relations United States Senate, 2010, s. 35; Committee of Foreign Relations United States Senate, 2010, ss. 63-64). Ayrıca, ABD ve müttefikleri arasında Taliban'a karşı devam eden savaşın askeri olarak kazanılamayacağı konusunda ortak bir kabul ortaya çıktı (Horn, & Spencer, 2016, ss. 30-40). Eski Savunma Bakanı James Mattis (görev süresi, 2017-2019) ABD için "askeri bir zaferin" mümkün olmadığını açıkça ifade ederek "zaferin siyasi bir uzlaşma olacağını" vurguladı (Kristian, 2019). Benzer şekilde, 2018-2021 yılları arasında NATO'nun Kararlı Destek Misyonu ve Afganistan'daki Birleşik Devletler Kuvvetlerinin son komutanı olan Austin Scott Miller, "bu askeri olarak kazanılmayacak. Bu iş siyasi bir çözüme doğru gidiyor" (Rempfer, 2018). General Joe Dunford da Taliban'ın "kaybetmediği" ve Afganistan'da "askeri bir çözüm olmadığı" yönündeki görüşünü paylaştı (Barndollar, 2019).

Demokrasileri Savunma Vakfı'nın Uzun Savaş Dergisi (Foundation for Defense of Democracies, Long War Journal, FDD-LWJ) "Afganistan'ın Kısır Döngüsü: 2000-2021" adlı infografiği, yukarıdaki açıklamaları ve savaşın çıkmaza girdiğini kanıtlamaktadır. İnfografik, Taliban'ın 2001-2021 yılları arasında Afganistan üzerindeki etkisi ve kontrolüne ilişkin ayrıntılı bir görsel zaman çizelgesi sunmaktadır. Bu infografiğe göre, Taliban 2003 yılından bu yana

[52] The Asia Foundation, *Afghanistan In 2006: A Survey of the Afghan People*, (Kabul: 2006); The Asia Foundation, *Afghanistan In 2007: A Survey of the Afghan People*, (Kabul: 2007); The Asia Foundation, *Afghanistan In 2008: A Survey of the Afghan People*, (Kabul: 2008); The Asia Foundation, *Afghanistan In 2009: A Survey of the Afghan People*, (Kabul: 2009); The Asia Foundation, *Afghanistan In 2010: A Survey of the Afghan People*, (Kabul: 2010); The Asia Foundation, *Afghanistan In 2011: A Survey of the Afghan People*, (Kabul: 2011); The Asia Foundation, *Afghanistan In 2016: A Survey of the Afghan People*, (Kabul: 2016); The Asia Foundation, *Afghanistan In 2019: A Survey of the Afghan People*, (Kabul: 2019); The Asia Foundation, *Afghanistan In 2020: A Survey of the Afghan People*, (Kabul: 2020).

etki ve kontrol alanlarını giderek genişletmiştir. ABD, NATO ve Afgan askerlerinin sayısının 450.000'i aştığı 2010-2011 yıllarında Taliban'ın sayısı 50.000 ila 70.000 arasındaydı. Buna rağmen ABD savaş alanında elle tutulur bir askeri zafer elde edemedi. Grafik ayrıca 2012'den sonra Taliban'ın, muhalif güçlerin ana kaleleri olan kuzey ve batı bölgelerinde güç kazandığını ve bu bölgelerde nüfuzlarını genişlettiğini göstermektedir. Yine, Taliban 20 yıl boyunca sadece 80-90 civarında ilçe merkezini ele geçirebildi (Roggio, t.y.). Özetle, ABD on binlerce asker ve milyarlarca dolar harcayarak Taliban'ı yenemediği gibi gücünü kırmayı, yayılmasını engellemeyi ve nüfuzunu sınırlamayı da başaramadı. Benzer şekilde Taliban da ABD'nin çekilme sürecine kadar hiçbir vilayet merkezine tam hakimiyet sağlayamadı. Kısacası, savaş tam bir askeri çıkmaza girmişti ve ABD için siyasi bir çıkış yol dışında askeri zafer şansı yoktu.

Şekil: 1. Afganistan'ın Kısır Döngüsü.

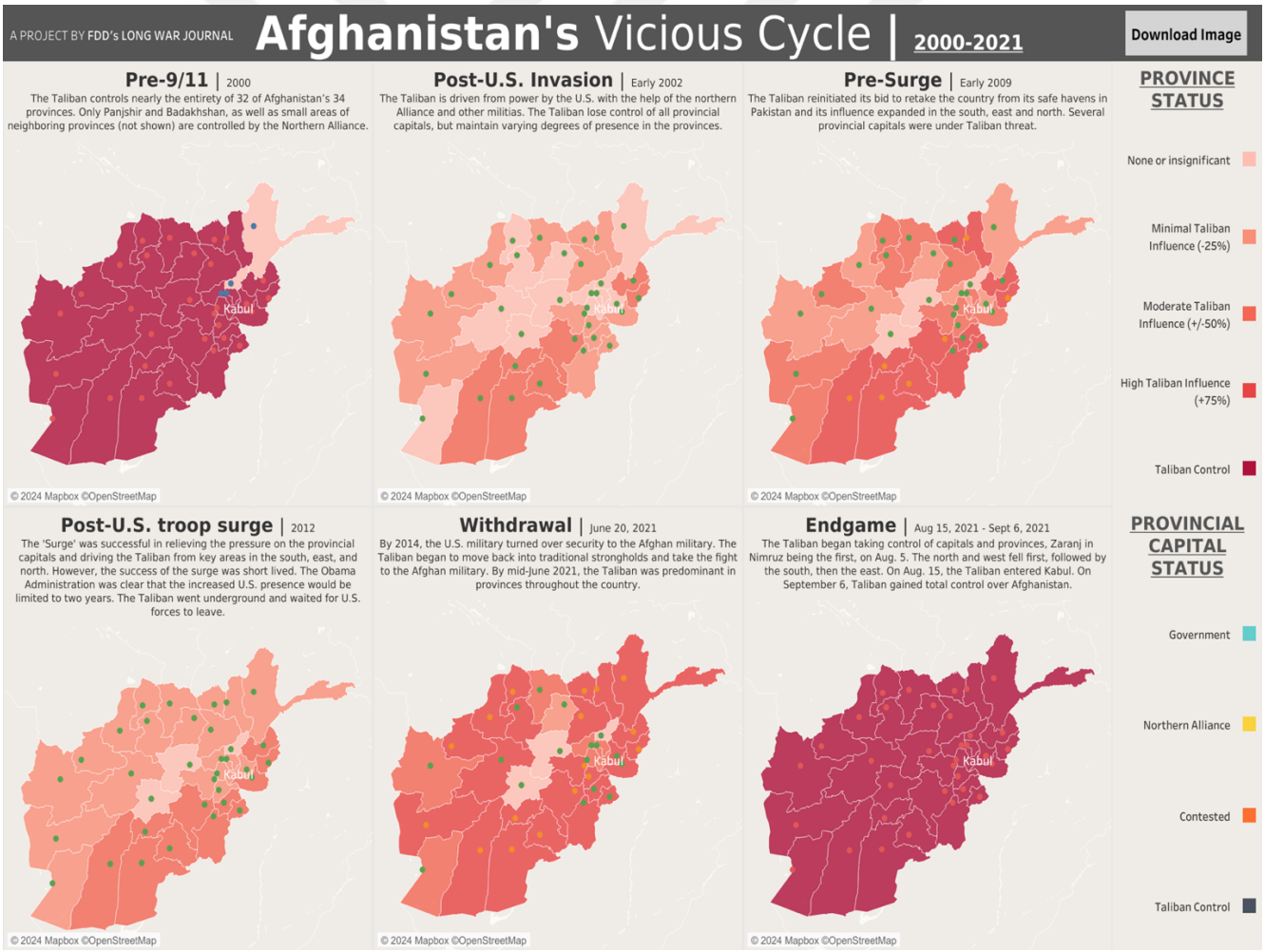

Kaynak: FDD's Long War Journal.

Afganistan'da yirmi yılı aşkın bir süredir devam eden savaş, insan kayıpları, ekonomik maliyetler, psikolojik travma ve diğer derin etkiler açısından ağır bir bedel ödetmiştir. Çatışma, binlerce askeri personel, sivil ve yüklenicinin öldürülmesiyle önemli can kayıplarına yol açmıştır. Watson Enstitüsü'nün Savaşın Maliyetleri projesine göre, Ekim 2001 ile Ekim 2018 arasında 6.344 ABD askeri personeli, sivil ve müteahhit ile 1.141 müttefik asker hayatını kaybetti. Savaşta yaklaşık 20.431 ABD askeri de yaralanmıştır (Crawford, 2018, ss. 1-4). Afgan devleti ve halkı için insani maliyet ise çok daha yüksektir: 70.000 Afgan savunma ve güvenlik gücü, 46.319 Afgan sivil ve yaklaşık 53.000 muhalif savaşçı hayatını kaybetmiş, binlerce kişi de yaralanmıştır (Bateman, 2022). Savaşın Maliyetleri projesinin verilerine göre, 2022 yılına kadar 1,5 milyon Afgan fiziksel engelli ve 2 milyon Afgan kadın dul kalacaktır (Watson Institute, *t.y.*).

Mali açıdan savaş, ABD ve müttefiklerinin milyarlarca dolarını tüketmiş, ekonomileri zorlamış ve kaynakları diğer kritik alanlardan uzaklaştırmıştır. ABD'nin Afganistan'ın yeniden inşası ve ilgili faaliyetler için 2001-2021 yılları arasında ayırdığı toplam ödenek yaklaşık 144.40 milyar dolardır (SIGAR, 2021, s. 31). Buna ek olarak, Afganistan'daki Kalıcı Özgürlük Operasyonu (2001-2014) ve Özgürlüğün Nöbeti Operasyonu'nun (2015-2021) maliyeti 824.9 milyar dolara ulaşmıştır (SIGAR, 2021, s. 35). Savaş Maliyetleri Projesine göre Afganistan savaşı ABD'ye 2.313 trilyon dolara mal olmuştur (Watson Institute, *t.y.*). Bu tutara Savunma Bakanlığı ve sivil kurumların Afganistan ve Pakistan'daki maliyetleri, gazilerin tıbbi ve sakatlık maliyetleri ve savaşla ilgili borçlanmaların faiz maliyetleri dahildir (SIGAR, 2021, s. 36). Buna ek olarak, askerler, aileleri ve Afgan halkı üzerindeki psikolojik etki çok büyük olmuş ve yaygın travma sonrası stres bozukluğu TSSB, anksiyete ve diğer ruh sağlığı sorunlarında kendini göstermiştir. Savaşın Maliyeti Projesi, 2001 sonrası savaşta ABD hizmet üyeleri ve gazileri arasında intihar oranının 30.177 kişiye ulaştığını göstermiştir (Suitt, 2021). Birden fazla travma yaşamak, kronik ağrıya katlanmak ve kalıcı fiziksel yaralanmalara sahip olmak, intihar davranışları riskini artıran faktörlerdir.

Bu bağlamda, bu temel zorlayıcı faktörler ABD'li karar alıcıları farklı bir algı benimsemeye ve savaş alanından çekilmeye itmiştir. Joe Biden, Afganistan'dan koşullara dayalı çıkışı savunanlara şu soruları yöneltti: "Ayrılmamıza izin vermek için hangi koşullar gerekli? Bu koşullara ulaşmak ne şekilde ve ne kadar zaman alacaktır? Ve hayatlar ve hazine açısından ne kadar ek maliyetle? Bu sorulara verilecek iyi bir cevap duymuyorum. Ve eğer bunlara cevap veremiyorsanız, bana göre kalmamalıyız" (The White House, 2021). Şunu da ekledi:

"20 yılın ardından, yüz binlerce Afgan Ulusal Güvenlik ve Savunma Gücünün eğitilmesi ve donatılması için bir trilyon dolar harcandı. 2,448 Amerikalı öldü, 20,722'si yaralandı ve anlatılamayan binlerce kişi akıl sağlıklarında görünmeyen travmalarla evlerine döndü. Farklı bir sonuç elde etmek gibi makul bir beklentim olmadan Afganistan'daki savaşa bir nesil daha Amerikalı göndermeyeceğim" (The White House, 2021).

Afganistan'da daha uzun süre kalmayı savunanlar, ABD Başkanı'nın kritik sorularına ikna edici ve pratik cevaplar veremediler. Bu netlik ve gerekçe eksikliği, devam eden stratejiye ilişkin şüphelerini daha da desteklemektedir. ABD Başkanı makul ölçüde haklıydı. Öngörülebilir bir askeri başarısı ya da elle tutulur bir sonucu olmayan bir çatışmayı sürdürmek ve belirsiz bir süre boyunca önemli mali ve insani maliyetlere katlanmak rasyonel ve pragmatik bir strateji değildi. ABD'li siyasi elitlerin savaşın sonuçsuzluğunu fark etmesi ve maliyet-fayda analizi yaparak stratejiyi yeniden değerlendirmesi, Neoklasik Realizmin rasyonalite ve pragmatizm ilkeleriyle örtüşmektedir. Devletin, sınırlı kaynaklarını belirsiz ve kazanılamaz bir savaşa yatırmaya devam etmesi, rasyonel aktörlerin beklenen davranışlarıyla uyumlu değildir. Bu nedenle, ABD için kaynakları hem ülke içinde hem de uluslararası alanda daha umut verici ve etkili alanlara yönlendirmek, daha stratejik bir yaklaşım ve rasyonel bir seçenek haline geldi.

4.3. Uluslararası Siyasi Sistemde Güç ve Kaynak Dağılımında Değişimin Afgan-Amerikan Stratejik Ortaklık Üzerinde Etkisi

Çalışmamızın ikinci bölümde, Teorik Çerçeve, devletler anarşik bir yapıda güvenliklerini ve hayatta kalmalarını sağlamak ve korumak için sistem içinde güç ve kaynak paylarını arttırma peşindedir. Çünkü güç ve kaynak, devletin güvenliği ve hayatta kalma garantörüdür. Bu nedenle, büyük güçlerin bölgesel ve küresel düzeyde izledikleri politika, strateji, siyasi ve askeri eylemler, sistemik baskılar ve kaynakların dağılımındaki değişimlerle paralel olarak şekillenmekte ve evrilmektedir. Güç ve kaynakların dağılımındaki değişim, uluslararası sistemin yapısını da değiştirmektedir (Waltz, 1979, s. 97, & 108). Devletlerin ekonomik büyüklüğü, askeri kapasitesi, siyasi nüfuzu, teknolojik gelişmişliği ve insani gücü gibi unsurlar, güç ve kaynakların dağılımı açısından kritik öneme sahiptir (Mearsheimer, 2001, ss. 44-46). Bu faktörler, büyük güçlerin yükseliş ve düşüşlerini belirlerken, devletlerin uluslararası sistemdeki konumlarını yeniden tanımlamaktadır. Bir devletin güçlenmesi ya da kaynaklarını artırması, diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanabilir ve bu algılar, devletlerin birbirleriyle olan etkileşimlerini şekillendirir. Sonuç olarak, devletlerin stratejik tercihlerini, ulusal güvenlik

politikalarını ve uluslararası arenadaki pozisyonlarını anlamak ve analiz etmek için güç ve kaynak dağılımındaki değişimlere göz atmak gerekmektedir.

Neoklasik Realizm, sistemik baskıların, fırsatların ve tehditlerin devlet politikaları üzerinde belirleyici bir rol oynadığını kabul etmekle birlikte, bu baskıların politikayı doğrudan etkilemediğini, ara değişkenler aracılığıyla filtrelenerek etkili olduğunu savunur (Rose, 1998, s. 147). Bu ara değişkenler, devletin iç aktörleri, kurumları ve özellikle karar alıcılarının sistemik baskıları nasıl algıladığı ve yorumladığına bağlı olarak politikaların şekillenmesini sağlar. Örneğin, Donald Trump'ın başkan olmadan önce savaş karşıtı söylemleri ile başkan olduktan sonra selefleri gibi militarist bir politika izlemesi, bu iç baskıların etkisini göstermektedir. Ancak, Trump'ın hem iç hem de dış baskılar neticesinde Afganistan'dan çekilme ve Taliban ile müzakere sürecine girmeyi makul bir strateji olarak değerlendirdiği görülmüştür. Kısacası, iç ve dış baskılar, devletlerin politikalarını, stratejilerini, algılarını ve tercihlerini etkilemekte, bu değişimler de devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini ve etkileşimlerini etkilemektedir. Önceki bölümlerde iç baskıların etkisini ayrıntılı şekilde ele aldık. Aşağıdaki paragraflarda ise dış fırsatlar, tehditler ve sistemik baskıların ABD'nin Afganistan'a yönelik algı ve tutumunu nasıl etkilediğini inceleyeceğiz.

4.3.1. Tek Kutuplu Yapı: 1991-2010

Sovyetler Birliği'nin 1991'de çökmesiyle uluslararası sistem yapısı iki kutuplu düzenden tek kutuplu düzene evrildi (Monteiro, 2011, s. 9). Sovyetler Birliği'nin çöküşü, uluslararası sistemin güç ve kaynaklarının egemen şekilde ABD'ye geçmesine zemin hazırladı ve dünya, tek bir süper gücün hakimiyetinde bir döneme girdi (Layne, 1993, s. 5). ABD, askeri, siyasi, ekonomik, teknolojik ve ideolojik alanlarda diğer büyük güçlerle kıyaslanamayacak bir avantaj elde etti (Ikenberry, Mastanduno, & Wohlforth, 2009, s. 1). Bu yapısal değişim, ABD'yi uluslararası sistemde tek hegemon güç konumuna yerleştirdi. 1991'den 2000'li yılların başına kadar uluslararası siyasi manzara, büyük ölçüde büyük güçler arasında (ABD'ye rakip bulunmadığı için) göreceli bir uyum ve iş birliği ile şekillendi. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından küresel güçler, ekonomik entegrasyon, terörizmle mücadele ve ortak sorunların çözümü üzerinde yoğunlaşarak iyimser bir döneme girdi. Tek kutuplu sistemin lideri olarak ABD, liberal değer ve kurumları yaygınlaştırmak, karşılıklı ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve küresel sorunları ele almak amacıyla Çin ve Rusya gibi bölgesel güçlerle yakın iş birliği yürüttü.

Bu dönemde, terörizm ulusal güvenlik açısından ortak bir tehdit olarak görülmekteydi ve büyük güçler arasında terörist grupların ortadan kaldırılması konusunda bir çıkar birliği mevcuttu. Ortak tehdit algısı, büyük güçleri iletişimi artırmaya, güven inşa etmeye ve yanlış anlaşılmaların riskini azaltmaya yöneltti. Neoklasik Realizm perspektifinden bakıldığında, bu yapısal değişim ve baskıların yanı sıra, büyük güçlerin karar alma süreçlerinde iç politik aktörlerin ve kurumların bu tehditleri nasıl algıladıkları da etkili olmuştur.

Bu bağlamda, dünyanın tek hegemonu olan ABD, eski düşmanı Rusya'ya karşı yumuşak politika ve işbirlikçi bir yaklaşım izlemiştir. ABD, 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde (National Security Strategy, NSS) "ABD ve Rusya'nın artık stratejik rakipler olmadığını" belirtmiş ve Rusya ile kalıcı stratejik ortaklık kurulmasına vurgu yapmıştır (Bush, 2002, s. 26). ABD, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) girişini ve Avrupa-Atlantik topluluğuna entegrasyonunu kolaylaştırmaya istekli olduğunun altını çizmiştir (Bush, 2002, 18). Hatta iki eski düşman, "danışma, fikir birliği oluşturma, işbirliği, ortak karar alma ve ortak eylem mekanizması" olarak hizmet veren NATO-Rusya Konseyi'nin ((Bush, 2002, 27) kurulmasını onayladı (NATO, 2022). Amaç Rusya, Avrupa devletleri ve ABD arasındaki güvenlik işbirliğini derinleştirmekti.

Benzer şekilde ABD, Çin'i Asya-Pasifik bölgesindeki büyük stratejisinin önemli bir parçası olarak kabul etmiş ve "güçlü, barışçıl ve müreffeh bir Çin'in ortaya çıkmasını" savunmuştur (Bush, 2002, s. 27). ABD ve Çin arasındaki ticaret önemli ölçüde genişledi. ABD, Çin'in 2001 yılında DTÖ'ye katılımını desteklemiş ve bu durum iki ülke arasındaki ticaret ve yatırım akışının artmasına yol açmıştır (Council on Foreign Relations, 2021). Ekonomik bağların yanı sıra iki ülke arasında yapıcı ve olumlu siyasi ve diplomatik bağlar da vardı. ABD, Çin'i ortak zorlukları ve karşılıklı çıkarları ele almak, uluslararası düzeni sürdürmek ve gelişmesine katkıda bulunmak için uluslararası alanda "sorumlu bir paydaş" olarak hareket etmeye çağırdı (Hwang, & Glosserman, 2010, ss. 154-155). Bölgesel ve küresel olarak bazı alanlarda farklı politikalar izlemesine rağmen ABD, Çin'e karşı "karşılıklı çıkar alanlarında daha geniş bir işbirliği inşa etme", "olumlu, yapıcı ve kapsamlı bir ilişki" sürdürme (Obama, 2010, s. 47), ve sırasıyla 2010 ve 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgelerinde (Obama, 2015, s. 24) "istikrarlı, barışçıl ve müreffeh bir Çin'in yükselişini" memnuniyetle karşılama konusundaki tutumunu yinelemiştir.

Büyük güçler arasındaki bu stratejik iş birliği, ABD'nin Afganistan'daki ilk hedeflerine hızla ulaşmasını, Taliban rejimini devirmesini ve sonraki yıllarda askeri operasyonlarını önemli ölçüde serbestçe yürütmesini sağlamıştır. Ortak zorlukların üstesinden gelme ve karşılıklı

çıkarları gerçekleştirme konusundaki fikir birliği, ABD'nin Afganistan'ı askeri olarak işgal etmesinde ve bölgede devlet inşa etme çabalarında önemli ve yapıcı bir rol oynamıştır. Bu güçler arasındaki yakınlaşma ve iş birliği alanı, bölgedeki ayrışma ve çatışmalardan daha ağır basmıştır.

4.3.2. Çok-Kutuplu Yapı: Büyük Güçler Arasında Stratejik Rekabetin Çıkışı: 2010 -

2010 yılından itibaren uluslararası siyasi sistemin yapısı, tek kutuplu düzenden çok-kutuplu bir yapıya doğru evrilmeye başlamış, bu dönüşüm özellikle 2014 sonrasında daha belirgin hale gelmiştir (Congressional Research Service, CRS, 2021, s. 1). Yapısal bu değişim, sistemin birimleri arasındaki güç ve kaynaklarda yaşanan kaymalarla doğrudan bağlantılıdır. Neoklasik Realizm'in vurguladığı üzere, devletler kendi kapasitelerini artırma ve uluslararası sistemdeki güç paylarını genişletme çabası içerisindedir. Uluslararası sistemin tek kutuplu yapıdan çok kutuplu yapıya dönüşmesi, ABD'nin çıkarlarına ters düşen bir gelişmedir. Bu dönüşüm, ABD'nin hegemonik konumunun zayıfladığını ve uluslararası arenada sahip olduğu güç ve kaynakların göreceli olarak azaldığını işaret etmektedir. Bu süreçte sistemin çok kutuplu yapıya dönüşmesine en çok katkı sağlayan güçler, Çin ve Rusya'nın güç ve kaynaklardaki hızlı yükselişidir. Çin'in ekonomik ve teknolojik alanlardaki büyük atılımları ile Rusya'nın askeri ve siyasi sahnede yeniden etkin bir oyuncu haline gelmesi, bu dönüşümün en temel faktörlerinden olmuştur.

Bu nedenle, ABD'nin Rusya ve Çin'e yönelik yaklaşımı, iş birliğinden rekabete, ortak çıkarlardan çatışan çıkarlara ve ortak tehditten farklı tehdit algısına dönüşmüştür. Bu dönemden sonra ABD'nin bu güçlerle ilişkisi daha açık bir şekilde stratejik karşıtlık, rekabet ve çatışma temelinde şekillenmiştir. Bu sistemik baskılar ve tehditler, Neoklasik Realizm çerçevesinden, ABD'yi bölgesel ve küresel politika ve stratejilerini yeniden değerlendirmeye itmişti. Aşağıdaki paragraflarda, Çin ve Rusya'nın güç ve kaynaklardaki yükselişini istatistiksel ve bilimsel veriler ışığında ele alınıp böylece bu güç kaymasının ABD'nin politika ve yaklaşımı üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılacaktır.

4.3.2.1. Çin'in Yükselişi

2010'lar, Çin'in küresel bir güç olarak yükselişinde önemli bir dönüm noktası olarak öne çıkmış ve bu yükseliş, ekonomik, askeri, teknolojik ve siyasi alanlarda kaydedilen önemli ilerlemelerle kendini göstermiştir. Ekonomik açıdan Çin, dünyanın en büyük ikinci ekonomisi

konumunu sağlamlaştırmış (Huang, & Deng, 2023, s. 13) ve aynı zamanda dünyanın en büyük üretim merkezi haline gelerek "dünyanın fabrikası" olarak anılmaya başlamıştır (Mees, 2016, s. 21). Bu gelişmeler, Çin'in küresel ekonomi üzerindeki merkezi rolünü pekiştirmiş ve uluslararası ticaret ve üretim ağlarındaki etkisini artırmıştır. Rakamsal olarak ifade etmek gerekirse, 2002 yılında Çin'in küresel GSYH'deki payı %8,1 iken, 2022 yılında bu pay 10.7 puanlık bir artışla %18,8'e yükselmiştir. Buna karşılık, Amerika Birleşik Devletleri 2002 yılında küresel GSYH'nin %19,8'ine sahipti. 2022 yılına gelindiğinde ABD'nin payı %15,8'e düşerek 4 puanlık bir düşüş göstermiştir (Richter, 2022).

Şekil 2: Çin'in Ekonomik Süper Güce Yükselişi

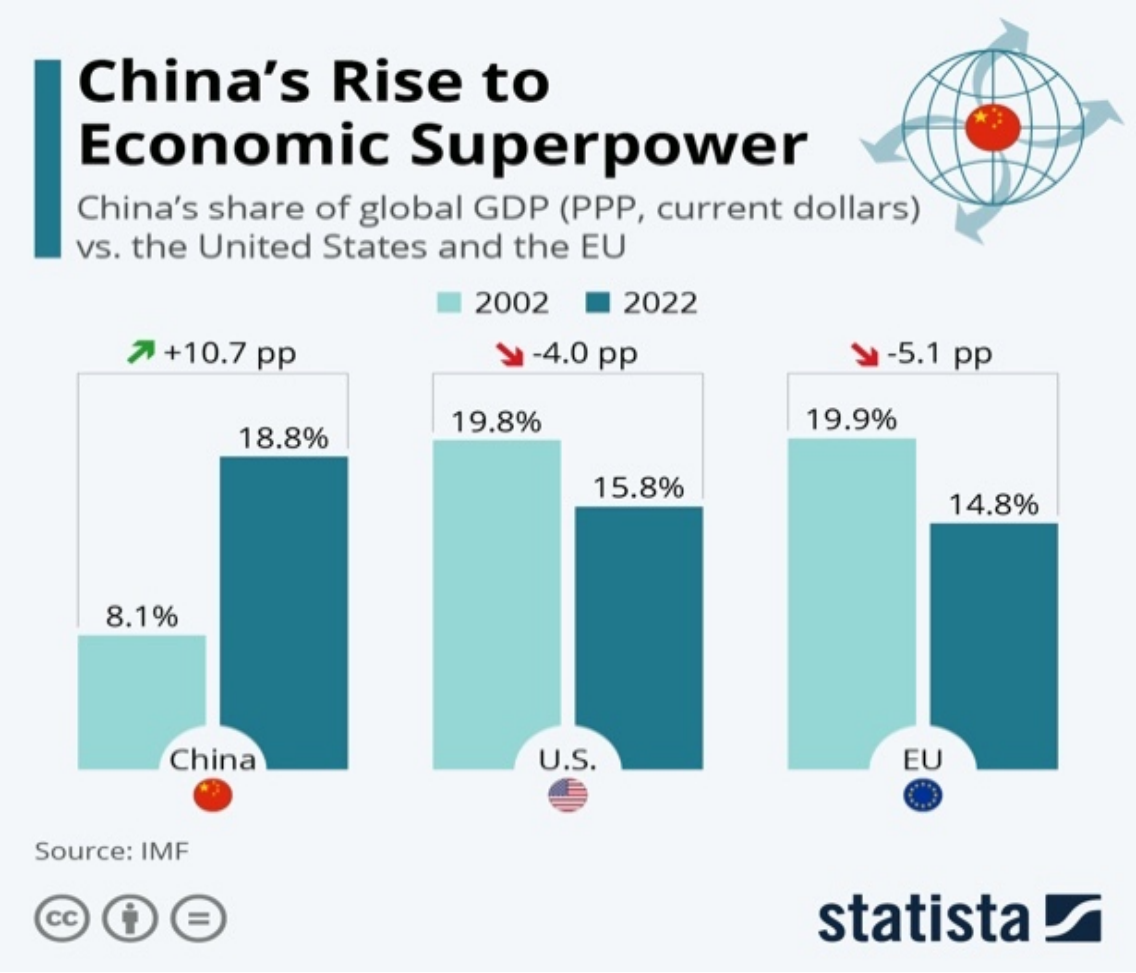

Kaynak: Statista. 2022.

Teknolojik olarak Çin, bir lider olarak ortaya çıkmıştır. Çin, yerli ve yabancı akıllı telefonlar, bilgisayarlar, arabalar ve birçok teknolojik cihazın üretimi için önemli bir merkezdir. Huawei, Xiaomi, Oppo, Vivo, Lenovo, Acer ve Asus gibi ulusal akıllı telefon ve dizüstü bilgisayar markaları güçlü bir küresel varlık oluşturmuştur ve yenilikleri, kaliteleri ve rekabetçi

fiyatları ile bilinmektedir. BYD ve NIO gibi Çinli şirketler küresel elektronik araçlar pazarının önde gelen oyuncularıdır. Ayrıca Çin, uzay araştırmalarında kayda değer başarılar elde etmiştir ve Tiangong uzay istasyonunun inşası bu konuda somut bir örnektir. Çin, Alibaba ve Tencent gibi online alışveriş ve dijital ödemelerde devrim yaratan şirketlerle oldukça gelişmiş bir e-ticaret ve fintech ekosistemine sahiptir. Avustralya Stratejik Politika Enstitüsü'nün bulguları, Çin'in takip edilen 44 teknolojiden 37'sinde ABD'yi geride bırakarak lider olduğunu ortaya koyuyor (Hurst, 2023). Rapora göre Çin "kendisini dünyanın önde gelen bilim ve teknoloji süper gücü olarak konumlandırmayı" başardı (Hurst, 2023). Veriler, Çin'deki teknoloji sözleşmesi işlem hacminin 2012'de 600 milyar yenden 2022'de 4,8 trilyon yene çıkarak önemli ölçüde büyüdüğünü gösteriyor (China Daily, 2023). Böylece Çin, çok sayıda yüksek teknoloji endüstrisinde inovasyon ve gelişmeyi yönlendiren küresel bir teknolojik güç merkezi haline gelmiştir.

Siyasi olarak Çin daha iddialı, kendine güvenen (Heginbotham, & Eisenman, 2018, s. 5), proaktif ve rekabetçi bir politika izlemiş ve küresel alanda sorumlu bir paydaş olarak rol almıştır (Yu, 2024, s. 9). BRICS, Şanghay İş birliği Örgütü (*Shanghai Cooperation Organisation,* SCO), Asya Altyapı Yatırım Bankası (*Asian Infrastructure Investment Bank*, AIIB) ve Yeni Kalkınma Bankası (*New Development Bank*, NDB) gibi bazı önemli hükümetler arası örgütlerin kurucu üyesi olmuştur. Çin küresel diplomatik angajmanını arttırmış, uluslararası örgütlerdeki rolünü genişletmiş ve BMGK, DTÖ, IMF, G20, Dünya Bankası, Asya-Pasifik Ekonomik İş birliği (*Asia-Pacific Economic Cooperation*, APEC) ve benzeri örgütler gibi çok taraflı kuruluşlara aktif katılım sağlayarak küresel yönetişim vizyonunu desteklemiştir.

Askeri açıdan Çin, hayalet avcı uçakları, hipersonik füzeler gibi gelişmiş silahlar geliştirerek ve uçak gemilerinin hizmete alınması ve Güney Çin Denizi'nde yapay adaların inşası da dahil olmak üzere donanma yeteneklerini genişleterek güvenlik ve savunma sektöründe kapsamlı bir modernizasyona girişmiştir (The International Institute for Strategic Studies, IISS, 2024, ss. 233-243, & 253-264). Dünya Bankası verilerine göre Çin'in askeri harcamaları 2000 yılında 22,24 milyar dolardan 2022 yılında 291,96 milyar dolara yükselerek ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci askeri bütçesi haline geldi (The World Bank, t.y.). Çin şu anda dünyanın en büyük deniz kuvvetlerine sahip (Blumenthal, 2020, s. 78) ve bu konuda ABD'yi geride bırakmış durumda (Sharpe, 2024). Kültürel açıdan da Çin, küresel imajını güçlendirmek için yumuşak güce yatırım yapmıştır. Konfüçyüs Enstitüleri, eğitim değişimleri, medya, sinema ve video oyun endüstrileri aracılığıyla Çin kültürünün tanıtılması da buna dahildir. Çin, Çin dilini ve kültürünü tanıtmak için dünya genelinde 550'den fazla

Konfüçyüs Enstitüsü kurmuştur (Connolly, 2020, s. 8). Bu çabaların amacı Çin'in olumlu imajını oluşturmak, politikalarına destek toplamak ve küresel politika modelini yaymaktır.

4.3.2.2. Rusya'nın Dirilişi

1991'de SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya, ulusal topraklarının yüzde 23,8'ini, nüfusunun yüzde 48,5'ini, GSYH'sinin 41'ini, sanayi potansiyelinin yüzde 39,4'ünü ve askeri kapasitesinin yüzde 44,6'sını kaybetti (Cordesman, 2022, s. 5). Ancak Rusya 2010'dan itibaren dünya sahnesinde dirençli ve proaktif bir aktör olarak ortaya çıkmış, jeopolitik manzarayı yeniden şekillendirmiş ve büyük güç rekabetini yoğunlaştırmıştır. Çin'in yükselişinden farklı olarak Rusya'nın dirilişi, ağırlıklı olarak siyasi ve askeri olarak tezahür etmiştir (Cordesman, 2023). Siyasi olarak Rusya, Moskova'nın liderliğinde bölgesel entegrasyonu teşvik etmeyi amaçlayan Avrasya Ekonomik Birliği (Eurasian Economic Union, EEU) ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (*Collective Security Treaty Organization*, CSTO) gibi mekanizmalar aracılığıyla eski Sovyet devletleri üzerindeki etkisini yeniden ortaya koymuştur. Ayrıca Rusya, ABD'nin küresel stratejilerinden memnun olmayan Çin, İran, Kuzey Kore ve Türkiye gibi Batılı olmayan ülkelerle siyasi bağlarını güçlendirmiş ve bu devletlerle çeşitli ekonomik iş birliği ve stratejik ortaklık anlaşmaları imzalamıştır.

Askeri açıdan Rusya, S-400 hava savunma sistemi gibi gelişmiş füze sistemleri, hipersonik silahlar ve modernize edilmiş nükleer kuvvetler de dahil olmak üzere yeni teknolojilere büyük yatırım yapmıştır (IISS, 2024, ss. 191-207). Ayrıca Rusya, 2000 yılında 9,23 milyar dolar olan güvenlik ve savunma sektörü bütçesini kademeli olarak 86,37 milyar dolara çıkarmıştır (The World Bank, t.y.). Ayrıca Rusya, Avrupa, Asya ve Afrika olmak üzere üç kıtadaki askeri varlığını ve askeri tesislerini genişletmiştir (Rogozińska, & Olech, 2020, s. 3). 2014'te Kırım'ın ilhakı ve isyancı grupları ve ABD destekli silahlı grupları bastırmak ve Beşar Esad rejimini savunmak için Suriye İç Savaşı'na askeri müdahalede bulunması, Rusya'nın bölgede kilit bir güç olarak yeniden dirildiğini gösteren cesur örneklerdir.

Dahası, Rusya askeri iş birliği, ekonomik yatırımlar ve siyasi ittifaklar yoluyla Afrika'daki nüfuzunu ve varlığını genişletti. Çok sayıda askeri anlaşma imzaladı, Wagner Group gibi özel askeri yüklenicileri Libya, Sudan ve diğer devletlerde konuşlandırdı. Daha da önemlisi, Rusya dünyadaki en büyük nükleer savaş başlığı stokuna sahiptir ve bu da karşılıklı garantili imha (*Mutual Assured Destruction*, MAD) kapasitesini sağlayan bir faktördür. Bu nükleer kapasite, Rusya'nın nükleer alandaki süper güç statüsünü pekiştirmekle kalmayıp aynı

zamanda ABD ve diğer küresel güçlerin stratejik hesaplarını şekillendiren caydırıcı bir unsur olarak da işlev görmektedir (CRS, 2024). Nükleer silah, Rusya'nın "stratejik caydırıcı" (*Strategic Deterence*) politikansın önemli bir unsurudur (Wachs, 2022). Bu faktörler, ABD'ye kıyasla nispeten daha küçük ekonomik ve askeri bütçesine rağmen Rusya'nın büyük bir küresel güç olarak konumlanmasına katkıda bulunmaktadır.

Şekil 3: Ülkelerin Nükleer Başlık Sayısı.

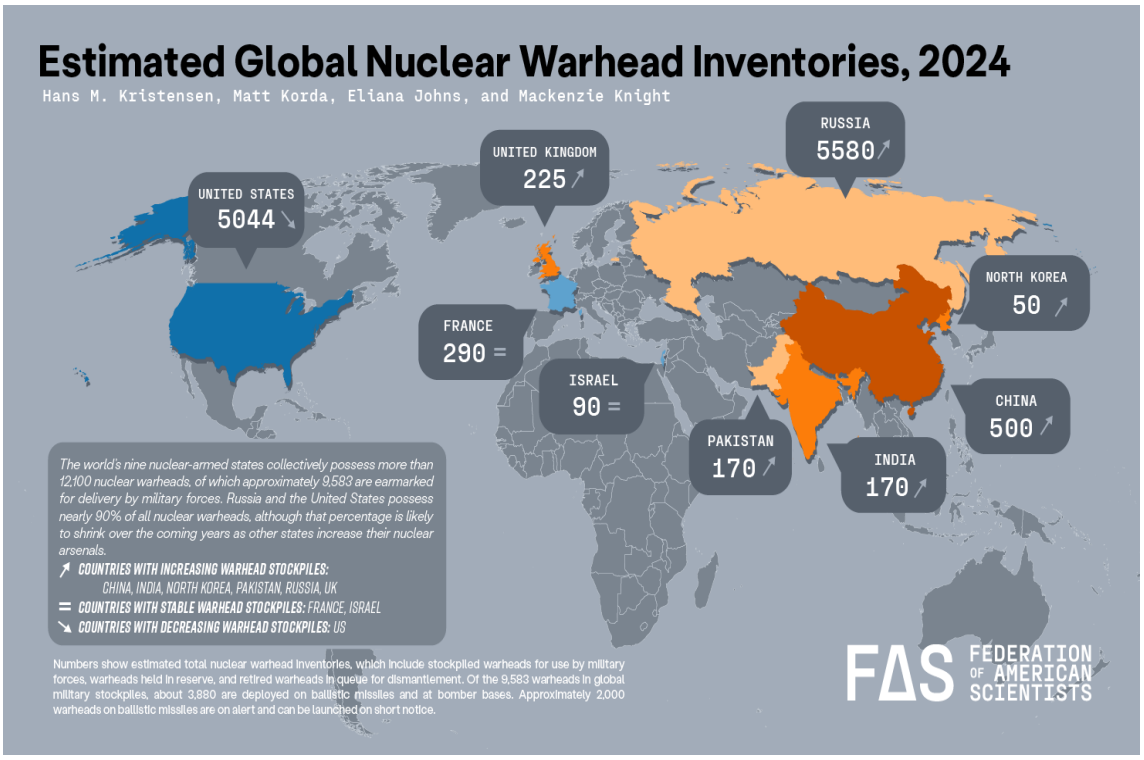

Kaynak: Federation of American Scientists, 2024.

Yukarıda sunulan bilimsel veriler, uluslararası sistemdeki güç ve kaynak dağılımının, ABD aleyhine ve Rusya ile Çin gibi ülkelerin lehine dönüştüğünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır. ABD'nin küresel sistemdeki kaynak payının azalması ve Çin ile Rusya'nın kaynak ve güç kapasitelerinin artması, ABD'li siyasi ve askeri karar alıcılar üzerinde derin bir etki yaratmış ve bu iki ülkenin oluşturduğu yapısal tehditlere daha fazla odaklanmalarına neden olmuştur. Çin ve Rusya'nın yükselişinden kaynaklanan bu artan tehdit algısı, özellikle 2017 yılında ABD liderliğinde yaşanan değişimle daha da derinleşmiştir. Başkan Donald Trump'ın ticaret geçmişi ve "Amerika'yı Yeniden Büyük Yap" söylemi ile şekillenen "Önce Amerika" politikası (Pauken II, 2020, s. 27), ABD'nin stratejik çıkarlarına yönelik daha agresif bir yaklaşıma ve bu tehditlere karşı daha belirgin bir tavır takınmasına yol açmıştır (Lewicki, 2019,

s. 55). Başkan Donald Trump, seleflerinin Çin ve Rusya'ya yönelik izlediği strateji ve politikalardan memnuniyetsizdi. Ona göre, bu politikalar yanlış varsayımlara dayanıyor ve ABD'nin küresel liderliğini zayıflatıyordu. Trump, önceki yönetimlerin tutumlarının ABD'nin küresel saygınlığına zarar verdiğini, uluslararası konumunu sarsarak, Çin ve Rusya gibi rakip güçlerin yükselmesine ve güçlenmesine olanak sağladığını düşünüyordu (Trump, 2017, s. 3). Bu nedenle, Trump'ın politikaları, ABD'nin stratejik çıkarlarını koruma ve rakip güçlere karşı daha sert ve doğrudan bir tutum takınma amacını taşıyordu. ABD'nin kaybettiği dünya liderliği pozisyonunu geri getirme sözü verdi (Kraut, 2016, s. 1). Ayrıca, Trump kişisel olarak büyük güçler arasındaki güç mücadelesinin insanlık tarihinde merkezi bir süreklilik olduğuna inanıyordu (Trump, 2017, s. 25). Bu inanç onu Çin ile ticaret savaşı başlatmaya, Hint-Pasifik'teki askeri varlığını arttırmaya ve Rusya'ya daha fazla yaptırım uygulamaya yöneltti (Molnar, & Viktor, 2023, ss. 1-2). Buna ek olarak, uluslararası kurumlara ve çok taraflı anlaşmalara şüpheyle yaklaştı ve bunların ABD için külfetli ya da adaletsiz olduğunu düşündü. Sonuç olarak Trump, ABD'yi Paris İklim Anlaşması, İran Nükleer Anlaşması, Trans-Pasifik Ortaklığı, BM İnsan Hakları Konseyi gibi birçok anlaşma ve örgütten çekti ve Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü ve NATO'yu eleştirdi (Council on Foreign Relations, t.y.).

Trump'ın dış baskıları algılama ve yorumlama biçimi, Neoklasik Realizm'in işaret ettiği varsayımlarla tam uyum içindedir. Neoklasik Realizm, dış baskılar ve tehditlerin devletin stratejik tercihlerini şekillendirdiğini kabul eder, ancak devletin bu baskılara nasıl yanıt vereceği ve hangi spesifik politika ve stratejiyi benimseyeceği, liderin algılarına ve yorumlarına, ayrıca iç politika dinamiklerine bağlıdır (Taliaferro, Lobell, & Ripsman, 2016, ss. 19-20). Karar alıcılar, dış baskı, tehdit ve fırsatları ya doğru ve mantıklı bir şekilde algılar ya da yanlış algılar; her iki durumda da farklı politika ve stratejiler ortaya çıkar. Trump, bu çerçevede, Çin ve Rusya'nın yükselişini ABD'nin küresel liderliğine yönelik bir tehdit olarak algılayıp, buna yönelik sert ve rekabetçi politikalar geliştirmiştir. Ancak, Neoklasik Realizm'in vurguladığı gibi, eğer Donald Trump yerine başka bir lider olsaydı, büyük olasılıkla ABD farklı bir tutum ve politika izlerdi; çünkü liderin algıları ve yorumları, devletin dış baskılara nasıl yanıt vereceğinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Bu bağlamda ABD'nin Rusya ve Çin'e yönelik algısı ve yaklaşımı temelden farklılaşmıştır. 2017 Ulusal Güvenlik Stratejisi, Rusya ve Çin'i revizyonist güçler ve ABD'nin ulusal güvenliğine başlıca meydan okuyucular ve bölgesel ve küresel çıkarlarına rakipler olarak tanımlamıştır (Trump, 2017, s. 25). ABD'nin bu tehdit algısı ve rekabetçi duruşu giderek arttı. Başkan Trump'ın halefi Joe Biden Rusya'yı "acil tehdit" olarak nitelendirirken, Çin'i ABD

liderliğindeki uluslararası düzenin "tek rakibi" olarak tanımladı (Biden, 2022, s. 8). Çin, ABD için "en önemli jeopolitik meydan okuma" olarak algılandı ve yorumlandı (Biden, 2022, s. 11). Görünen o ki, uluslararası siyasi ortam büyük güçler arasındaki gerilimin artmasıyla daha rekabetçi bir hale gelmiştir. Bu büyük güçlerin güç kapasitelerini ve kaynak paylarını genişletme hırsı, kaçınılmaz olarak stratejik rekabeti, ekonomik rekabeti, teknolojik yarışı, ideolojik çatışmayı ve askeri çatışmayı körüklemiştir.

Çin'in potansiyel bir bölgesel hegemon olarak yükselişi ve Rusya'nın zorlu bir siyasi-askeri küresel aktör olarak yeniden dirilişi, ABD'nin genel olarak küresel stratejisi ve özellikle de Afganistan'a yaklaşımı ve müdahalesi üzerinde derin bir etki yaratmıştır. ABD'li siyasi liderler odaklarını Afganistan'dan Çin ve Rusya'nın oluşturduğu daha önemli tehditlere kaydırma ihtiyacı hissetti. Nitekim Kongre Araştırma Servisi raporları da Çin ve Rusya yükselişin ABD dış politikası üzerinde etkisi daire şu sonuca varmıştır: "Çin ve Rusya ile büyük güç rekabetinin ortaya çıkışı, ABD savunma meselelerine dair gündem ve tartışmaları Soğuk Savaş sonrası dönemden önemli ölçüde değiştirmiştir. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ABD'nin terörle mücadele operasyonları ve Orta Doğu'daki askeri müdahaleleri gündemin merkezindeyken, bu konular artık daha az baskın hale gelmiştir. Bunun yerine, Çin ve Rusya'ya ilişkin yeni veya yeniden canlanan konular tartışmaların odak noktasına oturmuştur" (CRS, 2021, s. I). Çin ve Rusya'dan kaynaklanan tehditler, Afganistan'dan kaynaklananlardan çok daha büyüktü. Taliban'ın tehdidi yerel iken, onların tehdidinin büyüklüğü sistematik, yapısal ve küreseldi. ABD'li siyasi liderler, dünya genelinde güç dağılımının değiştiğini, yeni tehditler yarattığını (Biden, 2021, ss. 7-8), politikalarını ve stratejik önceliklerini yeni tehditlere göre ayarlamaları ve bu tehditlerin üstesinden gelmeleri gerektiğini fark ettiler. 2018 Milli Savunma Stratejisi (MSS)'nin belirttiği gibi "Çin ve Rusya ile uzun vadeli stratejik rekabet, Bakanlığın başlıca öncelikleridir ve bugün ABD'nin güvenliği ve refahı için oluşturdukları tehditlerin büyüklüğü ve gelecekte bu tehditlerin artma potansiyeli nedeniyle hem artan hem de sürekli yatırım gerektirmektedir" (The Department of Defense, 2018, s. 4).

5. Sonuç

Bu bölümde, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının dağılmasına yol açan iç ve dış faktörler, bu çalışmada detaylı şekilde incelenmiştir. Stratejik ortaklığın temelini oluşturan "terörle mücadele" misyonu ve karşılıklı güven, iç ve küresel gelişmeler doğrultusunda aşamalı olarak zayıflamış ve derin ihtilaflara yol açmıştır. Neoklasik Realizm'in de vurguladığı üzere, devletlerin dış tehditlere karşı verdikleri yanıtlar, yalnızca uluslararası sistemdeki baskılarla

değil, aynı zamanda iç politika dinamikleri ve liderlerin bu tehditleri nasıl algıladığıyla da şekillenir. Bu bağlamda, Afganistan ve ABD arasında ortaya çıkan politik farklılıklar, her iki tarafın dış baskıları ve iç ihtiyaçları farklı biçimde algılamasından kaynaklanmıştır.

Afgan devletinin ABD'ye duyduğu güvenin sarsılması, özellikle ABD'nin terörle mücadele stratejisinden geri çekilmesi ve Taliban'la barış görüşmelerine yönelmesiyle daha belirginleşmiştir. Afgan yönetici sınıfı, ABD'nin bu stratejisi karşısında, stratejik ortaklığın sürdürülmesinin anlamını sorgulamış ve özellikle Afganistan'ın iç ihtiyaçlarının göz ardı edildiği bir ortamda stratejik ortaklığın devam edemeyeceği sonucuna varmışlardır. Hamid Karzai'nin 2014 yılında Güvenlik Anlaşması'nı imzalamaktan çekinmesi ve Eşref Gani'nin 2021'de ABD'nin desteğiyle kurulan cumhuriyeti terk etmesi, bu güvensizlik ve politik ayrışmanın somut göstergeleridir.

ABD açısından ise Afgan-Amerikan stratejik ortaklığı, iç ve dış faktörlerin etkisiyle önemini yitirmiştir. Yolsuzlukla mücadelede yaşanan zorluklar ve Taliban'a karşı savaşın askeri bir çıkmaza dönüşmesi, ABD'nin iç politikalarındaki kritik unsurlar olarak öne çıkmıştır. Ancak daha geniş bir bağlamda, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerin uluslararası sistemde yükselmesi, ABD'nin güç ve kaynaklarına yönelik yapısal tehditler yaratmış ve bu tehditler, ABD'nin küresel stratejik önceliklerini terörle mücadeleden uzaklaştırarak büyük güç rekabetine yöneltmiştir. Neoklasik Realizm perspektifinden bakıldığında, bu yapısal değişim, ABD'nin dış politika önceliklerini yeniden gözden geçirmesine ve stratejik ortaklıklar konusunda farklı tercihlere yönelmesine neden olmuştur.

VI. BÖLÜM
SONUÇ

Bu tez boyunca, 2001-2021 yılları arasında Afgan-Amerikan ilişkilerini ele almayı, iki devlet arasındaki ilişkilerin niteliğini, kapsamını ve seyrini ortaya koymaya çalıştım. Bu çerçevede, aşağıdaki paragraflarda çalışmanın temel bulguları, Afgan-Amerikan ilişkilerindeki süreklilik ve değişimler ve Afgan-Amerikan ilişkilerinin geleceği özetlenecektir.

1. Temel Bulgular

2001'de Taliban otoritesinin devrilmesinin ardından kurulan yeni Afgan devletiyle ABD'nin ilişkileri, stratejik iş birliği ve ortaklık çerçevesinde şekillendi. Bu stratejik iş birliği, ortak hedefler, paylaşılan çıkarlar, örtüşen perspektifler ve karşılıklı güven temelinde inşa edilmiştir. 2001-2021 yılları arasında taraflar arasında dört stratejik ortaklık anlaşması imzalanmıştır: 2005 yılında ABD-Afganistan Stratejik Ortaklık Ortak Bildirisi, 2012 yılında ABD-Afganistan Stratejik Ortaklık Anlaşması, 2014 yılında İkili Güvenlik Anlaşması ve 2020 yılında Afganistan ile ABD Arasında Afganistan'a Barış Getirme Ortak Bildirisi. Bu anlaşmaların her biri, Afganistan ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ortaklık ve iş birliğinin sınırlarını ve kapsamını belirlemiş ve tanımlamıştır.

Bu çalışma, Afgan-Amerikan stratejik ortaklığının oluşumunda ve sürdürülebilirliğinde maddi ve düşünsel ile uluslararası ve yerel faktörlerin belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Afgan devletinin ABD ile stratejik ortaklık antlaşması yapma kararı, güvenlik kaygıları ve tehditler, ekonomik zorluklar, askeri ve savunma sektörlerindeki yetersizlikler, altyapı ve sosyal alanların geri kalmışlığı, demokratik kurumların güçlendirilmesi ve uluslararası entegrasyonun sağlanması gibi unsurlarla şekillenmiştir. Bu bağlamda, Afganistan, stratejik ortaklık oluşturarak karşı karşıya olduğu çeşitli tehdit ve zorlukları hafifletmeyi, ulusal çıkarlarını ve hedeflerini ilerletmek için fırsatlar yakalamayı, uluslararası iş birliği ve yardımlardan yararlanmayı ve küresel topluma daha etkin bir şekilde entegre olmayı amaçlamıştır.

ABD'nin Afgan devletiyle stratejik bir ortaklık kurma isteğini besleyen iki temel motivasyon ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki, devlet dışı silahlı aktörlerden kaynaklanan güvenlik kaygıları ve tehditler, ikincisi ise Afganistan'da demokratik bir hükümetin kurulması ve liberal norm ve değerlerin kurumsallaştırılmasıdır. Afganistan'daki demokratik kurumların teşvik edilmesi, stratejik ortaklığın ayrılmaz bir parçası olarak görülmüştür; çünkü güvenlik

tehditlerinin tamamen ortadan kaldırılmasının ancak demokratik kurumların güçlendirilmesi ve kurumsallaştırılmasıyla mümkün olabileceği düşünülmüştür. Dolayısıyla stratejik ortaklık, yalnızca güvenlik iş birliğini geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda Afganistan'da demokratik yönetişim ve toplumsal istikrarın desteklenmesi için bir araç olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, değişen iç koşullar ve küresel dinamiklerle birlikte, ABD ve Afgan siyasi liderlerinin ulusal önceliklere, tehditlere, çıkarlara ve politikalara yönelik algı ve yaklaşımlarının da değiştiğini ortaya koymuştur. Stratejik ortaklığın temel unsurları ve konularında farklılaşan ve çatışan yaklaşımlar ve politikalar ortaya çıkmış ve bu farklılıklar iki devlet arasında uzlaşmaz bir noktaya ulaşmıştır. En ciddi anlaşmazlık, "terörle mücadele" misyonunun temel ilkeleri ve stratejileri, terörizmin tanımı, bireylerin ve grupların terörist olarak tanımlanması, terörizmin kaynağı ve merkez üslerinin belirlenmesi, askeri operasyonların yürütülmesi ve askeri çekilme stratejisi gibi konularda meydana gelmiştir. Bu alanlarda Afgan hükümetinin kaygı ve taleplerini göz ardı eden ABD, Afgan siyasi liderlerinin güven ve motivasyonlarını zedelemiş, stratejik ortaklığın temelini sarsmış ve ortaklığı kırılgan bir hale getirmiştir.

Yine bu çalışma, Afgan ve ABD liderleri arasında Taliban ile barış müzakerelerinin nasıl yürütüleceği ve sürdürüleceği konusundaki anlaşmazlıkların, stratejik ortaklığın temelini zedeleyen bir diğer önemli nokta olduğunu ortaya koymuştur. 2018 yılından itibaren, Afgan ve ABD liderleri, müzakerelerin formatı, ele alınacak konular ve yeni bir siyasi düzene geçiş prosedürü hakkında çatışan perspektiflere sahip olmuştur. Özellikle ABD'nin Taliban ile barış müzakerelerini Afgan hükümetini masadan dışlayarak sürdürmeye ve barış süreci boyunca Taliban'ın şartlarını kabul etmeye hazır olması, Afgan hükümetinin ABD'ye olan güvenini derinden sarsmış ve ABD'nin niyetleri ve taahhütleri konusunda adem-i itimadı ve şüpheyi derinleştirmiştir. Bu durum, stratejik ortaklığın güvensizliğini ve kırılganlığını daha da pekiştirmiş ve ortaklığın uzun vadeli sürdürülebilirliğini tehlikeye atmıştır.

Bu çalışma, ABD'yi Afgan devletiyle farklı politikalar izlemeye ve benimsemeye iten unsurların yaygın yolsuzluk, Taliban'a karşı yürütülen savaşın askeri çıkmaza girmesi ve Rusya ile Çin gibi bölgesel ve küresel güçlerin yükselişi olduğunu ortaya koymuştur. Afganistan'da kamu sektörlerinde yaygın yolsuzluğun boyutu, milyarlarca dolarlık yardımın etkisizliği ve yolsuzlukla yönetilen bir ülkeye sağlanmasının mantığını ABD liderlerin nezdinde sorgulatmıştır. Diğer yandan, Taliban'a karşı sahada kesin bir askeri zafer elde etme olasılığının düşük olması, siyasi uzlaşmayı savaşı sona erdirmek için tercih edilen ve tek uygulanabilir seçenek haline getirmiştir. Ayrıca, Çin ve Rusya'nın yükselişinden kaynaklanan tehdit,

Taliban'ın oluşturduğu tehditlerden daha derin, daha geniş ve daha kapsamlı görülmüştür. Bu nedenle, bu iç ve dış faktörlerin birleşimi, Afganistan'ın stratejik önemini azaltmış ve ABD'li siyasi liderleri stratejilerini yeniden değerlendirmeye, Afganistan'daki angajmanlarının kapsamını gözden geçirmeye ve eldeki kaynaklarını bu yapısal meydan okumalara yönlendirmeye sevk etmiştir.

2. Afgan-Amerikan İlişkilerinde Süreklilik ve Değişim

Neoklasik Realizm yaklaşımını kullanmak, 20. yüzyıldan günümüze kadar Afgan-Amerikan ilişkilerindeki süreklilik ve değişimleri belirlememize olanak sağlamıştır. Neo-Klasik Realizm, uluslararası kısıtlamaların bir devletin faaliyet gösterdiği geniş parametreleri tanımladığı, yerel değişkenlerin ise belirli eylemler, etkileşimler ve politikaların şekillenmesinde kritik bir rol oynadığı bir çerçeve sunmaktadır. Bu perspektif, zaman içinde ilişkideki kalıcı unsurları ve değişen stratejileri açıklamada faydalı olmuştur. Afgan-Amerikan ilişkileri bağlamında, bölgesel ve küresel gelişmeler, karar alıcıların algıları ve kişilikleri, her iki devletin iç kurumsal yapıları ve aktörleri ile iç dinamikler, bu ilişkilerin şekillenmesinde, dönüşmesinde ve yönlendirilmesinde sürekli olarak belirleyici bir rol oynamıştır.

Küresel siyasi değişimlerin ve büyük güçler arasındaki iş birliği ile rekabetin etkileşiminin, ABD'nin Afganistan'a yönelik siyasi yaklaşımını ve angajmanını önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. ABD'nin Afganistan'daki aktif ve pasif angajmanları, uluslararası baskılar ve fırsatlarla birlikte, Afganistan içindeki yerel olaylarla paralel bir şekilde ilerlemiştir. Örneğin, Güney Asya ve Orta Doğu'da Sovyet etkisini dengelemek ve genişlemesini engellemek amacıyla, ABD 1950'lerden itibaren Afganistan ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini artırmıştır. 1980'lerde ise, Sovyet askeri müdahalesinin ardından Afganistan, bir devlet olmaktan çok stratejik bir bölge olarak, ABD liderlerinin odak noktası haline gelmiştir. Bu dönemde, Sovyet güçlerine karşı koymak ve bölgedeki etkilerini azaltmak amacıyla ABD'nin Afgan silahlı gruplarına verdiği destek önemli ölçüde artmıştır. Ancak, 1989'da Kızıl Ordu'nun çekilmesi ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte, Afganistan ABD siyaseti açısından stratejik önemini kaybetmiş ve bu durum ABD'nin bölgedeki angajmanının dramatik bir şekilde azalmasına yol açmıştır.

Benzer şekilde, 21. yüzyılın başında ABD siyasi liderleri Afganistan'ı "küresel terörizm"in merkezi ve güvenli bir sığınağı olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle ABD, dikkatini ve kaynaklarını Afganistan'a yönlendirmiş, bölgede kapsamlı siyasi ve askeri

müdahalelerde bulunmuştur. Ancak, terörizm tehdidinin algısal olarak azalmasıyla birlikte, Afganistan'ın ABD dış politikasındaki stratejik önceliği ve önemi de azalmıştır. Bu örüntü, ABD'nin Afganistan ile angajmanını tarihsel olarak daha geniş jeopolitik değişimlere ve stratejik zorunluluklara göre nasıl uyarladığını ortaya koymaktadır. Büyük güçler arasındaki dinamiklerin, ABD'nin dış politika kararları üzerindeki belirleyici etkisini yansıtmaktadır.

Çalışma, dış faktörlerin yanı sıra, iç kurumların ve aktörlerin de ABD'nin Afganistan'a yönelik yaklaşımını önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur. Afganistan'ın 1920'li yıllarında tanınma ve diplomatik ilişkiler kurulması talebine rağmen, ABD liderleri bu tanımayı on yıldan fazla bir süre geciktirmiştir. Bu gecikmenin iki temel nedeni vardır. Birincisi, 1921-1933 yılları arasında görev yapan Başkanlar Warren Harding, Calvin Coolidge ve Herbert Hoover'ın izolasyonist politikalarıdır. Bu liderler, uluslararası angajman yerine iç ve bölgesel meseleleri önceliklendirmiştir. İkincisi, bu liderlerin Afganistan'a yönelik olumsuz, önyargılı ve yanıltıcı algılarıdır. Afganistan'ı yarı bağımsız, istikrarsız bir devlet olarak görmüşler; burada yabancıların güvenliğinin sağlanamayacağı ve yabancı çıkarların garanti edilemeyeceği düşüncesine sahip olmuşlardır. Ayrıca Afganistan'da önemli bir ticaret ya da ekonomik fırsat görmemişlerdir. Ülkede Amerikalı vatandaşların bulunmaması da diplomatik ilişkiler kurulmasına yönelik isteksizliklerini pekiştirmiştir. Bu nedenle, Afgan devleti tanınma talebini her gündeme getirdiğinde, ABD liderleri bu konuyu göz ardı etmiş ve konuyu geçiştirmiştir.

Bu durum, 1930'larda uluslararası siyasi manzaranın değişmesi ve ABD'deki yeni liderlikle birlikte değişmiştir. Avrupa, Orta Doğu ve Güney Asya'daki siyasi ve güvenlik olayları, Dışişleri Bakanı William Phillips'in Başkan Franklin Roosevelt'e (1933-1945) yaptığı tavsiye ile birleşerek, Afganistan ile ABD arasında resmi bağların kurulmasına yol açmıştır. Soğuk Savaş döneminde, iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik, ticari ve kültürel değişim ve etkileşimler, ABD siyasi liderlerinin Afganistan'a yönelik görüş ve yaklaşımlarını olumlu şekilde etkilemiştir. Sonuç olarak, hem dış faktör hem de iç gelişmeler, ikili ilişkileri desteklemiş, ancak bu ilerleme, Afgan liderlerinin umduğu düzeye ve kapsamda gerçekleşmemiştir. 1990'larda ise, ABD'nin Afganistan'a yönelik perspektifi ve yaklaşımı, 1920'lerin yaklaşımlarına benzer bir hal almıştır. ABD liderleri için, Afganistan, hiçbir siyasi, ekonomik, sosyal, ideolojik veya güvenlik yararının bulunmadığı bir ülke olmuştur. Soğuk Savaş sırasında etkileşimler ve gelişmeler olmuş olsa da, 1990'larda ABD, uluslararası alanda daha aktif bir politika izlese de, Afganistan'daki devam eden yoğun iç çatışmalar ve bölünmeler, ABD'nin iyi ilişkiler kurmasını engellemiştir.

Benzer şekilde, uluslararası tehditler ve fırsatlar ile iç dinamikler, Afganistan devletini sürekli olarak ABD ile olumlu, yapıcı ve dostane ilişkiler kurmaya yönlendirmiştir. Siyasi, ekonomik ve askeri açıdan zayıf bir devlet olarak Afganistan, bölgesel siyasi güçleri dengelemek, bağımsızlığını ve egemenliğini pekiştirmek, uluslararası örgütlere ve küresel topluluğa entegre olmak amacıyla ABD'nin angajmanını artırmaya sürekli olarak çaba göstermiştir. 1980'ler ve 1990'lar hariç, Afgan liderleri, siyaset, toplum ve eğitim gibi çeşitli alanlarda ABD ile ortak ideolojilere ve düşüncelere sahipti. Bu ortak fikirler ve değerler, Afgan liderlerini Sovyet Rusya yerine ABD'yi tercih etmeye yönlendirmiştir. Daha da önemlisi, mali ve insan kaynaklarının yetersizliği, ekonomik zorluklar, altyapı ve kurumsal eksiklikler ile güvenlik ve savunma alanlarındaki zorluklar gibi içsel ihtiyaçlar, Afganistan devletinin ABD'ye yönelik eylemlerini, politikalarını ve yaklaşımlarını şekillendiren önemli faktörler olmuştur. 1980'ler ve 1990'lar boyunca, Afgan yönetimleri ABD'nin politikalarından ve ideolojilerinden hoşnut olmasalar da, ABD ile iyi ilişkiler kurmaya gayret göstermiştir.

3. Afgan-Amerikan İlişkilerinin Geleceği

Tarihin kendini tekrar ettiği sıkça dile getirilen bir ifadedir ve Afgan-Amerikan ilişkileri söz konusu olduğunda bu durum geçerlidir. 1921'de iki devlet arasında resmi diplomatik ilişkiler yoktu ve Afganistan, ABD'den egemenliğini tanımasını talep etmişti. Ancak ABD, Afganistan'ın bu talebine on yıl boyunca isteksiz ve duyarsız bir şekilde yaklaşmıştır. Yüz yıl sonra, 2021'de tarih tekrar etti. Bilindiği gibi, Taliban 15 Ağustos 2021'de iktidarı ele geçirdi ve ABD, 31 Ağustos 2021'de güçlerini geri çekerek, Kabil büyükelçiliğini kapattı ve Afganistan ile olan resmi diplomatik ilişkilerini sonlandırdı. Ancak, ABD, Şubat 2022'de Doha'da Afganistan İşleri Birimi'ni (Afghanistan Affairs Unit) kurarak konsolosluk hizmetlerini yürütmeye, insani yardımları yönetmeye ve yeni Afgan devleti ile ilişkileri koordine etmek için diğer bölgesel ve uluslararası paydaşlarla iş birliği yapmaya başladı. Mart 2022'de ise ABD, Washington'daki Afganistan büyükelçiliği ile New York ve Kaliforniya'daki Afgan konsolosluklarını kapatma kararı aldı.

ABD ve Taliban arasında karmaşık ve gergin bir ilişki bulunmaktadır, bu ilişki genellikle çatışma ve karşıtlıkla şekillenmiştir. Ağustos 2021'den bu yana, her iki taraf da pragmatik ve temkinli bir angajman izlemektedir. Tarafların her birinin kendine özgü endişeleri ve talepleri bulunmaktadır, bu da etkileşimlerini ve tercihlerine yön vermektedir. ABD için temel endişe, devlet dışı silahlı gruplardan kaynaklanacak güvenlik tehditleridir. ABD'nin Taliban'dan üç temel talebi bulunmaktadır: Afgan topraklarının, ABD ve müttefiklerinin güvenliğini tehdit

eden faaliyetler planlamak veya yürütmek için herhangi bir grup veya birey tarafından kullanılmasının engellenmesi; tüm etnik ve siyasi grupları temsil eden kapsayıcı bir hükümetin kurulması; kadın haklarının saygı gösterilmesi ve korunması, kadınların eğitim, istihdam ve kamusal hayata erişiminin sağlanması.

Öte yandan, Taliban'ın ana endişeleri arasında ABD'nin, Afganistan içindeki ve dışındaki muhalefet gruplarına siyasi ve mali yardım sağlaması, Afganistan'ın iç işlerine müdahale etmesi ve Afganistan'ın hava egemenliğini ihlal etmesi yer almaktadır. Taliban, ABD ve uluslararası toplum tarafından kendi hükümetlerinin tanınmasını, üst düzey üyelerinin BM terörist listesinden çıkarılmasını, tüm ticari, mali ve siyasi yaptırımların kaldırılmasını ve Afgan varlıklarının dondurulmasının çözülmesini talep etmektedir.

Afgan-Amerikan ilişkilerinin geleceği, çatışma mı yoksa gelişim mi yönünde olacağı, uluslararası ve iç dinamiklerin gidişatı belirleyecektir. Tarihsel olarak, iki ülke arasındaki diplomatik angajman ve etkileşimler, hem küresel olayların hem de iç siyasi gelişmelerin ilişkilerini şekillendirmede anahtar roller oynadığını göstermektedir. II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ve küresel "terörle mücadele" gibi önemli küresel olaylar, ABD'nin Afganistan'a olan ilgisinin arttığı ve ülkeye odaklandığı dönemlere katkı sağlamıştır. Diğer taraftan, Afganistan'ın iç siyasi olayları, Afgan komünist darbesi, 1990'lardaki iç savaşlar ve 2021'deki Afgan Cumhuriyeti'nin çöküşü gibi olaylar ise ilişkilerin bozulmasına ve ABD'nin Afganistan'dan sonraki geri çekilmesine yol açmıştır.

Tarihi ve mevcut durumu göz önünde bulundurarak, bu çalışmanın yazarı, çatışma ve ilişkilerin bozulma olasılığının düşük, ilişkilerin gelişme olasılığının ise yüksek olduğunu düşünmektedir. Yazar, bu görüşünü birkaç faktöre dayandırmaktadır: Taliban'ın politikalarındaki ve yapısındaki değişiklik, bölgesel devletlerin tutumu, ABD-Taliban anlaşması ve geçmiş deneyimlerden çıkarılan dersler.

Taliban Politikaları ve Yapısındaki Değişim

Taliban'ın geçmiş hükümeti (1996-2001) ile mevcut hükümeti arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. İlk hükümet döneminde Taliban'ın politikaları çok daha katı, sert, kısıtlayıcı ve baskıcıydı. Ancak o döneme kıyasla, mevcut politikaları görece daha yumuşak ve daha esnektir. Örneğin, ilk hükümet döneminde kadınlar kamusal ve özel alanlarda neredeyse görünmezdi; bir erkek velisi olmadan dışarı çıkmaları zordu, ve kamu kurumlarında çalışan kadın nerdeyse yoktu, eğitim kurumları onlara tamamen kapatılmıştı. Ayrıca, tüm erkeklerin sakal bırakması zorunluydu, öğrenciler sarık takmak zorunda kalıyordu, kot pantolon giymek

yasaktı ve televizyon ile sinema faaliyetleri durdurulmuştu. Buna karşılık, mevcut Taliban hükümetinde bu kısıtlamaların çoğu önemli ölçüde kaldırılmıştır. Kadınlar artık neredeyse tüm kamu kurumlarında yer almakta ve İçişleri Bakanlığı'nda kadın polis memurları bulunmaktadır. Kız çocuklarının 6. sınıfa kadar okula gitmesine izin verilmektedir, bu hak ilk Taliban hükümet döneminde tanınmamıştı. Kamu kurumlarında çalışan erkeklerin sakal bırakması hâlâ zorunluyken, özel sektörde çalışanlar bu konuda serbesttir. Öğrenciler okullarda ve üniversitelerde sarık giymek zorunda değiller. Televizyon ve diğer medya organları faaliyet göstermektedir. Taliban'ın ilk hükümet döneminde (1996-2001) Şii Müslümanlarının dini törenlerini yapmalarına izin verilmezken, şu anda bu törenleri kutlamalarına izin verilmektedir. Bu nedenle, Taliban'ın mevcut politikaları, Afganistan Cumhuriyeti dönemine kıyasla kısıtlayıcı olmaya devam etse de, ilk hükümet dönemine kıyasla daha yumuşak ve umut vericidir.

Bir diğer önemli değişiklik, Taliban'ın yapısındaki dönüşümdür. Bu konuda birkaç önemli fark gözlemlenebilir. Mevcut Taliban hükümeti, etnik ve ideolojik açıdan daha plüralisttir. Şu anki Taliban yapısında hem reformist hem de gelenekçi akımlar bulunmaktadır. Reformistler genellikle 1990'lar ve 2000'lerde doğmuş olan ikinci nesildendir. Bu nesil, farklı fakültelerde eğitim görmüş ve dijitalleşmiş bir dünyada büyümüş, internete erişim sağlayan ve sosyal medya kullanan bireylerdir. Reformistler, Batı ile entegrasyon, işbirliği ve yakınlaşmayı savunurlar. İç politikalarda yapısal ve kalıcı reformları desteklerler ve daha modern, küresel bir bakış açısına sahiptirler. Diğer taraftan gelenekçiler, orijinal Taliban döneminden gelen, daha muhafazakâr ve katı görüşlere sahip olanlardır. Bu grup, geleneksel Taliban ideolojisine sadık kalır ve hukukun sıkı bir şekilde uygulanmasını savunur. Etnik çeşitlilik, Taliban'ın yapısındaki bir diğer önemli değişikliktir. Mevcut Taliban hükümeti, ilk hükümet dönemine kıyasla, daha fazla etnik çeşitliliğe sahip olup, farklı etnik gruplardan üyeler hükümette üst düzey pozisyonlarda yer almaktadır. Örneğin, Özbekler, Tacikler, Hazaralar, Türkmenler ve diğerleri çeşitli yüksek görevlerde bulunmaktadır. Bu kapsayıcılık, Taliban'ın daha geniş bir destek tabanı oluşturma çabalarını ve iç politikada daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsemesini göstermektedir.

Bu politika ve yapıdaki değişiklikler, Taliban'ın otoritesine birçok olumlu sonuç sağlamıştır. Farklı etnik gruplardan üyelerin dahil edilmesi, etnik gerilimleri azaltmış ve toplumun çeşitli kesimlerinden daha fazla işbirliği sağlanmıştır. Bu kapsayıcılık, farklı nüfus arasında temsil edilme ve bir meşruiyet duygusu yaratmakta ve Taliban'ın kontrolünü pekiştirmektedir. Ayrıca, ilk hükümet dönemindeki bazı kısıtlayıcı önlemlerin gevşetilmesi gibi

politika değişiklikleri, halkın olumlu algısını artırmıştır. Kadınların kamusal hayata katılmalarına, sınırlı bir şekilde olsa da izin verilmesi ve televizyon ve sinema gibi bazı kültürel faaliyetlere onay verilmesi, Taliban'ı daha ılımlı ve pragmatik bir güç olarak sunmalarına yardımcı olmuştur. Bu değişiklikler, muhalefet gruplarının Taliban'a karşı destek toplamasını zorlaştırmıştır ve şu anda Taliban'ın yönetimine ciddi bir tehdit oluşturan silahlı bir grup bulunmamaktadır. Bu durum, Taliban'ın ilk hükümet döneminden keskin bir şekilde farklıdır; o dönemde Taliban, çeşitli iç silahlı gruplarla sürekli çatışma halindeydi. Özetle, ideolojik çeşitlilik, etnik kapsayıcılık ve daha ılımlı politikaların birleşimi, Taliban'ın otoritesini önemli ölçüde artırmış ve daha istikrarlı bir yönetim sağlamıştır.

Bölgesel Devletlerin Tutumu

Taliban'ın pragmatik yaklaşımı, komşu ülkelerle ilişkilerin iyileşmesine yol açmıştır. Daha önce Taliban ile sorunlu ilişkileri olan Pakistan, İran, Çin, Hindistan ve Rusya gibi ülkeler, şimdi diplomatik kanallar açmış ve Kabil'deki büyükelçiliklerini faaliyete geçirmiştir. Bu diplomatik angajman, bölgesel politikalarda bir düşmanlıktan işbirliğine doğru bir kaymayı işaret etmektedir. Çoğu bölgesel devlet, yeni Taliban hükümetini kabul etmişken, Tacikistan istisna olarak kalmaktadır. Tacikistan'ın Taliban ile resmi ilişkiler kurmaktaki isteksizliği, tarihsel, etnik ve siyasi nedenler ve gerilimlerle ilgilidir. Bu çerçevede, bölgesel devletlerin Taliban'ın atadığı elçilere kabul göstermeleri ve Kabil'de büyükelçilik açmaları, Taliban hükümetinin de facto tanınmasını göstermektedir. Bu tanıma, Taliban'a uluslararası meşruiyet ve destek sağlamakta, bu da hükümetlerinin istikrarı ve işleyişi için kritik öneme sahiptir. Özellikle, bölgesel devletlerin Taliban'ı tanımaları ve desteklemeleri, ABD ve diğer Batılı ülkeler için açık bir mesaj göndermektedir. Bu, jeopolitik manzaradaki değişimi vurgulamakta ve bölgesel güçlerin Taliban hükümetiyle çalışmaya istekli olduklarını göstermektedir. Bu durum, ABD ve müttefiklerinin Afganistan'a yönelik politikalarını ve yaklaşımını gözden geçirmelerini etkileyebilir ve yeni Afgan hükümetiyle daha yapıcı bir angajman ve verimli diyalog yollarının açılmasına yol açabilir.

Doha Anlaşması

Şubat 2020'de imzalanan Doha Anlaşması, ABD ile Taliban arasındaki ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Anlaşma, her iki tarafa da bağlayıcı taahhütler getirmiş ve iki taraf arasında diyalog, iletişim ve karşılıklı anlayışın sürdürülebilmesi için bir temel oluşturmuştur. Bu bağlamda, ABD elçileri, Taliban temsilcileriyle düzenli olarak Doha'da bir araya gelerek

çeşitli konuları görüşmekte ve spesifik meseleleri ele almaktadırlar. Bu sürekli diyalog, iletişim kanallarının açık tutulması ve karşılıklı endişe ve taleplerin ele alınması açısından kritik öneme sahiptir. Her iki tarafın anlaşmanın koşullarına sadık kalmaya devam etmesi, karşıtlık olasılığını azaltmakta ve istikrarlı ve gelişen ilişkiler için umutları artırmaktadır.

Geçmişten Alınan Dersler

Hem Taliban hem de ABD, geçmişteki karşılıklı gerilimli ilişkilerinden önemli dersler çıkarmıştır. Taliban, uluslararası tanınma, küresel topluluğa entegrasyon ve özellikle ABD ile güçlü diplomatik bağlar kurulmasının, hükümetlerinin sürdürülebilirliği, güvenliği ve istikrarı için kritik öneme sahip olduğunu öğrenmiştir. Bu bağlantılar ve uluslararası kabul olmadan, hükümetin varlığını, istikrarını ve toplumsal refahını sağlamak ve geliştirmek son derece zor olduğunu fark etmişlerdir. ABD ise, Afganistan'ı izole etmenin ve sert siyasi ile ekonomik yaptırımlar uygulamanın yalnızca aşırılığın, kaosun ve krizlerin derinleşmesine yol açtığını kavramıştır. Afganistan'ın uluslararası alanda yalnızlaştırılması ve bunun sonucunda ortaya çıkan güvensizlik, siyasi istikrarsızlık, ekonomik zorluklar ve insani krizler, sadece ülkenin içindeki güvenliği tehdit etmekle kalmamış, aynı zamanda bölgesel ve küresel güvenliği de olumsuz şekilde etkilemiştir.

Bu geçmiş deneyimler, ABD'nin Taliban hükümetiyle daha temkinli ve pragmatik bir politika izlemeye yönelmesine neden olmuştur. 2021 yılından itibaren, iki taraf arasındaki diyalog artmış, ABD bazı siyasi, ekonomik ve seyahat yaptırımlarını gevşetmiştir. Bunun yanı sıra, ABD, Afganistan'a yaklaşık 2,6 milyar dolar değerinde dolaylı yardımlar sağlayarak, Birleşmiş Milletler ve Afganistan'daki STK'lar aracılığıyla, en büyük uluslararası bağışçı konumuna gelmiştir. Bu destek, Afganistan'daki ekonomik istikrarı sağlama çabalarının bir parçası olarak, daha pragmatik ve işbirlikçi bir ilişkiye doğru atılan bir adımı temsil etmektedir.

Bu nedenle, Taliban yönetiminin mevcut politikaları ve iç yapısı, bölgesel devletlerin Afgan hükümetiyle aktif katılımı, Doha anlaşması ve geçmiş deneyimlerden alınan dersler, ilişkilerin bozulma olasılığının düşük, gelişme olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Taliban'ın daha kapsayıcı yaklaşımı, bölgesel devletlerin diplomatik desteği, devam eden ABD-Taliban diyaloğu ve geçmişteki hataların karşılıklı olarak kabulü, daha istikrarlı ve işbirlikçi bir ortam yaratmakta ve uzun vadeli istikrar ve refah için umutları artırmaktadır.

Son olarak, Afganistan ile ABD arasındaki normalleşme meselesi ve ABD'nin Afganistan İslam Emirliği'ni tanıması, Taliban hükümetinin iç ve dış politikasına bağlıdır. Şu anda, iki taraf arasındaki ilişkilerde güvensizlik, derin karşılıklı şüpheler, çatışan bakış açıları ve yanlış

anlamalar hâkimdir. Mevcut koşullar, normalleşme ve tanıma sürecini kısa vadede gerçekleşeceğini kısıtlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için, ABD ve Taliban yönetimi, güven inşa edebilecekleri alanları belirlemelidir. ISIS-K tehdidi, ekonomik krizler, uyuşturucu kaçakçılığı, afyon üretimi ve bölgesel istikrar gibi karşılıklı tehditler ve fırsatlar, her iki tarafın uyum sağlayabileceği ve işbirliği yapabileceği alanlardır. Bu alanlar, yapıcı diyalog, işbirliği ve karşılıklı anlayış için kritik bir temel oluşturur. Ancak, devletlerin niyetleri ve gelecek belirsizdir. Dolaysıyla, Afganistan ile ABD arasındaki normalleşme meselesi ve ABD'nin Afganistan İslam Emirliği'ni tanıması, Taliban yönetiminin eylem ve politikalarına, ABD'nin küresel stratejik önceliklerine ve büyük güçler arasındaki rekabetin gidişatına bağlıdır.

Kaynaklar

Abawi, A. (2012, Aralık 6). Exclusive: US, NATO Behind 'Insecurity' In Afghanistan, Karzai Says. *NBC News*. https://www.nbcnews.com/news/world/exclusive-us-nato-behind-%20insecurity-afghanistan-karzai-says-flna1c7456895 (25.04.2024).

Abenante, D. (2015). Afghanistan 2015: The National Unity Government At Work: Reforms, War, And The Search For Stability. *The Journal of Asia Maior*. https://www.asiamaior.org/?p=121 (10.09.2024).

Acheson, B. (2023). *The Pashtun Tribes in Afghanistan Wolves Among Men*. Philadelphia: Pen and Sword.

Afghan Paper. (2023, Temmuz 20). Bin Ladin'in ABD'ye Iadesi Müslümanlar Için Utanç Vericiydi. https://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=173590 (10.08.2024).

Ahrari, E. M., & Ahrari, S. L. (2017). *The Islamic Challenge and the United States: Global Security in an Age of Uncertainty.* Ontario: McGill-Queen's University Press.

Ak, Ö. (2012). Liderlik Profili Analizi ve Dış Politika: Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan. İçinde E. Efegil & R. Kalaycı (Eds.), *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi*, (501-527). Ankara: Nobel Yayınları.

Alikuzai, H. W. (2013). *A Concise History of Afghanistan in 25 Volumes, v. XIV*. Indiana: Trafford Publishing.

Alikuzai, H. W. (2013). *A Concise History of Afghanistan in 25 Volumes, v. I*. Indiana: Trafford Publishing.

Aljazeera. (2018, Aralık 17). Taliban Meet US Officials In United Arab Emirates. https://www.aljazeera.com/news/2018/12/17/taliban-meet-us-officials-in-united-arab-emirates (01.05.2024).

Aljazeera. (2018, Aralık 21). After Syria, Trump Planning Troop Withdrawal From Afghanistan. https://www.aljazeera.com/news/2018/12/21/after-syria-trump-planning-troop-withdrawal-from-afghanistan (11.09.2024).

Aljazeera. (2021, Mart 6). Afghan President 'Ready To Discuss Elections' To Advance Talks. https://www.aljazeera.com/news/2021/3/6/afghan-president-ready-to-discuss-elections-to-advance-talks (08.04.2024).

Aljazeera. (2021, Temmuz 5). US Left Bagram Without Telling New Commander: Afghan Officials. https://www.aljazeera.com/news/2021/7/5/us-left-bagram-airfield-without-notice-afghan-officials-say *(25.04.2024).*

Allbee, L. (1948). Education As An Implement Of U.S. Foreign Policy, 1938-1948. Doktora Tezi, Yale University.

Aman, F. (2016). *Water Dispute Escalating between Iran and Afghanistan*. Washington DC: Atlantic Council.

Amiry, S. (2018, Aralık 20). Khalilzad In Kabul After UAE Peace Talks. *Tolo News*. https://tolonews.com/afghanistan/khalilzad-kabul-after-uae-peace-talks (13.09.2024).

Amu TV, (2024, Ağustos, 22). Tarihle Buluşma Programı: Eski CIA Ajanı Sarah Adams İle Sohbet. *Youtube*. https://www.youtube.com/watch?v=dK6Wl45WoNE&ab_channel=AmuTV%7C%D8%AA%D9%84%D9%88%DB%8C%D8%B2%DB%8C%D9%88%D9%86%D8%A2%D9%85%D9%88 (09.09.2024).

Andisha, N. (2015). Neutrality in Afghanistan's Foreign Policy. *United States Institute of Peace*, Special Report.

Ansar, M. (2019, Aralık 20). US Presses Taliban For Ceasefire, Intra-Afghan Talks: Sources. *Tolo News*. https://tolonews.com/afghanistan/us-presses-taliban-ceasefire-intra-afghan-talks-sources (13.09.2024).

Antunes, S., & Camisao, I. (2018, Şubat 27). Introducing Realism in International Relations Theory. *E-International Relations*. https://www.e-ir.info/2018/02/27/introducing-realism-in-international-relations-theory/ (16.06.2024).

Aral, B. (2007). Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk. *Uluslararası İlişkiler* 4(14), 39-83.

Ariana News. (2019, Ocak 31). To Slow U.S. Exit, Ghani Offers Trump a Cost Reduction. https://www.ariananews.af/to-slow-u-s-exit-ghani-offers-trump-a-cost-reduction/ (23.04.2024).

Ariana News. (2020, Ekim 9). Afghanistan, Turkmenistan exchange strategic partnership agreement. https://www.ariananews.af/afghanistan-turkmenistan-exchange-strategic-partnership-agreement/ (05.04.2024).

Arnold, A. (1983). *Afghanistan's Two-party Communism: Parcham and Khalq.* California: Hoover.

Arnold, A. (1985). *Afghanistan, the Soviet Invasion in Perspective.* California: Hoover.

Asta Olesen, A. (1995). *Islam and Politics in Afghanistan.* London: Routledge.

Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. *SBF Dergisi 51*(1): 71-114.

Badalič, V. (2019). *The War Against Civilians Victims of the "War on Terror" in Afghanistan and Pakistan.* Cham: Springer Nature.

Balcı, (2014). Realizm. İçinde Ş. Kardaş, & A. Balcı (Eds.), *Uluslararası ilişkilere Giriş*. (119-146). İstanbul: Küre Yayınları.

Barfield, T. (2010). *Afghanistan: A Cultural and Political History.* New Jersey: Princeton University Press.

Barndollar, G. (2019, Ocak 7). There is No Military Victory in Afghanistan. *National Interest*. https://nationalinterest.org/blog/middle-east-watch/there-nomilitary-victory-afghanistan-40892 (10.05.2024).

Barry, B. (2020). *Blood, Metal and Dust How Victory Turned Into Defeat in Afghanistan and Iraq.* New York: Bloomsbury Publishing.

Basit, A. (2021, Ağustos 17). Why Did The Afghan Army Disintegrate So Quickly? *Aljazeera*. https://www.aljazeera.com/opinions/2021/8/17/why-did-the-afghan-army-disintegrate-so-quickly

Bateman, C. (2023). A Problem We Fueled: Learning Lessons from Corruption in Afghanistan. İçinde A. Farhadi, & A. Masys *The Great Power Competition. Lessons Learned in Afghanistan: America's Longest War, v. IV.* (15-36). Cham: Springer.

Bateman, K. (2022, Kasım 3). In Afghanistan, Was a Loss Better than Peace? *United States Institute of Peace*. https://www.usip.org/publications/2022/11/afghanistan-was-loss-better-peace (18.05.2024).

BBC. (2017, Eylül 18). US Sends 3,000 more troops to Afghanistan. https://www.bbc.com/news/world-us-canada-41314428 (02.05.2024).

BBC. (2019, Temmuz 30). Afghanistan War: UN Says More Civilians Killed By Allies Than Insurgents. https://www.bbc.com/news/world-asia-49165676 (24.04.2024).

Bergen, P., & Klayman, R. (2001). *Holy War Inc.: Inside the Secret World of Osama Bin Laden*. New York: Free Press.

Berkowitz, B., & Goodman, A. (1988). The Logic of Covert Action. *The National Interest*. 51, 38-46.

Bezhan, F. (2020, Kasım 14). Afghanistan Pinned Hopes For Change On Biden, But U.S. Likely To Stay Course Set By Trump. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. https://www.rferl.org/a/insight-afghanistan-pinned-hopes-for-change-on-biden-but-u-s-likely-to-stay-course-set-by-trump/30948839.html (13.09.2024).

Biden, B. (2022). National Security Strategy. Washington, DC.

Biden, J. (2021). National Security Strategy. Washington, DC.

Billing, L. (2022, Aralık 15). The Night Doctrine: The Truth About Afghanistan's Zero Unit Night Raids. *Pro-Publica*. https://www.propublica.org/article/afghanistan-night-raids-zero-units-lynzy-billing (10.09.2024).

Blanco, L. F. (2015). On The Uses And Functions Of Strategic Partnership In International Politics: Implications For Agency, Policy And Theory. Doktora Tezi. Bielefeld University.

Blumenthal, D. (2020). *The China Nightmare: The Grand Ambitions of a Decaying State.* Washington D.C: AEI Press.

Bobin, F. (2013, Aralık 10). Hamid Karzai: The United States behaves in Afghanistan like a colonial power. *Le Monde*. https://www.lemonde.fr/en/archives/article/2022/03/23/hamid-karzai-the-united-states-behaves-in-afghanistan-like-a-colonial-power_5979047_113.html (17.04.2024).

Bose, P. (2020). *Intervention Narratives Afghanistan, the United States, and the Global War on Terror.* New Jersey: Rutgers University Press.

Bossin, Y. V. (2004). The Afghan Experience with International Assistance. İçinde J. Montgomery, & D. Rondinelli (Eds.), *Beyond Reconstruction in Afghanistan: Lessons from Development Experience,* (75-92). New York: Palgrave Macmillan.

Braithwaite, R. (2011). *Afgantsy: The Russians in Afghanistan 1979-89.* Oxford: Oxford University Press.

Brands, H. (2023). *The New Makers of Modern Strategy: From the Ancient World to the Digital Age*. New Jersey: Princeton University Press.

Branigin, W. (1980, Ocak 20). American Correspondents Leave Afghanistan. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1980/01/20/american-correspondents-leave-afghanistan/635e04ad-de90-4948-9407-61f4f0396992/ (17.05.2024).

Brooking, S. (2022). Why Was a Negotiated Peace Always Out of Reach in Afghanistan? Opportunities and Obstacles, 2001-21, *United States Institute of Peace*, No: 184. Washington, DC.

Bush, G. (2002). National Security Strategy. Washington, DC.

Byroade, H. A. (1961). *The Changing Position of Afghanistan in Asia*. Washington, DC. US Department of State.

Cage International. (2021, Kasım 26). Commemorating the twin Massacres of Qala-i-Jangi and Dasht-i-Leili 20 years on. https://www.cage.ngo/articles/commemorating-the-twin-massacres-of-qala-i-jangi-and-dasht-i-leili-20-years-on (16.09.2024).

Carr. E. H. (2016). *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939*. London: Palgrave Macmillan.

CBS News. (2001, Eylül 11). Taliban Won't Turn Over Bin Laden. https://www.cbsnews.com/news/taliban-wont-turn-over-bin-laden/ (05.06.2024).

CBS News. (2004, Ekim 29). Bin Laden claims responsibility for 9/11. https://www.cbc.ca/news/world/bin-laden-claims-responsibility-for-9-11-1.513654

CBS News. (2019, Şubat 1). Facing U.S. Withdrawal, Afghan Leader Pitches Trump Cost Savings. https://www.cbsnews.com/news/afghan-president-sends-letter-to-trump-on-proposed-troop-drawdown/ (23.04.2024).

Center For Civilians Conflict. (2012, Nisan 10). Civilian Safety Must Be Prioritized During Afghan Night Raids. https://civiliansinconflict.org/press-releases/civilian-safety-must-prioritized-afghan-night-raids/ (19.03.2024).

Central Intelligence Agency, CIA. (1961). Geographic Support Project: The Durand Line *CIA Office of Research and Reports*.

Central Intelligence Agency, CIA. (1974). Special Report, Afghanistan: President Daoud's First Six Months.

Central Intelligence Agency, CIA. (1963). *Special Report: Afghanistan Under King Zahir Shah*.https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79-00927A004100110003-4.pdf.

Çevik, S., & Amanat, A. H. (2020). The Impact Of International Aid On Economic Growth Of Afghanistan. *EUL Journal of Social Sciences* 11(2), 99-114.

China Daily. (2012, Haziran 8). China, Afghanistan In Strategic Partnership. https://www.chinadaily.com.cn/china/2012-06/08/content_15489241.htm (07.06.2024).

China Daily. (2023, Mayıs 16). China's Sci-Tech Development Sees Great Progress Over Past Decade. https://www.chinadailyhk.com/hk/article/331244 (09.06.2024).

Christensen, T. (1996). *Useful Adversaries: Grand Strategy, Domestic Mobilisation, and Sino-American Conflict 1947-1958.* New Jersey: Princeton University Press.

Christian Friedrich Ostermann, C. F. (2004). New Evidence On The War In Afghanistan. *Cold War International History Project Bulletin*, 14(15), 139-272.

Clapp-Wincek, C., & Baldwin, E. (1983). The Helmand Valley Project in Afghanistan. *US Agency for International Development,* Evaluation Special Study No. 18.

Clark, K. (2014, Eylül 25). Karzai struggles against foreign detentions – state releases Taleban? *Afghan Analysts*. https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/rights-freedom/karzai-struggles-against-foreign-detentions-state-releases-taleban/ (10.09.2024).

Clements, F. A. (2003). *Conflict in Afghanistan: A Historical Encyclopedia,* California: ABC-CLIO, 2003.

CNN. (2001, Eylül 21). White House Warns Taliban: We will Defeat You. https://edition.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/central/09/21/ret.afghan.taliban/

Cogan, C. (2004). The Iraq Crisis and France: Heaven-Sent Opportunity or Problem from Hell. *French Politics, Culture & Society* 22(3), 120-134.

Coll, S. (2004). *Ghost Wars: The Secret History of CIA, Afghanistan, And Bin Laden, From Soviet Invasion to September 10, 2001.* New York: Penguin Press.

Coll, S., & Entous, A. (2021, Aralık 10). The Secret History of the U.S. Diplomatic Failure in Afghanistan. Newyorker. *https://www.newyorker.com/magazine/2021/12/20/the-secret-history-of-the-us-diplomatic-failure-in-afghanistan* (25.04.2024).

Columbus, F. H. (2003). *The National Security Strategy of the United States of America.* New York: Novinka Books.

Committee of Foreign Relations United States Senate. (2010). *Civilian Strategy for Afghanistan: A Status Report in Advance of the London Conference*. Washington D.C: US Government Printing Office.

Committee of Foreign Relations United States Senate. (2010). *Perspectives on Reconciliation Options in Afghanistan*. Washington D.C: US Government Printing Office.

Congressional Research Service, CRS. (2021). *Renewed Great Power Competition: Implications for Defense-Issues for Congress*, CRS. Washington D.C.

Congressional Research Service, CRS. (2024). Russia's Nuclear Weapons. *CRS*. https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12672 (19.09.2024).

Congressional Research Service, CRS. (2024). *Great Power Competition: Implications for Defense-Issues for Congress*, CRS. Washington, D.C.

Connolly, G. (2020). *The Rise Of China: Implications For Global And Euro-Atlantic Security*. NATO Parliamentary Assembly.

Cora Goldstein, C. (2012). The Afghanistan Experience: Democratization by Force. *Parameters* 42(3), 18-31.

Cordesman, A. H. (2022). Ranking the World's Major Powers: A Graphic Comparison of the United States, Russia, China, and Other Selected Countries. *Center for Strategic and International Studies*. Washington, D.C.

Cordesman, A. H. (2024). *China's Emergence as a Superpower A Graphic Comparison of the United States, Russia, China, and Other Major Powers*. Center for Strategic and International Studies (CSIS). Washington, D.C. https://www.csis.org/analysis/chinas-emergence-superpower (19.09.2024).

Council on Foreign Relations. (2021, Haziran 17). What Happened When China Joined the WTO? https://education.cfr.org/learn/reading/what-happened-when-china-joined-wto#:~:text=U.S.%20hopes%20.%20.%20.&text=Clinton%20and%20others%20championed%20China's,give%20up%20little%20in%20return. (09.06.2024).

Council on Foreign Relations. (t.y.) 2017 - 2021 Trump's Foreign Policy Moments. https://www.cfr.org/timeline/trumps-foreign-policy-moments (10.06.2024).

Crawford, N. (2018). Human Cost of the Post-9/11 Wars: Lethality and the Need for Transparency, *Watson Institute, Costs of War*. Rhode Island.

Crawford, N. C. (2020). Costs of War: Afghanistan's Rising Civilian Death Toll Due to Airstrikes. *Watson Institute, Brown University*. https://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2020/Rising%20Civilian%20Death%20Toll%20in%20Afghanistan_Costs%20of%20War_Dec%207%202020.pdf (19.03.2024).

Cristol, J. (2019). *The United States and the Taliban before and after 9 11.* New York: Palgrave Macmillan.

Cullather, N. (2002). Damming Afghanistan: Modernization in a Buffer State. *The Journal of American History*, 89(2), 512-537.

Damla Kocatepe, D. (2024). The Helmand River Water Dispute Between Iran And Afghanistan: Historical Background, Potential Risks And Proposed Solutions. *KAUJEASF* 15(29), 308- 333.

Daniel Hurst, D. (2023, Mart 2). China leading US in technology race in all except a few fields, thinktank finds. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/world/2023/mar/02/china-leading-us-in-technology-race-in-all-but-a-few-fields-thinktank-finds (09.06.2024).

Daudzai, H. (2021). *The State-Building Dilemma in Afghanistan.* Berlin: Budrich Academic Press.

David J. Karl, D. J. (2013, Ekim 24). Why Karzai Doesn't Trust America. *The National Interest*. https://nationalinterest.org/print/commentary/why-karzai-doesnt-trust-america-9301 (19.04.2024).

Dawn. (2021, Mart 23). Rejecting US Peace Plan, Afghan President To Offer Election In Six Months. https://www.dawn.com/news/1614164 (13.09.2024).

Dee, M. (2024). *Understanding International Politics: The Student Toolkit.* London: Bloomsbury Academic.

Delvoie, L. A. (2002, Ekim 1). Multilateralism or unilateralism: whither American foreign policy? Policy Options. https://policyoptions.irpp.org/magazines/disarming-iraq/multilateralism-or-unilateralism-whither-american-foreign-policy/

Department of Defense. (2010). *Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan.* Washington. D.C.

Department of Defense. (2018). *National Defense Strategy*. Washington D.C.

Department of Homeland Security. (t.y.). Creation of the Department of Homeland Security. https://www.dhs.gov/creation-department-homeland-security

Derksen, D. (2014). Reintegrating Armed Groups in Afghanistan Lessons from the Past. US Institute of Peace. Washington, DC.

Devlen, B., & Özdamar, Ö. (2009). Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises. İçinde A. Freyberg-Inan, E. Harrison, & P. James (Eds.), *Rethinking Realism in International Relations* (136-160). Maryland: The Johns Hopkins University Press.

Dilip Mukerjee, D. (1975). Afghanistan under Daud: Relations with Neighboring States. Asian Survey 15(4), 301-312.

Dobbins, J. ve diğerleri. (2008). *After the War: Nation-Building from FDR to George W. Bush.* California: RAND Corporation.

Dobbins, J., & Malkasian, C. (2015). Time to Negotiate in Afghanistan: How to Talk to the Taliban. *Foreign Affairs* 94(4), 53-64.

Donnelly, J. (2000). *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dorani, S. (2019). America In Afghanistan: Foreign Policy and Decision Making, from Bush to Obama to Trump. New York: I.B. TAURIS.

Dorronsoro, G. (2005). *Revolution Unending: Afghanistan, 1979 to the Present*. Columbia: Columbia University Press.

Dueck, C. (2006). *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy.* New Jersey: Princeton University Press.

Duignan, B. (2023). USA Patriot Act. *Encyclopedia Britannica*. https://www.britannica.com/topic/USA-PATRIOT-Act

Dunleavy, J., & Hasson, J. (2023). *Kabul: The Untold Story of Biden's Fiasco and the American Warriors Who Fought to the End.* New York: Center Street.

Editors of Encyclopaedia (2016). Most-favoured-nation treatment. *Encyclopedia Britannica*. https://www.britannica.com/topic/most-favored-nation-treatment

Eikenberry, K. W. (2013). The Limits of Counterinsurgency Doctrine in Afghanistan: The Other Side of the COIN. *Foreign Affairs* 92(5), 59-74.

Elman, C. (1996). Horses for courses: why not neorealist theories of foreign policy? *Security Studies* 6: 7-53.

Erfanyar, A. S. (2012, Ocak 27). Strategic cooperation pact inked with Italy. *Pajhwok Afghan News.* https://pajhwok.com/2012/01/27/strategic-cooperation-pact-inked-italy/

Ernst, D. (2014, Kasım 25). Afghanistan's Ashraf Ghani Lifts Bans On Night Raids Against Taliban. The Washington Times. https://www.washingtontimes.com/news/2014/nov/25/afghanistans-ashraf-ghani-lifts-bans-night-raids-a/ (10.09.2024).

Euro News. (2021, Mart 8). Blinken'in Mektubunun Eşref Gani Tarafından Alındığının Teyidi; Afgan Hükümetinin Diktatörlük Barış Planına Muhalefeti [Farsça]. https://parsi.euronews.com/2021/03/08/reactions-to-blinken-letter-about-afghanistan-peace-plan (08.04.2024).

European Country of Origin Information Network. (2024, Mayıs 10). Afghanistan: Pashtuns and the Pashtunwali. https://www.ecoi.net/en/file/local/2106990/2024-04-10_COI_CMS_Research+Paper+Afghanistan_+Pashtuns+and+the+Pashtunwali.pdf

Fairweather, J. (2014). *The Good War: Why We Couldn't Win the War or the Peace in Afghanistan*. New York: Basic Books.

Fakılı, Ş. (t.y.). Afganistan'ın Yeniden İmarına Yönelik Uluslararası Girişimler ve Türkiye. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/afganistan_in-yeniden-imarina-yonelik-uluslararasi-girisimler-ve-turkiye.tr.mfa

Food and Agriculture Organization of the United Nations, UNFAO. (t.y.). *Constitution of the Islamic Republic of Afghanistan*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. https://faolex.fao.org/docs/pdf/afg72553.pdf

Farrell, T. (2017). *Unwinnable: Britain's War in Afghanistan, 2001-2014.* London: Bodley Head.

Federation of American Scientists. (2024, Mart 29). Status Of World Nuclear Forces. *FAS*. https://fas.org/initiative/status-world-nuclear-forces/ (09.06.2024).

Finn, S. (t.y.). Thomas Hobbes: Methodology. *International Encyclopedia of Philosophy*. https://iep.utm.edu/hobmeth/#H3 (Erişim. 26.08.2024).

Firoozabadi, J., & Ashkezari, M. (2016). Neo-Classical Realism in International Relations. *Asian Social Science* 12(6), 95-99.

Flavio Inocencio, F. (2014). *Reconceptualizing Sovereignty in the Post-National State*. Indiana: Author House.

Freedman, L. (2013). *Strategy: A History.* Oxford: Oxford University Press.

Fremont-Barnes, G. (2009). *The Anglo-Afghan Wars, 1839-1919.* California: Osprey.

Gall, C. (2014). The Wrong Enemy: America in Afghanistan, 2001-2014. Massachusetts: Houghton Mifflin Harcourt.

Gandhi, S. (2004, Ocak 30). Taliban File Update. *The National Security Archive*. https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/index3.htm

Garamone, J. (2011, Haziran 23). Obama Announces Troop Reductions, Way Forward In Afghanistan. US Air Force. https://www.af.mil/News/Article-Display/Article/112994/obama-announces-troop-reductions-way-forward-in-afghanistan/ (11.09.2024).

Gates, R. (1996). *From the Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War.* New York: Simon & Schuster Paperbacks.

Gates, R. M. (2020). *Exercise of Power American Failures, Successes, and a New Path Forward in the Post-Cold War World*. New York: Alfred Knopf.

Ghani, A. (2021, Mayıs 4). Afghanistan's Moment of Risk and Opportunity. *Foreign Affairs*. https://www.foreignaffairs.com/print/node/1127479 (08.04.2024).

Gheorghiu, O. C. (2018). *British and American Representations of 9/11: Literature, Politics and the Media.* Cham: Springer International Publishing.

Gibbon, K. F. (2021, Ağustos 28). Pashtunwali: Pashtun Traditional Tribal Law in Afghanistan. Cultural Property News. https://culturalpropertynews.org/pashtunwali-pashtun-traditional-tribal-law-in-afghanistan/

Gilpin, G. (1984). The Richness of the Tradition of Political Realism. *International Organization*, 38(2): 287-304.

Gilpin, G. (1986). The Richness of the Tradition of Political Realism. İçinde R. Keohane (Ed.), *Neorealism and its Critics* (pp. 301-321). New York: Columbia University Press.

Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gilpin, R. (2001). *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. New Jersey: Princeton *Economic* Press.

Gilmore. G. (2011). A Kinder, Gentler Counter-Terrorism: Counterinsurgency, Human Security and the War on Terror. Security Dialogue 42(1) (2011), 21-37.

Glaser, C. (1996). Realist as Optimists: Cooperation as Self-help. İçinde B. Frankel (Ed.), *Realism Restatements and Renewal* (pp. 122-165). London: Frank Cass.

Goldstein, J., & Keohane, R. O. (1993). Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change. New York: Cornell University Press.

Goodman, M. B., & Sutton, T. (2015, Mart 17). Tackling Corruption in Afghanistan: It's Now or Never. Center for American Progress. https://www.americanprogress.org/article/tackling-corruption-in-afghanistan-its-now-or-never/ (16.09.2024).

Gopal, A. (2014). *No Good Men Among the Living America, the Taliban, and the War through Afghan Eyes American.* New York: Metropolitan.

Gossman, P. (2019, Aralık 11). Afghanistan Papers Detail US Role in Abuse. *Human Rights Watch*. https://www.hrw.org/news/2019/12/11/afghanistan-papers-detail-us-role-abuse (16.04.2024).

Gregorian, V. (1969). *The Emergence of Modern Afghanistan: Politics of Reforms and Modernization*. Palo Tolo: Stanford University Press.

Grieco, J. M. (1988). Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism. *International Organization* 42(3): 485 – 507.

Grim, R. (2017, Ağustos 22). The Taliban Tried to Surrender and the U.S. Rebuffed Them. Now Here We Are. *The Intercept*. https://theintercept.com/2017/08/22/afghanistan-donald-trump-taliban-surrender-here-we-are/ (12.09.2024).

Gul, A. (2019, Ocak 25). Ghani Concerned About Exclusion From US-Taliban Talks. VOA. https://www.voanews.com/a/ghani-voices-concern-about-exclusion-from-us-taliban-talks/4758962.html (13.09.2024).

Güleç, C. (2018). Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri. *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 3*(1), 79-102.

Hakim, Y. (2013, Ekim 7). Afghanistan's Hamid Karzai says NATO caused great suffering. BBC. https://www.bbc.com/news/world-24433433 (09.05.2024).

Hamzaoğlu, H. (2022). Uluslararası İlişkilerde Hobbesçu Perspektif: Teorik Bir Değerlendirme. *TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi* 14853): 100-110.

Hanasz, P. (2011). Easier Said Than Done: The Afghan Peace and Reintegration Program. *Security Challenges* 7(3), 43-50.

Haqqani, H. (2018, Aralık 5). Afghanistan's Taliban Is in It to Win It. *Foreign Policy*. https://foreignpolicy.com/2018/12/05/afghanistans-taliban-is-in-it-to-win-it/ (10.05.2024).

Harrison, E. G. (2013, Kasım 24). Hamid Karzai Refuses To Sign US-Afghan Security Pact. https://www.theguardian.com/world/2013/nov/24/hamid-karzai-refuses-to-sign-us-afghan-security-deal (19.04.2024).

Hasan, Z. (1964). The Foreign Policy Of Afghanistan. *Pakistan Horizon* 17(1), 48.57.

Haslam, J. (2002). *No Virtue Like Necessity: Realist Thought in International Relations since Machiavelli*. New Haven: Yale University Press.

Hassan, Ö. (2024). *Why the European Union Failed in Afghanistan: Transatlantic Relations and the Return of the Taliban.* Bristol: Bristol University Press.

Heginbotham, E., & Eisenman, J. (2018). China and the Developing World: A new Global Dynamic. İçinde E. Heginbotham, & J. Eisenman (Eds.), *China Steps Out: Beijing's Major Power Engagement with the Developing World* (pp. 20-45). New York: Routledge.

Henderson, C. (2004). The Bush Doctrine: From Theory To Practice. *Journal of Conflict & Security Law.* 9(1), 3-24.

Hermann, M. G., & Joe D. Hagan, J. D. (1998). International Decision Making: Leadership Matters. *Foreign Policy*, (110), 124-137.

Hermann, M. G., ve diğerleri, (2001). Who Leads Matters: The Effects of Powerful Individuals. International Studies Review 3(2), 83-131.

Heuser, B. (2019). The History of the Practice of Strategy from Antiquity to Napoleon. İçinde J. Baylis, J. J. Wirtz, & C. S. Gray (Eds.), *Strategy in the Contemporary World An Introduction to Strategic Studies*, (19-35). Oxford: Oxford University Press.

Hilali, A. Z. (2017). *US-Pakistan Relationship: Soviet Invasion of Afghanistan*. London: Routledge.

Hilde, P. S. (2024). NATO In Afghanistan. İçinde J. A. Olsen (Ed.) *Routledge Handbook of NATO* (pp. 180-210). New York: Routledge.

Holbrook, D. (2014). *El-Kaide Doktrini: The Framing and Evolution of the Leadership's Public Discourse.* New York: Bloomsbury Academic.

Holmes, L. (2015). *Corruption: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University

Homeland Security Digital Library. (2014). Counterterrorism: Joint Publication 3-26. https://www.hsdl.org/c/view?docid=759133 (06.03.2024).

Horn, B., & Spencer, E. (2016). *Canadian Forces in Afghanistan 3-Book Bundle: No Easy Task, No Ordinary Men, No Lack of Courage.* Toronto: Dundurn Press.

Huang, Q., & Deng, Q. (2023). *The Road Towards Common Prosperity*. Pekin: China Social Sciences Press.

Hudson, V. (2014). The History And Evolution Of Foreign Policy Analysis. İçinde V. Hudson, & B. Day (Eds.), *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory, ed. Valerie Hudson, & Benjamin Day* (pp. 11-30). New York: Rowman & Little field.

Human Rights Watch, HRW. (2004, Mart). *Enduring Freedom: Abuses by U.S. Forces in Afghanistan*. New York: HRW. https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/afghanistan0304.pdf (20.03.2024).

Human Rights Watch, HRW. (2008, Eylül). *Troops in Contact: Airstrikes and Civilian Deaths in Afghanistan*. https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/afghanistan0908webwcover_0.pdf (20.03.2024).

Human Rights Watch, HRW. (2011, Mart). Detained and Denied in Afghanistan: How to Make US Detention Comply with the Law. HRW. https://humanrightsfirst.org/library/detained-and-denied-in-afghanistan-2/ (16.04.2024).

Human Rights Watch, HRW. (2019, Ekim 19). *They've Shot Many Like This: Abusive Night Raids by CIA-Backed Afghan Strike Forces*. New York: HRW.

Hussainkhail, F. (2019, Ekim 22). Trump Invites Ghani to US After Discussing Peace Process. Tolo News. https://tolonews.com/afghanistan/trump-invites-ghani-us-after-discussing-peace-process (02.09.2024).

Hwang, J., & Glosserman, B. (2010). The Concept of China as a Responsible Stakeholder: Seen from Washington, Beijing and Seoul. *International Journal of Korean Unification Studies* 19(2), 151-174.

Hynek, N. & Marton, P. (2012). *State-building in Afghanistan Multinational Contributions to Reconstruction.* New York: Taylor & Francis.

IBP. (2013). *NATO Military Forces, Strategy, Structure and Operations Handbook: Volume 1, Strategic Information.* Washington, D.C. International Business Publications.

Ibrahimi, S. Y. (2023). State Fragility Trap And Conflict In Afghanistan (2001–2021). İçinde D. Carment, & Y. Samy (Eds.). *Handbook of Fragile States*, (pp. 285-298). Massachusetts: Edward Elgar Publishing.

Ikenberry, J., Mastanduno, M., & Wohlforth, W. C. (2009). Introduction: Unipolarity, State Behavior, and Systemic Consequences. *World Politics* 61(1), 1-27.

Inc. IBP. (2017). *US Presidential Doctrines Handbook: Volume 1 President Barack Obama Doctrine: Strategic Information and Materials*. Washington: IBP.

Integrity Watch Afghanistan, IWA. (2007). *Afghan Perceptions of Corruption: A Survey Across Thirteen Provinces*. Kabul: IWA.

Irwin, L. G. (2012). *Disjointed Ways, Disunified Means: Learning from America's Struggle to Build an Afghan Nation*. South Carolina: CSIPP.

Jabeen, M., Mazhar, M. S., & Goraya, N. S., (2010). US-Afghan Relations: A Historical Perspective of Events of 9/11. *A Research Journal of South Asian Studies* 25(1), 143-173.

Jackson, R. (2005). Security, Democracy, and the Rhetoric of Counter-Terrorism. *Democracy and Security* 1(2), 147-171.

Jackson, R., Sorensen, G., & Moller, J. (2019). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.

Jalali, A. A. (2015). Forging Afghanistan's National Unity Government. *US Institute of Peace*, Washington D.C.

Jalali, A. A. (2016). Afghanistan National Defense and Security Forces Mission, Challenges, And Sustainability. *United States Institute of Peace*, No. 115.

Jalali, A. A. (2017). *A Military History of Afghanistan: From the Great Game to the Global War on Terror.* Kansas: University Press of Kansas.

Jamal, A. S., & Maley, W. (2023). *The Decline and Fall of Republican Afghanistan*. London: Hurst.

Jervis, R. (2017). *Perception and Misperception in International Politics*. New Jersey: Princeton University Press.

Johnson, J. (2016). *Anti-Corruption Strategies in Fragile States: Theory and Practice in Aid Agencies.* Massachusetts: Edward Elgar.

Johnson, T. (2018). Taliban Narratives: The Use and Power of Stories in the Afghanistan Conflict. Oxford: Oxford Press.

Johnson, T. (2023). Was There Ever A Plausible Effort For Peace Negotiations In Afghanistan And What Went Wrong With The United States' Approach To Afghanistan. İçinde A. Farhadi, & A. Masys (Eds.), *The Great Power Competition, Lessons Learned in Afghanistan: America's Longest War, Volume 4*. (pp. 209-226).Florida: Springer.

Johnson, T. H., & Adamec, L. W. (2021). *Historical Dictionary of Afghanistan*. London: Rowman & Littlefield.

Johnston, A. I. (1995). Thinking about Strategic Culture. *International Security*, 19(4), 32-64.

Joint Chief of Staffs. (2018). Counterinsurgency: Joint Publication 3-24. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_24.pdf (05.03.2024).

Julian, K. W. (2023). Political Realism in International Relations. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy.* https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/realism-intl-relations/ (22.06.2024).

Julie, L. (2016). US Foreign Policy and the Soviet-Afghan War: A Revisionist History. Harvey M. Applebaum '59 Award. 9. https://elischolar.library.yale.edu/applebaum_award/9/

Just Security. (2014, Ekim 2). Security And Defense Cooperation Agreement between the Islamic Republic Of Afghanistan and the United States Of America. https://www.justsecurity.org/wp-content/uploads/2014/10/BSA-ENGLISH-AFG.pdf

Kagan, K. (2006). Redefining Roman Grand Strategy. *The Journal of Military History* 70(2): 333–362.

Kakar, J. H. (2012, Mayıs 21). Strategic Pact Signed with Australia. *Pajhwok Afghan News.* https://pajhwok.com/2012/05/21/strategic-pact-signed-australia/

Kakar, J. H. (2012, Ocak 28). Strategic cooperation pact signed with France. *Pajhwok Afghan News.* https://pajhwok.com/2012/01/28/strategic-cooperation-pact-signed-france/

Kathy Gannon, K. (2021, Temmuz 6). US Left Afghan Airfield At Night, Didn't Tell New Commander. *Associated Press*. https://apnews.com/article/bagram-afghanistan-airfield-us-troops-f3614828364f567593251aaaa167e623 (25.04.2024).

Katzman, K. (2013). Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy, *Congressional Research Service.*

Keane, C. (2016). *US Nation-Building in Afghanistan*. New York: Routledge,

Kerrigan, H. (Ed.). (2018). *Historic Documents of 2017.* London: SAGE.

Kerrigan, H. & CQ Press, (2015). *Historic Documents of 2014*. London: SAGE.

Khaama Press. (2012, Ocak 29). Afghanistan signs strategic pact with United Kingdom. https://www.khaama.com/afghanistan-and-united-kingdom-sign-long-term-cooperation-agreement-852/

Khan, A., Hassan, L., Almukhtar, S., & Shorey, R. (2021, Aralık 18). The Civilian Casualty Files. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/interactive/2021/us/civilian-casualty-files.html#credible-reports (27.04.2024).

Khosa, A. (2021, Ağustos 2). Hasty Peace Deal Brought War, Legitimacy to Taliban: Ghani. *Awaz the Voice*. https://www.awazthevoice.in/world-news/hasty-peace-deal-brought-war-legitimacy-to-taliban-ghani-4583.html. (07.04.2024).

Kitchen, N. (2010). Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation. *Review of International Studies*, 36(1), 117-143.

Klassen, J. (2013). Methods of Empire: State Building, Development, and War in Afghanistan. İçinde J. Klassen & G. Albo (Eds.), *Empire's Ally: Canada and the War in Afghanistan* (pp. 139-180). Toronto: University Toronto Press.

Knowlton, B. (2001, Aralık 7). Rumsfeld Rejects Plan to Allow Mullah Omar to Live in Dignity: Taliban Fighters Agree to surrender Kandahar. *New York Times*. https://www.nytimes.com/2001/12/07/news/rumsfeld-rejects-planto-allow-mullah-omar-to-live-in-dignity-taliban.html (12.09.2024).

Kösebalaban, H. (2011). *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism, and Globalization*. New York: Palgrave Macmillan.

Kowert, P. A., & Hermann, M. G. (1997). Who Takes Risks? Daring and Caution in Foreign Policy Making. *Journal of Conflict Resolution* 41(5), 611-637.

Kraut, A. (2016). Make America Great Again... Again? *Center for Migration Studies of New York*. New York.

Kristian, B. (2019, Mayıs 2). Here Are 3 Bad Reasons We're Still in Afghanistan. *Reason Magazine*. https://reason.com/2019/05/02/here-are-3-bad-reasons-were-still-in-afghanistan/ (08.05.2024).

Kuma, A. (2021). *Dynamics of Global Terrorism*. Yeni Delhi: K.K. Publications.

Laipson, E. (2015, Haziran 15). For 21st-Century Problems, States Seek Partnerships, Not Alliances. *World Politics Review*. https://www.worldpoliticsreview.com/for-21st-century-problems-states-seek-partnerships-not-alliances/ (22.08.2024).

Langari, S. Z. (2021, Nisan 7). President Ghani Defends His Peace Plan. *Tolo News*. https://tolonews.com/afghanistan-171305 (13.09.2024).

Lansford, T. (2007). *Historical Dictionary of U.S. Diplomacy Since the Cold War.* Maryland: Scarecrow Press.

Laruelle, M., & Peyrouse, S. (2013). *Mapping Central Asia: Indian Perceptions and Strategies*. Farnham: Ashgate Publishing.

Layne, C. (1993). The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Rise. *International Security* 17(4), 5-51.

Leake, E. (2022). *Afghan Crucible: The Soviet Invasion and the Making of Modern Afghanistan*. Oxford: Oxford University Press.

Lebovic, J. (2019). *Planning to Fail: The US Wars in Vietnam, Iraq, and Afghanistan.* Oxford: Oxford University Press.

Lee, C., & Kube, C. (2017, Ağustos 3). Trump Says US Losing Afghan War in Tense Meeting With Generals. *NBC News*. https://www.nbcnews.com/news/us-news/trump-says-u-s-losing-afghan-war-tense-meeting-generals-n789006 (11.05.2024).

Leonhard, R. & Conley, J. (2013). *Undergrounds in Insurgent, Revolutionary, and Resistance Warfare Original*. North Carolina: USASOC.

Lewicki, Z. (2019). *Donald Trump's Foreign Policy: Change Of Substance Or Only Of Style?* Krakowskie Studia Międzynarodowe.

Lewis, B. (1998). License to Kill: Usama Bin Ladin's Declaration of Jihad. *Foreign Affairs,* 77(6), 14-19.

Lobell, S. (2009). Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: A Neoclassical Realist Model. İçinde J. Taliaferro, S. Lobell, & N. Ripsman (Eds.), *Neoclassical Realism: The State, And Foreign Policy* (pp. 42-74). Cambridge: Cambridge University Press.

Lobell, S. E. (2017). Structural Realism/Offensive and Defensive Realism," *Oxford Research Encyclopedias, International Studies.* https://oxfordre.com/internationalstudies/display/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-304 (19.06.2024).

Löfflmann, G. (2023). The Bush Doctrine Redux: Changes And Continuities In American Grand Strategy Since 9/11. *International Politics.* 61(3), 501-522.

Loschky, J. (2022, Aralık 1). Afghans View US Leadership Poorly a Year After Withdrawal. *Gallup*. https://news.gallup.com/poll/406094/afghans-view-leadership-poorly-year-withdrawal.aspx

Maaroof, M. K. (1987). *Afghanistan in World Politics: A Study of Afghan-US Relations.* Indiana: Gian Publishing House.

Mack, A. (1975). Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict. *World Politics* 27(2), 175-200.

Macro Trends. (t.y.). Afghanistan GDP 1960-2024. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/AFG/afghanistan/gdp-gross-domestic-product (11.09.2024).

Male, B. (1982). *Revolutionary Afghanistan A Reappraisal*. Oxfordshire: Routledge.

Malik, H. (2016). *Soviet-Pakistan Relations and Post-Soviet Dynamics, 1947–92*. Berlin: Springer.

Malikzada, N., & Trevor Filseth, T. (2023, Ağustos 18). How the US-Taliban Deal Failed Afghanistan. *The Diplomat*. https://thediplomat.com/2023/08/how-the-us-taliban-deal-failed-afghanistan/ (08.06.2024).

Malkasian, C. (2021). *The American War in Afghanistan: A History*. Oxford: Oxford University Press.

Marlin, R. O. (2004). *What Does Al Qaeda Want? Unedited Communiques.* California: North Atlantic Books.

Marlow, A. (2023). *Breaking Biden Exposing the Hidden Forces and Secret Money Machine Behind Joe Biden, His Family, and His Administration*. New York: Threshold Editions.

Mashal, M. (2011, Eylül 11). Taliban Offered Bin Laden Trial Before 9/11. *Aljazeera*. https://www.aljazeera.com/news/2011/9/11/taliban-offered-bin-laden-trial-before-9

Mason, D., & Fett, P. (1996). How Civil Wars End: A Rational Choice Approach. *The Journal of Conflict Resolution* 40(4), 546-568.

McCarthy, N. (2020, Ocak 28). Record Number Of Bombs Dropped On Afghanistan In 2019 Afghanistan. *Statista*. https://www.statista.com/chart/16079/weapons-released-by-the-us-coalition-over-afghanistan/ (11.09.2024).

Mccormıck, J. M. (2009). *American Foreign Policy and Process.* Maryland: Wadsworth.

McNab, C. (2016). *American Battles & Campaigns Chronicle from 1622-2010.* New York: St. Martin's Press.

Mearsheimer, J. (1995). The False Promise of International Institutions. *International Security* 19(3): 5-49.

Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics* New York: W. W. Norton.

Mearsheimer, J. (2013). Structural Realism. İçinde T. Dunne, M. & S. Smith (Eds.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity* (pp. 77-93). Oxford: Oxford University Press.

Mees, H. (2016). *The Chinese Birdcage: How China's Rise Almost Toppled the West.* New York: Palgrave Macmillan.

Meher, J. (2004). *America's Afghanistan War: The Success that Failed*. New Delhi: Kalpaz

Menon, R. (2007). *The End of Alliances*. Oxford: Oxford University Press.

Michalski, A. (2019). Diplomacy in a Changing World Order: The Role of Strategic Partnerships. *The Swedish Institute of International Affairs*.

Michalski, A., & Pan, Z. P. (2017). *Unlikely Partners? China, the European Union and the Forging of a Strategic Partnership.* Singapore: Springer Nature.

Misbahzada, S. M. B. (2008). *Afganistan'ın Kısa Siyasi Tarihi* [Farsça]. Tehran: Markaz-i Pazhuhish Aftab.

Mitrokhin, V. (2002). *The KGB in Afghanistan*. Washington: Wilson Center.

Mishra, M. K. (2015). Afghan Neutrality. *World Affairs: The Journal of International Issues* 19(3), 84-101.

Molnar, A., & Viktor, P. (2023). The US-China Trade War: A Constructive Analysis of the Causes and Methods of De-Escalation. *The Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences* (EPESS). 32, 1-7.

Monteiro, N. P. (2011). Unrest Assured: Why Unipolarity Is Not Peaceful. *International Security* 36(3), 9-40.

Morgenthau, H. (1973). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Knopf.

Morin, J. F. & Paquin, J. (2018). *Foreign Policy Analysis A Toolbox.* Cham: Springer Nature.

Moskin, J. R. (2013). *American Statecraft: The Story of the US Foreign Service.* New York: Thomas Dunne Books.

Motin, D. (2024). *Bandwagoning in International Relations: China, Russia, and Their Neighbors.* Delaware: Vernon Press.

Nadkarni, V. (2010). *Strategic Partnerships in Asia: Balancing without Alliances.* London: Routledge.

Napier, M. (2023). *Afghan Air Wars: Soviet, US and NATO Operations, 1979–2021.* New York: Bloomsbury Publishing.

NATO. (2022, Ağustos 31). NATO and Afghanistan. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm

NATO. (2022, Eylül 01). NATO-Russia Council. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50091.htm (23.05.2024).

Naumann, S., Roy, D., & Ostermeyer, B. (2021). The Biden Administration's Plans For Post-Withdrawal Security. *Center for International Policy*. Washington, DC.

Neumann, R. E. (2015, Mayıs). *Failed Relations between Hamid Karzai and the United States What Can We Learn?* United States Institute Of Peace, Special Report. No: 373. Washington D.C.

Neumann, R. E. (2017). Washington Goes to War. İçinde A. B. O'connell (Ed.), *Our Latest Longest War: Losing Hearts and Minds in Afghanistan* (pp. 41-70). Chicago: The University of Chicago Press.

Newton, M. (2014). *Famous Assassinations in World History: An Encyclopedia*. New York: ABC-CLIO.

Nikzad, K. (2020, Ocak 22). US-Taliban Talks Advance, Afghan Govt Insists on Ceasefire. *Tolo News*. https://tolonews.com/afghanistan/us-taliban-talks-advance-afghan-govt-insists-ceasefire (12.09.2024).

Nojumi, N., Mazurana, D., & Stites, E. (2008). Life and Security in Rural Afghanistan. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.

Noori, A., & Coburn, N. (2023). *The Last Days of the Afghan Republic: A Doomed Evacuation Twenty Years in the Making*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.

Nunan, T. (2016). *Humanitarian Invasion: Global Development in Cold War Afghanistan.* Cambridge: Cambridge University Press.

Obama, O. (2010). National Security Strategy. Washington, D.C.

Obama, O. (2015). National Security Strategy. Washington, D.C.

Office of Federal Register, OFR, & National Archives and Records Administration, NARA. (2016). *Public Papers of the Presidents of the United States: Barack Obama Book I - 1 Ocak - 30 Haziran 2012.* Washington, D.C. Government Printing Office.

Office of Federal Register, OFR, & National Archives and Records Administration, NARA. (2007). *Public Papers of the Presidents of the United States: George W. Bush, Book I - 1 Ocak - 30 Haziran 2005.* Washington, DC: Government Printing Office.

Office of Federal Register, OFR, & National Archives and Records Administration, NARA. (2016). *Public Papers of the Presidents of the United States: Barack Obama Book I-1 Ocak - 30 Haziran 2012.* Washington, DC: Government Printing Office.

Office of Federal Register, OFR, & National Archives and Records Administration. (2007). *Public Papers of the Presidents of the United States: George W. Bush, Book I-1 Ocak - 30 Haziran 2005.* Washington, DC: Government Printing Office.

Office of Federal Register, OFR, & National Archives and Records Administration, NARA. (2016). *Public Papers of the Presidents of the United States: Barack Obama Book I-1 Ocak-30 Haziran 2012.* Washington, DC: Government Printing Office.

Office of the Federal Register, OFR, & the National Archives and Records Administration, NARA. (2002). *Public Papers of the President of the United States. George Bush, 2001, Book 2.* Washington, D.C.: Government Printing Office.

Office of the Historian (t.y.). William Harrison Hornibrook (1884–1946). https://history.state.gov/departmenthistory/people/hornibrook-william-harrison

Omeri, A. (2019, Aralık 1). Mother of All Bombs Caused Illness, Ruined Farmland: Residents. *Tolo News.* https://tolonews.com/afghanistan/%E2%80%9Cmother-all-bombs%E2%80%9D-caused-illness-ruined-farmland-residents (02.05.2024).

Owen, D. (2022). *Riddle, Mystery, and Enigma: Two Hundred Years of British–Russian Relations.* London: Haus Publishing.

Özkan, A. (2023). Yüz Yıldan Geride Kalanlar; Türk Dış Politikasının Geleneksel Unsurları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 26(49), 303-314.

Pande, A. (2011). *Explaining Pakistan's Foreign Policy: Escaping India*. New York: Routledge.

Pashakhanlou, A. H. (2016). *Realism and Fear in International Relations: Morgenthau, Waltz and Mearsheimer Reconsidered*. Cham: Springer.

Pauken II, T. W. (2020). *US Vs China: From Trade War To Reciprocal Deal*. New Jersey: World Scientific.

Physicians For Human Rights. (t.y.). Assessments and Documentation in Afghanistan: Assessments in Afghanistan: Dasht-e-Leili. https://phr.org/issues/investigating-deaths-and-mass-atrocities/assessments-and-documentation-of-mass-crimes/assessments-in-afghanistan/assessments-in-afghanistan-dasht-e-leili-photos/ (11.06.2024).

Pompeo, M. (2023). *Never Give an Inch: Fighting for the America I Love*. Massachusetts: Broadside Books.

Poullada, L. B. (1981). Afghanistan and the United States: The Crucial Years. *Middle East Journal*, 35(2), 178-190.

Poullada, L. B. (1982). The Failure of American Diplomacy in Afghanistan. *World Affairs* 145(3), 230-252.

Poullada, L. B., & Poullada, L. (1995). *The Kingdom of Afghanistan and the United States: 1828-1973.* Nebraska: Dageforde Publishing.

Prados, J. (2006). *Safe for Democracy: The Secret Wars of the CIA.* Maryland: Rowman & Littlefield.

Press Office of Professor Sarwar Danesh. (2021, Ağustos 2). The Text Of The Speech Of Mohammad Ashraf Ghani, The President Of The Country, In The Extraordinary Session Of The National Council. https://www.facebook.com/100064682859676/posts/1759208924283223/ (07.04.2024).

Pro-Publica. (2023, Temmuz 13). Lynzy Billing Wins Michael Kelly Award for The Night Raids. https://www.propublica.org/atpropublica/lynzy-billing-wins-michael-kelly-award-for-the-night-raids (10.09.2024).

Qayyum, A. (2017). Pashtunistan: postcolonial imaginaries along borderlands, 1947–57. İçinde A. Pande (Ed.), *Routledge Handbook of Contemporary Pakistan,* ed. Aparna Pande (pp. 41-54). London: Routledge.

Radio Farda. (2021, Nisan 03). Ashraf Ghani's Peace Roadmap was determined in the negotiations with the Taliban. https://www.radiofarda.com/a/afghan-leader-proposes-his-own-peace-road-map/31186313.html (05.04.2024).

Radio Free Europe/Radio Liberty. (2014, Ekim, 18). Afghanistan, Turkey Ink Strategic Cooperation Pact. https://www.rferl.org/a/erdogan-visit-afghanistan-/26643845.html

Radio Free Europe/Radio Liberty. (2013, Şubat 5). Karzai Signs Strategic Aid Agreement With Norway. https://www.rferl.org/a/karzai-aid-agreement-norway/24894033.html

Radio Free Europe/Radio Liberty. (2018, Şubat 02). Afghan President Calls Pakistan Center Of The Taliban. https://www.rferl.org/a/afghanistan-pakistan-ghani-taliban/29014600.html (25.03.2024).

Radio Free Europe/Radio Liberty. (2020, Ağustos 9). Afghan President Says He'll Release Taliban On Advice Of Loya Jirga. https://www.rferl.org/a/taliban-prisoner-release-afghan-loya-jirga/30773821.html

Radio Free Europe/Radio Liberty. (2020, Mart 1). Afghan President Casts Doubt On Key Aspect Of U.S.-Taliban Peace Deal. https://www.rferl.org/a/trump-us-troops-to-begin-leaving-afghanistan-immediately/30462190.html (13.09.2024).

Rakove, R. B. (2023.) *Days of Opportunity: The United States and Afghanistan Before the Soviet Invasion.* New York: Columbia University Press.

Rasanayagam, A. (2003). *Afghanistan A Modern History*. London: I.B. Tauris.

Reality Check Team. (2021, Eylül 3). Afghanistan: What Has The Conflict Cost The US And Its Allies? *BBC*. https://www.bbc.com/news/world-47391821 (11.09.2024).

Relief Web. (2001, Ekim 29). Conference on Preparing for Afghanistan's Reconstruction: Co-Chairs' concluding remarks. https://reliefweb.int/report/afghanistan/conference-preparing-afghanistans-reconstruction-co-chairs-concluding-remarks

Rempfer, K. (2018, Kasım). This Is Not Going To Be Won Militarily: Top US Commander In Afghanistan Reveals Pessimism. *Military Times*. https://www.militarytimes.com/news/your-air-force/2018/11/01/this-is-not-going-to-be-won-militarily-top-us-commander-in-afghanistan-reveals-pessimism/ (09.05.2024).

Reuters. (2021, Ağustos 16). Timeline: The Taliban's Rapid Advance Across Afghanistan. https://www.reuters.com/world/timeline-talibans-rapid-advance-across-afghanistan-2021-08-15/ (25.04.2024).

Richter, F. (2022, Haziran 27). China's Rise to Economic Superpower. *Statista*. https://www.statista.com/chart/27688/chinas-share-of-global-gdp-vs-the-us-and-the-eu/ (09.06.2024).

Riedel, B. (2014). *What We Won America's Secret War in Afghanistan, 1979-89.* Washington DC: Brookings Institution Press.

Rineheart, J. (2010). Counterterrorism and Counterinsurgency. Perspectives on Terrorism 4(5), 31-47.

Ripsman, N. M. (2099). Neoclassical Realism and Domestic Interest Groups. İçinde J. Taliaferro, S. Lobell, & N. Ripsman (Eds.), *Neoclassical Realism: The State, And Foreign Policy* (pp. 170-193). Cambridge: Cambridge University Press.

Ripley, T. (2012). *Operation Enduring Freedom: The Seeds of War in Afghanistan.* South Yorkshire: Pen & Sword Aviation.

Rising, D., & Shah, A. (2013, Haziran 20). US Tries Saving Taliban Talks After Karzai Objects. *Associated Press*. https://apnews.com/article/45fdf446f47742128c5661c047cdd855 (01.05.2024).

Roberts, J. (2003). *The Origins of Conflict in Afghanistan*. Connecticut: Praeger.

Rodríguez, F. (2022). *American and Canadian Counterinsurgency Strategies in Afghanistan*. Cham: Springer, 2022.

Roggio, B. (t.y.). Mapping Taliban Control in Afghanistan. *Long War Journal*. https://fddvisuals.github.io/vicious-cycle-afghanistan/ (17.05.2024).

Rogozińska, A., & Olech, A. K. (2020). The Russian Federation's Military Bases Abroad. *Institute of New Europe*. Warsaw.

Rondinelli, D. (2004). Montgomery, *Beyond Reconstruction in Afghanistan Lessons from Development Experience.* New York: Palgrave Macmillan.

Rosato, S. (2003). The Flawed Logic of Democratic Peace Theory. *The American Political Science Review* 97(4), 585-602.

Rose, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics* 51(1), 144-172.

Rosenberger, L. (2023). The Downside of the U.S. Marginalizing Economics in Great Power Competition. İçinde A. Farhadi, & A. Masys (Eds.), *The Great Power Competition, Lessons Learned in Afghanistan: America's Longest War, Vol. II.* (pp. 279-306). Florida: Springer.

Rossignol, D. (2005). *Guilty Or Innocent People Vs. the Bush Administration.* Indiana: Trafford Publishing.

Rubin, B. (2013). *Afghanistan from the Cold War through the War on Terror.* Oxford: Oxford University Press.

Rubin, B. (2020). *Afghanistan What Everyone Needs to Know.* Oxford: Oxford University Press.

Rubin, B. R. (2008). The US and Iran in Afghanistan: Policy Gone Awry. *MIT Center for International Studies*.

Rubin, R. (1995). *The Fragmentation of Afghanistan: State Formation and Collapse in the International System*. New Haven: Yale University Press.

Rudgers, D. F. (2000). The Origins of Covert Action. *Journal of Contemporary History*, 35(2), 249-262.

Russett, B., Layne, C., Spiro, D., & Doyle, M. (1995). The Democratic Peace. International Security 19(4), 164-184.

Ruttig, T. (2019, Şubat 4). Nothing is agreed until everything is agreed: First steps in Afghan peace negotiations. *Afghanistan Analysts Network*. https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/war-and-peace/nothing-is-agreed-until-everything-is-agreed-first-steps-in-afghan-peace-negotiations/ (02.05.2024).

Saif, S. K. (2019, Şubat 11). Ghastly Night Raids Turn Into Nightmares For Afghans. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/ghastly-night-raids-turn-into-nightmares-for-afghans/1633675 (10.09.2024).

Saikal, A. (2004). *Modern Afghanistan: A History of Survival and Struggle*. New York: I.B. Tauris.

Saikal, A. (2024). *How to Lose a War: The Story of America's Intervention in Afghanistan.* New Haven: Yale University Press.

Sajadi, A. Q. (2010). *Afganistan'ın Dış Politikası* [Farsça]. Kabul: Khatem-u Nabiyin.

Schmidt, B. C., & Wight, C. (2023). Rationalism And The Rational Actor Assumption In Realist International Relations Theory. *Journal of International Political Theory* 19(2): 158-182.

Schweller, R. (1998). *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest.* New York: Columbia University Press.

Schweller, R. (2006). *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power.* New Jersey: Princeton University Press.

Schweller, R. S. (2004). Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing. *International Security* 29(2), 159-201.

Scott's Helmand Valley Archives. (1951). Report of the Helmand River Delta Commission, Afghanistan-Iran: Feb. 1951. http://scottshelmandvalleyarchives.org/docs/evl-51-18.pdf (12.11.2023).

Semple, M., Raphel, R., & Rasikh, S. (2021). *An independent assessment of the Afghan peace process June 2018-May 2021.* Political Settlements Research Programme.

Sergeev, E. (2014). *The Great Game 1856-1907: Russo-British Relations in Central and East Asia*. Maryland: The Johns Hopkins University Press.

Shah, A. (2012). The Post 9/11 Democratization In Afghanistan: Challenges And Expectations. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies* 4(1), 19-32.

Shah, B. (2004). The Constitution Process In Afghanistan. *Strategic Studies* 24(1), 90-110.

Shah, S. M. (2013, Mayıs 3). Partnership pact signed with Denmark. *Pajhwok Afghan News*. https://pajhwok.com/2013/05/03/partnership-pact-signed-denmark/

Shahrani, N. (2022). Introduction: Marxist Revolution, and Islamic Resistance In Afghanistan. İçinde N. Shahrani, & R. Canfield (Eds.), *Revolutions and Rebellions in Afghanistan Anthropological Perspectives*, (3-57). Indiana: Indiana University Press.

Sharan, T. (2018). Webs and Spiders: Four Decades of Violence, Intervention, and Statehood in Afghanistan (1978–2016). İçinde N. Shahranı (Ed.), *Modern Afghanistan: The Impact Of 40 Years Of War* (pp. 102-120). Indiana: Indiana University Press.

Sharan, T. (2023). *Inside Afghanistan: Political Networks, Informal Order, and State Disruption.* New York: Routledge.

Sharifi, S., & Adamou, L. (2018, Ocak 31). Taliban threaten 70% of Afghanistan. BBC. 2018.https://www.bbc.com/news/world-asia-42863116 (11.09.2024).

Sharpe, T. (2024, Mayıs 29). China's Navy Is Now Growing At Terrifying Speed. *The Telegram*. https://www.telegraph.co.uk/news/2024/05/28/china-navy-us-royal-buildup-taiwan-strait-missiles/ (09.06.2024).

Sheehan, M. (2004). The Balance Of Power History & Theory. London: Routledge.

Shroder, J. F. (2014). *Natural Resources In Afghanistan: Geographic And Geologic Perspectives On Centuries Of Conflict.* California: Elsevier.

Shroder, J. F. & Ahmadzai, S. J. (2016). *Transboundary Water Resources in Afghanistan: Climate Change and Land-Use Implications*. Amsterdam: Elsevier.

Siddique, A. (2014). *The Pashtun Question: The Unresolved Key to the Future of Pakistan and Afghanistan*. London: Hurst & CO.

Simeone, L. (2020). Characterizing Strategic Design Processes in Relation to Definitions of Strategy from Military, Business and Management Studies. *The Design Journal* 23(4): 515-534.

Sing, R., & Buckley, M. (2006). The Bush Doctrine and the War on Terrorism Global Responses, Global Consequences. Oxford: Taylor & Francis.

Sirat, S. (2021, Mart 7). Transfer of Power Through Polls Unchanging Principle: Ghani. Tolo New. https://tolonews.com/afghanistan-170484. (08.04.2024).

Smith, E. E. (2020). *Just War Theory and Non-State Actors: Using an Historical Body of Knowledge in Modern Circumstances.* New York: Routledge.

Smith, J. B. (2011). *My Afghanistan: The Life of a Young American Woman as a Teacher in Afghanistan in the Days Before the Taliban*. New South Wales: Aeronaut Press.

Smith, N. R. (2018). Can Neoclassical Realism Become a Genuine Theory of International Relations? *The Journal of Politics*, 80(2), 742-749.

Smith, S., Hadfield, A., & Dunne, T. (2016). *Foreign Policy Theories, Actors, Cases.* Oxford: Oxford University Press.

Snyder, R., Sapin, B., & Bruck, H. W. (2002). *Foreign policy decision-making,* revisited with new chapters by V. M. Hudson, D. H. Chollet, and J. M. Goldgeier. New York: Palgrave.

Spanta, R. D. (2017). *Afganistan Siyaseti; İçeriden Bir Anlatı*, [Farsça]. Kabil: Aazem Publication.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, SIGAR. (2021). *Quarterly Report To The United States Congress, October 30, 2021*. Virginia: SIGAR.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, SIGAR. (2017). *Reconstructing the Afghan National Defense and Security Forces: Lessons From the U.S. Experience in Afghanistan*. Virginia: SIGAR.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, SIGAR. (2023). *Why The Afghan Security Forces Collapsed*. Virginia: SIGAR.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, SIGAR. (2019). *Reintegration Of Ex-Combatants: Lessons From The U.S. Experience In Afghanistan*. Virginia: SIGAR.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, SIGAR. (2016). *Corruption in Conflict: Lessons From US Experience in Afghanistan*. Virginia: SIGAR.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, SIGAR. (2009). *Afghanistan's High Office of Oversight Needs Significantly Strengthened Authority, Independence, and Donor Support to Become an Effective Anti-Corruption Institution.* Virginia: SIGAR.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, SIGAR. (2008). *Quarterly Report to the United States Congress*. Virginia: SIGAR.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, SIGAR. (2009). *Afghanistan's High Office of Oversight Needs Significantly Strengthened Authority, Independence, and Donor Support to Become an Effective Anti-Corruption Institution*. Virginia: SIGAR.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, SIGAR. (2020). *Update on the Amount of Waste, Fraud, and Abuse Uncovered through SIGAR's Oversight Work between January 1, 2018, and December 31, 2019*. Virginia: SIGAR.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, SIGAR. (2012). *Fiscal Year 2011 Afghanistan Infrastructure Fund Projects Are behind Schedule and Lack Adequate Sustainment Plans*. Virginia: SIGAR.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction. SIGAR. (2018). *Afghanistan's Anti-Corruption Efforts: The Afghan Government Has Begun to Implement an Anti-Corruption Strategy, but Significant Problems Must Be Addressed*. Virginia: SIGAR.

Stapleton, B., & Keating, M. (2015). *Military and Civilian Assistance to Afghanistan 2001-14: An Incoherent Approach* (London: Briefing, Afghanistan: Opportunity in Crisis Series No.10, Asia Program, Chatham House.

Steele, J. (2012). *Ghosts Afghanistan: The Haunted Battleground*. London: Portobello.

Stokes, D. & Raphael, S. (2010). *Global Energy Security and American Hegemony.* Maryland: Johns Hopkins University Press.

Suitt, T. H. (2021, Haziran). High Suicide Rates among United States Service Members and Veterans of the Post9/11 Wars. *Watson Institute*. https://watson.brown.edu/costsofwar/papers/2021/Suicides (18.05.2024).

Sümer, G. (2010). Stratejik İşbirlği ve Stratejik Ortaklık Kavramlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Ege Akademik Bakış,* 10(1), 671-698.

T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Afganistan Ülke Raporu 2017. https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/Afganistan.pdf

T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Afganistan Ülke Raporu 2020. https://ticaret.gov.tr/data/600ea58513b8767a84ae559b/1-Afganistan%20%C3%9Clke%20Raporu.doc

Taliaferro, J., Lobell, S., & Ripsman, N., (2009). Introduction: Neoclassical Realism, The State, And Foreign Policy. İçinde J. Taliaferro, S. Lobell, & N. Ripsman (Eds.), *Neoclassical Realism: The State, And Foreign Policy* (pp. 1-41). Cambridge: Cambridge University Press.

Taliaferro, J., Lobell, S., & Ripsman, N., (2016). *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. New York: Oxford University Press.

Taşpınar, Ö. (2009). Fighting Radicalism, Not Terrorism: Root Causes of an International Actor Redefined. *The SAIS Review of International Affairs* 29(2), 75-86.

Teitler, A. (2020). US Policy Towards Afghanistan, 1979-2014 'A Force for Good. New York: Routledge.

The Asia Foundation. (2006). *Afghanistan in 2006: A Survey of the Afghan People.* Kabul.

The Asia Foundation. (2007). *Afghanistan in 2007: A Survey of the Afghan People.* Kabul.

The Guardian. (2001, Kasım 14). Bush Rejects Taliban Offer To Hand Bin Laden Over. https://www.theguardian.com/world/2001/oct/14/afghanistan.terrorism5 (04.03.2024).

The International Institute for Strategic Studies, IISS. (2024). *The Military Balance 2024: The Annual Assessment Of Global Military Capabilities And Defence Economics*. New York: Routledge.

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. (2022, Kasım). White Book On Facts Of Civilian Deaths In Afghanistan Caused By Unlawful Acts Of The US And Its Allies. https://mid.ru/print/?id=1838877&lang=en (20.03.2024).

The National Security Archive. (1996, Eylül 28). Dealing with the Taliban in Kabul. https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/tal17.pdf (25.04.2024).

The National Security Archive. (2011, Temmuz 16). U.S. Engagement with the Taliban on Usama Bin Laden. https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/tal40.pdf (12.04.2024).

The New York Times. (1979, Şubat 20). Afghan Foreign Minister Rejects Protest by US on Dubs Slaying. https://www.nytimes.com/1979/02/20/archives/afghan-foreign-minister-rejects-protest-by-us-on-dubs-slaying.html (09.10.2023).

The Secretary of Defense. (2021). *Justification For FY 2022: Afghanistan Security Forces Fund.* Washington, DC.

The Washington Post. (2021, Ağustos 16). The Shocking Speed of the Taliban's Advance: A Visual Timeline. https://www.washingtonpost.com/world/2021/08/16/taliban-timeline/ (25.04.2024).

The White House Archive. (2005, Mayıs 23). President Welcomes Afghan President Karzai to the White House. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2005/05/20050523-2.html (08.07.2024).

The White House Archive. (2007, Ağustos 6). President Bush Participates in Joint Press Availability with President Karzai of Afghanistan. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/08/20070806.html (10.08.2024).

The White House. (2015, Mart 24). US-Afghanistan Joint Statement. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/03/24/us-afghanistan-joint-statement (10.08.2024).

The White House. (2021, Haziran 25). Readout of President Joseph R. Biden, Jr. Meeting with President Ghani and Chairman Abdullah of Afghanistan. https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/06/25/readout-of-president-joseph-r-biden-jr-meeting-with-president-ghani-and-chairman-abdullah-of-afghanistan/. (07.04.2024).

The White House. (2021, Haziran 26). Readout of President Joseph R. Biden, Jr. Meeting with President Ghani and Chairman Abdullah of Afghanistan. https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/06/25/readout-of-president-joseph-r-biden-jr-meeting-with-president-ghani-and-chairman-abdullah-of-afghanistan/. (08.04.2024).

The White House. (2021, Nisan 14). Remarks by President Biden on the Way Forward in Afghanistan. https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/04/14/remarks-by-president-biden-on-the-way-forward-in-afghanistan/ (25.04.2024).

The White House. (2021, Temmuz 23). Readout of President Joseph R. Biden, Jr. Call with President Ashraf Ghani of Afghanistan. https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/07/23/readout-of-president-joseph-r-biden-jr-call-with-president-ashraf-ghani-of-afghanistan-2/ (03.04.2024).

The White House. (2021, Temmuz 8). Remarks by President Biden on the Drawdown of U.S. Forces in Afghanistan. https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/07/08/remarks-by-president-biden-on-the-drawdown-of-u-s-forces-in-afghanistan/#:~:text=And%20thanks%20to%20the%20way,me%2C%20those%20risks%20were%20unacceptable (17.05.2024).

The White House. (2023, Nisan 6). U.S. Withdrawal From Afghanistan. https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2023/04/US-Withdrawal-from-Afghanistan.pdf (24.04.2024).

The World Bank. (t.y.). Military Expenditure (current USD): China. https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?end=2022&locations=CN&start=1989&view=chart (09.06.2024).

The World Bank. (t.y.). Military expenditure (current USD): Russian Federation. https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=RU (09.06.2024).

Thomas, J. K. (2022). Taliban 2.0: Fall of Afghanistan and What It Means For India. Bangalore: The Write Order.

Tian, N. (2021, Eylül 22). 20 years of US military aid to Afghanistan. SIPRI. https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2021/20-years-us-military-aid-afghanistan

Toft, I. A. (2001). How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict. *International Security* 26(1), 93-128.

Toft, M. D. (2010). Ending Civil Wars: A Case for Rebel Victory. *International Security* 34(4), 7-36.

Tolo News, (2014, Ocak 27). Karzai Says He Doesn't Want the BSA to Become Another Durand. https://tolonews.com/afghanistan/karzai-says-he-doesnt-want-bsa-become-another-durand (18.04.2024).

Tolo News. (2013, Ağustos 6). Afghanistan Signs Strategic Cooperation Agreement With Iran. https://tolonews.com/afghanistan/afghanistan-signs-strategic-cooperation-agreement-iran

Tolo News. (2020, Ocak 24). Ceasefire Critical for Peace, Ghani Reiterates at Davos. Tolo News. https://tolonews.com/afghanistan/ceasefire-critical-peace-ghani-reiterates-davos (13.09.2024).

Tolo News. (2020, Şubat 29). US and Taliban Sign 'Agreement for Bringing Peace to Afghanistan. https://tolonews.com/afghanistan/us-taliban-sign-afghan-peace-agreement-doha (12.09.2024).

Tolo News. (2021, Mart 7). Exclusive: Details of Proposed Draft for Afghan Peace. https://tolonews.com/afghanistan-170504 (08.04.2024).

Tolo News. (2021, Mart 8). Blinken Proposes New Steps to Peace, Keeps May 1st Pull out Option. https://tolonews.com/afghanistan-170509 (08.04.2024).

Top War. (2019, Ekim 23). US announced the withdrawal of 2 thousands of troops from Afghanistan. https://en.topwar.ru/163897-ssha-zajavili-o-vyvode-2-tysjach-voennosluzhaschih-iz-afganistana.html (11.09.2024).

Trading Economics. (t.y.). Afghanistan Exports. https://tradingeconomics.com/afghanistan/exports

Trani, E., & Wilson, D. (1977). *The Presidency of Warren G. Harding. American Presidency*. Kansas: University Press of Kansas.

Transparency International. (2015). Corruption Perceptions Index 2015. https://www.transparency.org/en/cpi/2015/index/afg (12.05.2024).

Transparency International. (2016). Corruption Perceptions Index 2016. https://www.transparency.org/en/cpi/2016/index/afg (12.05.2024).

Transparency International. (2017). Corruption Perceptions Index 2017. https://www.transparency.org/en/cpi/2017/index/afg (12.05.2024).

Transparency International. (2018). Corruption Perceptions Index 2018. https://www.transparency.org/en/cpi/2018/index/afg (12.05.2024).

Transparency International. (2019). Corruption Perceptions Index 2019. https://www.transparency.org/en/cpi/2019/index/afg (12.05.2024).

Transparency International. (2020). Corruption Perceptions Index 2020. https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/afg (12.05.2024)

Transparency International. (2021). Corruption Perceptions Index 2021. https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/afg (12.05.2024).

Treverton, G. (1987). Covert Action: From Covert to Overt. *Daedalus* 116(2), 95-123.

Trump, D. (2017). National Security Strategy. Washington, D.C.

Tucker, S. C. (2010). *The Encyclopedia of Middle East Wars: The United States in the Persian Gulf, Afghanistan, and Iraq Conflicts, c. V.* California: ABC-CLIO.

Tyushka, A., & Czechowska, L. (2019). Strategic partnerships, international politics and IR theory. İçinde L. Czechowska, ve diğerleri (Eds.), *States, international organizations and strategic partnerships*, (8-43). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO. (2010, Şubat 10). Education under Attack 2010: Afghanistan. UNESCO. https://www.refworld.org/reference/annualreport/unesco/2010/en/71841 (10.07.2024).

United Nations (2001). *Yearbook of the United Nations, v. 55.* New York: The Department of Public Information.

United Nations Assistance Mission Afghanistan, UNAMA. (2009). *Arbitrary Detention in Afghanistan A Call For Action*. Kabul: UNAMA.

https://unama.unmissions.org/sites/default/files/advc_vol_english.pdf (10.09.2024).

United Nations Assistance Mission Afghanistan, UNAMA. (2019, Şubat 24). *Civilian Deaths From Afghan Conflict In 2018 At Highest Recorded Level*. Kabul: UNAMA. https://unama.unmissions.org/civilian-deaths-afghan-conflict-2018-highest-recorded-level-%E2%80%93-un-report (11.09.2024).

United Nations Assistance Mission Afghanistan, UNAMA. (2019, Temmuz 30). *Midyear Update On The Protection Of Civilians In Armed Conflict: 1 January To 30 June 2019*. Kabul: UNAMA. https://unama.unmissions.org/sites/default/files/unama_poc_midyear_update_2019_-_30_july_english.pdf (11.09.2024).

United Nations Assistance Mission to Afghanistan, UNAMA. (2007). Suicide Attacks in Afghanistan (2001-2007). UNAMA. https://www.refworld.org/reference/countryrep/unama/2007/en/68699 (01.09.2024).

United Nations Development Program, UNDP. (2017). *Afghanistan Peace And Reintegration Programme: Project Completion Report*. New York.

United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC. (2012). *Corruption In Afghanistan: Recent Patterns And Trends*. Vienna.

United Nations Peace Maker. (2001, Aralık 5). Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-establishment of Permanent Government Institutions (BonnAgreement).https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/AF_011205_AgreementProvisionalArrangementsinAfghanistan%28en%29.pdf (04.05.2024).

United Nations Peace Maker. (2011, Aralık 5). The International Afghanistan Conference in Bonn 5 December 2011 Afghanistan and the International Community: From Transition to the Transformation Decade. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/AF_111205_BonnConference.pdf (05.05.2024).

United States Agency for International Development, USAID. (2009). *Assessment of Corruption in Afghanistan.* Washington. D.C.

United States., Congress., & Senate (1982). *Committee on Foreign Relations Government, Situation in Afghanistan: Hearing Before the Committee on Foreign Relations, United States Senate, Ninety-seventh Congress, Second Session, March 8, 1982*. Washington: Government Printing Office.

US Air Forces Central Command, AFCENT. (2019, Aralık 31). Combined Forces Air Component Commander 2013-2019 Airpower Statistics. AFCENT. https://www.afcent.af.mil/Portals/82/Documents/Airpower%20summary/(U)%20APPROVED%20Dec%202019%20APS%20Data.pdf?ver=2020-01-27-023439-697 (11.09.2024).

US Department of State. (1936). *Foreign Relations of the United States*, 1921, v. I. Washington DC: Government Printing Office.

US Department of State. (1941). *Foreign Relations of the United States*, 1926, v. I. Washington: Government Printing Office, 1941.

US Department of State. (1946). *Foreign Relations of the United States*, 1931, v. I. Washington: Government Printing Office, 1946.

US Department of State. (1951). *Foreign Relations of the United States*, 1934, Europe, Near East and Africa, v. II. Washington: Government Printing Office.

US Department of State. (1953). *Foreign Relations of the United States*, 1935, General, The Near East and Africa, v. I. Washington: Government Printing Office, 1953.

US Department of State. (1953,9. *Foreign Relations of the United States*, 1936, The Near East and Africa, v. III. Washington: Government Printing Office.

US Department of State. (1954). *Foreign Relations of the United States*, 1937, The British Commonwealth, Europe, Near East and Africa, v. II. Washington: Government Printing Office.

US Department of State. (1959). *Foreign Relations of the United States*, 1938, The British Commonwealth, Europe, Near East, and Africa, v. II. Washington: Government Printing Office.

US Department of State. (1959). *Foreign Relations of the United States*, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, v III. Washington: Government Printing Office.

US Department of State. (1963). *Foreign Relations of the United States*, 1942, The Near East and Africa, v. IV. Washington: Government Printing Office.

US Department of State. (1964). *Foreign Relations of the United States*, 1943, The Near East and Africa, v IV. Washington, D.C: Government Printing Office.

US Department of State. (1975). *Foreign Relations of the United States*, 1948, The Near East, South Asia, and Africa, v. V, Part 1. Washington: Government Printing Office.

US Department of State. (1978). *Foreign Relations of the United States*, 1950, The Near East, South Asia, and Africa, v. V. Washington: Government Printing Office.

US Department of State. (1964). *Foreign Relations of the United States, 1951: Asia and the Pacific*, v. VI, Part 2. Washington: Government Printing Office.

US Department of State (1987). Foreign Relations of the United States, 1955–1957, South Asia, v. VIII. Washington: Government Printing Office.

US Department of State. (1992). *Foreign Relations of the United States, 1958–1960, South and Southeast Asia,* v. XV. Washington: Government Printing Office.

US Department of State. (2007). Foreign Relations of the United States, 1969–1976, v. E–8, Documents on South Asia, 1973–1976. Washington: Government Printing Office.

US Department of State (2014). Foreign Relations of the United States, 1977–1980, C. I, Foundations of Foreign Policy. Washington: Government Printing Office.

US Department of State. (2015). Foreign Relations of the United States, 1977–1980, v. XVIII, Middle East Region; Arabian Peninsula. Washington: Government Publishing Office.

US Department of State. (2018). Foreign Relations of the United States, 1977–1980, v. XII, Afghanistan. Washington: Government Publishing Office 2018.

US Department of State. (1949). *International Information and Cultural Series,* Washington: Government Printing Office.

US Department of State. (1961). *Fact Sheet, Aid in Action: Afghanistan, Near and Middle Eastern Series 1949*. Washington: Government Printing Office.

U.S Department of State. (1977). *American Foreign Policy Current Documents*. Washington: Government Printing Office, 1977.

US Department of State. (1977). *American Foreign Policy Current Documents*. Washington: Government Printing Office, 1977.

US Department of State. (1983). *Cumulative Digest of United States Practice in International Law, Book 2*, Washington: Office of the Legal Adviser.

US Department of State. (2014, Eylül 30). Bilateral Security Agreement with Afghanistan. https://2009-2017.state.gov/s/l/2014/ch18/index.htm (12.08.2024).

US Department of State. (2014, Eylül 30). Bilateral Security Agreement with Afghanistan. https://2009-2017.state.gov/s/l/2014/ch18/index.htm

US Department of State. (2020, Şubat 29). Agreement for Bringing Peace to Afghanistan. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf (02.05.2024).

US Department of State. (2020). Joint Declaration Between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America for Bringing Peace to Afghanistan. State. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/02.29.20-US-Afghanistan-Joint-Declaration.pdf (19.01.2024).

US State Department (t.y.). Adolph Dubs (1920–1979). Office of the Historian. https://history.state.gov/departmenthistory/people/dubs-adolph

USA Facts. (2023, Mart 17). How much did the US spend in aid to Afghanistan? https://usafacts.org/articles/how-much-did-the-us-spend-in-aid-to-afghanistan/

Vaidik, V. P. (1981). Afghan Non-Alignment: Changing Faces. *International Studies* 20(1-2), 239-255.

Wachs, L. (2022). *The Role of Nuclear Weapons in Russia's Strategic Deterrence: Implications for European Security and Nuclear Arms Control*, SWP Comment. https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2022C68_NuclearWeaponsRussias_Deterrence.pdf (19.09.2024).

Wadle, R. (2018). *Afghanistan War: A Documentary and Reference Guide.* California: Greenwood.

Walt, S. M. (1998). International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Policy* 110, 29-46.

Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Boston: Addison-Wesley.

Waltz, M. G. (2014, Aralık 1). Back to Night Raids: Counterinsurgency or Counterbureaucracy? *War on the Rocks*. https://warontherocks.com/2014/12/back-to-night-raids-counterinsurgency-or-counterbureaucracy/ (11.09.2024).

Ward, A. (2024). *The Internationalists: The Fight to Restore American Foreign Policy After Trump*. London: Penguin Publishing.

Wardhani, N. F. (2021). The Concept Of Polarity And Centres Of Power In International Relations. *Journal Politic Indonesia* 7(2): 106-111.

Watson Institute. (2021). Human and Budgetary Costs To Date Of The U.S. War In Afghanistan, 2001-2022. *Costs of War*. https://watson.brown.edu/costsofwar/figures/2021/human-and-budgetary-costs-date-us-war-afghanistan-2001-2022 (18.05.2024).

Watson Institute. (t.y.). *Afghanistan Before and After 20 Years Of War*. *Costs of War, (2001-2021)*. https://watson.brown.edu/costsofwar/Afghanistanbeforeandafter20yearsofwar (18.05.2024).

Weber, P. (2015, Ocak 9). Why Hamid Karzai Won't Sign A Popular U.S.-Afghanistan Security Pact. *The Week*. https://theweek.com/articles/455672/why-hamid-karzai-wont-sign-popular-usafghanistan-security-pact (18.04.2024).

Weigand, F. (2022). Why Did The Taliban Win (Again) In Afghanistan? İçinde M. Cox (Ed.) *Afghanistan: Long War, Forgotten Peace*. (80-195). London: LSE Press, 2022.

Weiner, A. S. (2017). Just War Theory & the Conduct of Asymmetric Warfare. *Daedalus* 146(1), 59-70.

Whitlock, C. (2021). *The Afghanistan Papers: A Secret History of the War.* New York: Simon & Schuster.

Whitlock, M. (2014, Ağustos 7). Helmand's Golden Age. *BBC*. https://www.bbc.co.uk/news/special/2014/newsspec_8529/index.html (04.02.2022).

Whitney, C. R. (1979, Şubat 16). Kremlin Dismisses Accusations. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/1979/02/16/archives/kremlin-dismisses-accusations-by-us-soviet-press-agency-denies-any.html (15.04.2023).

Whitney, J. W. (2006). Geology, Water, and Wind in the Lower Helmand Basin, Southern Afghanistan. *US Geological Survey Scientific Investigations Report.*

Wijk, R. (2021). Contributions from the Military Counterinsurgency Literature for the Prevention of Terrorism. İçinde A. P. Schmid (Ed.), *Handbook of Terrorism Prevention and Preparedness* (pp. 109-137). Hague: ICCT Press Publication.

Winger, G. (2017). The Nixon Doctrine and US Relations with the Republic of Afghanistan, 1973–1978: Stuck in the Middle with Daoud. *Journal of Cold War Studies* 19(4), 4-41.

Wogan, C. (2006). *America and the New American Century.* North Carolina, Lulu Press.

Wohlforth, W. (1993). *The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War.* New York: Cornell University Press.

Wood, L., & Jones, G. (2023). *Escape from Kabul: The Inside Story*. London: Hodder & Stoughton Publications.

WSP. (t.y.). Afghanistan Infrastructure and Rehabilitation Program: Afghanistan. https://www.wsp.com/en-us/projects/afghanistan-infrastructure-rehab.

Wunische, A. (2024). *Unwinnable Wars Afghanistan and the Future of American Armed State-building*. Cambridge: Polity Press.

Yalçın, H. B. (2020). *Asimetrik Savaş Fırat Kalkanı Zeytin Dalı Barış Pınarı.* İstanbul: SETA.

Yousafzai, Z. I. (2021). *The Troubled Triangle: U.S.-Pakistan Relations Under the Taliban's Shadow.* New York: Routledge.

Yu, H. (2024). *Understanding China's Belt and Road Initiative*. Singapore: Springer.

Zentner, M. (2011). *Design and Impact of Water Treaties Managing Climate Change.* Berlin: Springer.

Zakaria, F. (1998). *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role.* New Jersey: Princeton University Press.

Ekler

EK I. Joint Declaration of the United States-Afghanistan Strategic Partnership

May 23, 2005

Since the fall of the Taliban regime in December 2001, the United States and Afghanistan have made great progress in the pursuit of common strategic objectives. Together we have disrupted international terrorist networks and worked to ensure that Afghanistan will never again be a safe haven for terrorists. The United States has supported the Afghan people as they have established a moderate, representative government. During this time, the U.S. Government and the American people have demonstrated a commitment to an Afghanistan that is democratic, free, and able to provide for its own security.

Afghanistan expresses the profound gratitude of the Afghan people to the people of the United States of America. Thanks to the generosity of the American people and U.S. leadership, this extraordinary effort has enabled the Afghan people to regain hope and confidence and to renew their vision for achieving prosperity and peace.

Afghanistan confronts important challenges to its security and its efforts to build a government based on democratic principles, respect for human rights, and a market economy. To address these challenges, Afghanistan proposed that the United States join in a strategic partnership and establish close cooperation, including regular, high-level exchanges on the political, security, and economic issues contained herein and other issues of mutual interest. The United States and Afghanistan plan to work together to develop appropriate arrangements and agreements to implement their strategic partnership.

This shared effort will be based on a number of key principles, including a dedication to the rule of law, protection of the human rights and civil liberties of all individuals regardless of ethnic affiliations or gender, support for democratic governance, and reliance on the free market as the best means to further Afghanistan's economic progress. The strategic partnership's primary goal will be to strengthen U.S.-Afghan ties to help ensure Afghanistan's long-term security, democracy, and prosperity. It should contribute to peaceful and productive relations between Afghanistan and its neighbors. It is not directed against any third country.

This partnership will serve as the basis for our common efforts to cooperate in the war against international terror and the struggle against violent extremism, to promote stability and prosperity in the region, and to remain steadfast in supporting Afghanistan's campaign to eradicate poppy cultivation, provide alternate livelihoods assistance, and fight the production and trafficking of drugs. The partnership will be anchored in the constitutions of our two countries, and will be guided by the United States and Afghanistan's respective obligations under the United Nations Charter and other international agreements and conventions.

Decades of civil war, political violence, and interference in Afghanistan's internal affairs make Afghanistan's security, sovereignty, independence, and territorial integrity particularly crucial areas for U.S.-Afghan cooperation. To enhance Afghanistan's long-term democracy, prosperity, and security, we intend to work closely together:

FOR DEMOCRACY AND GOVERNANCE

- Support democratic good governance and the development of civil society based on the rule of law and human rights and encourage broad-based political participation in Afghanistan.
- Help build strong, lasting Afghan Government and civic institutions and support political traditions that are efficient and responsive to the needs of the Afghan people.
- Encourage the advancement of freedom and democracy in the wider region.
- Support Afghanistan's initiative to restore the country's historic role as a land bridge connecting Central and South Asia and to shift the pattern of regional relations from rivalry to economic and political cooperation.
- Foster cooperation between Afghanistan and its neighbors and deter meddling in its internal affairs.
- Support people-to-people exchanges and partnerships to strengthen ties between American and Afghan society, thereby fostering common outlooks and collaboration on the challenges and opportunities before us.

FOR PROSPERITY

- Facilitate and support Afghanistan's integration into regional and world economies and appropriate international organizations.
- Help develop a legal and institutional framework for a thriving private sector and an environment favorable to international investment in Afghanistan.
- Encourage and facilitate involvement of U.S. businesses in ventures that accelerate the development of Afghan firms and the private sector.
- Continue the reconstruction of Afghanistan and investments in the people of Afghanistan and encourage other nations to do so.

FOR SECURITY

- Help organize, train, equip, and sustain Afghan security forces as Afghanistan develops the capacity to undertake this responsibility.
- Consult with respect to taking appropriate measures in the event that Afghanistan perceives that its territorial integrity, independence, or security is threatened or at risk.
- Assist the Afghan Government in security sector reform.
- Continue to conduct counter-terrorism operations in cooperation with Afghan forces.
- Support Coalition assistance to the Afghan Government's counter-narcotics programs.
- Continue intelligence sharing.
- Strengthen Afghanistan's ties with NATO.
- Support border security initiatives.

It is understood that in order to achieve the objectives contained herein, U.S. military forces operating in Afghanistan will continue to have access to Bagram Air Base and its facilities, and facilities at other locations as may be mutually determined and that the U.S. and Coalition forces are to continue to have the freedom of action required to conduct appropriate military operations based on consultations and pre-agreed procedures.

As Afghan Government capabilities increase, Afghanistan will continue to cooperate against terrorism, to promote regional security, and to combat the drug trade; the Afghan Government,

over time, will move to assume Afghan security force sustainment costs; and the Afghan Government intends to maintain capabilities for the detention, as appropriate, of persons apprehended in the War on Terror.

As Afghanistan develops its political system, the United States looks to Afghanistan to respect human rights and develop a just and inclusive society. Regular, free, and fair democratic elections, a free press, and the active implementation of Afghanistan's constitution are hallmarks of the necessary commitment to these principles. The United States relies on the Government of Afghanistan to maintain its firm commitment against the production, processing, and trafficking of narcotics and to assume responsibility for countering narcotics as police, prosecutorial, and prison capacity is developed and enhanced. Finally, the United States relies on Afghanistan's commitment to create a legal framework and an environment favorable to private sector and domestic and international investment that offers economic opportunities to all Afghan people.

The Afghan people have made tremendous sacrifices and shown great courage in the pursuit of freedom. The United States shares their vision of a country that is democratic, at peace, and working to improve the lives of all Afghans and that plays an important and positive role in the affairs of the region and the world. We are confident that the U.S.-Afghan strategic partnership will play a central role in helping Afghanistan achieve these goals.

President Of The United States: George W. Bush

President Of The Islamic Republic Of Afghanistan: Hamid Karzai

EK II. Enduring Strategic Partnership Agreement Between The United States Of America And The Islamic Republic Of Afghanistan

May 2, 2012

Preamble

The Islamic Republic of Afghanistan ("Afghanistan") and the United States of America ("United States") have partnered closely since 2001 to respond to threats to international peace and security and help the Afghan people chart a secure, democratic, and prosperous future. As a result, Afghanistan is now on a path towards sustainable self-reliance in security, governance, economic and social development, and constructive partnership at the regional level.

The Parties express their appreciation for the November 2011 Traditional Loya Jirga, which declared: "Emphasizing the need to preserve the achievements of the past ten years, respect the Afghan Constitution, women's rights, freedom of speech, and taking into consideration the prevailing situation in the region, strategic cooperation with the United States of America, which is a strategic ally of the people and government of Afghanistan, is considered important in order to ensure political, economic and military security of the country. Signing a strategic cooperation document with the United States conforms with the national interest of Afghanistan and is of significant importance... When signing this document Afghanistan and the United States must be considered as two sovereign and equal countries", in accordance with the Charter of the United Nations.

Emphasizing their shared determination to further advance the Afghan people's desire for a stable and independent Afghan state, governed on the basis of Afghanistan's Constitution and shared democratic values, including respect for the fundamental rights and freedoms of all men and women, Afghanistan and the United States ("the Parties") commit to strengthen long-term strategic cooperation in areas of mutual interest, including: advancing peace, security, and reconciliation; strengthening state institutions; supporting Afghanistan's long-term economic and social development; and encouraging regional cooperation.

Recognizing the continued relevance of their commitments at the 2010 London and Kabul Conferences, as well as the 2011 Bonn Conference, the Parties affirm their resolve to strengthen Afghanistan's institutions and governance capacity to advance such areas of long-term strategic cooperation.

Cooperation between Afghanistan and the United States is based on mutual respect and shared interests-most notably, a common desire for peace and to strengthen collective efforts to achieve a region that is economically integrated, and no longer a safe haven for al-Qaeda and its affiliates.

Afghanistan and the United States go forward in this partnership with confidence because they are committed to seeking a future of justice, peace, security, and opportunity for the Afghan people.

Respect for the sovereignty and equality of states constitutes the foundation of this partnership.

Respect for the rule of law, as well as the sound and transparent adherence to Afghanistan's Constitution and all other operative laws, reinforces its foundation. The Parties reaffirm their strong commitment to the sovereignty, independence, territorial integrity and national unity of Afghanistan.

Accordingly, the Parties agree to the following:

I. PROTECTING AND PROMOTING SHARED DEMOCRATIC VALUES

1. The Parties agree that a strong commitment to protecting and promoting democratic values and human rights is a fundamental aspect of their long-term partnership and cooperation.

2. Underscoring the central importance of the values and principles of the Afghan Constitution, Afghanistan reaffirms its strong commitment to inclusive and pluralistic democratic governance, including free, fair, and transparent elections in which all the people of Afghanistan participate freely without internal or external interference. Reaffirming its commitments made at the 2011 Bonn Conference, Afghanistan shall strengthen and improve its electoral process.

3. Afghanistan reaffirms its commitment to protecting human and political rights under its Constitution and international obligations, including the International Covenant on Civil and Political Rights. In this regard, Afghanistan shall strengthen the integrity and capacity of its democratic institutions and processes, including by taking tangible steps to further the efficiency and effectiveness of its three branches of state, within its unitary system of government, and supporting development of a vibrant civil society, including a free and open media.

4. Afghanistan reaffirms its commitment to ensuring that any kind of discrimination and distinction between citizens of Afghanistan shall be forbidden, and ensuring the rights and freedoms that are guaranteed to all Afghans under Afghan law and the Afghan Constitution. Consistent with its Constitution and international obligations, Afghanistan shall ensure and advance the essential role of women in society, so that they may fully enjoy their economic, social, political, civil and cultural rights.

II. ADVANCING LONG-TERM SECURITY

1. The Parties reaffirm that the presence and operations of the U.S. forces in Afghanistan since 2001 are aimed at defeating al-Qaeda and its affiliates. The Parties acknowledge the great sacrifices and suffering that the Afghan people have endured in the struggle against terrorism and the continued threats to their desire for peace, security and prosperity. The Parties also pay tribute to the sacrifices made by the people ofthe United States in this struggle.

2. In order to strengthen security and stability in Afghanistan, contribute to regional and international peace and stability, combat al-Qaeda and its affiliates, and enhance the ability of Afghanistan to deter threats against its sovereignty, security, and territorial integrity, the Parties shall continue to foster close cooperation concerning defense and security arrangements, as may be mutually determined.

a. The Parties' respective obligations under this Agreement, and any subsequent arrangements, are without prejudice to Afghan sovereignty over its territory, and each Party's right of self-defense, consistent with international law.

b. The Parties shall, subject to their internal procedures, initiate negotiations on a Bilateral Security Agreement. Negotiations should begin after the signing of this Strategic Partnership Agreement, with the goal of concluding within one year a Bilateral Security Agreement to supersede the Agreement regarding the Status of United States Military and Civilian Personnel of the US. Department of Defense Present in Afghanistan in connection with Cooperative Efforts in Response to Terrorism, Humanitarian, and Civic Assistance, Military Training and Exercises, and Other Activities (2003), and other such related agreements and understandings that are mutually determined to be contrary to the provisions of the Bilateral Security Agreement.

c. The conduct of ongoing military operations shall continue under existing frameworks, which include the Memorandum of Understanding on the Transfer of US. Detention Facilities (2012)

and the Memorandum of Understanding on the Afghanization of Special Operations (2012), until superseded by the Bilateral Security Agreement or other arrangements, as mutually determined. This obligation is without prejudice to the status, commitments, and understandings of those frameworks, until superseded as noted above.

3. To help provide a long-term framework for mutual security and defense cooperation, the United States shall designate Afghanistan a "Major Non-NATO Ally."

4. The Parties underscore their strong support for Afghan efforts towards peace and reconciliation.

a. The necessary outcomes of any peace and reconciliation process are for individuals and entities to: break ties with al-Qaeda; renounce violence; and abide by the Afghan Constitution, including its protections for all Afghan women and men.

b. Afghanistan affirms that in all state actions and understandings with regard to peace and reconciliation, it shall uphold the values of the Afghan Constitution.

5. Beyond 2014, the United States shall seek funds, on a yearly basis, to support the training, equipping, advising, and sustaining of the Afghan National Security Forces (ANSF), so that Afghanistan can independently secure and defend itself against internal and external threats, and help ensure that terrorists never again encroach on Afghan soil and threaten Afghanistan, the region, and the world.

a. Such support should: (l) help build appropriate capabilities reflecting the evolving nature of mutually-recognized threats to Afghan stability; (2) support efforts to help the Afghan State attain a sustainable security structure; and (3) strengthen the capacity of security institutions of Afghanistan.

b. A U.S-Afghanistan Working Group on Defense and Security, established under the framework of this Agreement, shall undertake regular assessments of the level of threat facing Afghanistan, as well as the country's security and defense requirements, and make specific recommendations about future cooperation in this field to the Bilateral Commission.

c. Assistance to the ANSF should have the goal of being consistent with NATO standards and promote interoperability with NATO forces. d. The Parties further call on NATO member states to sustain and improve Afghan security capabilities beyond 2014, by taking concrete measures to implement the Declaration by NATO and the Government ofthe Islamic Republic of Afghanistan on an Enduring Partnership concluded at the November 2010 NATO Lisbon Summit.

6. Afghanistan shall provide U.S. forces continued access to and use of Afghan facilities through 2014, and beyond as may be agreed in the Bilateral Security Agreement, for the purposes of combating al-Qaeda and its affiliates, training the Afghan National Security Forces, and other mutually determined missions to advance shared security interests.

a. The United States emphasizes its full respect for the sovereignty and independence of Afghanistan. It reaffirms its commitment to the lnteqal framework, and a transition to full Afghan security responsibility. It further reaffirms that it does not seek permanent military facilities in Afghanistan, or a presence that is a threat to Afghanistan's neighbors.

b. The United States further pledges not to use Afghan territory or facilities as a launching point for attacks against other countries.

c. The nature and scope ofthe future presence and operations of U.S. forces in Afghanistan, and the related obligations of Afghanistan and the United States, shall be addressed in the Bilateral Security Agreement.

7. The Parties shall enhance information and intelligence sharing to counter common threats, including terrorism, narcotics trafficking, organized crime, and money laundering.

8. The Parties also underscore their support to improve regional security cooperation and coordination. The Parties affirm that the production, trafficking, and consumption of illicit narcotics poses a major threat to ensuring security and the formation of a licit Afghan economy, as well as to regional security and a healthy world. They are determined to cooperate in Afghanistan, the region, and the world to eliminate this threat.

9. Recognizing that the stability of Afghanistan would contribute to the development and stability of South-Central Asia, the United States affirms that it shall regard with grave concern any external aggression against Afghanistan. Were this to occur, the Parties shall hold consultations on an urgent basis to develop and implement an appropriate response, including, as may be mutually determined, political, diplomatic, economic, or military measures, in accordance with their respective constitutional procedures.

III. REINFORCING REGIONAL SECURITY AND COOPERATION

1. The Parties agree on the importance of Afghanistan having cooperative and friendly relations with its neighbors, and emphasize that such relations should be conducted on the basis of mutual respect, non-interference, and equality. They call on all nations to respect Afghanistan's sovereignty and territorial integrity, and to refrain from interfering in Afghanistan's internal affairs and democratic processes.

2. With a view to the importance of regional cooperation for the consolidation of security in the region, the Parties shall undertake earnest cooperation with the countries of the region, regional organizations, the United Nations, and other international organizations on mutually recognized threats, including: terrorist networks; organized crime; narcotics trafficking; and money laundering.

3. To enhance regional stability and prosperity, the Parties shall further cooperate in restoring Afghanistan's historic role as a bridge connecting Central and South Asia and the Middle East by:

a. building on and facilitating implementation ofexisting and future regional initiatives, including transit and trade agreements;
b. strengthening border coordination and management between Afghanistan and its neighbors;
c. expanding linkages to regional transportation, transit, and energy networks through the realization ofprojects, including infrastructure, throughout Afghanistan; and
d. mobilizing international support for regional investments that facilitate Afghanistan's integration with the region.

IV. SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

1. The Parties agree that developing Afghanistan's human and natural resources is crucial to regional stability, sustainable economic growth, and Afghanistan's recovery from more than three decades of war and that Afghanistan will have special, significant and continuing fiscal requirements that cannot be met by domestic revenues in the years following Transition. In this regard, the United States reaffirms its commitment made at the 2011 Bonn Conference to directing financial support, consistent with the Kabul Process, towards Afghanistan's economic development, helping Afghanistan address its continuing budget shortfall to secure he gains of the last decade, make Transition irreversible, and become self-sustaining.

2. In the economic sphere:

a. The Parties shall pursue consolidation and growth of a market economy, and long-term cooperation for Afghanistan's sustainable economic growth, taking into consideration Afghanistan's Constitution, as well as its historical and social realities.

b. Noting Afghanistan's priorities, the United States shall help strengthen Afghanistan's economic foundation and support sustainable development and self-sufficiency, particularly in the areas of: licit agricultural production; transportation, trade, transit, water, and energy infrastructure; fostering responsible management of natural resources; and building a strong financial system, which is needed to sustain private investment.

c. To encourage trade and private sector development, the Parties shall undertake common efforts to increasingly use the Generalized System of Preferences. Further, to encourage investment, the United States intends to mobilize the Overseas Private Investment Corporation, U.S. Export-Import Bank, and U.S. Trade and Development Agency to encourage U.S. private sector activity in Afghanistan. Afghanistan shall augment its support for the development of its private sector through the relevant Afghan institutions.

d. The Parties affirm their strong desire that the Afghan people should be the primary beneficiaries of Afghanistan's mineral wealth. The United States shall therefore support Afghanistan's efforts to govern its natural wealth through an accountable, efficient, effective and transparent framework that builds upon and surpasses international best practices.

3. In the social sphere, the Parties shall undertake sustainable joint efforts to help Afghanistan develop its human capacity through:

a. access to and enhancing the quality of education, including higher education and vocational training in key areas for all Afghans; and

b. access to basic health services and specialized care, including for women and children.

4. The Parties underscore the crucial importance of the fight against corruption.

a. The Parties shall fight decisively against all forms ofcorruption.

b. The Parties shall devise mechanisms to enhance aid effectiveness and avoid corruption through improved procurement practices, transparency, and accountability.

c. Afghanistan shall strengthen its anticorruption institutions, and revise and enforce its laws, as necessary, in accordance with its national and international obligations.

d. Afghanistan further shall safeguard and enhance the Afghan financial system by implementing recommendations from the Financial Action Task Force Asia Pacific Group (FATF/APG) regarding anti-money laundering and combating terrorist financing.

5. The United States and Afghanistan shall continue their cooperation to promote Afghanistan's development, including annual U.S. social and economic assistance to Afghanistan commensurate with the strategic importance of the U.S.-Afghan partnership.

a. To achieve this goal, the United States shall seek on a yearly basis, funding for social and economic assistance to Afghanistan. The United States also supports Afghanistan's efforts to encourage international investment and support for the Afghan private sector, which is crucial to developing a secure, prosperous, peaceful Afghanistan and region.

b. Building on its commitments at the 2010 Kabul and London Conferences ("the Conferences"), the United States reiterates its commitment to channel at least 50 percent of such economic and social assistance to Afghanistan through Afghan government budgetary mechanisms. The

Parties shall periodically review this commitment, through the Afghanistan-United States Bilateral Commission, established under this Agreement, with the goal of increasing the percentage of assistance channeled through Afghan Government budgetary mechanisms beyond 2012.

c. The United States also reaffirms its 2010 Kabul Conference commitment to progressively align its development assistance behind Afghan National Priority Programs, as mutually determined by both Parties, with the goal of achieving 80 percent of alignment by the end of 2012. The United States agrees that any development assistance not aligned is to be fully transparent and consulted with the Government of Afghanistan.

d. These commitments are contingent upon the Afghan government establishing mechanisms and demonstrating agreed-upon progress to ensure financial transparency and accountability, increasing budget expenditures, improving revenue collection, enhancing public financial management systems, and other mutually determined measures of performance and progress, including those committed at the Conferences.

6. The Parties shall strengthen the long-standing relations between their people and civil societies through a range of efforts, including youth and women's initiatives, and cooperation between their universities and institutions of higher education.

7. The United States shall promote exchanges and related activities, which may include initiatives such as the Fulbright Program and International Visitor Leadership Program.

8. The Parties also shall cooperate to support Afghan cultural institutions, and preservation of cultural heritage.

V. STRENGTHENING AFGHAN INSTITUTIONS AND GOVERNANCE

1. The Parties shall cooperate towards improving the human capacity of Afghanistan's crucial government institutions. U.S. assistance to Afghanistan should be based on the priorities of the Afghan Government and mutually identified needs.

2. Afghanistan shall improve governance by increasing the responsiveness, and transparency of Afghan executive, legislative, and judicial institutions so that they better meet the civil and economic needs of the Afghan people. It shall promote efficiency and accountability at all levels of the government, consistent with Afghan law, and ensure that they provide services according to fair and objectively applied procedures and consistent with national standards for minimum service delivery.

3. The United States shall support the Afghan Government in strengthening the capacity, self-reliance, and effectiveness of Afghan institutions and their ability to deliver basic services.

4. The Parties shall work cooperatively to eliminate "parallel structures," including Provincial Reconstruction Teams and District Stabilization Teams consistent with the Inteqal framework.

VI. IMPLEMENTING ARRANGEMENTS AND MECHANISMS

1. To advance cooperation and monitor progress towards implementing this Agreement, the Parties shall establish an Afghanistan-United States Bilateral Commission and associated implementation mechanisms.

a. The Commission shall be chaired by the respective foreign ministers of Afghanistan and the United States, or their designees, and meet semi-annually in Kabul and/ Washington on a rotational basis.

i. Preexisting bilateral forums, such as the Afghanistan-United States Bilateral Security Consultative Forum, shall be incorporated into the framework of this new structure.

b. A Joint Steering Committee shall guide and report to Ministers on the work of standing expert working groups formed to implement this Agreement.

i. These working groups shall be chaired by relevant ministers, or their designees, and are to constitute a forum for regular, senior-level consultations on issues of mutual concern. These issues include, but are not limited to, advancing long-term security, promoting social, democratic, and economic development, and strengthening Afghan institutions and governance.

c. The Joint Steering Committee should also convene regularly to assess common threats and discuss regional issues of mutual concern.

2. Through the Bilateral Commission, Parties should establish mutually determined levels of support and assistance.

3. Afghanistan and the United States may enter into further arrangements or agreements, as necessary and appropriate, to implement this Agreement, subject to the relevant laws and regulations of both Parties.

VII. FINAL PROVISIONS

1. This Agreement shall enter into force when the Parties notify one another, through diplomatic channels, of the completion of their respective internal legal requirements necessary for the entry into force of this Agreement. It shall remain in force until the end of 2024. Upon mutual written agreement of the Parties, six months prior to the expiration of the Agreement, it may be renewed for a mutually agreed period. This Agreement may be amended or terminated by mutual written agreement of both Parties at any time, and either Party may provide written notice to the other of its intent to terminate this Agreement, which shall be effective one year after the date of such notification.

2. All actions taken under this Agreement shall be consistent with the Parties' respective commitments and obligations under international law. Cooperation under this Agreement is subject to the relevant laws and regulations of the respective Parties, including applicable appropriations laws.

3. Any disputes with respect to implementation of this Agreement shall be settled through diplomatic consultations between the Parties. Signed in duplicate by the Presidents of the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America on this **2nd** day of the month of **May** in the year **2012**, in the city of **Kabul** in the Pashto, Dari and English languages, each text being equally authentic.

For the For the United States of America:	Islamic Republic of Afghanistan:
President Barack Obama	President Hamid Karzai

EK III. SECURITY AND DEFENSE COOPERATION AGREEMENT BETWEEN THE ISLAMIC REPUBLIC OF AFGHANISTAN AND THE UNITED STATES OF AMERICA

30 September 2014

Preamble

- The Islamic Republic of Afghanistan (hereinafter, "Afghanistan") and the United States of America (hereinafter, "the United States"), referred to collectively as "the Parties" and singularly as a "Party;"

- Recognizing the Enduring Strategic Partnership Agreement between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America, signed May 2, 2012, (the "Strategic Partnership Agreement") and reaffirming that, as recognized in that Agreement, the Parties are committed to strengthen long-term strategic cooperation in areas of mutual interest, including: advancing peace, security, and stability; strengthening state institutions; supporting Afghanistan's long-term economic and social development; and encouraging regional cooperation;

- Confirming the recognition in the Strategic Partnership Agreement that cooperation between the Parties is based on mutual respect and shared interests;

- Emphasizing also the Strategic Partnership Agreement's recognition that the Parties will go forward in partnership with confidence because they are committed to seeking a future of justice, peace, security, and opportunity for the Afghan people, as well as the reaffirmation of the Parties' strong commitment to the sovereignty, independence, territorial integrity, and national unity of Afghanistan;

- Recognizing the enduring partnership between Afghanistan and the United States, and affirming the mutual intent of the Parties toexpand, mature, promote and further elevate their security and defense cooperation based on this Agreement;

- Desiring to continue to foster close cooperation concerning defense and security arrangements in order to strengthen security and stability in Afghanistan, contribute to regional and international peace and stability, combat terrorism, achieve a region which is no longer a safe haven for al-Qaida and its affiliates, and enhance the ability of Afghanistan to deter threats against its sovereignty, security, and territorial integrity; and noting that the United States does not seek permanent military facilities in Afghanistan, or a presence that is a threat to Afghanistan's neighbors, and has pledged not to use Afghan territory or facilities as a launching point for attacks against other countries;

- Recalling the Chicago Summit Declaration on Afghanistan, issued on May 21, 2012, by the Heads of State and Government of Afghanistan and Nations Contributing to the North Atlantic Treaty Organization (NATO)-led International Security Assistance Force (ISAF), and specifically, the participants' renewed firm commitment to a sovereign, secure, and democratic Afghanistan and acknowledgment that ISAF's mission will be concluded by the end of 2014 and that their close partnership will

continue beyond the end of the transition period including through NATO and Afghanistan's mutual commitment to work to establish a new NATO-led Mission to train, advise, and assist the Afghan National Defense and Security Forces (ANDSF), and noting here that such a mission will also need to be provided with the necessary authorities, status arrangements, and legal basis;

- Reaffirming the continued support of the Parties for regional cooperation and coordination mechanisms, with a goal of increasing security and stability by reducing tensions, uncertainty, and misunderstanding;

- Recalling the 2013 Consultative Loya Jirga's recognition that this Security and Defense Cooperation Agreement between Afghanistan and the United States is important for the security of Afghanistan;

- Desiring to develop further the means of defense and security cooperation between the Parties, based on the principles of full respect for the independence, sovereignty, and integrity of their territories, and non-interference in the domestic affairs of each other, in order to promote security and stability in the region, and to combat terrorism;
- Agreeing on the importance of cooperative relationships between Afghanistan and its neighbors conducted on the basis of mutual respect, non-interference, and equality and calling on all nations to respect Afghanistan's sovereignty and territorial integrity, and to refrain from interfering in Afghanistan's internal affairs and democratic processes; and

- Affirming also that the Parties' cooperation is based on full respect for the sovereignty of each Party, the purposes of the United Nations Charter, and a shared desire to provide a framework for defense and security cooperation between the Parties; and reaffirming their strong commitment to the sovereignty, independence, territorial integrity, and national unity of Afghanistan, as well as respect for Afghan laws, customs, and traditions;

Have agreed as follows:

ARTICLE 1

Definitions

1. "United States forces" means the entity comprising the members of the force and of the civilian component, and all property, equipment, and materiel of the United States Armed Forces present in the territory of Afghanistan.
2. "Member of the force" means any person belonging to the land, sea, or air services of the United States Armed Forces.
3. "Member of the civilian component" means any person employed by the United States Department of Defense (DoD) who is not a member of the force. However, "member of the civilian component" does not mean persons who are permanently resident in Afghanistan or Afghan nationals who normally reside in Afghanistan.
4. "Executive Agent" means Ministry of Defense (MoD) for Afghanistan and DoD for the United States. The Executive Agent serves as the principal contact for its respective Party for the implementation of this Agreement.
5. "United States contractors" means persons and legal entities who are supplying goods and services in Afghanistan to or on behalf of United States forces under a contract or subcontract with or in support of United States forces.
6. "United States contractor employees" means the employees of United States contractors.

7. "Agreed facilities and areas" means the facilities and areas in the territory of Afghanistan provided by Afghanistan at the locations listed in Annex A, and such other facilities and areas in the territory of Afghanistan as may be provided by Afghanistan in the future, to which United States forces, United States contractors, United States contractor employees, and others as mutually agreed, shall have the right to access and use pursuant to this Agreement.
8. "Afghan National Defense and Security Forces" or "ANDSF" means the entity comprising the members of the security forces under the Ministry of Interior and the MoD of Afghanistan and, as appropriate, the National Directorate of Security, and other entities as mutually agreed.
9. "Taxes" means all taxes, duties (including customs duties), fees, and similar or related charges of whatever kind, imposed by the Government of Afghanistan which, for the purposes of this Agreement, means by governmental authorities of Afghanistan at any level, including provincial and district levels, and by the agencies of such governmental authorities.

ARTICLE 2
Purpose and Scope

1. The Parties shall continue to foster close cooperation to strengthen security and stability in Afghanistan, counter terrorism, contribute to regional and international peace and stability, and enhance the ability of Afghanistan to deter internal and external threats against its sovereignty, security, territorial integrity, national unity, and its constitutional order. Unless otherwise mutually agreed, United States forces shall not conduct combat operations in Afghanistan.
2. To that end, the United States shall undertake supporting activities, as may be agreed, in close cooperation and coordination with Afghanistan, to assist ANDSF in developing capabilities required to provide security for all Afghans, including as may be mutually agreed: advising, training, equipping, supporting, and sustaining ANDSF, including in field engineering, countering improvised explosive devices, and explosive ordnance disposal; establishing and upgrading ANDSF transportation and logistics systems; developing intelligence sharing capabilities; strengthening Afghanistan's Air Force capabilities; conducting combined military exercises; and other activities as may be agreed. The Parties will continue to work on the details of ANDSF development as set forth in the Afghan Program of Record, adopted at the Chicago Summit in 2012, and in the context of the Afghanistan-United States Bilateral Security Consultative Forum.
3. The Parties recognize that ANDSF are responsible for securing the people and territory of Afghanistan. The Parties shall work to enhance ANDSF's ability to deter and respond to internal and external threats. Upon request, the United States shall urgently determine support it is prepared to provide ANDSF in order to respond to threats to Afghanistan's security.
4. The Parties acknowledge that U.S. military operations to defeat al- Qaida and its affiliates may be appropriate in the common fight against terrorism. The Parties agree to continue their close cooperation and coordination toward those ends, with the intention of protecting U.S. and Afghan national interests without unilateral U.S. military counter-terrorism operations. U.S. military counter-terrorism operations are intended to complement and support ANDSF's counter- terrorism operations, with the goal of maintaining ANDSF lead, and with full respect for Afghan sovereignty and full regard for the safety and security of the Afghan people, including in their homes.

5. In furtherance of the activities and operations referred to in this Article and for other purposes and missions as may be mutually agreed, and consistent with the authorizations as detailed in this Agreement, United States forces may undertake transit, support, and related activities, including as may be necessary to support themselves while they are present in Afghanistan under the terms of this Agreement, and such other activities as detailed in this Agreement, or as may be mutually agreed.
6. This Agreement, including any Annexes and any Implementing Agreements or Arrangements, provides the necessary authorizations for the presence and activities of United States forces in Afghanistan and defines the terms and conditions that describe that presence, and in the specific situations indicated herein, the presence and activities of United States contractors and United States contractor employees in Afghanistan.

ARTICLE 3
Laws

1. It is the duty of members of the force and of the civilian component to respect the Constitution and laws of Afghanistan and to abstain from any activity inconsistent with the spirit of this Agreement and, in particular, from any political activity in the territory of Afghanistan. It is the duty of United States forces authorities to take necessary measures to that end.
2. The Parties' respective obligations under this Agreement, and any subsequent arrangements, are without prejudice to Afghan sovereignty over its territory, and each Party's right of self-defense, consistent with international law. Cooperation and activities relating to implementation of this Agreement shall be consistent with the Parties' respective commitments and obligations under international law.
3. United States forces shall not enter Afghan homes for the purpose of military operations and searches except under extraordinary circumstances involving the urgent risk to life and limb of U.S. nationals. United States forces shall not arrest or imprison Afghan nationals, nor maintain or operate detention facilities in Afghanistan.

ARTICLE 4

Developing and Sustaining Afghanistan's Defense and Security Capabilities

1. With full respect for Afghanistan's sovereignty, the Parties recognize Afghanistan's current requirement for continued international security assistance, and share the goal of Afghanistan taking increasing and, ultimately full, responsibility for funding its defense and security needs and sustaining ANDSF.
2. Afghanistan shall make, consistent with its political and economic stability and its general economic condition, the full contribution permitted by its manpower, resources, and facilities to the development and sustainment of its own defense and security forces. Afghanistan shall take all necessary measures to develop and sustain its defense and security capacities.
3. So long as the Strategic Partnership Agreement so provides, and guided by the pledges set forth at the Chicago Summit in 2012, the United States shall have an obligation to seek funds on a yearly basis to support the training, equipping, advising, and sustaining of ANDSF, so that

Afghanistan can independently secure and defend itself against internal and external threats, and help ensure that terrorists never again encroach on Afghan soil and threaten Afghanistan, the region, and the world. The United States shall consult with Afghanistan regarding the amount of funding needed to accomplish the purposes of this Agreement, keeping in mind pledges made in Chicago, and shall take the results of those consultations into consideration in executing this obligation. Taking into account Afghanistan's annual priorities, the United States shall direct appropriate funds through Afghan Government budgetary mechanisms, to be managed by relevant Afghan institutions implementing financial management standards of transparency and accountability and procurement, audit, and regulatory oversight in accordance with international best practices.

4. The Parties recognize the importance of ANDSF having the necessary equipment and materiel to secure Afghanistan. To that end, the United States shall continue to cooperate with Afghanistan on providing equipment and materiel for ANDSF.
5. Afghanistan and the United States may cooperate and coordinate with other countries to strengthen ANDSF, as may be mutually agreed, including on equipping ANDSF.
6. In order to contribute effectively to the security of Afghanistan and the region, the United States agrees to cooperate with Afghanistan to continue the development of ANDSF capabilities consistent with Afghanistan's status as a Major Non-NATO Ally.
7. The Parties recognize the benefits for Afghanistan's defense and security to be derived from developing defense capabilities and systems that are consistent with NATO standards and that promote interoperability with NATO. The Parties shall coordinate in the development of Afghanistan's defense and security forces, equipment, materiel, facilities, operational doctrine, and institutions to achieve standardization and interoperability with NATO, in order to promote further the effective utilization and maintenance of defense and security assistance provided to Afghanistan, and to maximize the benefits of cooperation between ANDSF and United States forces. This coordination shall not preclude Afghanistan from procuring independently equipment and materiel for ANDSF from non-NATO countries with its own resources.

ARTICLE 5
Defense and Security Cooperation Mechanisms

1. The Parties agree to direct the Afghanistan - United States Working Group on Defense and Security Cooperation, established under the Strategic Partnership Agreement, to:

   a. Develop appropriate measures of effectiveness for the analysis and strengthening of Afghanistan's use of available defense and security resources, consistent with the purpose and scope of this Agreement;

   b. Complete semi-annual assessments of actual performance against these measures to inform the Parties' respective resource allocation decisions and their cooperation in developing and sustaining Afghanistan's defense capabilities;

   c. Develop a process consistent with the purpose and scope of this Agreement, for making timely, accurate, and effective cooperative assessments of internal and external threats to Afghanistan; and

   d. Make specific recommendations on enhancing information and intelligence sharing and evaluation.

2. The Parties share the objective of continuing to improve their ability to consult on such threats, including considering how to establish secure or dedicated channels of communication.

ARTICLE 6
External Aggression

Afghanistan has been subject to aggression and other uses of force inconsistent with the United Nations Charter by foreign states and externally based or supported armed groups. In the context of this Agreement, the Parties strongly oppose such uses of armed force or threats thereof against the territorial integrity or political independence of Afghanistan, including in this regard provision to armed groups of support, such as sanctuary or arms, by any state or other armed groups. The Parties agree to cooperate to strengthen Afghanistan's defenses against such threats to its territorial integrity, sovereignty or political independence.

1. The United States shall regard with grave concern any external aggression or threat of external aggression against the sovereignty, independence, and territorial integrity of Afghanistan, recognizing that such aggression may threaten the Parties' shared interests in Afghanistan's stability and regional and international peace and stability.

2. On a regular basis, the Parties shall consult on potential political, diplomatic, military, and economic measures that could form part of an appropriate response in the event of such external aggression or the threat of external aggression against Afghanistan. Consultations shall seek to develop a list of political, diplomatic, military, and economic measures.

3. In the event of external aggression or the threat of external aggression against Afghanistan, the Parties shall hold consultations on an urgent basis to develop and implement an appropriate response, including, as may be mutually determined, consideration of available political, diplomatic, military, and economic measures on the list developed pursuant to paragraph 3, in accordance with their respective constitutional procedures.
4. The Parties shall develop comprehensive procedures to promote the effective accomplishment of such regular and urgent consultations.
    a. Such comprehensive procedures shall recognize consultations involving the participation of the Afghanistan Foreign Minister and the United States Secretary of State, the Afghanistan Defense Minister and the United States Secretary of Defense, and respective Ambassadors in Kabul and Washington, D.C., as primary channels to initiate urgent consultations in the event of external aggression, or threat of external aggression.

    b. Such comprehensive procedures shall not, however, limit or prejudice the Parties' ability to consult each other in other channels or through other mechanisms, as urgency or exigency may require.
5. The Parties agree to direct the Afghanistan - United States Working Group on Defense and Security Cooperation to promote the
6. The Parties agree to direct the Afghanistan - United States Working Group on Defense and Security Cooperation to promote the effective implementation of this Article, including development of such comprehensive procedures, and review on a regular basis the list of measures developed pursuant to paragraph 3.

ARTICLE 7

Use of Agreed Facilities and Areas

1. Afghanistan hereby provides access to and use of the agreed facilities and areas, as defined in paragraph 7 of Article 1, solely to implement the purpose and scope of this Agreement, taking into account locations of ANDSF and the local Afghan population. Access to and use of such agreed facilities and areas for other purposes shall be as mutually agreed by the Parties.

2. Under this Agreement, Afghanistan hereby authorizes United States forces to exercise all rights and authorities within the agreed facilities and areas that are necessary for their use, operation, defense, or control, including the right to undertake new construction works. United States forces may carry out such construction works with members of the force and the civilian component or by contract.

3. Afghanistan hereby authorizes United States forces to control entry to agreed facilities and areas that have been provided for United States forces' exclusive use, and to coordinate entry with Afghan authorities at joint-use agreed facilities and areas, for the purposes of safety and security. Upon request, the United States shall provide to relevant authorities of Afghanistan access to any agreed facility or area that has been provided for United States forces' exclusive use. The Parties shall establish mutually agreed procedures regarding Afghan authorities' access to any agreed facility or area that has been provided for United States forces' exclusive use. Such procedures and access shall be established with due respect for United States forces operations and security requirements. Acknowledging that United States forces may conduct force protection activities at and in the vicinity of agreed facilities and agreed areas as are necessary, the Parties agree to coordinate and integrate their respective plans for force protection to ensure the safety of United States forces, with full respect for Afghan sovereignty and with full regard for the safety and security of the Afghan people. In furtherance of this objective, United States forces shall not target Afghan civilians, including in their homes, consistent with Afghan law and United States forces' rules of engagement.
4. In pursuit of the purpose and scope of this Agreement, in particular United States efforts to train, equip, advise, and sustain ANDSF, Afghanistan shall provide all agreed facilities and areas without charge to United States forces.

5. United States forces shall be responsible for the construction, development, operations, and maintenance costs for agreed facilities and areas provided for their exclusive use, unless otherwise agreed by the Parties. Construction, development, operations, and maintenance costs for agreed facilities and areas provided for joint use, or otherwise used jointly by United States forces and ANDSF or other entities, shall be shared on the basis of proportionate use, unless otherwise agreed.

6. The United States confirms its commitment to respect relevant Afghan environmental and health and safety laws, regulations, and standards in the execution of its policies. United States forces operations and activities on agreed facilities and areas shall be conducted with due regard for the protection of the natural environment and human health and safety, with due respect for applicable Afghan laws and regulations, and in accordance with applicable United States laws and regulations and applicable international agreements.
7. United States forces operations and activities on agreed facilities and areas shall be conducted with full respect for Afghan laws and regulations for the protection of sites or artifacts of historic and cultural heritage. United States forces shall notify and consult immediately with appropriate Afghan authorities through the Joint Commission when sites or artifacts of historic and cultural heritage are discovered on an agreed facility or area.

ARTICLE 8

Property Ownership

1. United States forces shall return to Afghanistan any agreed facility or area, or any portion thereof, including buildings, non-relocatable structures, and assemblies connected to the soil, including those constructed, altered, or improved by United States forces, when no longer

needed for United States forces' use. United States forces shall keep the requirement for such agreed facilities and areas under periodic reassessment with a view toward such return. The Parties or their Executive Agents shall consult regarding the terms of return of any agreed facility or area. The Parties agree to pursue a preventative rather than reactive approach to environmental protection and human health and safety. The Parties recognize that the policies and practices of the United States are designed to avoid such damage and endangerment and to apply the more protective of either Afghan or United States standards. In accordance with United States forces policy, United States forces shall take prompt action to address a substantial impact to human health and safety due to environmental contamination that is caused by activities of United States forces and is located on an agreed facility or area.

2. All buildings, non-relocatable structures, and assemblies connected to the soil at the agreed facilities and areas, including those constructed, used, altered, or improved by United States forces, are for the exclusive use of United States forces, United States contractors, and United States contractor employees, and for others as mutually agreed. All such buildings, non-relocatable structures, and assemblies connected to the soil built by United States forces or provided to United States forces for their access and use may be modified by United States forces, and United States forces may use them exclusively until they are no longer required by United States forces.
3. United States forces and United States contractors shall retain title to all equipment, materiel, supplies, relocatable structures, and other movable property they have installed in, imported into, or acquired within the territory of Afghanistan in connection with the presence of United States forces and United States contractors in Afghanistan. The Parties shall consult regarding the possible transfer to or purchase by Afghanistan of equipment determined to be excess, as may be authorized by United States laws and regulations.

ARTICLE 9

Positioning and Storage of Equipment and Materiel

1. Afghanistan authorizes United States forces to position the equipment, supplies, and materiel of United States forces within agreed facilities and areas, and at other locations as mutually agreed. United States forces shall maintain title to and control over the use and disposition of such equipment, supplies, and materiel that are stored in the territory of Afghanistan and shall have the right to remove such items from the territory of Afghanistan.

2. The United States confirms its commitment to respect relevant Afghan safety laws, regulations, and standards. United States forces shall take all necessary measures to protect and safely store equipment, supplies, and materiel of United States forces that are of a hazardous nature in accordance with applicable United States laws and regulations. In accordance with United States forces policy, United States forces shall take prompt action (1) to clean up spills located on an agreed facility or area; and, (2) to address a substantial impact to human health and safety due to environmental contamination that is caused by activities of United States forces and is located on an agreed facility or area.

3. The United States, taking into account its obligations under the Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction, done at Paris on January 13, 1993, and the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction done at Washington, London, and Moscow on April 10, 1972, agrees that chemical and biological weapons shall not be stored in the territory of Afghanistan. The Parties affirm that the United States will not position or store nuclear weapons in the territory of Afghanistan.

ARTICLE 10

Movement of Vehicles, Vessels, and Aircraft

1. Afghanistan has full sovereignty over its airspace, territory, and waters. Management of Afghanistan's airspace and transportation shall be exercised through relevant Afghan authorities.
2. With full respect for Afghan sovereignty and consistent with the purpose and scope of this Agreement, Afghanistan authorizes United States government aircraft and civil aircraft that are operated by or exclusively for United States forces to enter, exit, overfly, land, take off, conduct aerial refueling, and move within the territory of Afghanistan. United States government aircraft and civil aircraft that are operated by or exclusively for United States forces shall not be subject to payment of overflight or navigation fees, or landing or parking fees at government-owned airfields, or other charges. United States government aircraft shall be operated with full respect for the relevant rules of safety and movement in Afghanistan, including notification requirements. Civil aircraft being operated by or exclusively for United States forces are subject to notification requirements regarding their entry into and exit from the territory of Afghanistan as required by the civil aviation authorities of Afghanistan.

3. With full respect for Afghan sovereignty and consistent with the purpose and scope of this Agreement, Afghanistan authorizes United States government vessels and vehicles and other vessels and vehicles that are operated by or exclusively for United States forces, to enter, exit, and move within the territory of Afghanistan. All such vessels and vehicles shall be operated with full respect for the relevant rules of safety and movement in Afghanistan. Members of the force and of the civilian component have a duty to respect Afghan motor vehicle regulations when operating official vehicles.

4. United States government aircraft, vessels and vehicles shall be free from boarding without the consent of United States forces authorities. United States government aircraft, vessels, and vehicles shall be free from inspection, regulation, or registration requirements within Afghanistan, except as otherwise provided in this Agreement or as otherwise agreed by the Joint Commission.
5. United States forces shall pay reasonable charges for services requested and received for United States government aircraft, vehicles, and vessels, free of taxes or similar charges.
6. The Parties agree to establish procedures to implement this Article. The Parties shall review and update, as appropriate, such procedures, and shall address any issues immediately through the Joint Commission that may arise regarding such procedures.

ARTICLE 11

Contracting Procedures

1. United States forces, in accordance with United States laws, may enter into contracts for the acquisition of articles and services, including construction, in the territory of Afghanistan. Afghanistan recognizes that United States forces are bound by the laws and regulations of the United States in the solicitation, award, and administration of such contracts. United States forces shall strive to utilize Afghan suppliers of goods, products, and services to the greatest extent practicable, in accordance with United States laws and regulations.
2. United States contractors are subject to registration in Afghanistan, via an expedited process that shall include issuance of a business registration license valid for three years and payment of a reasonable, standard, one-time service charge to the Afghanistan Investment Support Agency as required by the laws and regulations of Afghanistan. United States contractors shall otherwise be exempt from all other Afghan licenses and similar requirements in relation to their entry into or execution of contracts and subcontracts with or on behalf of United States

forces.

3. Recognizing the importance of transparency, including through the sharing of information and consultations as may be mutually agreed, United States forces shall give due consideration to concerns and disputes expressed by Afghan authorities regarding United States contractors. The Parties will work together to improve transparency, accountability, and effectiveness of contracting processes in Afghanistan with a view to preventing misuse and bad contracting practices.
4. Upon the request of either Party, the Parties shall consult immediately through the Joint Commission concerning any issues, including issues concerning the activities of United States contractors and United States contractor employees, that may arise regarding implementation of this Article.

ARTICLE 12

Utilities and Communications

1. United States forces may produce and provide services including but not limited to water, electricity, and other utilities for agreed facilities and areas and for other locations as mutually agreed. The production and provision of such services shall be notified to and coordinated with the Joint Commission on a periodic basis. United States forces and United States contractors may use Afghan public water, electricity, and other Afghan public utilities on terms and conditions, including rates or charges, no less favorable than those paid by ANDSF, less taxes or similar or related charges, unless otherwise mutually agreed. United States forces' or United States contractors' costs shall be equal to their proportionate use of such public utilities.

2. Afghanistan recognizes that United States forces shall use the radio spectrum. The Afghan side shall allocate Afghan owned frequencies based on relevant Afghan regulations. The United States shall be allowed to operate its own telecommunications systems (as telecommunication is defined in the 1992 Constitution of the International Telecommunication Union), including the use of such means and services as required to ensure full ability to operate telecommunications systems, and the use of radio spectrum allocated by appropriate Afghan authorities for this purpose. Use of radio spectrum shall be free of cost to the United States.
3. United States forces, in recognition of Afghan ownership and allocation of frequencies within Afghanistan and in the interest of avoiding mutually disruptive interference, shall coordinate with appropriate Afghan authorities for the allocation of frequencies for United States forces present in Afghanistan. United States forces shall respect frequencies in use by or reserved for local operators.
4. Use of telecommunications by United States forces shall be done in a manner that avoids interference with use of radio spectrum or other telecommunication equipment operated by the Afghan government and other organizations the Afghan government has granted permission to use radio spectrum and/or telecommunications equipment.

ARTICLE 13

Status of Personnel

1. Afghanistan, while retaining its sovereignty, recognizes the particular importance of disciplinary control, including judicial and non-judicial measures, by United States forces authorities over members of the force and of the civilian component. Afghanistan therefore agrees that the United States shall have the exclusive right to exercise jurisdiction over such persons in respect of any criminal or civil offenses committed in the territory of Afghanistan.

Afghanistan authorizes the United States to hold trial in such cases, or take other disciplinary action, as appropriate, in the territory of Afghanistan.

2. If requested by Afghanistan, the United States shall inform Afghanistan of the status of any criminal proceedings regarding offenses allegedly committed in Afghanistan by the members of the force or of the civilian component involving Afghan nationals, including the final disposition of the investigations or prosecution. If so requested, the United States shall also undertake efforts to permit and facilitate the attendance and observation of such proceedings by representatives of Afghanistan.

3. In the interests of justice, the Parties shall assist each other in investigation of incidents, including the collection of evidence. In investigating offenses, United States authorities shall take into account any report of investigations by Afghan authorities.

4. The United States recognizes the critical role that Afghan law enforcement officials play in the enforcement of Afghan law and order and the protection of the Afghan people. Relevant Afghan authorities shall immediately notify United States forces authorities if they suspect a member of the force or of the civilian component is engaged in the commission of a crime so that United States forces authorities can take immediate action. Members of the force and of the civilian
5. component shall not be arrested or detained by Afghan authorities. Members of the force and of the civilian component arrested or detained by Afghan authorities for any reason, including by Afghan law enforcement authorities, shall be immediately handed over to United States forces authorities.
6. Afghanistan and the United States agree that members of the force and of the civilian component may not be surrendered to, or otherwise transferred to, the custody of an international tribunal or any other entity or state without the express consent of the United States.
7. Afghanistan maintains the right to exercise jurisdiction over United States contractors and United States contractor employees.

ARTICLE 14

Bearing of Arms and Wearing of Uniforms

1. When present in Afghanistan under this Agreement, members of the force and of the civilian component may possess and carry arms in Afghanistan as required for the performance of their duties and as authorized by their orders. When issuing such orders, United States forces authorities shall consider relevant Afghan officials' views regarding appropriate locations for the presence of arms, including considerations of public safety. In consideration of such views, United States forces shall not, for military operations, enter mosques or other sites of religious significance being used for religious purposes. Members of the force may wear uniforms while in Afghanistan. United States forces authorities shall take appropriate measures to ensure that members of the force and of the civilian component are mindful of their presence in public areas, including in the carrying of weapons.
2. The Parties agree that United States contractors and United States contractor employees are not permitted to wear military uniforms and may only carry weapons in accordance with Afghan laws and regulations.
3. United States contractors performing security services in Afghanistan are subject to all relevant requirements of Afghan laws and regulations.
4. Upon the request of either Party, the Parties shall consult immediately through the Joint Commission concerning any issues that may arise regarding implementation of this Article.

ARTICLE 15

Entry and Exit

1. Members of the force and members of the civilian component may enter and exit Afghanistan at agreed facilities and areas at locations listed in Annex A, at official points of embarkation and debarkation as listed in Annex B, and at other areas as mutually agreed, with identification cards issued by the United States, and either collective or individual movement orders. Passports and visas shall not be required. Such personnel shall be exempt from Afghan law and regulations on registration and control of foreign nationals.

2. United States contractors and United States contractor employees may enter and exit Afghanistan at the places of entry and exit described in paragraph 1 of this Article. Passports and visas shall be required in accordance with Afghan law. If a visa is required, and requested by a United States contractor or a United States contractor employee, it shall provide for multiple entries and exits and shall be valid for a period of not less than one year. The appropriate Afghan authorities may issue or decline to issue required visas expeditiously. In the event Afghanistan declines to issue such visa, the appropriate Afghan authorities shall notify the person concerned and United States forces authorities. For exceptional situations as may be agreed through the Joint Commission, Afghanistan shall seek to put in place and make available to United States contractor employees a process for the issuance of visas upon their arrival in Afghanistan.
3. The United States recognizes the sovereign right of Afghanistan to request the removal of any member of the force or member of the civilian component from Afghanistan. United States forces authorities shall take appropriate measures to remove expeditiously such persons from Afghanistan upon request by proper Afghan authorities.
4. The Parties agree to establish procedures to implement this Article. The Joint Commission shall periodically review and update procedures for appropriate Afghan authorities to process members of the force and of the civilian component who arrive at or depart from the places of entry and exit described in paragraph 1 of this Article, including coordination and inspection of documentation. Afghan authorities may develop lists of members of the force and of the civilian component entering and exiting Afghan territory at the agreed facilities and areas, as necessary.

ARTICLE 16

Importation and Exportation

1. United States forces and United States contractors may import into, export out of, re-export out of and transport and use in Afghanistan any equipment, supplies, materiel, technology, training, or services. The authorizations in this paragraph do not cover the activities of United States contractors that are not related to the presence of United States forces in Afghanistan. Identifying documents shall be provided to indicate that such equipment, supplies, materiel, technology, training, or services being imported by United States contractors are for United States forces' purposes and not for any private commercial purposes.
2. Members of the force and of the civilian component, United States contractors, and those United States contractor employees who are not Afghan nationals, may import into, export out of, re-export out of and transport and use in Afghanistan personal effects. The imported quantities shall be reasonable and proportionate to personal use. The property referred to in this paragraph may not be sold or otherwise transferred in Afghanistan to persons who are not

entitled to import such items duty free unless such transfer is in accordance with agreed procedures, including on payment of any taxes or fees due as a result of such transaction, established by the Joint Commission.

3. United States forces authorities, working with relevant Afghan authorities, shall take appropriate measures to ensure that no items or material of cultural or historic significance to Afghanistan are being exported and that, as provided in United States Central Command General Order Number 1, no alcohol, pornography, illegal narcotics, or privately owned firearms, or other contraband or items as may be mutually agreed, are being imported using the authorizations provided in paragraphs 1 and 2 of this Article.
4. The importation, exportation, re-exportation, transportation, and use of any articles brought into Afghanistan pursuant to paragraphs 1 and 2 of this Article shall not be subject to restrictions, such as licensing, inspection, or verification, except as provided in this Article, or taxes and customs duties or other charges assessed by government authorities in Afghanistan within the territory of Afghanistan. If Afghan authorities suspect the abuse of the privileges granted in paragraph 2 of this Article to United States contractors and United States contractor employees, then relevant Afghan authorities reserve the right of inspection of such personal effects when arriving or departing from civilian airports in Afghanistan or in personal vehicles at border crossings.
5. The relevant Afghan authorities reserve the right of verification of any container imported by United States contractors and United States contractor employees containing items for United States forces' purposes in Afghanistan or for personal use, as authorized in paragraphs 1 and 2 of this Article. Without causing undue delay, and upon presentation by the relevant Afghan authorities of information to United States forces authorities that a United States contractor is abusing the authority granted in paragraphs 1 or 2 of this Article, United States forces authorities shall open and verify suspected shipments or containers intended for import in the presence of the Afghan authorities. Afghan authorities shall consent to the security requirements of United States forces and upon request by United States forces authorities permit such verifications to take place within agreed facilities and areas or other areas as mutually agreed.
6. Sharing the common goal with Afghanistan of preventing the improper entry into Afghan markets of items imported into Afghanistan under the terms of this Agreement, United States forces authorities shall take measures to prevent abuse of the authorizations in paragraphs 1 and 2 of this Article, and shall conduct inquiries and assist the relevant Afghan authorities in the conduct of inquiries and the collection of evidence relating to the suspected improper importation, exportation, re-exportation, transfer, or disposition of goods by members of the force, members of the civilian component, United States contractors, and United States contractor employees.
7. Items imported into Afghanistan or purchased in Afghanistan pursuant to this Article may be disposed of in Afghanistan with due respect for Afghan laws and regulations.
8. Upon the request of either Party, the Parties shall review and consult immediately through the Joint Commission concerning any issues that may arise regarding implementation of this Article.

ARTICLE 17

Taxation

1. The acquisition in Afghanistan of articles and services by or on behalf of United States forces shall not be subject to any taxes or similar or related charges assessed within the territory of Afghanistan.
2. United States forces, including members of the force and of the civilian component, shall not be liable to pay any tax or similar or related charges assessed by the Government of Afghanistan within the territory of Afghanistan.

3. United States contractors shall not be liable to pay any tax or similar or related charges assessed by the Government of Afghanistan within the territory of Afghanistan on their activities, and associated income, relating to or on behalf of United States forces under a contract or subcontract with or in support of United States forces. However, United States contractors that are Afghan legal entities shall not be exempt from corporate profits tax that may be assessed by the Government of Afghanistan within the territory of Afghanistan on income received due to their status as United States contractors.
4. United States contractors are subject to Afghan requirements regarding employer withholding of personal income tax from United States contractor employees who normally reside in Afghanistan and from United States contractor employees who are Afghan nationals for payment to Afghanistan as required by the laws and regulations of Afghanistan.
5. United States contractor employees who do not normally reside in Afghanistan and United States contractor employees who are not Afghan nationals shall not be liable to pay any tax or similar or related charges assessed by the Government of Afghanistan within the territory of Afghanistan on their activities, and associated income, relating to a contract or subcontract with or in support of United States forces.
6. United States contractors and United States contractor employees are not exempt under this Agreement from paying taxes assessed by the Government of Afghanistan within the territory of Afghanistan on their activities in Afghanistan that are not associated with supplying goods and services in Afghanistan to or on behalf of United States forces under a contract or subcontract with or in support of United States forces.

ARTICLE 18
Driving and Professional Licenses

1. Afghanistan agrees to accept as valid, without a driving test or fee, driving licenses or permits issued by United States authorities to members of the force or of the civilian component, United States contractors, and United States contractor employees for operation of vehicles, vessels, aircraft, or other equipment by or for United States forces within the territory of Afghanistan.

2. Afghanistan agrees to accept as valid all professional licenses issued by United States authorities to members of the force or of the civilian component and United States contractors or United States contractor employees in relation to the provision of services as part of their official or contractual duties.

3. United States forces authorities shall endeavor to ensure that members of the force or of the civilian component, United States contractors, and United States contractor employees have current, valid driving licenses and permits for operation of vehicles, vessels, aircraft, or other equipment by or for United States forces within the territory of Afghanistan. The Joint Commission shall establish mechanisms to exchange information on United States licenses and permits. In response to requests from Afghan authorities, the United States shall seek to verify the validity of such licenses.

ARTICLE 19
Motor Vehicles

Afghanistan agrees to accept as valid the registration and licensing by United States forces

authorities of the official vehicles of United States forces. Upon the request of United States forces authorities, Afghan authorities shall issue, without charge, license plates for United States forces' official, non-tactical vehicles. United States forces' official, non-tactical vehicles shall display official Afghan license plates that are indistinguishable from other Afghan license plates, upon their provision by Afghanistan.

ARTICLE 20

Service Support Activities

1. United States forces may directly or through contract establish and operate at agreed facilities and areas service support activities, including military post offices, banking services, military service exchanges, commissaries, recreational service areas, and telecommunications services, including broadcast services. It is not the United States' intention for broadcasting, media, and entertainment services to reach beyond the scope of the agreed facilities and areas. Taking into consideration Afghan laws, traditions, and customs, United States forces may continue to make available television and radio broadcast services such as media and entertainment programming for the purposes of morale, welfare, and recreation of United States forces and other authorized recipients located on agreed facilities and areas.
2. United States forces shall take appropriate measures to limit broadcasting, television programs, media, and entertainment services to authorized recipients and to agreed facilities and areas.
3. Access to service support activities shall be in accordance with United States regulations. United States forces authorities shall adopt appropriate measures to prevent the abuse of such service support activities and the sale or resale of goods or services to persons who are not authorized to patronize such service support activities or providers.
4. No license, permit, or inspection shall be required by Afghanistan for activities connected with such service support activities.
5. The activities, and any organizations undertaking the activities referred to in this Article, are integral parts of United States forces and shall be accorded the same fiscal and customs exemptions granted to United States forces, including those provided in Articles 16 and 17 of this Agreement. Such organizations and activities shall be maintained and operated in accordance with applicable United States regulations. Such activities shall not be required to collect or pay taxes or to pay other fees related to their operations. Access to these service support activities shall be restricted to members of the force, members of the civilian component, United States contractors and United States contractor employees, and others as may be authorized.
6. Mail shipped within the United States Military Postal Service transportation system shall be exempt from inspection, search, or seizure by Afghan authorities.
7. The Joint Commission shall periodically review the service support activities and resolve by mutual agreement questions arising in the course of implementation of this Article.

ARTICLE 21

Currency and Exchange

The Parties agree to establish procedures regarding currency and exchange. The Parties shall review and update, as appropriate, such procedures and shall address any issues immediately through the Joint Commission that may arise regarding such procedures.

ARTICLE 22

Claims

1. Each Party waives any and all claims (other than contractual claims) against the other for damage to, loss of, or destruction of its property or injury or death to members of ANDSF or United States forces, and their respective civilian components, arising out of the performance of their official duties in Afghanistan.
2. For claims not excluded under paragraph 1 of this Article, United States forces authorities shall pay just and reasonable compensation in settlement of meritorious third party claims arising out of acts or omissions of members of the force and of the civilian component done in the performance of their official duties and incident to the non- combat activities of United States forces. Such claims shall be expeditiously processed and settled by United States forces authorities in accordance with the laws and regulations of the United States and seriously considering the laws, customs, and traditions of Afghanistan.
3. In settling third party claims, United States forces authorities shall take into account any report of investigation or opinion provided to them by Afghan authorities regarding liability or amount of damages.
4. The settlement or adjudication of contract claims shall be carried out in accordance with the terms of the contracts.
5. Upon the request of either Party, the Parties shall consult immediately through the Joint Commission concerning any issues that may arise regarding implementation of this Article.

ARTICLE 23

Annexes

Any Annex appended to this Agreement shall form an integral part of this Agreement, and may be amended by written agreement of the Parties.

ARTICLE 24

Disputes and Implementation

1. Any divergence in views or dispute regarding the interpretation or application of this Agreement shall be resolved through consultations between the Parties and shall not be referred to any national or international court, tribunal or other similar body, or any third party for settlement.
2. The Parties, or their Executive Agents including through the Joint Commission, may enter into Implementing Arrangements and procedures to carry out the provisions of this Agreement.
3. Cooperation under this Agreement is subject to the relevant laws and regulations of the respective Parties, including applicable appropriations laws.
4. United States forces authorities shall pay reasonable, fair market charges, minus any taxes, for goods or services they request and receive.

ARTICLE 25

Joint Commission

1. The Parties hereby establish a Joint Commission to oversee implementation of this Agreement.

The Joint Commission shall be co-chaired by representatives of the Executive Agents. The Joint Commission may include other governmental representatives requested by the Executive Agents and appointed by the Parties.

2. The Joint Commission shall determine its own procedures and arrange for such auxiliary organs, including the establishment of Working Groups and administrative services, as may be considered appropriate. Each Executive Agent shall bear the costs of its participation in the Joint Commission.

3. The Joint Commission shall coordinate and exchange information, as appropriate, with the Afghanistan - United States Working Group on Defense and Security Cooperation established under the Strategic Partnership Agreement.

ARTICLE 26

Entry into Force, Amendment, and Termination

1. This Agreement shall enter into force on January 1, 2015, after the Parties notify one another through diplomatic channels of the completion of their respective internal legal requirements necessary for the entry into force of this Agreement. It shall remain in force until the end of 2024 and beyond, unless terminated pursuant to paragraph 4 of this Article.
2. This Agreement, upon its entry into force, shall supersede the exchange of notes dated September 26, 2002, December 12, 2002, and May 28, 2003, regarding the status of United States forces in Afghanistan. This Agreement shall also supersede any prior
3. agreements and understandings which the Parties mutually determine, through a subsequent exchange of diplomatic notes, to be contrary to the provisions of this Agreement.
4. This Agreement may be amended by written agreement of the Parties through the exchange of diplomatic notes.
5. This Agreement may be terminated by mutual written agreement or by either Party upon two years' written notice to the other Party through diplomatic channels. Termination of any Annex to or Implementing Arrangement under this Agreement does not result in termination of this Agreement. Termination of this Agreement in accordance with this paragraph shall, without further action, result in termination of all Annexes and Implementing Arrangements.

IN WITNESS WHEREOF, the undersigned, being duly authorized by their respective Governments, have signed this Agreement.

DONE at Kabul, this 30th day of September 2014 in duplicate, in the Pashto, Dari, and English languages, each text being equally authentic.

For The Islamic Republic Of Afghanistan:

H.E. Mohammed Haneef Atmar
National Security Advisor of the Islamic Republic of Afghanistan

For The United States Of America:

H.E. James B. Cunningham
Ambassador of the
United States of America

ANNEX A

1.1

1.2 List of Locations in Afghanistan of Afghan Facilities and Areas Provided by Afghanistan for United States Forces Access and Use ("Agreed Facilities and Areas")

Kabul Bagram
Mazar-e-Sharif Herat
Kandahar
Shorab (Helmand) Gardez
Jalalabad Shindand

Agreed facilities and areas also include other facilities and areas, if any, of which United States forces have the use as of the effective date of this Agreement and other facilities and areas at other locations in Afghanistan as may be agreed and authorized by the Minister of Defense.

ANNEX B

1.3 Official Points of Embarkation and Debarkation

Bagram Airbase
Kabul International Airport Kandahar
Airbase Shindand Airbase
Herat International Airport Mazar-e-
Sharif Airport Shorab (Helmand)

Land Ports:
Toorkham, Nangarhar Province Spinboldak,
Kandahar Province Toorghundi, Herat Province
Hairatan, Balkh Province
Sherkhan Bandar, Kunduz Province

Other official points of embarkation and debarkation as may be mutually agreed.

EK IV. Joint Declaration between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America for Bringing Peace to Afghanistan

February 29, 2020

The Islamic Republic of Afghanistan, a member of the United Nations and recognized by the United States and the international community as a sovereign state under international law, and the United States of America are committed to working together to reach a comprehensive and sustainable peace agreement that ends the war in Afghanistan for the benefit of all Afghans and contributes to regional stability and global security. A comprehensive and sustainable peace agreement will include four parts:

1) guarantees to prevent the use of Afghan soil by any international terrorist groups or individuals against the security of the United States and its allies,

2) a timeline for the withdrawal of all U.S. and Coalition forces from Afghanistan,

3) a political settlement resulting from intra-Afghan dialogue and negotiations between the Taliban and an inclusive negotiating team of the Islamic Republic of Afghanistan, and

4) a permanent and comprehensive ceasefire. These four parts are interrelated and interdependent. Pursuit of peace after long years of fighting reflects the goal of all parties who seek a sovereign, unified Afghanistan at peace with itself and its neighbors.

The Islamic Republic of Afghanistan and the United States have partnered closely since 2001 to respond to threats to international peace and security and help the Afghan people chart a secure, democratic and prosperous future. The two countries are committed to their longstanding relationship and their investments in building the Afghan institutions necessary to establish democratic norms, protect and preserve the unity of the country, and promote social and economic advancements and the rights of citizens. The commitments set out here are made possible by these shared achievements. Afghan and U.S. security forces share a special bond forged during many years of tremendous sacrifice and courage.

The Islamic Republic of Afghanistan and the people of Afghanistan reaffirm their support for peace and their willingness to negotiate an end to this war. The Islamic Republic of Afghanistan welcomes the Reduction in Violence period and takes note of the U.S.-Taliban agreement, an important step toward ending the war. The U.S-Taliban agreement paves the way for intra-Afghan negotiations on a political settlement and a permanent and comprehensive ceasefire. The Islamic Republic of Afghanistan reaffirms its readiness to participate in such negotiations and its readiness to conclude a ceasefire with the Taliban.

The Islamic Republic of Afghanistan furthermore reaffirms its ongoing commitment to prevent any international terrorist groups or individuals, including al-Qa'ida and ISIS-K, from using Afghan soil to threaten the security of the United States, its allies and other countries. To accelerate the pursuit of peace, the Islamic Republic of Afghanistan confirms its support for the phased withdrawal of U.S. and Coalition forces subject to the Taliban's fulfillment of its commitments under the U.S.-Taliban agreement and any agreement resulting from intra-Afghan negotiations.

The Islamic Republic of Afghanistan and the United States therefore have made the following commitments:

PART ONE

The Islamic Republic of Afghanistan and the United States recognize that al-Qa'ida, ISIS-K and other international terrorist groups or individuals continue to use Afghan soil to recruit members, raise funds,

train adherents and plan and attempt to conduct attacks that threaten the security of the United States, its allies, and Afghanistan. To address this continuing terrorist threat, the Islamic Republic of Afghanistan and the United States will continue to take the following steps to defeat al-Qa'ida, its affiliates, and other international terrorist groups or individuals:

1. The Islamic Republic of Afghanistan reaffirms its continued commitment not to cooperate with or permit international terrorist groups or individuals to recruit, train, raise funds (including through the production or distribution of narcotics), transit Afghanistan or misuse its internationally recognized travel documents, or conduct other support activities in Afghanistan, and will not host them.

2. The United States re-affirms its commitments regarding support for the Afghan security forces and other government institutions, including through ongoing efforts to enhance the ability of Afghan security forces to deter and respond to internal and external threats, consistent with its commitments under existing security agreements between the two governments. This commitment includes support to Afghan security forces to prevent al-Qa'ida, ISIS-K, and other international terrorist groups or individuals from using Afghan soil to threaten the United States and its allies.

3. The United States re-affirms its readiness to continue to conduct military operations in Afghanistan with the consent of the Islamic Republic of Afghanistan in order to disrupt and degrade efforts by al-Qa'ida, ISIS-K, and other international terrorist groups or individuals to carry out attacks against the United States or its allies, consistent with its commitments under existing security agreements between the two governments and with the existing understanding that U.S. counterterrorism operations are intended to complement and support Afghan security forces' counterterrorism operations, with full respect for Afghan sovereignty and full regard for the safety and security of the Afghan people and the protection of civilians.

4. The United States commits to facilitate discussions between Afghanistan and Pakistan to work out arrangements to ensure neither country's security is threatened by actions from the territory of the other side.

PART TWO

The Islamic Republic of Afghanistan and the United States have consulted extensively on U.S. and Coalition force levels and the military activities required to achieve the foregoing commitments including through support to Afghan security and defense forces. Subject to the Taliban's fulfillment of its commitments under the U.S.-Taliban agreement, the Islamic Republic of Afghanistan, the United States, and the Coalition jointly assess that the current levels of military forces are no longer necessary to achieve security objectives; since 2014, Afghan security forces have been in the lead for providing security and have increased their effectiveness. As such, the parties commit to take the following measures:

1. The United States will reduce the number of U.S. military forces in Afghanistan to 8,600 and implement other commitments in the U.S.-Taliban agreement within 135 days of the announcement of this joint declaration and the U.S.-Taliban agreement, and will work with its allies and the Coalition to reduce proportionally the number of Coalition forces in Afghanistan over an equivalent period, subject to the Taliban's fulfillment of its commitments under the U.S.- Taliban agreement.

2. Consistent with the joint assessment and determination between the United States and the Islamic Republic of Afghanistan, the United States, its allies, and the Coalition will complete the withdrawal of their remaining forces from Afghanistan within 14 months following the announcement of this joint declaration and the U.S.-Taliban agreement, and will withdraw all

their forces from remaining bases, subject to the Taliban's fulfillment of its commitments under the U.S.-Taliban agreement.

3. The United States re-affirms its commitment to seek funds on a yearly basis that support the training, equipping, advising and sustaining of Afghan security forces, so that Afghanistan can independently secure and defend itself against internal and external threats.

4. To create the conditions for reaching a political settlement and achieving a permanent, sustainable ceasefire, the Islamic Republic of Afghanistan will participate in a U.S.-facilitated discussion with Taliban representatives on confidence building measures, to include determining the feasibility of releasing significant numbers of prisoners on both sides. The United States and Islamic Republic of Afghanistan will seek the assistance of the ICRC to support this discussion.

5. With the start of intra-Afghan negotiations, the Islamic Republic of Afghanistan commits to start diplomatic engagement with members of the UN Security Council to remove members of the Taliban from the sanctions list with the aim of achieving this objective by May 29, 2020, and in any case no later than 30 days after finalizing a framework agreement and a permanent and comprehensive ceasefire.

PART THREE

1. The United States will request the recognition and endorsement of the UN Security Council for this agreement and related arrangements.

2. The United States and the Islamic Republic of Afghanistan are committed to continue positive relations, including economic cooperation for reconstruction.

3. The United States will refrain from the threat or the use of force against the territorial integrity or political independence of Afghanistan or intervening in its domestic affairs.

4. The United States will continue to work to build regional and international consensus to support the ongoing effort to achieve a political settlement to the principal conflict in Afghanistan.

EK V. Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban and the United States of America

February 29, 2020 which corresponds to
Rajab 5, 1441 on the Hijri Lunar calendar and
Hoot 10, 1398 on the Hijri Solar calendar

A comprehensive peace agreement is made of four parts:

1. Guarantees and enforcement mechanisms that will prevent the use of the soil of Afghanistan by any group or individual against the security of the United States and its allies.

2. Guarantees, enforcement mechanisms, and announcement of a timeline for the withdrawal of all foreign forces from Afghanistan.

3. After the announcement of guarantees for a complete withdrawal of foreign forces and timeline in the presence of international witnesses, and guarantees and the announcement in the presence of international witnesses that Afghan soil will not be used against the security of the United States and its allies, the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban will start intra-Afghan negotiations with Afghan sides on March 10, 2020, which corresponds to Rajab 15, 1441 on the Hijri Lunar calendar and Hoot 20, 1398 on the Hijri Solar calendar.

4. A permanent and comprehensive ceasefire will be an item on the agenda of the intra-Afghan dialogue and negotiations. The participants of intra-Afghan negotiations will discuss the date and modalities of a permanent and comprehensive ceasefire, including joint implementation mechanisms, which will be announced along with the completion and agreement over the future political roadmap of Afghanistan.

The four parts above are interrelated and each will be implemented in accordance with its own agreed timeline and agreed terms. Agreement on the first two parts paves the way for the last two parts.

Following is the text of the agreement for the implementation of parts one and two of the above. Both sides agree that these two parts are interconnected. The obligations of the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban in this agreement apply in areas under their control until the formation of the new post-settlement Afghan Islamic government as determined by the intra-Afghan dialogue and negotiations.

PART ONE

The United States is committed to withdraw from Afghanistan all military forces of the United States, its allies, and Coalition partners, including all non-diplomatic civilian personnel, private security contractors, trainers, advisors, and supporting services personnel within fourteen (14) months following announcement of this agreement, and will take the following measures in this regard:

A. The United States, its allies, and the Coalition will take the following measures in the first one hundred thirty-five (135) days:

1. They will reduce the number of U.S. forces in Afghanistan to eight thousand six hundred (8,600) and proportionally bring reduction in the number of its allies and Coalition forces.
2. The United States, its allies, and the Coalition will withdraw all their forces from five (5) military bases.

B. With the commitment and action on the obligations of the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban in Part Two of this agreement, the United States, its allies, and the Coalition will execute the following:
    1. The United States, its allies, and the Coalition will complete withdrawal of all remaining forces from Afghanistan within the remaining nine and a half (9.5) months.
    2. The United States, its allies, and the Coalition will withdraw all their forces from remaining bases.

C. The United States is committed to start immediately to work with all relevant sides on a plan to expeditiously release combat and political prisoners as a confidence building measure with the coordination and approval of all relevant sides. Up to five thousand (5,000) prisoners of the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban and up to one thousand (1,000) prisoners of the other side will be released by March 10, 2020, the first day of intra-Afghan negotiations, which corresponds to Rajab 15, 1441 on the Hijri Lunar calendar and Hoot 20, 1398 on the Hijri Solar calendar. The relevant sides have the goal of releasing all the remaining prisoners over the course of the subsequent three months. The United States commits to completing this goal. The Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban commits that its released prisoners will be committed to the responsibilities mentioned in this agreement so that they will not pose a threat to the security of the United States and its allies.

D. With the start of intra-Afghan negotiations, the United States will initiate an administrative review of current U.S. sanctions and the rewards list against members of the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban with the goal of removing these sanctions by August 27, 2020, which corresponds to Muharram 8, 1442 on the Hijri Lunar calendar and Saunbola 6, 1399 on the Hijri Solar calendar.

E. With the start of intra-Afghan negotiations, the United States will start diplomatic engagement with other members of the United Nations Security Council and Afghanistan to remove members of the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban from the sanctions list with the aim of achieving this objective by May 29, 2020, which corresponds to Shawwal 6, 1441 on the Hijri Lunar calendar and Jawza 9, 1399 on the Hijri Solar calendar.
F. The United States and its allies will refrain from the threat or the use of force against the territorial integrity or political independence of Afghanistan or intervening in its domestic affairs.

PART TWO

In conjunction with the announcement of this agreement, the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban will take the following steps

to prevent any group or individual, including al-Qa'ida, from using the soil of Afghanistan to threaten the security of the United States and its allies:

1. The Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban will not allow any of its members, other individuals or groups, including al-Qa'ida, to use the soil of Afghanistan to threaten the security of the United States and its allies.

2. The Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban will send a clear message that those who pose a threat to the security of the United States and its allies have no place in Afghanistan, and will instruct members of the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban not to cooperate with groups or individuals threatening the security of the United States and its allies.

3. The Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban will prevent any group or individual in Afghanistan from threatening the security of the United States and its allies, and will prevent them from recruiting, training, and fundraising and will not host them in accordance with the commitments in this agreement.

4. The Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban is committed to deal with those seeking asylum or residence in Afghanistan according to international migration law and the commitments of this agreement, so that such persons do not pose a threat to the security of the United States and its allies.

5. The Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban will not provide visas, passports, travel permits, or other legal documents to those who pose a threat to the security of the United States and its allies to enter Afghanistan.

PART THREE

1. The United States will request the recognition and endorsement of the United Nations Security Council for this agreement.

2. The United States and the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban seek positive relations with each other and expect that the relations between the United States and the new post-settlement Afghan Islamic government as determined by the intra-Afghan dialogue and negotiations will be positive.

3. 3. The United States will seek economic cooperation for reconstruction with the new post settlement Afghan Islamic government as determined by the intra-Afghan dialogue and negotiations and will not intervene in its internal affairs.

Signed in Doha, Qatar on February 29, 2020, which corresponds to Rajab 5, 1441 on the Hijri Lunar calendar and Hoot 10, 1398 on the Hijri Solar calendar, in duplicate, in Pashto, Dari, and English languages, each text being equally authentic.